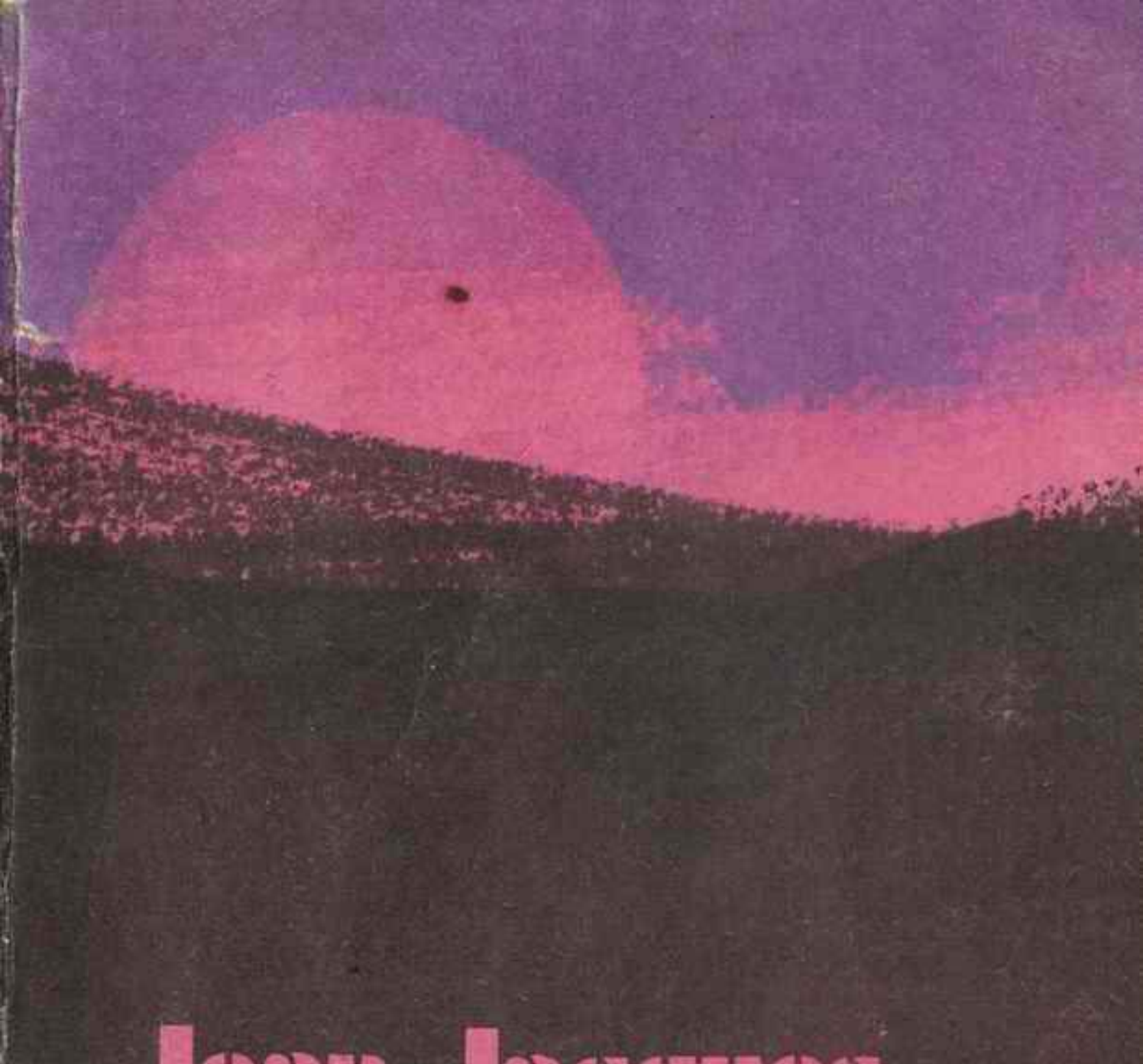

Jean-Jacques
Servan-Schreiber

SFIDAREA MONDIALĂ

EDITURA POLITICĂ

Iată o carte care, in toiul crizei mondiale, tulbură imaginația și aruncă o lumină asupra viitorului. Ea il poartă pe cititor de la Paris la Bombay, de la Tokio la Riad, de la Hamburg la Alger, pe cărările speranței.

În satul Taif, din Arabia Saudită aterizează, la apusul soarelui, zece avioane particulare. Oamenii care coboară din ele dețin intreaga bogăție a lumii. Își expun condițiile.

Din mijlocul milioanelor de ființe omenești infometate, neștiutoare de carte, care adună toată mizeria lumii, șefi de stat nerăbdători interpelează Occidentul.

În țările dezvoltate, societatea industrială, care a incetat să mai fie stăpina petrolului și a investițiilor, se află la ananghie.

Ciocnirea acestor trei universuri poate să ducă la un dezastru sau să aprindă o flacără. Cea a unei epopei la scară planetară. Instrumente există — dar cine știe acest lucru ? Revoluția inteligenței este la îndemina noastră — dar cine vrea acest lucru ?

Un grup de oameni — europeni, arabi, japonezi —, conștienți de aceste pericole, informați despre aceste realități și mijloace, au explorat impreună, de-a lungul anului 1980, calea spre renaștere. Da, această cale există. Fiecare bărbat, fiecare femeie va putea să-și găsească locul de muncă și deplina afirmare.

Aceasta este miza Sfidării mondiale.

EDITURA POLITICĂ

Lei 20

Jean-Jacques
Servan-Schreiber

SFIDAREA MONDIALĂ

Prefață :
SILVIU BRUCAN

Traducere din limba franceză :
RODICA GEORGESCU și SANDA MIHAESCU-BOROIANU

Postfață :
ION MIRAN

1 9 8 2

EDITURA POLITICĂ

București

Coperta: CONSTANTIN NITULESCU

JEAN-JACQUES SERVAN-SCHREIBER

LE DÉFI MONDIAL

Librairie Arthème Fayard, Paris, 1967

Prefață

Jean-Jacques Servan-Schreiber și-a încercat norocul în trei profesii care, în tradiția franceză, sînt înrudite : patron de ziare, om politic și publicist. Prima i-a adus o avere pe care în parte a cheltuit-o pentru a se afirma în politică. Succes a avut însă în publicistică cu cele două „sfidări" ale sale : *Sfidarea americană*, care alarma Europa occidentală asupra penetrației masive a capitalului american în industriile-cheie de care depindea viitorul țărilor vest-europene, iar acum *Sfidarea mondială*, care alarmează de astă dată și Statele Unite asupra pericolului care amenință întregul sistem economic capitalist dacă lumii a treia nu i se acordă un loc corespunzător în cadrul acestuia.

Apărută simultan în 15 țări, cartea este de fapt produsul final al activității unui grup — *Le Groupe de Paris* — înființat în 1979 de autor împreună cu profesorul Karl Schiller și economistul Samuel Pisar ; grupul s-a întîlnit cu doi specialiști japonezi, cu personalități algeriene și indiene, cu lideri ai O.P.E.C.-ului. Întreaga activitate s-a axat pe problematica dezvoltării internaționale și rezultatul ei este o pledoarie înflăcărată în favoarea unei noi ordini economice internaționale.

Semnificația acestei cărți poate fi înțeleasă pe deplin numai în contextul confruntării din Occident între cele două poziții principale care s-au conturat în problema noii ordini economice internaționale. Dacă la început, sub efectul votului masiv din Adunarea Generală a O.N.U., adversarii au bătut în retragere și au adoptat o retorică ambiguă gen Kissinger, cu timpul ei s-au repliat și au trecut la o

poziție de respingere din ce în ce mai fățișă. Premisa lor este că, departe de a fi vorba de revendicări economice așa cum sînt ele articulate, noua ordine preconizată de lumea a treia implică o profundă schimbare *politică* vizînd, în ultimă instanță, transformarea radicală a structurii mondiale a puterii în care S.U.A. și aliații vest-europeni dețin o poziție privilegiată ce nu poate fi cedată. Odată cu venirea la putere a unei administrații republicane la Washington, s-au făcut auzite voci chemînd la o contraofensivă occidentală în lumea a treia pentru recucerirea unor redute pierdute în procesul de decolonizare, sugerînd că, în acest scop, Occidentul trebuie să se alieze — după celebra formulă a lui Churchill — chiar și cu diavolul, adică Republica Sud-Africană. În această viziune politică-strategică a relațiilor Nord-Sud, lumea a treia este privită ca un vast șahier al rivalității dintre marile puteri pentru sfere de influență, disimulată pentru circumstanță în verbiajul ideologic virulent resuscitat din recuzita războiului rece. În practică, are loc activizarea regimurilor prooccidentale, dotarea lor cu arme perfecționate și cu tehnica modernă a represiunii — toate însoțite cu discreție de pătrunderea masivă a capitalului și a corporațiilor multinaționale sub steagul mesianic al lui „free enterprise" și al noului său simbol — petrodolarul.

În opoziție cu acest model de gîndire strategică, se afirmă în cercurile influente din Occident o concepție nemilitară favorabilă cooperării economice dintre Nord și Sud, socotită a fi mai înțeleaptă decît cea a exacerbării relațiilor conflictuale dintre acestea. Cel mai important document elaborat de adepții cooperării este Raportul Comisiei Brandt, care a reunit personalități marcante din Occident (Eduard Heath, Olof Palme, Edgar Pisani) și din lumea a treia. Grupul de la Paris se integrează în această mișcare, conferindu-i strălucire publicistică și forță editorială.

Ideologic, ambele grupuri aparțin acelei simbioze dintre liberalism și social-democratism care a dominat scena politică vest-europeană în ultimele decenii. Le-a unit credința comună în posibilitatea de a „îmbunătăți" capitalismul prin reforme treptate ilustrată atît de pregnant de modelul politic central *Welfare State* — ansamblul de asigurări sociale și ajutoare finanțate de stat cu scopul de a atenua contradicțiile explozive ale capitalismului întîrziat și de a amortiza efectele dureroase pentru masele munci-

toare ale crizelor sale ciclice. Acum, cînd însăşi structura mondială de dominaţie şi exploatare făurită de capitalismul central este asaltată de noile forţe istorice, se propune transplantarea acestui model din sistemul naţional în cel internaţional. În esenţă, pentru a preîntîmpina o confruntare Nord-Sud pricinuită de lărgirea decalajului dintre ţările bogate şi cele sărace, fracţiunea luminată a *establishment*-ului occidental se pronunţă în favoarea unor reforme treptate (care pot fi ţinute sub control) în economia mondială şi instituţiile ei în interesul propriu al sistemului capitalist. Vom ajunge la dezvoltare generală sau vom pieri împreună — avertizează Servan-Schreiber.

Existenţa unor interese comune şi reciproce ale Nordului şi Sudului este mesajul principal al cărţii. Depăşirea crizei economiei mondiale poate fi realizată numai printr-o reformă a instituţiilor financiare internaţionale şi printr-un transfer masiv de resurse din Nord spre Sud, care va permite acestuia din urmă să facă comenzi uriaşe de echipament industrial şi să creeze astfel locuri de muncă în Nord. În acelaşi timp, modernizarea şi dezvoltarea ţărilor sărace depind de relansarea economiei occidentale, care va putea absorbi produsele venite din Sud. Întreaga demonstraţie caută să amortizeze conflictul de interese rezultînd din diviziunea internaţională a muncii stabilită de secole între metropolele industriale din Nord şi periferiile din continentele sudice, reduse la rolul de furnizoare de materii prime şi produse agricole. De asemenea, Nordul şi Sudul sînt folosite ca entităţi compacte, ignorîndu-se atît diviziunile de clasă din interior, cît şi ciocnirile de interese dintre statele care le compun.

Autorul subliniază importanţa vitală a petrolului pentru întreaga civilizaţie industrială. El dezvăluie miopia politicii de militarizare a Orientului Mijlociu, pe care o denunţă ca ineficientă şi contra-productivă, periclitînd însuşi obiectivul asigurării importului de petrol pentru Occident, aşa cum demonstrează războiul irakiano-iranian. Aici apare divergenţa crescîndă dintre Washington şi ţările vest-europene, primul urmărind o poziţie hegemonică în Orientul Mijlociu, in timp ce partenerii europeni văd periclitate furnizările de petrol de care depind în proporţie de 70—80%. Dat fiind că elitele sociale din ţările Golfului Arabic şovăie între cauza lumii a treia şi atracţiile americane (inclusiv investiţiile în S.U.A.), prezintă un interes deosebit

paginile din carte care relevă ceea ce gîndesc oameni înaintaţi din Kuweit, Arabia Saudită etc.

Trecînd la probleme sociale, Servan-Schreiber susţine că acum trecem de la societatea industrială consumatoare exponenţială de resurse naturale la *societatea informatizată*, creatoare exponenţială de bunuri materiale (fără a mai folosi resurse ?), în care vor fi automatizate toate sarcinile care nu depind de funcţionarea creierului uman şi în care informarea şi prelucrarea informaţiei vor deveni dominante. Avem de-a face cu o nouă versiune a societăţii postindustriale a lui Daniel Bell, cu accentul mutat din nou de pe schimbări sociale pe schimbări tehnologice. Cu alte cuvinte, vor trebui să se schimbe toate — stilul de viaţă, educaţia, pregătirea cadrelor, întreg sistemul de învăţămînt —, numai structurile capitaliste vor rămîne în picioare.

Cînd anticipează cu euforie introducerea pe scară largă în industrie a ordinatoarelor, semiconductorilor, microprocesoarelor şi roboţilor, Servan-Schreiber pierde din vedere un amănunt, şi anume că aceste progrese tehnologice, chiar la scara redusă actuală, produc lună de lună şomaj : în S.U.A. aproape 10 000 000, în Anglia 3 000 000, în Italia şi Franţa peste 2 000 000 etc. Iar dacă în perioada postbelică fiecare criză ciclică era urmată de un avînt care reducea şomajul, în prezent, pe fondul crizei „de longue durée", şomajul sporeşte şi în perioadele de recesiune şi în cele de înviorare a afacerilor pentru simplul motiv că nu mai este vorba de simple reduceri de personal, ci de dispariţia definitivă a locurilor de muncă prin automatizare. În mod evident, o asemenea problemă nu poate fi rezolvată prin măsuri marginale sau stimulente artificiale, ci prin schimbări de structură economico-socială. În genere, schimbări tehnologice pe scară largă nu pot avea loc fără schimbări sociale.

Un loc cu totul special revine în carte fenomenului japonez, faţă de care autorul manifestă o admiraţie nemărginită. Recordurile Japonici în materie de creştere economică şi formidabila performanţă de a învinge America pe terenul productivităţii muncii a generat un adevărat cult japonez în rîndurile capitaliştilor şi ideologilor lor. Dealtfel, întreaga idee a „societăţii informatizate" i-a venit autorului în Japonia, campioana microprocesoarelor şi roboţilor industriali. Dar cînd el precizează că această societate „nu poate fi apanajul unei singure ţări", ni se pare

că sfera pe care o are în vedere rămîne totuşi cea a ţărilor industriale, deoarece este greu de conceput că ţări africane sau asiatice care fac primii paşi în industrie şi poartă povara analfabetismului ar putea efectua saltul spre o societate în care munca fizică ar fi înlocuită prin maşini automatizate. În acest caz, s-ar contura o nouă diviziune internaţională a muncii : industrii cu tehnologie slabă în Sud, în timp ce Nordul s-ar „informatiza", specializîndu-se în industrii cu tehnologie de vîrf de mare rentabilitate, de care ar depinde viitorul industriei în ansamblu. În felul acesta, structurile dominante ale capitalismului central s-ar reface la un nivel mai înalt şi deci Nordul şi-ar putea permite luxul să renunţe la actuala diviziune internaţională a muncii.

Sfidarea mondială este o carte de idei în forma unui reportaj scris alert care ne poartă de la Paris la Bombay, de la Tokio la Riad, de la Hamburg la Alger. Globe-trotter experimentat, stăpîn pe regulile genului, Servan-Schreiber ştie să întîlnească numai oameni neobişnuiţi şi fapte care ies din comun, proiectîndu-le pe toate într-o lumină senzaţională. Numeroase informaţii sînt inedite, mergînd pînă la relatarea unor dialoguri secrete între oameni de stat contemporani. Despre veridicitatea lor, autorul nu ne asigură nici prin indicarea sursei, nici prin alte mijloace convenţionale.

Cartea este departe de a fi omogenă, iar faptele sînt prezentate fără o ordine cronologică. Deseori, autorul recurge la metoda cinematografică *flashback*, întorcîndu-ne cu decenii în urmă pentru ca apoi să facă un salt în secolul al XXI-lea. De fapt, avem de-a face cu piese independente, asamblate în patru capitole mai mult sau mai puţin unitare.

Ar trebui remarcat că unele retrospective istorice nu suferă de exces de obiectivitate. Astfel, războiul Suez-ului din 1956 este înfăţişat în asemenea manieră, încît preşedintele american Eisenhower apare ca singura forţă care a pus capăt agresiunii franco-engleze, ca şi cum nu ar fi existat un ultimatum sovietic, urmat imediat de o discuţie dramatică între Eden şi Guy Mollet, despre care martori demni de crezare susţin că a fost decisivă pentru transmiterea ordinului de retragere. Chiar dacă adevărul este la mijloc, ar fi trebuit menţionate ambele laturi.

Dar *Sfidarea mondială* nu este nici carte de istorie, nici tratat de economie. Să nu cădem deci în păcatul, destul de frecvent, de a critica o carte pentru ceea ce nu este. În măsura în care lansează date, fapte și idei noi ea are meritul de a stimula gînduri, dezbateri și, poate, concluzii diferite de cele ale autorului. Însuși acesta declară că scopul lucrării este „să informeze asupra cîtorva adevăruri care au schimbat deja orizontul înainte de a pătrunde spiritele". Este adevărat că efectele revoluției științifice-tehnice au fost atît de rapide, încît capacitatea oamenilor de a le asimila și cea a instituțiilor de a li se adapta au rămas în urmă. Să menționăm doar fenomenala dezvoltare a armelor nucleare și modul în care oameni politici și guverne gîndesc și acționează în fața primejdiei unui holocaust atomic, și va fi suficient pentru a ilustra cel mai fatal decalaj al epocii noastre.

Să reținem însă părerea lui Servan-Schreiber că aceste „adevăruri noi" duc la necesitatea stabilirii unei noi ordini economice internaționale și mesajul său răspicat: „Occidentul nu poate ieși din criză și realiza o deplină folosire a facultăților fiecăruia decît prin echiparea și dezvoltarea întregii lumi a treia".

Fie ca această sarcină istorică să se înfăptuiască.

SILVIU BRUCAN

PARTEA ÎNTÎI

Ora H

Într-o seară la Taif

Munţi semeţi cu pante arămii, o boare plăcută... La 1 800 m altitudine, în coasta satului liniştit, muntele Massarah îşi înalţă piscurile de cristal şi grădinile în terase. Iar pe autostrada deşertului se iveşte în amurg cel mai modern aeroport din lume situat la altitudine.

Focurile balizelor de pe piste se aprind, luminînd patru litere, scrise aici numai în arabă : Taif.

Zece reactoare particulare aterizează succesiv : sînt reactoarele miniştrilor petrolului. Lîngă fiecare aparat trag limuzine, care pornesc imediat.

Doi ofiţeri în uniforme uşoare de culoare bej, pe umeri cu însemnele regatului Arabiei Saudite — săbii verzi încrucişate — gonind pe motociclete negre Honda de mare capacitate, le deschid drumul pe şoseaua modernă cu trei benzi, care, după 15 km, ajunge în orăşelul sfînt — Taif.

Echipajele motorizate dispar între munţii maiestuoşi pe care soarele în amurg îi colorează cu ultimele lui raze, trec pe lîngă două minarete din care coboară chemarea la rugăciunea de seară, traversează satul — neschimbat de cînd, la începutul secolului trecut, Seud cel Mare, în plină glorie, a fost ucis aici —, continuîndu-şi drumul pe autostrada ce duce spre Djeddah, Mecca, Marea Roşie.

Micul zid de piatră, în dreptul căruia fiecare grup din cortegiu încetineşte pentru o clipă, este tot ceea ce a mai

rămas din casa de cioban unde, în urmă cu treisprezece secole, profetul Mahomed a găsit refugiu pentru o zi şi o noapte, după ce fusese nevoit să fugă din Mecca, izgonit de o gloată de necredincioşi. Şi tot aici, la Taif, profetul a reunit acea mînă de fideli care, alături de el, avea să întreprindă cuceririle în numele Islamului.

Maşinile ocolesc un mare palat modern, cu linii zvelte, de culoarea nisipului, care abia se distinge, proiectat de doi dintre cei mai faimoşi arhitecţi ai vremii, un american şi un japonez. A fost construit iarna aceasta pentru prinţul moştenitor. Într-un week-end, regele a venit să-l admire. Prinţul, fratele lui mai mic, i l-a oferit atunci în dar.

În stînga, la capătul unei alei de copaci, surprinzătoare pe acest pămînt muntos, se află, înconjurată de o grădină înverzită, o vilă celebră, numită simplu „a lui Zaki".

Cortegiul ajunge pe colina dominată de hotelul Sheraton, peste care atîrnă un radar uriaş ce se roteşte încet, măturînd Marea Roşie. Şoferii îşi lasă fiecare pasagerii în faţa uneia dintre vilele care-i aşteaptă. O armată de 1 500 de oameni, însărcinată să vegheze asupra securităţii stăpînilor petrolului, formează parcă, împreună cu vehiculele sale blindate imobile, o centură de bronz.

Liniştea e deplină... La o oră de drum cu avionul, la Riad, era mare îmbulzeală în acea zi din primăvara anului 1980. La Riad, unde se înghesuie, sub arşiţă, negustori şi miniştri sosiţi în grabă din cele patru colţuri ale lumii. La Riad, unde se schimbă, din oră în oră, „averile secolului" şi unde se îngrămădesc, într-o procesiune neîntreruptă, foştii stăpîni, veniţi aici pentru a linguşi, a cerşi, a promite şi a smulge, după lupte grele, cîteva contracte.

Acolo, în clădirea greoaie a Intercontinentalului, singurul loc posibil de întîlnire, se aflau, în acelaşi timp, în fruntea delegaţiilor lor, preşedintele O.E.P. (15 camere), trimisul special al preşedintelui Statelor Unite (20 de camere), şeful statului sirian (10 camere) şi cancelarul Austriei, pe punctul de plecare. Ignorîndu-se unii pe alţii, bătind pe rînd drumul ce duce la palatele prinţilor, căutînd un fotoliu liber într-unul din cele trei saloane de la parter, invadate de o mînă de oameni, pe cît de siguri la ei acasă, pe atit de umili aici, la Riad : patronii societăţilor multinaţionale din domeniile construcţiilor şi lucrărilor publice, armamentului, metalurgiei, petrochimiei, aeronauticii...

Tîrgul miliardelor de la Riad eclipsează astăzi Wall Street-ul şi febra sa, City-ul londonez şi legenda sa, Zürich-ul şi secretele sale şi chiar oraşele cele mai recent intrate în elita marii finanţe : Frankfurt, Tokio, Hong Kong.

Toate aceste trufaşe citadele comerciale, unde, pentru a ocupa un loc de frunte în reţeaua internaţională, trebuie „să ai casă la stradă" şi să te zbaţi, se învîrtesc astăzi ca nişte sateliţi în jurul acestui astru apărut atît de brusc încît rămîne aproape necunoscut tuturor cu excepţia posesorilor, depozitarilor, plasatorilor, intermediarilor, clienţilor şi negustorilor de aur din lume : Riad.

Dar, în această seară de vară, regatul saudit îşi arată şi cealaltă faţă...

În liniştea Taif-ului, pe care întreaga peninsulă îl desparte de redutabila, şi atît de vulnerabila, strîmtoare Ormuz, se desfac valizele.

Din fiecare servietă ministerială apare cîte un exemplar al raportului la care lucrează, de doi ani, aceşti oameni chemaţi să formuleze, pentru prima oară, o „strategie pe termen lung" pentru cel mai ambiţios cartel din economia modernă : Organizaţia ţărilor exportatoare de petrol, ale cărei iniţiale imprimate, repetate obsedant zi de zi, temute, invidiate, adesea ameninţate, marchează soarta naţiunilor : O.P.E.C.

Timp de două zile, aceşti oameni vor fi ocupaţi cu examinarea textului, îndelung discutat, cîntărit şi devenit, treptat, de importanţă planetară. După Taif, ei vor trebui să se întîlnească mereu, din oraş în oraş, din criză în criză. Vor reuşi oare să ajungă la o înţelegere comună ? Aici, la Taif, speră şi se pregătesc în acest sens.

Cele 40 de pagini ale manifestului cu coperţi verzi, însoţit, pentru fiecare dintre participanţi, de o scrisoare personală, curtenitoare şi ceremonioasă, din partea şeicului Yamani, preşedintele Comitetului pentru Strategia pe Termen Lung, defineşte structura unei noi ordini mondiale menite, în intenţia autorilor, să o înlocuiască pe cea instalată de lumea occidentală imediat după război, acum trei decenii, şi care este depăşită.

În centrul documentului de la Taif nu se află numai petrolul şi preţul lui. Este vorba şi de altceva : cum va putea omenirea să renască ? Problema este deci aceea a unei Renaşteri.

Lumi care dintotdeauna s-au ignorat, disprețuit sau distrus reciproc, se dovedesc de acum încolo neputincioase în fața realității. Ele află că nu pot trăi decît împreună și niciodată nu le-a fost atît de frică unora de altele. Nu mai pot, potrivit faimoasei formule, „să îndure nici boala, nici leacul". Dar a venit scadența.

De-a lungul ultimilor ani, reprezentanții acestor blocuri închise, suspicioase, retrase în sine — universul industrial, lumea a treia, O.P.E.C.-ul — s-au întîlnit regulat, într-o atmosferă solemnă, în încercarea de a dialoga. Dar n-a ieșit nimic. Curînd va fi prea tîrziu. Toate resursele se epuizează. Chiar și speranța.

De aici inițiativa, lansată încă în urmă cu doi ani, a oamenilor reuniți la Taif. Evident, nu pentru a lua în mîinile lor soarta unei lumi fărîmițate, aflate în pragul falimentului, pe care nu se pot gîndi s-o reconstruiască în jurul Golfului Arabic. Le este frică mai degrabă că se așteaptă prea mult de la ei. Tot așa cum a început să le fie frică de consecințele excesului subitei lor bogății. Dar, stăpînii de ieri demisionînd, au lăsat un vid...

Acești oameni dețin puterea petrolieră pe care natura le-a dat-o în dar. Și o mînă dintre ei, din țările cele mai bogate și cel mai slab populate, au devenit stăpînii puterii financiare. *Cele două chei ale economiei mondiale pe cale să se prăbușească — energia și investițiile — se află, astfel, în mîinile lor.* În mîinile lor fragile. Ei știu că, într-un fel sau altul, vor trebui să pună această putere, aproape magică, în slujba tuturor. N-au de ales. Dar cu ce condiție ?

Cu condiția ca, pentru prima oară în istorie, toți să înceapă să colaboreze pentru a crea. Ca *dezvoltarea*, acest domeniu fabulos, la care cele trei miliarde de proletari ai planetei nu au avut niciodată, dar niciodată, acces, să devină un bun comun. Ca lumile să se completeze, în sfîrșit, să găsească în ele voința pentru a defini căile de urmat. Abia atunci, tezaurul O.P.E.C.-ului va putea fi folosit, cum e normal, fără a se pierde. Dar pînă atunci ?

Ceea ce va deveni „spiritul Taif"-ului și va inspira politica Golfului nu este un program în sine : este un apel. El avertizează. Pune pe fiecare în fața responsabilităților sale. Și, în primul rînd, Occidentul suveran, respins ca despot, dar acceptat ca partener, dacă se recunoaște ca atare și începe să construiască, împreună cu ceilalți, o nouă ordine mondială.

Acesta este mesajul Taif-ului, pregătit în numele a miliarde de oameni cu destin incert, ca şi cel al autorilor săi.

Fiecare săptămînă ce trece riscă să mărească dezordinea. Dar dezordinea trebuie depăşită... Cei reuniţi la Taif formulează problemele reale. Va trebui, în cele din urmă, să li se dea un răspuns. Din pricină că nu s-a făcut acest lucru, tensiunea ţărilor membre ale O.P.E.C.-ului, ca şi falimentul economic provocat de ea riscă să devină imposibil de controlat.

Mîna nu le-a tremurat :

„Turnura pe care au luat-o evenimentele a sfîrşit prin a conferi, în mod obiectiv, organizaţiei noastre o dimensiune cu totul nouă, o responsabilitate mondială.

Intenţionăm să ne asumăm această responsabilitate în totalitatea ei. Şi înţelegem să ne-o asumăm în felul următor : să definim împreună cu celelalte ţări ale lumii a treia un program comun şi global asupra fiecăruia dintre aspectele esenţiale ale noii ordini mondiale pe care le vom negocia cu lumea industrializată.

Trebuie făcut totul pentru a transforma radical situaţia ţărilor lumii a treia printr-un transfer masiv al capacităţilor, pe care să le împărţim cu ţările industrializate.

După aceea, va trebui să elaborăm o reformă completă a sistemului economic şi monetar care a guvernat vechea ordine, devenită inacceptabilă".

În această seară de marţi, în timp ce colegii şi invitaţii săi sosesc din capitalele imperiului petrolului — Tripoli, Teheran, Kuweit, Alger, Bagdad —, gazda lor, Ahmed Zaki Yamani, reîntors în ajun de la Riad, unde se retrăsese pentru o zi de meditaţie, profită de acest scurt răgaz în sinul familiei şi printre cîţiva dintre rarii prieteni spre a se pregăti pentru cea mai ambiţioasă bătălie pe care a dat-o în ultimii douăzeci de ani cu acest învingător dintotdeauna, imens şi multiform, inaccesibil şi dominator : Occidentul.

Şeicul Yamani este, aici, cu totul diferit de imaginea sa publică, de tipul cu alură occidentală, elegant, mereu în mişcare, lîngă o limuzină puternică sau la intrarea într-un mare hotel, pronunţînd, în faţa unei baterii de microfoane şi camere de luat vederi, cu o voce voit joasă, în cuvinte aproape sibilice, cîteva sentinţe care fac ocolul lumii şi o fac adesea să tremure.

Nu, în seara aceasta e la el acasă. În halat de mătase, cu capul acoperit, încălţat cu papuci comozi, discret auriţi,

e calm, prinzînd parcă noi rădăcini. Stă cu plăcere la taifas cu prietenii ; nu mai trebuie să-şi cîntărească vorbele. Se lasă pradă naturii sale, înclinată spre o reală amabilitate, opusul durităţii de fier sub care este cunoscut ca negociator. Detestă pasiunea şi n-a cunoscut niciodată ura. În orice caz, niciodată la Taif, singura reşedinţă pe care o simte cu adevărat a lui, situată atît de aproape de Mecca, oraşul său natal — care se zăreşte în fundul văii, la capătul autostrăzii, luminată de mii de becuri, ce şerpuieşte pînă la Djeddah.

Mai degrabă prin forţa lucrurilor decît prin propria voinţă, şeicul Yamani a devenit astăzi una din primele vedete politice de pe scena mondială. Este, de asemenea, un personaj unic.

Din cei zece miniştri ai O.P.E.C.-ului, veniţi să-l întîlnească şi ale căror avioane se învîrtesc deasupra pistei din Taif, nici unul nu-şi ocupă postul de mai mult de cîţiva ani, ba unii chiar de cîteva luni, nici unul nu figura în clubul O.P.E.C.-ului cînd Yamani a sosit aici în 1962. Nici unul dintre ei nu a fost prezent în timpul crizelor din 1970 şi 1973, cînd ţările producătoare au preluat controlul asupra preţului petrolului, ca şi asupra producţiei de petrol.

În afară de atuurile pe care, în ciuda vijeliilor şi furtunilor, a ştiut să le pună în joc cu răbdare, influenţa şi puterea şeicului Yamani se sprijină pe doi piloni, vizibili din orice parte ar fi priviţi : capacitatea financiară fără egal a Arabiei Saudite ; durata fără precedent a prezenţei sauditului în postul său.

În această seară, el nu se va deranja decît o singură dată înainte de cină. Şi anume, pentru a-l întîmpina pe preşedintele în exerciţiu al O.P.E.C.-ului, ministrul venezuelean Umberto Calderon-Berti.

Ei nu pot uita nici o clipă de existenţa, şi aici, ca pretutindeni, a conflictelor şi supralicitărilor ideologice, naţionaliste, religioase. Lupta pentru hegemonie, permanentul conflict dintre Irak şi Iran, jocul libian, problema palestiniană apasă asupra viitorului.

În atingerea primului lor obiectiv, care părea atît de îndepărtat, suspect şi nesigur — unirea dintre O.P.E.C. şi lumea a treia —, venezueleanul a devenit un complice convins şi eficace al sauditului.

Calderon-Berti, de profesie inginer, nu deţine decît de puţin timp postul său, dar acest lucru s-a întîmplat în America Latină, regiune sensibilă, vulnerabilă, în perma-

mentă erupție socială și politică. Din Cuba pînă în Jamaica, din Mexic pînă în Costa Rica, regimurile se radicalizează, fiecare țară, prinsă între puterea colosală, covîrșitoare a Statelor Unite și o mizerie haotică, își zămislește anevoie viitorul. „Noii îmbogățiți" de pe urma petrolului au devenit ținta atacurilor lansate de revoluționari și de un tineret revoltat.

Venezuela și Mexicul au fost considerate de masele largi sud-americane drept complicii obiectivi ai companiilor multinaționale care domnesc, fără rezerve, cu sprijinul politic „yankeu", asupra petrolului mondial. Calderon-Berti a resimțit, chiar la el acasă, consecințele acestor frămîntări, ca și îndelungata neputință a factorilor de răspundere — inclusiv a celor din O.P.E.C. — de a le da replica.

Astfel încît, de îndată ce și-a preluat funcția, el s-a întreținut cu șeicul Yamani, în apartamentul acestuia de la Londra. Aveau același mod de a vedea lucrurile. N-a fost nevoie decît de două ore pentru a se pune de acord asupra unei adevărate doctrine comune pe termen lung. Ea va guverna fiecare fază ulterioară a muncii lor și, dacă va fi posibil, viitorul.

După întrevederea de la Londra, venezueleanul enunța simplu, odată pentru totdeauna, această doctrină :

„O.P.E.C.-ul va trebui să devină instrumentul cel mai puternic pus vreodată în slujba țărilor lumii a treia. De acum încolo vom trata cu ele, în înfruntarea cu Occidentul. Vom merge pînă la capăt".

Este ceea ce au hotărît să facă în condițiile unui imens și legitim scepticism. Dar acțiunea, abia schițată, este destul de vulnerabilă. Reuniunea de la Taif este menită să pună totul în mișcare. Momentul este prielnic.

Șubrezirea economică a ansamblului sistemului industrial, în Est ca și în Vest, după ceea ce s-a numit „al doilea șoc petrolier" — în realitate, după cum se va vedea, al treilea : creșterea cu 100% a prețului petrolului, care a urmat revoluției din Iran și căderii șahului — a lovit în economii măcinate de inflație, riscînd să eșueze într-un război comercial intestin necruțător, economii secătuite de capitaluri acum, în momentul în care resimt cea mai crîncenă nevoie de a se reînnoi. Țările „bogate" au ajuns la limita dezvoltării lor. Și această constatare le-a devenit insuportabilă.

Țările sărace, în schimb, sînt în pragul dezastrului. Divergențele ideologice și multiplele conflicte din lumea a treia nu reprezintă, în definitiv, decît suprafața lucrurilor. Realitatea este că ele se îndreaptă spre o mizerie absolută. Tot mai puține investiții și, ca urmare, capacități de dezvoltare în scădere, datorii atît de mari încît aproape o sută din țările lumii a treia, gata să dea faliment, studiază modul în care ar putea — fără să provoace catastrofe în lanț, în primul rînd chiar pentru ele — să se declare „în situația de a înceta plățile".

Aceasta este, la începutul deceniului al optulea, starea lumii. În sens strict, e intolerabilă. Și nu va fi tolerată.

Furtuna se dezlănțuie

În seara aceasta, în salonul de lucru cu pereți înalți de piatră, plin cu flori din grădină, prezența venezueleanului i-a readus în memorie lui Zaki Yamani cele mai vii amintiri. Începînd cu cea mai veche. Îndepărtatul predecesor al lui Calderon-Berti, care, cu douăzeci de ani în urmă, reprezentase țara sa la prima reuniune a O.P.E.C.-ului, cea din 1960 de la Bagdad, era de pe atunci un om înțelept, care vedea departe : Juan Pablo Perez Alfonso.

Tocmai izbucnise prima mare confruntare între popoarele Peninsulei Arabice, încă slabe, abia trezite din noaptea colonială, și marile companii, proprietare suverane asupra întregului lanț petrolier, de la extracția din fundul puțurilor pînă la vînzarea la pompă, controlînd producția, prețurile, transportul, rafinarea, comercializarea.

O decizie tehnică, luată în frumoasa sală cu aer condiționat a .consiliului de administrație al societății Esso, la Rockefeller Center din New York, va fi aceea care va uni, în aceeași bătălie împotriva giganților industriali ai Occidentului, două continente, două popoare, două culturi : Arabia islamică și America Latină.

Întîlnire care avea să perturbe grav raporturile de forță economice pe plan mondial și să provoace, după douăzeci de ani, nașterea apelului de la Taif.

Un filozof, un sociolog, un istoric ar fi bănuit, fără îndoială, forța hrănită din răbdare și pasiune, din suplețe tactică și determinare strategică, pe care inteligența con-

vergență a acestor două civilizații atît de diferite putea s-o declanșeze. Dar nici un politician, nici un economist, nici un petrolist n-a avut nici cea mai vagă bănuială, cînd Monroe Rathbone, președintele principalei companii petroliere americane, Esso, a luat o decizie fatidică.

Ținînd seama de supraproducția și vînzările masive de petrol rusesc care provocau o nouă și inevitabilă scădere a prețului pe piață, președintele companiei Esso a pus în studiu o reducere a faimosului „preț afișat" (posted price) [1], bază a acordului de la începutul secolului dintre marile companii petroliere — „Majors" — și țările producătoare cărora, în conformitate cu acest punct contractual, le erau vărsate redevențele.

Era vorba de principala și, în general, de singura resursă a acestor țări, cea de care depindeau bugetele lor, echipamentele lor, importurile lor, hrana popoarelor lor.

Consiliul de administrație al companiei Esso a publicat, fără să se consulte, un comunicat anunțînd o scădere imediată a prețului petrolului cu 10 cenți barilul. În cîteva zile, celelalte companii — BP, Shell, Mobil Oil, Aramco — s-au alăturat acestei decizii.

Cîțiva oameni au presimțit ce avea să declanșeze această lovitură de forță asupra căreia nici un guvern nu fusese prevenit. Cei care, în imperiul petroluhui, își dăduseră silința să învețe și să asimileze pe îndelete cultura, felul de a fi al popoarelor acestor regiuni, supuse legii colonizării econonnice.

Americanul Howard Page, pe calea deschisă de celebri pionieri britanici precum T. E. Lawrence, autorul cărții „Cei șapte stîlpi ai înțelepciunii", învățase să cunoască bine și să iubească Arabia. Membru al consiliului companiei Esso, el fusese consultat, în calitate de expert în problemele Orientului Mijlociu, și-i scrisese președintelui său : *Dacă veți face acest lucru, furtuna se va dezlănțui. Nu vă puteți imagina amploarea și durata consecințelor.*

Englezul Harold Snow, matematician al companiei BP (British Petroleum), a avut o reacție „de oroare", potrivit propriei sale expresii, și, în biroul său, în fața colaboratorilor, a plîns. Era sigur : universul se va prăbuși.

---

[1] „Prețul afișat" este prețul teoretic afișat de societățile petroliere la punctul de îmbarcare a țițeiului brut. Componentele sale sînt : distanța de piață, calitatea țițeiului brut și densitatea lui. — *Nota trad*

Zarurile erau aruncate. Companiile, stăpîne pe deciziile și gestiunea lor, hotărîseră că puteau să amputeze dintr-o lovitură, fără a negocia și fără a anunța în prealabil, resursele și bugetele țărilor producătoare. Acestea din urmă nu vor avea nici o posibilitate de a reacționa, așa cum s-a întîmplat de la începutul secolului. Așa cum s-a intîmplat dintotdeauna.

Venezueleanul Perez Alfonso a fost primul care a anunțat că timpurile s-au schimbat : „Dacă așa stau lucrurile, vom crea un club, un club foarte închis, un club care va controla 90% din petrolul brut pe piețele lumii. Vom lucra mînă în mînă. De acum încolo, noi vom face istoria".

Era exact la o lună de zile după decizia companiei Esso.

Perez Alfonso era un adept scrupulos al primului deschizător de drumuri din Orientul Mijlociu, Gamal Abdel Nasser, care profetizase în cartea sa „Filozofia unei revoluții" : „Petrolul, frații mei, este nervul vital al civilizației. Fără petrol, ea n-ar mai avea nici o posibilitate de a exista".

Din Caracas, Perez Alfonso a luat legătura cu omologul său saudit, ministrul petrolului din Riad : Abdullah Tariki. Ei au hotărît să organizeze imediat o reuniune secretă a cinci țări : Arabia Saudită, Venezuela, Irakul, Kuweitul și Iranul.

Șahul Iranului, Mohammad Reza Pahlavi, pe care americanii îl luaseră din exilul său de la Roma pentru a-l reinstala pe tron, după ce lichidaseră, în 1953, prima revoluție iraniană, cea a lui Mossadek, realizase în ce constau puterea și interesele lui. Spre surpriza protectorilor săi, s-a dezlănțuit și el, ca și ceilalți : „Chiar dacă această inițiativă a companiilor ar putea să li se pară motivată de situația de pe piață, ea este absolut inadmisibilă pentru noi, din moment ce e luată fără să fim consultați și fără acordul nostru !"

Indignat, a consimțit să se întîlnească la Bagdad, fără discuții prealabile, cu dușmanii săi înverșunați, revoluționarii irakieni, pentru a face front comun în lupta împotriva companiilor occidentale.

Pentru organizarea reuniunii de la Bagdad, care s-a deschis la 9 septembrie 1960, în atmosfera de indiferență generală a capitalelor occidentale — nici un ziar nu o va menționa —, Perez Alfonso a lăsat totul pe seama geniului mobilizator al sauditului Tariki, ministrul petrolului.

Tariki a propus delegaților crearea unui instrument comun : „Organizația țărilor exportatoare de petrol". În seara

ceea, se înscriau în secolul lor cele patru litere fatidice. Iar această „O.P.E.C." publica primul său comunicat:

„Membrii organizației nu vor mai putea rămîne pasivi față de atitudinea companiilor. Vor cere pentru viitor prezervarea prețurilor. Se vor strădui, la început, să restabilească, prin toate mijloacele, prețurile existente înainte de ultima reducere".

Abdullah Tariki, în numele regelui Saud — fiul și succesorul fondatorului Arabiei Saudite, mîndrul războinic Ibn Seud, mort la Taif în 1953 — făurise arma noilor timpuri.

O scurtă privire asupra istoriei acestui faimos „preț al barilului", despre care se va vorbi continuu de acum înainte, ne îngăduie să evaluăm ceea ce tocmai se întîmplase. Și căruia nu i s-a făcut publicitate. Pe bună dreptate.

În 1900, prețul barilului : 1,20 dolari. Treizeci de ani mai tîrziu, crah la Wall Street și criză generală în Occident — prețul barilului : 1,19 dolari. Primele succese ale politicii de „New Deal" [1] a lui Franklin Roosevelt și o nouă relansare a economiei Statelor Unite — prețul barilului : 1,10 dolari. Pearl Harbour și, în 1941, intrarea Americii în război, care a devenit imediat mondial — prețul barilului : 1,14 dolari. Victoria aliaților, instaurarea unui nou sistem monetar bazat pe dolar, lansarea planului Marshall, crearea Națiunilor Unite — prețul barilului : 1,20 dolari. Declanșarea a ceea ce va fi numit „războiul rece" și lăsarea, în iarna anilor '50, a „cortinei de fier" în Europa împărțită în două — prețul barilului : 1,70 dolari. În sfîrșit, zece ani mai tîrziu, reuniunea de la Bagdad și nașterea O.P.E.C.-ului — prețul barilului : 1,80 dolari.

Să evaluăm gradul de suveranitate al companiilor asupra acestei prețioase materii prime. O descoperiseră în secolul trecut și își asiguraseră dominația asupra ei. În schimbul unor beneficii necontrolate, ele o puseseră în slujba prodigioasei dezvoltări a Occidentului care, în cincizeci de ani, din 1920 pînă în 1970, și-a clădit, cu ajutorul ei, uzinele sale, activitățile sale, transporturile sale, orașele sale, universitățile sale, laboratoarele sale, civilizația sa, prosperitatea sa. Fără să se gîndească vreodată să plă-

[1] „Noua Orientare" (în engleză în original). Nume dat programului de politică economică — întocmit de Roosevelt după ce a devenit președinte al S.U.A. în 1933 — pentru a face față gravelor probleme ridicate de recesiune. — *Nota trad.*

tească mai mult țărilor producătoare, ca și cum era vorba de o lege a naturii, valabilă pentru eternitate.

Ca majoritatea tinerilor din familiile înstărite din Orientul Mijlociu, Tariki își făcuse studiile, după ultimul război, în Statele Unite. Străbătuse, fascinat, Texasul cu cele 20 000 de puțuri de foraj ale sale. Asistase, în Capitoliu, la toate ședințele Senatului american, în cursul cărora, în 1952, „Comisia Federală pentru Comerț" dăduse în vileag practicile monopoliste și dubla contabilitate ale marilor societăți texane, moștenitoare ale fondatorului lor comun, bătrînul John D. Rockefeller. Fusese martorul impunității acestor mastodonți care pompau, transportau, distilau și vindeau acest sînge al civilizației și care, de acum înainte, figurau, unii după alții, pe primele locuri în rîndul societăților industriale internaționale, cu mult înaintea marilor firme ale automobilului, oțelului, chimiei. Împărțindu-și, pe tăcute, piețele, subvenționînd pretutindeni puterile politice locale...

Astfel format, edificat și acum ferm decis, Tariki a fost, deci, cel care a aprins flacăra. La care avea să se ardă.

Amețit de triumful său de la Bagdad, a vrut să declanșeze înfruntarea generală. A convocat o a doua conferință, la Caracas, cu un obiectiv îndrăzneț : „Definirea și impunerea unei formule echitabile de fixare a prețului petrolului". A obținut o adeziune de principiu. Dar ce trebuia făcut mai departe ?

În logica demersului său victorios, bizuindu-se pe ponderea țării sale, a convocat o nouă reuniune pentru a obține dintr-o lovitură totul : „Stabilirea, printr-un acord comun, a volumului producției ca instrument indispensabil pentru constrîngerea companiilor, apoi fixarea prețurilor și a redevențelor".

Convins că are dreptate, încurajat de uniunea călduroasă dintre cei doi nași ai săi, Arabia Saudită și Venezuela, care prindeau Occidentul in clește, surprins și încîntat de supralicitarea șahului însuși, Abdullah Tariki a atacat pe toate fronturile pentru a impune O.P.E.C.-ul.

Era susținut fără rezerve de regele Saud, care se mărginea la administrarea internă a unei țări cu o unitate încă precară, mereu in lipsă de bani, delapidați — de îndată ce erau vărsate redevențele — de către membrii unei familii numeroase asupra căreia nu domnea decît prin compromis și prin compromitere, palidă imagine a redutabilului său tată, Ibn Seud, autoritar, necontestat, venerat.

Sarcina de a valorifica petrolul, regele a lăsat-o, deci, în seama lui Tariki. Cît privește pe moștenitoriul spiritual al fondatorului regatului, preferatul dintotdeauna al lui Ibn Seud, mezinul regelui Saud, Feisal, acesta ocupa pe atunci postul, mai degrabă onorific, de ministru al afacerilor externe. Aștepta să vină și vremea lui. Și a venit.

Înfruntarea cu marile companii, încercarea de forță în problema prețurilor, crearea subită a O.P.E.C.-ului și agitațiile violente pe care le antrenează, șantajul financiar imediat asupra țărilor producătoare fără resurse, fără rezerve în devize și fără posibilitatea de a face împrumuturi decît prin intermediul băncilor legate tot de companii — furtuna se dezlănțuie.

Arabia Saudită, în special, are un mare deficit în bugetul intern, ca și în conturile externe. Regatul, fără alte bogății decît puțurile sale, depinzînd de bunăvoința societăților multinaționale, este în pragul falimentului.

Feisal vede cum crește neliniștea membrilor familiei domnitoare în conciliabulele de la Riad, de la Mecca, de la Taif, apoi a aliaților lor din societățile comerciale regrupate la Marea Roșie în jurul portului Djeddah. Înspăimîntată, marea familie regală îi cere să înceapă negocierile cu fratele lui, regele, pentru ca, în aceste împrejurări furtunoase, puterea să treacă în alte mîini.

Nu există nici un dubiu asupra soluției. Ea va interveni rapid. Este numit un nou guvern, condus în fapt de Feisal, care, deși deține doar titlul de vice prim-ministru, controlează toate ministerele importante — între ele, pe cel al petrolului și al finanțelor. Printre băieții farniliilor din regat pe care prințul îi urmărește și îi îndrumă să-și facă studiile în drept și economie la Cairo, la London School of Economics sau la universitățile americane, el îl remarcă foarte repede pe fiul unui judecător modest, dar stimat, din Mecca. L-a pus să parcurgă întreg *cursus honorum* și supraveghează toate etapele succeselor sale: Cairo, New York, Harvard. Cînd pune în sfîrșit mîna pe putere, Feisal, care a moștenit de la tatăl lui o judecată sigură în alegerea oamenilor, îl numește pe protejatul său, încă foarte tînăr, dar dotat și pregătit, ministru al petrolului: Ahmed Zaki Yamani. Are treizeci și doi de ani.

Noul ministru se bucură de o reputație bună în eercurile din New York. Deși este o abatere de la regulă, dar în speranța că viitoarele relații vor fi cordiale, el este numit imediat membru al consiliului de administrație al consor-

țiului companiilor petroliere occidentale din Arabia Saudită : Aramco.

Yamani își rezervă prima vizită oficială la New York pentru a-și ocupa locul în acest consiliu. Cucerește prin moderația expresiei, prin sobrietatea gesturilor și cuvintelor. Este un adevărat discipol al lui Feisal, arabul cu ochi de vultur, stînd la pîndă, cu privirea autoritară, care va deveni acum rege.

Contrastul cu epoca lui Tariki, exilat la Cairo, se va dovedi considerabil.

Regele Feisal are dintotdeauna o ambiție : renașterea puterii arabe. E profund religios : în scurt timp, va impune societății saudite respectarea tuturor preceptelor Coranului, din care el însuși se inspiră cu scrupulozitate. Miilor de ingineri și tehnicieni americani ai societății Aramco, în oazele lor moderne cu aer condiționat, răspîndite în imensitatea peninsulei de nisip, le vine greu să creadă că primesc asemenea instrucțiuni : nici o picătură de alcool în interiorul frontierelor Arabiei Saudite, chiar dacă este vorba de un loc privat ; nici o sală de distracție publică deschisă după apusul soarelui, chiar dacă este vorba de o sală de cinema sau de joc. Feisal vrea să-și reînnoiască țara.

Regele are o strategie politică : înțelegerea cu Statele Unite. Din mai multe motive. Se teme, în numele credinței sale și a învățăturii lui Mahomed, de orice ar putea semăna cu comunismul. Se teme, în această regiune atît de rîvnită, de mișcările excesive, naționaliste sau revoluționare. Nu manifestă nici o indulgență pentru ceea ce a devenit Nasser, cu care nu se va mai înțelege. Nu păstrează decît amintiri urîte despre legăturile cu englezii și nu se va bizui niciodată pe Londra în sprijinirea opiniilor sale. În fine, vizează Ierusalimul cu moscheea Al. Aqsa, soră bună cu sfintele lăcașuri de la Mecca și Medina. În acest mod înțelege să atragă Washingtonul în jocul său, în schimbul unei atitudini de răbdătoare moderație în problema petrolului.

Acesta este contextul general în care trebuie să se înscrie acțiunea noului său ministru, acțiune pe care o va urmări cu atît mai fidel cu cît aderă la ea și cu inima și cu spiritul.

Figura impasibilă și vocea constant moderată ale lui Yamani ascund o certitudine : victoria finală a Arabiei Saudite, cu condiția să fie evitat orice accident și să se

deosebească cu grijă ocaziile adevărate de cele false. Nu va fi niciodată uşor...

Astfel, pe tot parcursul anilor '60, şeicul Yamani se va menţine — şi odată cu el şi regatul — într-o constantă rezervă. Respectă şi sprijină O.P.E.C.-ul ; dar ştie că nu sînt încă întrunite condiţiile succesului, că, în cazul unei înfruntări, organizaţia care va fi totdeauna greu de mînuit s-ar destrăma.

La conferinţa de la Tripoli, din Libia, unde majoritatea conducătorilor O.P.E.C.-ului vor să preia, în 1965, controlul producţiei petroliere şi să-i fixeze volumul pentru fiecare ţară în parte, şeicul Yamani este absent.

În cadrul conferinţei sînt făcute următoarele propuneri : creşterea producţiei Irakului cu 9%, a Iranului cu 14%, a Kuweitului cu 10%, a Libiei cu 30% etc. Dar pentru punerea lor în aplicare este nevoie de unanimitatea voturilor. Arabia Saudită se opune.

Şeicul Yamani va declara : „Dezbaterea nu era cu adevărat serioasă. Nu avea legătură cu programarea producţiei ca atare. Nu făcea decît să ascundă nevoi economice prost evaluate".

An de an, el se menţine pe această poziţie şi, în 1967, O.P.E.C.-ul renunţă oficial la pretenţia de a controla producţia. În ce priveşte preţurile...

Cifrele vorbesc de la sine. Am văzut cum reuşiseră companiile occidentale să menţină un preţ constant — adică, în valoare reală, din ce în ce mai scăzut — pentru cumpărarea petrolului din ţările producătoare : de la 1,20 dolari în 1900, la 1,80 dolari în 1960. Zece ani mai tîrziu, respectiv zece ani după crearea O.P.E.C.-ului, preţul era, în 1970, de... 1,80 dolari. Între timp, avusese loc „războiul de şase zile", înfrîngerea armatelor egipteană, siriană şi iordaniană, apelul presant adresat de conducătorii „frontului de luptă" către fraţii lor arabi, chemarea la solidaritatea lor, conjurîndu-i să folosească, în sfîrşit, arma petrolului pentru a răsturna raportul de forţe.

Dar acest val de revendicări continuă să se lovească de o stîncă : impasibilitatea Arabiei Saudite. Feisal şi Yamani aşteaptă, şi vor mai aştepta, pentru a fi siguri că vor ieşi învingători.

Fără Arabia Saudită, nimeni în cadrul O.P.E.C.-ului nu poate schimba ceva esenţial pe piaţa petrolului. Ponderea sa, producţia şi rezervele sale domină într-o asemenea măsură, încît acordul Riad-ului este o necesitate pentru toţi.

Pentru toţi, cu excepţia Iranului, rival puternic al regatului saudit. Dar, dintre toţi conducătorii O.P.E.C.-ului, şahul era cel mai strîns legat de America şi cel mai înverşunat duşman al mişcărilor populare, în spatele cărora credea că descoperă totdeauna mîna Moscovei. Foarte avizat şi el asupra caracterului puternic şi complex al forţelor — petroliere, financiare, bancare, industriale, politice, militare — care supravegheau şi controlau preţioasa „piaţă a petrolului", şahul aprecia, ca şi regele Arabiei Saudite, că erau departe de a fi întrunite condiţiile unei înfruntări cu companiile şi cu protectorii lor.

La zece ani după crearea O.P.E.C.-ului, nimic, deci, nu s-a schimbat cu adevărat, exceptînd cîteva ameliorări, deloc neglijabile dealtfel, în distribuirea redevenţelor. De fapt, nimic care să afecteze puterea reală.

Dar nici din Teheran, şi nici din Riad, cele două puternice capitale petroliere, nu va porni tăvălugul, ci dintr-un alt loc neprevăzut, pustiu, supus : Libia, regatul bătrînului monarh Idriss.

În mai puţin de o săptămînă, în vara lui 1967, războiul numit „de şase zile" se soldase cu înfrîngerea armatelor arabe coalizate şi răspîndise în lumea musulmană un teribil sentiment de umilinţă.

Nu că şefii militari ar fi sperat vreodată într-o victorie pe calea armelor. Totuşi, socotiseră că luptele vor dura destul de mult — poate două săptămîni — pentru ca „fraţii" lor, care nu luau parte la bătălie, care nu-şi vărsau sîngele, dar care deţineau arma petrolului, să profite de ocazia oferită de conflictul militar pentru a arăta, în sfîrşit, lumii întregi că raportul de forţe economice se schimbase — ca urmare a miracolului petrolier din Orientul Mijlociu, a creării O.P.E.C.-ului, a vulnerabilităţii, noi şi profunde, a Occidentului.

Churchill, cel dintîi, declarase în Camera Comunelor, în 1919, la sfîrşitul primului război mondial : „Nu există nici o îndoială că aliaţii au navigat către victoria finală pe un val neîntrerupt de petrol". Şi cum acelaşi petrol, o jumătate de secol mai tîrziu, nu mai aparţinea puterilor coloniale din Occident, ci ţărilor din Golf, era firesc să se creadă că victoria era accesibilă. Ar fi fost, dealtfel, suficientă o simplă ameninţare... Dar ea nu a venit.

Naţionaliştii arabi au rămas profund consternaţi. Hotărît lucru, puterea Occidentului industrial era diabolică.

Iar apatia popoarelor soarelui cu siguranță prea adînc ancorată în secole pentru a putea fi transformată — în clipele de încercare — nu doar în discursuri, ci în curaj.

Lucrurile n-au fost totuși chiar atît de simple. Majoritatea țărilor O.P.E.C.-ului, la chemarea Egiptului și a Siriei, amenințate de derută, ceruseră instituirea embargoului petrolier împotriva puterilor occidentale. Întîmpinaseră două obstacole decisive, asupra cărora regele Arabiei Saudite le atrăsese serios atenția, dar care, ulterior, din pricina impetuozității lui Nasser și a pasiunii populare, le ieșiseră complet din minte.

Pe termen scurt, un embargo nu acționează în timp util pentru a schimba soarta unei bătălii și a rupe alianțe decît dacă este general.

Or, două țări din regiune, una situată în Golf, cealaltă pe coasta Mediteranei, amîndouă bogate în petrol, erau solid ancorate la Occident și nicidecum dornice să-l înfrunte.

În primul rînd, Iranul șahului, a cărui avere, putere economică și armată modernă, echipată de Statele Unite, sporeau de la an la an, urmărind nici mai mult nici mai puțin decît reconstituirea imperiului antic al Persiei, imperiul lui Cirus cel Mare, a cărui întemeiere, cu 2 500 de ani în urmă, avea să fie sărbătorită cu fast.

Cealaltă, pe coasta africană a Mediteranel, bătrînul și sterilul regat al Libiei, cucerit și recucerit de expedițiile britanică, italiană, germană, apoi din nou britanică și în sfîrșit americană, ca un bulevard pustiu și drept, unde era suficient să sosești cu cîteva coloane motorizate... și cu puțin aur pentru tron. Acum, străinii veniți să prospecteze descoperiseră aici considerabile terenuri petrolifere, cu hidrocarburi de cea mai bună calitate. Averea îi era asigurată.

Dar averea libiană alimenta exclusiv beneficiile marilor companii și întreținerea palatelor sau a altor reședințe particulare din Europa unde locuiau frați, veri, nepoți și nepoate, aliați ai regelui Idriss.

În pofida embargoului pregătit de O.P.E.C. pentru a susține cauza arabă împotriva Occidentului, nici Iranul, nici Libia nu au încetat să-și trimită tancurile petroliere pline ochi, și într-un ritm accelerat, spre porturile Europei și Americii. Timp de mai multe săptămîni, Teheranul și Tripoli-ul, împreună cu companiile care le exploatau și le încadrau, au cîștigat chiar, în felul acesta, piețe considerabile.

Prevăzînd această fisură, hotărît să nu se asocieze unui fiasco, regele Feisal al Arablei Saudite şi al său ministru al petrolului nici măcar n-au luat parte la reuniunile O.P.E.C.-ului în legătură cu embargoul.

America, liniştită, a văzut în aceasta o nouă justificare pentru alianţa sa cu regatul saudit. Alianţă pe care o admisliseră şi o angajaseră atît de bine, în cursul primei şi ultimei lor întrevederi, desfăşurată la bordul crucişătorului „Quincy" pe Marea Roşie, la sfîrşitul Marelui Război, cei doi bătrîni conducători : Ibn Seud şi Roosevelt. În cursul unei singure după-amiezi pecetluiseră o unitate care va renaşte după moarteaalor.

Statele Unite, învingătoare şi stăpîne ale lumii, şi Arabia, devenită Saudită, se recunoscuseră atunci desemnate de soartă pentru a construi împreună, cu forţe conjugate, al doilea versant al secolului. Ba chiar mai mult.

Douăzeci de ani mai tîrziu, după ce a lichidat în Iran prima revoluţie naţionalistă din imperiul petrolier, cea a bătrînului şi profeticului Mossadek, pentru a repune pe tron pe tînărul Mohammad Reza Pahlavi, după ce a ancorat Arabia Saudită la marea aventură economică a întregului Occident şi a reuşit să menţină Libia în rîndul clienţilor siguri, America a putut să asiste la neputîncioasa derivă a ţărilor petroliere. După nici o lună de zile, veleitatea embargoului era oficial abandonată.

Poate că niciodată independenţa, atît de mult visată, atît de mult sperată şi, în sfîrşit, cucerită, nu le-a părut atît de derizorie popoarelor Africii şi Asiei.

Aveau drapelele lor, ambasadorii lor, locuri la O.N.U., gărzi de onoare şi birocraţi. Dar Occidentul se dovedise, din nou, mai ingenios şi mai puternic. Nici o mînă care nu-i era supusă nu putuse să se atingă de marile pîrghii economice ale lumii — şi mai ales de robinetele petrolului.

Aceşti arabi, atît de mîndri de cultura lor, de foarte vechea şi glorioasa lor istorie, dispuşi la sacrificiul supreni ca şi la ascetism — este adevărat, mai mult decît la statornicie şi la organizare —, tot atît de sensibili la invenţia care fecundează viitorul pe cît de ataşaţi de trecut în ceea ce are el mai grandios, ce cale aveau să aleagă ei acum, în faţa acestui obstacol imens, în faţa acestei forţe omniprezente, insesizabile : Occidentul industrial şi dezvoltat ?

Îndrăgostit cu pasiune de arabi, cel care se va descoperi pe sine prin întîlnirea cu ei, cel care-i va însufleţi

pînă la victoria asupra turcilor și cucerirea definitivă a malurilor Mării Roșii, misteriosul T. E. Lawrence descrie în termeni inspirați, în cartea sa mistică și profetică, esența lumii arabe :

„Pe arabi poți să-i legi de o idee ca de o frînghie. Ai putea să-i duci în cele patru colțuri ale lumii. Spiritul lor este straniu și sumbru, bogat în slăbiciuni ca și în exaltări, dar mai arzător și mai fertil în credință decît al oricărui alt popor din lume... Popor tot atît de instabil ca apa, dar ca și ea încredințat că va învinge în cele din urmă. Din zorii vieții, valurile sale s-au spart, s-au destrămat, rînd pe rînd. Dar va veni o zi cînd un val asemănător va cădea peste locul unde lumea materială va înceta să mai existe și atunci spiritul atotputernic va pluti peste aceste ape... Arabia".

A reflecta la lumea arabă, la ceea ce putea să se întîmple nu preocupa deloc, la drept vorbind, pe stăpînii unei economii multinaționale în plin avînt.

Arabii erau, în ochii lor, ghiftuiți de redevențele obținute de pe urma petrolului, al cărui volum de extracție din puțurile, inegalabile, ale Orientului Mijlociu nu înceta să crească. Nu fuseseră niciodată atît de încremeniți, unii de disperanta repetare a eșecurilor militare, ceilalți de nenumăratele satisfacții, de orice natură, pe care le oferea cu generozitate o strînsă alianță cu economia occidentală.

Totuși, din excesul de umilință avea să izbucnească furtuna.

Surpriză în Libia

Mai întîi, un episod foarte discret, petrecut într-un vechi cartier din Londra.

Patru tineri, dintre care doi arabi, sosesc la clubul „Ambasadorilor", frecventat deopotrivă ca restaurant renumit și, la etajul superior, ca sală de joc de clasă internațională.

După ce iau masa, cei doi arabi, aflați într-una din rarele lor seri de permisie în perioada de antrenament efectuată în taberele de elită ale armatei britanice, urcă la primul etaj pentru a privi spectacolul.

Cel mai tînăr, straniu şi robust, se apropie de o masă de joc şi, arătînd spre un jucător, îi spune prietenului său : „L-am mai văzut pe omul ăsta. Cine e ? Şi cu cine joacă ?"

Omul pe care-l recunoscuse juca sume mari cu un celebru armator grec. Tot privindu-l insistent pe cel ce conducea, surescitat, acest joc infernal în care pierduse, într-o oră, o jumătate de milion de dolari, tînărul arab îl identifică în cele din urmă : era consilierul personal al regelui Idriss.

Ofiţerul îngheţă. Împietrit, privea fix scena ce se desfăşura la doi metri în faţa lui : aceste mîini, aceste bancnote, această beţie a jocului, acest vîrtej...

Colegul lui încercă să-l ia de acolo, să-l scoată la aer. Dar el refuză, spunînd cu voce joasă : „Mai lasă-mă să privesc. Iată, deci, ce fac cu aurul pe care ni-l fură !"

Rămase încă o oră, parcă pentru a asimila, complet şi pentru totdeauna, această revelaţie. În clipa aceea, căpitanul Moammer El Geddafi simţi pe umăr mîna destinului. Era un credincios zelos încă din tinereţe, pe care şi-o petrecuse în deşert cu tribul său, al senusiţilor, sub corturile din piei de capră şi, în seara aceea, luă hotărîrea de a răspunde, fără ezitări şi nuanţe, chemării profetului Mahomed [1].

Reîntors în regatul lui Idriss, căpitanul libian începu să citească, seară de seară, ore întregi, în cortul său militar.

În afară de Coran, care îl cufunda în meditaţie, mai avea trei cărţi de căpătîi pe care le relua cu regularitate, integrîndu-le în reflecţiile sale.

Mai întîi, cartea mentorului său politic : „Filozofia unei revoluţii", de Gamal Abdel Nasser.

Apoi, cele două volume complete ale discursurilor rostite de preşedintele american Abraham Lincoln în timpul războiului împotriva sudiştilor, pentru emanciparea sclavilor negri.

În sfîrşit, memoriile foarte puritanului şi calculatului general britanic care, în anul fierbinte şi deoisiv al înfruntării dintre armadele blindate, de-a lungul coastei pustii dintre Cairo şi Tripoli, a golfuleţului Alexandriei şi a golfului Syrta, contempla, în fiecare seară, fotografia, aşezată sub lampa de la capul patului, a adversarului său

---

[1] Relatarea acestei seri londoneze i-a fost făcută lui Leonard Mosley de însoţitorul lui Geddafi la clubul „Ambasadorilor", şeicul Ahmed al Abah, din Oman.

legendar, Rommel, pentru a reflecta mai bine asupra strategiei pe care trebuia s-o adopte a doua zi : feldmareşalul Montgomery, viitor vîconte de El-Alamein.

Înconjurat astfel de cei trei eroi ai săi, mai meditativ şi mai solitar după şederea la Londra, Geddafi primi într-o zi, la sfîrşitul anului 1969, ordinul de a comanda garda care, la o mare ceremonie prilejuită de inaugurarea celei mai moderne conducte petroliere din Africa de Nord, urma să dea onorul invitaţilor regelui Idriss şi miniştrilor săi : era vorba de faimosul Armand Hammer, preşedintele companiei Occidental Petroleum, şi de membrii consiliului de administraţie al acestei companii americane care obţinuse, printr-o favoare specială şi oneroasă, o foarte bogată concesiune pe teritoriul libian, şi care îşi mărea regulat producţia, departe de marile companii.

Ceremonia a fost magnifică. Cadillac-uri, Rolls Royce-uri, bufet, şampanie, havane, schimb de cadouri, fermecătoare fete venite special din Italia. Împietrit, Geddafi nu s-a lăsat antrenat în distracţii. Nu avea ochi decît pentru un singur om : regele Idriss, salutînd respectuos pe seniorii de dincolo de Atlantic, înclinîndu-se în faţa soţiilor acestora.

Reîntors în tabăra sa de la Bab-Izizia, adună, în aceeaşi seară, pe cei mai apropiaţi tovarăşi de arme cu care luă hotărîrea : cu prima ocazie...

Trei săptămîni mai tîrziu, regele şi curtea se aflau în vizită oficială în Turcia. Geddafi, care între timp îşi alesese şi îşi convinsese complicii din alte regimente plasate în puncte strategice, lansează ordinul de ocupare a principalelor posturi de comandă, ministerelor, administraţiilor-cheie, centralei electrice din Tripoli şi de arestare a celor cîţiva generali care s-ar opune. Dar nu vor exista generali care să se opună. În cîteva ore se încheie totul.

În zori, anunţă că regele este înlăturat şi regimul abolit. Este creat un Consiliu al Revoluţiei, prezidat de el. Geddafi este secondat de singurul său prieten intim, comandantul Abdessalarn Jalud. Aliat preţios, acesta nu seamănă deloc cu tînărul de douăzeci şi şase de ani care tocmai preluase puterea. Afabil, cu darul vorbirii, etalîndu-şi cu grijă relaţiile în toate cercurile, libiene sau occidentale, ale clasei conducătoare, Jalud cunoaşte pe toţi cei ce deţin pîrghiile puterii.

După ce-l consultă pe Jalud asupra personalităţii ofiţerilor americani de la baza aeriană Wheelus Airfield, pusă

la dispoziția Statelor Unite, și după ce sondează reacțiile populare, Moammer El Geddafi declanșează marea sa acțiune.

Notifică public armatei americane ordinul de a evacua neîntîrziat instalațiile acestei baze strategice și tuturor oamenilor ei de a părăsi țara.

Moment de maximă încordare. Nimeni nu credea că America va capitula. Dealtfel, baza era inexpugnabilă, iar Flota a VI-a americană se îndrepta în viteză spre coasta libiană.

Reîntors la palatul său din Riad, după o vacanță de vară la Taif, regele Arabiei Saudite abia dacă este informat despre această afacere, petrecută dealtfel foarte departe și privind o țară de rang secundar.

Primește un trimis special al regelui Idriss, care, înainte de a încerca să revină în Libia, cere sfat și sprijin de la cel mai puternic senior al regiunii. Feisal răspunde : „Să nu se neliniștească prea tare. Va putea în curînd să se reîntoarcă. Acești tineri au mers prea departe înfruntîndu-i fățiș pe americani".

Trei mii de kilometri, pe care Feisal nu i-a străbătut niciodată, despart deșertul din jurul Riad-ului de golful Syrta, de la poalele Tripoli-ului. Feisal se înșală.

Rănile profunde din inima popoarelor arabe, ura față de întregul Occident au marcat populația libiană, ca și celelalte populații. Furia populară, mișcările de masă pe străzile orașelor, coloanele de bărbați, femei și copii îndreptîndu-se spre baza de la Wheelus Airfield erau tot atitea dovezi...

Dacă în anii '50 se mai putea recurge, fără consecințe grave, la comploturi și la forță împotriva unui Mossadek pentru a prelua puterea — și puțurile de petrol —, în 1970 adoptarea unei asemenea soluții nu mai era posibilă decît cu mari riscuri.

De data aceasta, experții Departamentului de stat — al cărui lider competent era James Akins, despre care vom mai aminti — au fost ascultați cu atenție. La sfatul lor insistent, Casa Albă ordonă evacuarea bazelor militare din Libia — sperînd să salveze petrolul.

După două săptămîni și după cîteva răzmeriițe, guvernul britanic, foarte iritat, va proceda la fel. Dă dispoziții armatei sale, aceeași care, în urmă cu o generație, obținuse, sub conducerea lui Montgomery, victoria în deșer-

tul libian, să evacueze definitiv bazele legendare de la Tobruk și Benghazi.

Geddafi cîștigase. Mulțumi, respectuos, în public lui Mahomed, profetul, și lui Nasser, inspiratorul său.

Uluită și încîntată, lumea arabă contemplă această răsturnare, deși puțin cam sceptică încă în ceea ce privește rezultatul încercării de forță care urma să se angajeze inevitabil, de data aceasta nu cu garnizoane militare, în zilele noastre victime sau ostateci potențiali, ci cu adversari mult mai redutabili : marile companii.

Nevrînd să slăbească nici un moment ritmul evenimentelor, îi va destăinui comandantului Jalud, devenit vicepreședinte al Consiliului Revoluției și ținînd locul de prim-ministru, intenția de a proclama naționalizarea imediată a tuturor societăților petroliere instalate în Libia.

Jalud a realizat dimensiunile pericolului. El a avut curajul să se opună tînărului său Bonaparte al deșertului. A făcut-o îndelung și cu precizie, împărtășindu-i tot ce aflase la recepții și la dineuri despre caracterul forței economice moderne, despre deosebirile, esențiale și redutabile, ale acesteia față de falsa putere militară. Geddafi nu s-a împotrivit. Asculta. Dorea să înțeleagă.

Jalud i-a spus : „Naționalizînd companiile, riști să pierzi totul din nou. Riști un boicot care ne va paraliza, căci toate companiile sînt solidare. Riști închiderea puțurilor, oprirea instalațiilor de pompare și transport, întreruperea legăturilor cu rețelele comerciale și de distribuire... Și n-avem nici măcar un tehnician la îndemînă. Riști ruina. Ei n-așteaptă decît asta.

Geddafi : — Atunci, ce propui ?

Jalud : — Nu prelua companiile, riu-ți vor fi de nici un folos. Vei rămîne cu clădiri goale pe cap și cu puțuri inutilizabile. Ceea ce vrei tu sînt banii lor. Îți amintești, de aici a pornit totul, de cînd au decis, fără preaviz și fără a ne consulta, să reducă «prețul afișat», oricum derizoriu, al barilului de petrol extras din pămînt arab. Misiunea ta este să-i faci să cedeze asupra acestui punct crucial, să-i determini să revină asupra deciziei. După aceea, lucrurile vor merge de la sine. Numai să reușim...

Geddafi : — Atunci, să-l anunțăm.

Jalud : — În nici un caz. Dacă vei ataca direct ansamblul companiilor instalate în Libia, te vei lovi de un refuz imediat și solidar. Companiile pot să se lipsească multă

vreme de petrolul libian. Luni și luni de zile. Noi, însă, nu vom rezista atîta timp. Trebuie să ataci numai o companie, s-o determini să semneze, chiar singură, un nou contract privind creșterea prețului. De pildă, cu 50 de cenți barilul. Va fi suficient. Va fi un succes".

Împreună cu Jalud și cu cîțiva consilieri, Geddafi examinează lista companiilor care funcționează pe pămîntul libian.

Una dintre ele are ca unic teren petrolifer în Orientul Mijlociu o concesiune, contestată și vulnerabilă, în Libia : compania Occidental Petroleum, cea a lui Armand Hammer.

Reprezentantul companiei Occidental Petroleum este însărcinat cu un ultimatum pentru patronul său : ori acceptă termenii unui nou contract și creșterea cu 50 de cenți a „prețului afișat" al barilului, ori Libia îi închide instalațiile — fără să se atingă de instalațiile celorlalte companii.

Hammer se trezește pentru prima oară în situația de ostatec izolat. Nimeni nu-l va compătimi. Este detestat de egalii lui, față de care manifestă un dispreț fățiș. De data aceasta, izolarea îl condamnă. Departe de a fi un naiv, el se aștepta dealtfel la ceea ce avea să se întîmple. Înțelege foarte repede și semnează. Dar va ști să profite de acest lucru.

În următoarele cincisprezece zile, celelalte companii „independente" din Libia, lovite mortal de capitularea aprigului Hammer, semnează la rîndul lor. Și, înainte de sfîrșitul lunii, marile companii se înclină.

În ziua de 14 septembrie 1970, o țară arabă a impus, astfel, pentru prima oară, întregului sistem petrolier al lumii occidentale ridicarea prețului petrolului.

După zece ani de imobilism, O.P.E.C.-ului i s-a deschis larg calea aventurii.

Jurămîntul de la Alger

Feisal înțelege tot ce poate decurge din această situație, cu condiția de a pregăti cu grijă marea manevră. I se va consacra metodic. Nu este simplu. Va fi nevoie de mult noroc.

După ce a trimis un mesaj cordial noului stăpîn al Libiei, la care respectă, dincolo de deosebirile politice, scrupuloasele sentimente religioase, regele pleacă la Mecca pentru cîteva zile de meditație, apoi se retrage în palatul său din Taif unde își convoacă, pe rînd, miniștrii și colaboratorii. De acum înainte, Arabia Saudită trebuie să preia conducerea operațiunilor.

Pierderea controlului asupra petrolului din Orientul Mijlociu, ale cărei consecințe se manifestă încă, în valuri succesive, în momentul reuniunii de la Taif, în 1980, la treizeci de ani după revoluția lui Mossadek, la douăzeci de ani după crearea O.P.E.C.-ului, la zece ani după lovitura de stat din Libia, este considerată de experții în problemele Orientului Mijlociu a fi avut loc într-un moment precis : întîlnirea neașteptată a două voințe, cea a tînărului lup ieșit din rîndurile modestei armate libiene și cea a seniorului Arabiei Saudite, moștenitorul unei formidabile dinastii și stăpînul folosirii, cînd va veni ziua, a armei absolute a petrolului — embargoul.

Această întîlnire, în cadrul O.P.E.C.-ului, dintre prințul suveran al unui imperiu fabulos, intrigant subtil, aliat al Statelor Unite, anticomunist feroce, alergic la orice mișcare socială violentă și clocotitorul revoluționar libian, care de atunci a arătat lumii întregi intransigența sa, ura sa față de Occident și valorile lui, voința sa de a dărîma privilegiile și elitele, la el acasă ca și pretutindeni unde își poate extinde puterea — această întîlnire a putut părea fortuită, efemeră, artificială. În realitate, ea are rădăcini profunde : Islamul, lumea arabă.

Cel mai bun istoric al dinastiei saudite și al fondatorului ei este francezul Jacques Benoist-Méchin. L-a cunoscut personal pe Ibn Seud, a frecventat multă vreme pe frații și fiii lui, familia lui, a învățat araba, a trăit printre ei, a remarcat cu groază ignoranța, disprețul față de Occident, a presimțit ce putere a viitorului ascunde acest mare popor, aflat în centrul lumii. În principala sa operă consacrată lui Ibn Seud și regatului acestuia, el încearcă să descifreze secretul gîndirii și forței arabe victorioase :

„De două ori în decursul istoriei, beduinii din Arabia au năvălit în bazinul mediteranean. Dar, de fiecare dată, întreaga energie risipită în aceste expediții a fost abătută de la scopul esențial : constituirea unei națiuni arabe. Fie că este vorba de secolul al IX-lea, fie de secolul al XIX-lea, poporul arab a ieșit din aceste aventuri vlăguit și mai să-

rac decit înainte. Ibn Seud n-a vrut să comită aceeași eroare. Islamul era pentru el esența însăși a geniului arab : o disciplină necesară, fără de care beduinii s-ar prăbuși. Era un mistic.

Marile idei care i-au călăuzit viața n-au fost niei rodul lecturilor sale, nici al spectacolului nedreptăților sociale. Țesnite în solitudine, ele decurgeau din viziunea pe care o avusese în deșert. Întreaga lui viață se lămurește și se explică prin această viziune... Odată cu petrolul și cu salariile ridicate avea să apară, la arabi, marea tentație a Occidentului... Ibn Seud dorea să primească binefacerile civilizației occidentale, dar refuza să lase să pătrundă în țara lui aspectele ei distructive, care puteau să-i corupă supușii. Pentru a ține la respect aceste forțe, el s-a folosit de Coran".

Iată, în esență, ceea ce îi unea pe cei doi „frați" de luptă, Feisal și Geddafi, doi oameni pe care, în aparență, totul îi despărțea, cu vederi foarte diferite asupra lumii ce urma a fi reconstruită după renașterea puterii arabe.

De acest lucru, Occidentul, orbit de armadele sale, uluit de acumularea propriilor sale bogății materiale, nu și-a dat seama cît mai era timp de înțeles, înainte de a se găsi în situația de solicitant.

Islamul, religie populară, a fost acela care a conferit, mai intîi, dimensiunea, puterea și ambiția inișcării țărilor petroliere. Apoi, la scurtă vreme, fenomenul care va duce la o schimbare profundă a raportului de forțe : implantarea O.P.E.C.-ului în lumea a treia. Alianță irezistibilă pe care Nasser, precursor sărac și slab înarmat, o anunțase lui Nehru, Tito, Sukarno, Ben Bella, tuturor conducătorilor istorici ai decolonizării și renașterii popoarelor proletare.

Fenomen reamintit, treizeci de ani după Nasser, de prietenul său intim, tovarășul său pînă la moarte, Mohammed Heikal, vreme îndelungată director și editorialist al celui mai mare cotidian de limbă arabă, „Al Ahram" din Cairo, consultat sistematic și astăzi de liderii politici din Nord și din Sud. În vara anului 1980, el a publicat o analiză a acestui fenomen care continuă să ateste uluitoarea incapacitate a lumii civilizației industriale de a înțelege ceea ce este străin culturii ei. Morgă născută din dominația seculară a Europei cuceritoare ? Infirmitate ? Treizeci și cinci de ani de creștere economică fără strategie, condusă fără spirit de prevedere, treizeci și cinci de ani de greșeli

politice, de folosire a forței și de dezastre militare în Asia, Africa, America Latină, s-au soldat, la începutul anilor '80 — prăbușire a mecanismului economic și blocare a mecanismului politic — cu dezordine și frică. Heikal scrie:

„Capetele politice ale Occidentului încearcă astăzi să dea o explicație la ceea ce ele numesc «renașterea islamică». Dar «renaștere» ar presupune o absență anterioară. Or, nu a fost vorba nici un moment de vreo absență, în Islam divinitatea netranscendind niciodată istoria, ci fiind totdeauna implicată în ea. Islamul nu face nici o distincție între temporal și spiritual și mîna care împarte dreptatea este aceeași care mînuiește sabia.

Revoluția lui Mossadek, din 1951, în Iran, se integra marii mișcări de eliberare națională care a cuprins lumea afreia imediat după războiul mondial. Anii '50 și '60 au fost marcați, pretutindeni în aceste regiuni, de revoluția naționalistă și de procesul decolonizării, punctate de mișcările conduse de Sukarno în Indonezia, de Gandhi și Nehru în India, de Jinnah în Pakistan, de Mossadek în Iran, de Nasser în Egipt, de Nkrumah în Ghana, de Ben Bella și Boumedienne în Algeria: o singură și aceeași mișcare".

În ciuda supleței tactice a diplomației sale, șeicul Yamani este, ca și Ibn Seud și Feisal, un militant convins al „noii puteri".

În capitalele Occidentului frivol se menține voga de a-l considera pe liderul O.P.E.C.-ului drept un aliat, drept omul „care înțelege", care nu-i va lăsa pe extremiști să distrugă, prin nerăbdarea și excesele lor, societatea industrială. Dar, dacă este adevărat că șeicul Yamani nu duce niciodată, pentru Arabia Saudită, o politică a riscului — se teme prea tare de ravagiile pe care ea le-ar atrage pentru poporul său, în mijlocul unui haos universal —, nu trebuie, totuși, să ne lăsăm înșelați: intransigența lui este tot atît de fermă ca și cea manifestată de conducătorii populari iranieni sau libieni. O intransigență cu atît mai redutabilă cu cît este mai lucidă.

A dovedit-o — se uită adesea acest lucru — împotriva propriilor colegi din O.P.E.C. cînd, în momentul celei mai grave crize traversate de organizație imediat după „războiul de șase zile", în fața neputinței și a timidității cartelului, a convocat o conferință la nivel înalt pur arabă, mai restrînsă, unită prin Islam, și a propus chiar el, pentru a

amenința O.P.E.C.-ul și a-l forța să acționeze, o nouă organizație: O.P.A.E.C. (Organizația Țărilor *Arabe* Exportatoare de Petrol) care, inițial, a reunit în jurul Arabiei Saudite, Libia, Kuweitul și emiratele din Golf. Își va dovedi eficacitatea în momentul războiului din 1973.

Noua organizație a lui Yamani, mai militantă, a admis în rîndurile ei, alături de Geddafi, Algeria, deși prea „socialistă" după gustul regatului saudit, apoi Irakul. Lumea arabă, înainte de toate. Islamul, înainte de toate.

În felul acesta, o nouă asociație, cu rădăcini în același trecut de paisprezece secole, în aceeași cultură coranică, în aceeași voință de a păstra primordialitatea „spiritualului" asupra „materialului" societății tehniciste, a început să pună puternicele sale mijloace în slujba unei ambiții supreme: aceea de a îngloba în această uniune imensa masă a popoarelor năpăstuite ale lumii a treia pentru a pune în aplicare, împreună, după treizeci de ani de aparentă „independență", adevăratele posibilități ale unei emancipări economice, ale unui demaraj industrial, ale unui mod de dezvoltare.

Irakul, atît de diferit, nu folosește limbajul sobru al conducătorilor de la Riad. Cel care răspunde de investițiile externe în cadrul Ministerului Irakian al Petrolului exprima aceeași voință publicînd în organul oficial al O.P.E.C.-ului, cu puțin timp înainte de momentul Tall 1980, un editorial redactat în următorii termeni:

„Dimensiunea politică a petrolului s-a născut din însăși istoria colonialismului. Din cauza petrolului și a cupidității străine, toate țările din O.P.E.C., și în mod special țările arabe, au suferit nenumărate ocupații, războaie, umilințe și jafuri. De la începutul secolului, stăpîni străini ne-au acaparat petrolul, ruinîndu-ne și, în același timp, dictîndu-ne destinul. De aceea, preluarea controlului asupra petrolului este acum problema tuturor mișcărilor de eliberare din lumea întreagă".

Ca și Irakul, dar fără ambiția de a face cuceriri, Algeria lui Boumedienne militează pentru fuziunea O.P.E.C.-ului cu lumea a treia.

Dintre toate țările O.P.E.C.-ului, dintre toate țările arabe, ea este cea care a vărsat cel mai mult sînge pentru a-și cuceri independența. Algeria este pentru Africa și lumea arabă ceea ce este Vietnamul pentru Asia. Îndelungatul, crudul și fratricidul „război din Algeria" a dominat epoca tot atît cît și „războiul din Indochina".

Boumedienne a cerut, în consecinţă — şi toată lumea a acceptat — ca prima conferinţă plenară a O.P.E.C.-ului să se desfăşoare, cu vîlvă şi cu o ordine de zi ambiţioasă, în capitala Algeriei.

Conferinţa se deschide la Palatul Naţiunilor, situat la periferia fostei perle — „Algerul cel alb" — a imperiului colonial francez. Spectacolul, în care lumea occidentală nu va vedea decît un fel de carnaval, va fi extraordinar.

Iată, pentru prima oară, cot la cot, pe emirul Kuweitului — cu surîsul lui larg, domnind cu dezinvoltură într-o ţară mică, astăzi ultramodernă, Elveţie a Orientului Mijlociu, care investeşte deja în patruzeci şi cinci de ţări ale lumii — şi pe enigmaticii revoluţionari libieni, fii ai deşertului.

Iată pe conducătorul populist al Irakului, Saddam Hussein, alături de inamicul său dintotdeauna, elegant, îmbrăcat de cei mai buni croitori din Londra, împărat înconjurat de miniştrii şi generalii săi : şahinşahul Iranului.

În sala arhiplină, la tribună, Hussein se îndreaptă spre şah, căruia nu i s-a adresat niciodată. Îl îmbrăţişează. Delegaţii, în picioare, aplaudă la nesfîrşit.

Iată statuia Comandorului : în pelerina sa neagră, Houari Boumedienne, cu privirea arzătoare pe faţa sa atît de uscată, se îndreaptă spre fotoliul preşedenţial.

Pe postavul verde care acoperă tribuna apare, pentru prima oară, o stemă — patru cercuri albe întretăiate pe fond bleu — sigla magică : O.P.E.C.

„Maiestate, fraţi...". De la primele cuvinte ale discursului său, care va dura trei ore, Boumedienne este întrerupt de ropote de aplauze care parcă salută naşterea unei lumi.

Declaraţia finală a conducătorilor O.P.E.C.-ului, adoptată în unanimitate, tratează, dintr-un unghi de vedere voit mondial, cele mai grave probleme (inflaţia, sistemul monetar, şomajul, foametea, comerţul internaţional, resursele naturale, industrializarea). Şi fiindcă presa din marile metropole industriale nu reproduce decît cîteva rînduri, înecate în lungi comentarii despre „folclorul" conferinţei şi aprecieri asupra singurei probleme, obsedante, a preţului barilului de petrol, conducătorii O.P.E.C.-ului hotărăsc să cumpere o pagină publicitară în principalele cotidiene din America şi Europa pentru a publica textul integral al declaraţiei lor.

Sînt prezentate pe larg cele două decizii care, treptat, vor domina scena politică, pentru ca apoi, la începutul anilor '80, să se desfășoare plenar. Dar, mai întîi, anunțul cruciadei :

„Monarhii și șefii de stat ai O.P.E.C.-ului afirmă *solidaritatea firească a țărilor lor cu celelalte țări care luptă pentru a învinge subdezvoltarea.*

Țin să evidențieze înalta lor apreciere pentru puternicul sprijin acordat O.P.E.C.-ului de către toate țările în curs de dezvoltare, sprijin proclamat de conferința generală pe care au ținut-o luna trecută, la Dakar, în problema fundamentală a materiilor prime.

Constată că criza economică mondială este rezultatul inegalităților profunde în ce privește progresul economic și social al popoarelor, inegalități generate de exploatarea străină care a întreținut drenajul resurselor naturale și a împiedicat orice transfer efectiv de capitaluri și tehnologii. Din acest dezechilibru fundamental decurge inflația generalizată, ritmul scăzut al creșterii mondiale, dislocarea sistemului monetar...

Afirmă, deci, voința lor de a coopera cu toate țările exportatoare de materii prime și alte produse de bază pentru a obține prețuri echitabile și avantajoase".

În concluzie, urmează acordul dat pentru o concertare globală, pentru ceea ce va deveni, din conferințe în reuniuni, din eșecuri în neînțelegeri, interminabilul „dialog Nord-Sud". Apel care continuă să dea coșmaruri guvernelor, să facă nopți albe funcționarilor și experților. Anunțînd istoria timpurilor și imperativelor viitoare, el este exprimat în următorii termeni :

„Monarhii și șefii de stat își dau acordul față de principiul convocării unei conferințe internaționale care să reunească țările industriale și țările în curs de dezvoltare.

Obiectivul unei asemenea conferințe este de a face să progreseze acțiunea menită să reducă dificultățile majore ale economiei mondiale și, în consecință, *ordinea ei de zi nu va putea în nici un caz să se limiteze la examinarea problemei energiei.*

Ea va trebui să cuprindă problemele referitoare la materiile prime, reforma sistemului monetar internațional, cooperarea generală în favoarea țărilor în curs de dezvoltare".

Serioasă exigență de dialog asupra cauzelor profunde ale crizei.

Această criză a întrerupt deja creşterea economică a ţărilor industriale, unde s-au exacerbat, totodată, tensiunile sociale, unde, după treizeci de ani de expansiune continuă, nivelul de trai nu încetează să se degradeze.

Această criză a început, de asemenea, să copleşească ţările lumii a treia, care suportă şi mai greu tripla povară a creşterii costului energiei, a escaladării preţurilor produselor manufacturate şi alimentare pe care sînt obligate să le importe, a îngustării pieţelor pentru produsele fabricate de ele.

Dialogul cerut de O.P.E.C. de la tribuna conferinţei de la Alger nu este deci nici superfluu, nici prematur. Oricît de dificil ar fi, angajarea unui asemenea dialog este esenţială şi urgentă. De data aceasta, toată lumea a înţeles. Chiar de luna viitoare, dialogul va demara.

La Paris, în plină lună august, la iniţiativa noului preşedinte francez, Valéry Giscard d'Estaing, se întruneşte o conferinţă pregătitoare. De comun acord, fără discursuri şi fără publicitate, sînt desemnate zece delegaţii pentru a pregăti, în comitet restrîns, ordinea de zi a conferinţei mondiale în trei (Occidentul, O.P.E.C.-ul, lumea a treia), lista participanţilor, data şi modul de organizare. *După nouă zile — eşec.*

Acest prim eşec, care va redeştepta vechile suspiciuni, e provocat de problema petrolului.

Ţările industriale, cu excepţia Franţei, vor să negocieze separat problema energiei şi problema celorlalte materii prime. Refuz categoric din partea reprezentanţilor O.P.E.C.-ului şi a lumii a treia. Ainînare *sine die* a conferinţei pregătitoare.

Va fi nevoie... de mai bine de doi ani pentru a se întruni, tot la Paris, o conferinţă cu obiective mai modeste privind „cooperarea economică internaţională",

De data aceasta, eşecul intervine după *două zile*. Dezacord total.

Lumea industrială, uşurată momentan după primele două „şocuri" petroliere — primul, provocat de acordurile de la Teheran din 1971, după lovitura de forţă a lui Gheddafi, al doilea de embargoul din 1973, după războiul din octombrie — ca urmare a scăderii sistematice a dolarului şi a faimoasei „reciclări" a capitalurilor petrolului în cadrul propriului sistem bancar, nu se grăbeşte deloc să facă propuneri novatoare.

A recurge la schimbări radicale, a modifica cu adevărat „termenii schimbului", oricît de inegalitari ar fi ei.... toate acestea cer sacrificii la care nici un conducător din Europa sau din America nu crede că trebuie să consimtă. Ce cale nouă ar trebui urmată pentru a ajunge la o soluție creatoare ? Ea nu va fi intrevăzută decît mult mai tîrziu.

O.P.E.C.-ul, la rindul său, odată realizată alianța cu lumea a treia, începe să descopere imensitatea, redutabila diversitate a nenumăratelor „revendicări legitime" prezentate de delegații celor trei miliarde de proletari ai planetei.

În afară de jurămîntul de uniune, în afară de ajutorul financiar (3,5% din PNB al țărilor petroliere, față de o medie de 0,4% din partea țărilor industriale), O.P.E.C.-ul nu a reușit să propună aliaților săi un program coerent.

Lumea a treia, în sfîrșit, după două decenii de conferințe în lanț, sterile, magice, împotmolindu-se de îndată ce se încheiau, a pierdut chiar și dorința de a pune ordine în necesitățile și cererile ei. Nici n-ar putea-o face. N-are nimic, are nevoie de tot și de toate dintr-o dată. Nu dispune nici măcar de un minim vital — ca lumină și educație — care să-i permită să înceapă să reflecteze. Nu poate decît să urle. Nu mai cunoaște alt limbaj.

Eșecul conferinței de la Paris, prima și legitima tentativă de dialog Nord-Sud, este un eveniment care nu trece neobservat. Lumii i se face frică.

Viitorul pare sumbru și chiar fără ieșire. Toți încep să facă anticipări asupra consecințelor pe care le-ar putea genera la el în țară această uriașă dezordine. Tabloul, la acest sfîrșit de an 1977, apare în culorile cele mai negre. Nimeni nu mai face previziuni decît pe termen scurt. Ele au devenit imposibile sau inadmisibile. Pretutindeni, factorii de răspundere sînt cuprinși de groază. Dar cine și ce va propune ?

La începutul anului următor, vor avea loc, simultan, două întrevederi discrete între patru ochi.

Una la Washington, între două vedete ale Occidentului, doi prieteni : Robert McNamara, președintele Băncii mondiale, și cancelarul Willy Brandt, cel mai prestigios om de stat vest-german. Cealaltă, în Golful Arabic, între doi lideri ai O.P.E.C.-ului, și ei prieteni : șeicul Zaki Yamani și noul său coleg din Kuweit.

Tehnologie sau nimic

McNamara, fost ministru al apărării al Statelor Unite, prezidează de zece ani Banca mondială. Cu inversunarea supraomenească de care dă dovadă pentru a se „răscumpăra" de pe urma războiului din Vietnam, purtat cu calculatoare, el a parcurs optzeci şi cinci de ţări unde a descoperit mizeria absolută. E un om disperat.

Îi cere fostului cancelar vest-german Willy Brandt, laureat al Premiului Nobel, să formeze un grup de zece personalităţi de prim plan care, avînd la dispoziţie doi ani de lucru şi un buget de trei milioane de dolari, să studieze aspectele principale ale anemiei economice mondiale şi să formuleze, dacă nu un plan, cel puţin o serie de propuneri. Aşa va apărea „raportul Brandt".

Publicat în martie 1980, sub forma unui raport tehnic, într-o prezentare ingrată, el nu se va bucura de audienţa scontată, dar va deveni un simbol. Nu va mai fi uitat.

La Riad, şeicul Yamani a invitat un tînăr pe care-l admiră de multă vreme, la care apreciază luciditatea şi curajul, care îi reaminteşte propria-i tinereţe şi care a fost numit recent, ca şi el la treizeci şi doi de ani, ministru al petrolului în ţara lui. Kuweitianul Ali Khalifa Al Sabah.

Şeicul Ali este înainte de toate un Al Sabah, membru al familiei domnitoare în a doua ţară petrolieră din Golf, a cărei producţie a depăşit deja pe cea a Iranului. A urmat, deci, de timpuriu cele mai bune şcoli din emirat şi, după ce şi-a însuşit temeinic cultura arabă, a primit o pregătire economică modernă. Modernă, căci lucrurile s-au schimbat...

În ultimii cincisprezece ani, crizele mondiale s-au desfăşurat conform unei noi logici. Teoremele erei keynesiene, care au reînnoit dinamica Occidentului, nu se mai aplică nici locurilor de muncă, nici fondului monetar, nici productivităţii. Marile temple unde se studiază ştiinţele economice au apărut, şi ele, în alte locuri.

În anii '30, '40, '50, de la Roosevelt pînă la Kennedy, nimic nu s-ar fi putut compara cu Harvard, cu Massachusetts Institute of Technology, cu Princeton School of Advanced Studies, toate situate pe coasta de est, între Washington, New York şi Boston. Odată cu sfîrşitul anilor '60, cînd s-au prăbuşit stilpii sistemului de la Bretton Woods, cînd a intervenit ruperea legăturii dolar-aur, abandonarea termenilor de schimb fici şi între monede, invazia

masei de eurodolari apoi de petrodolari, nelegaţi de nici o bancă centrală şi, deci, în afară de orice control, universităţile americane şi-au extins, progresiv, domeniul de învăţămînt pentru tinerele generaţii pe coasta Pacificului, vizavi acum de Japonia, şi nu de Europa.

Respectiv, la Stanford, Cal-Tec (California Institute of Technology), Berkeley (perla din San Francisco), Ucla (University of California at Los Angeles), de-a lungul coastei şi în faimoasa „Silicon Valley“ [1], unde încolţesc prodigioasele invenţii ale microelectronicii imediat exploatate la faţa locului de o puzderie de mici întreprinderi, lansate chiar de studenţi şi de profesori... Aici, deci, în California, l-au trimis conducătorii din Kuweit pe şeicul Ali, cînd acesta nu împlinise încă douăzeci de ani.

S-a reîntors de acolo conştient că viitorul economic al lumii va fi diferit de trecut şi stăpînit de o grijă : pentru a opri ruina, pentru a preveni prăbuşirea este necesar ca schimbarea să se producă rapid.

Va trebui ca „industriile viitorului“ să fie create, finanţate şi lansate de îndată ce invenţiile ies din laboratoare, astfel încît noi activităţi şi noi locuri de muncă să înlocuiască pe cele, atît de numeroase, sortite dispariţiei — lucru ştiut.

Va trebui stabilit un nou sistem monetar, înainte ca stîlpul-dolar să fie abandonat oficial de piaţa capitalurilor şi ca Fondul Monetar Internaţional să fie copleşit de amploarea datoriilor mondiale.

Va trebui, în sfîrşit, ca toate deciziile economice să fie unificate într-o „nouă ordine internaţională“, care să ia în considerare, de data aceasta, nu numai restrînsul domeniu dezvoltat al Occidentului, ci continentele lumii a treia, pentru a introduce, de acum încolo şi aici, mecanismele dezvoltării. Necesitate politică presantă dacă se doreşte evitarea exploziei de mînie şi disperare a înfometaţilor. De asemenea, se impune un imperativ economic foarte nou : dacă lumea a treia nu „decolează“, nu va mai exista nici o posibilitate de a extinde piaţa. Şi atunci, noile performanţe la care se poate spera, dat fiind impulsul ştiinţei, nu-şi vor găsi nici debuşeuri, nici investitori. În loc să creeze un nou ciclu, ele se vor pierde în gol.

Spiritele nu sînt pregătite să-şi însuşească această nouă realitate. Ea ar deveni salvatoare şi chiar exaltantă

[1] „Valea Siliciului“ (în engleză în original). — *Nota trad.*

dacă inteligența multirasială și-ar asuma în mod colectiv, metodic și egal, misiunea secolului : de a defini prin ce mijloace poate fi extins, în răstimpul dorit, cîmpul de creație și de fecunditate, dincolo de sfera occidentală, la ansamblul planetei.

De cînd s-a pătruns de principalele trăsături ale acestui viitor care urmează să fie inventat, șeicul Ali Khalifa Al Sabah, reîntors în Kuweit, a început prin a-și face lunga ucenicie în practica treburilor statului. Numit, la douăzeci și cinci de ani, director al afacerilor economice, la douăzeci și opt prim adjunct al ministrului de finanțe, el a avut timp să-și demonstreze capacitatea de a stăpîni dosarele, de a găsi soluții, pornind de la micul dar foarte puternicul Kuweit, pentru problemele mondiale ale energiei, comerțului, investițiilor pe care a fost obligat să le cunoască. Patru zile din șapte, lucrează la birou ; joia și vinerea sînt rezervate lecturii, la el acasă, departe de orice telefon sau telex, și plimbărilor rituale de meditație vinerea — ziua de odihnă religioasă — în vastul deșert ce-l înconjoară ; duminica — Consiliului de Miniștri, din care face acum parte, în calitate de ministru al petrolului.

În momentul în care șeicul Yamani îl invită la un neobișnuit schimb de păreri în încercarea de a întocmi un proiect care să poată modifica total cursul dezastruos luat de evenimente în ultimii ani, marcați de atîtea eșecuri sau tentative infructuoase de „dialog Nord-Sud", tînărul kuweitian este, deci, pregătit. Crede într-un asemenea proiect. Și știe de ce. Cei doi oameni se completează și, în mai puțin de două zile, vor schița sumarul raportului economic și politic global pe care îl vor înainta spre studiu unui comitet restrîns al colegilor lor din O.P.E.C., studiu care să se soldeze, după doi ani, cu concluzii și propuneri asupra fiecărui punct :

a) Cadrul problemelor : natura relațiilor O.P.E.C.-ului cu celelalte țări ale lumii a treia, apoi o nouă definire a termenilor de schimb.

b) Evoluția, pe termen lung, a petrolului O.P.E.C.-ului. „Criza din 1985" ; „criza din 1990".

c) Sistemul permanent de reașezare a prețului petrolului care să evite salturile și șocurile.

Șeicul Yamani precizează : „Nu trebuie să ne fixăm drept obiectiv stabilitatea prețului, care nu este acceptabil, ci să-l prevedem. Va fi deja o lovitură serioasă pentru consumatori. Le va fi greu..."

d) A răspunde nevoilor imediate ale țărilor lumii a treia, a contribui la anularea copleșitoarelor lor datorii. A integra aceste țări în ciclul producției. Pe baza căror priorități ?

e) Interdependența dezordonată dintre polul industrial (America, Europa, Japonia) și restul lumii : a delimita „punctele tari" și „punctele slabe" ale acesteia. A concepe o „irigare" financiară care să permită lansarea unui nou ciclu.

f) Concluzia — „în cel mult cinci pagini", cere șeicul Yamani.

Coerența de ansamblu trebuie să lase de o parte modalitățile tehnice pentru a impune, înainte de toate, forța evidenței.

Cei doi oameni sînt hotăriți să facă acest lucru. După atîtea conferințe obositoare, desfășurate an de an, și în ciuda tensiunilor permanente din cadrul O.P.E.C.-ului, această ședință de reflecție a reanimat speranțele șeicului Yamani.

Gata redactat, sumarul situează, pentru prima oară, ambiția organizației sale, O.P.E.C. — care, sub forma sa de cartel petrolier, a avut doar o carieră haotică și plină de decepții —, la un cu totul alt nivel : să devină, ca urmare a dublei sale forțe, *energetică* și *financiară*, instrumentul care să determine crearea unei „noi ordini economice internaționale".

Toată lumea vorbește de această nouă ordine, a devenit chiar o lozincă, dar ce ascunde ea ? Pînă acum, nimeni n-a încercat cu adevărat să răspundă serios la această întrebare.

Lumea a treia este mult prea nenorocită, prea dezabuzată, prea suspicioasă pentru a avansa propuneri care, presimte el, vor fi din nou respinse de machiavelismul Occidentului.

Universul industrial, încă slăbit de pe urma loviturilor primite, a henioragiilor pe care le generează, se dovedește și mai puțin capabil decît în epoca lui de splendoare să se intereseze de altceva în afară de el însuși.

Fiindcă așa stau lucrurile și fiindcă toată lumea trebuie trezită, sub amenințarea de a nu mai putea salva nimic, ei bine, va fi rîndul O.P.E.C.-ului, al cărei viitor nu este deloc mai sigur, să încerce să deschidă drumul.

Este menirea ei, a conchis sauditul, fără a-şi face iluzii asupra riscurilor pe care le implică un asemenea demers şi asupra ameninţărilor la adresa O.P.E.C.-ului.

Este şansa ei, i-a răspuns kuweitianul.

Le-a mai rămas să propună lista membrilor comitetului de lucru, să fixeze data şi locul. Cîţi ? întreabă Ali Khalifa. Nu mai mult de şase, dacă este posibil, răspunde Yamani.

Întocmesc o primă listă : Algeria, Iranul, Irakul, Kuweitul, Arabia Saudită, Venezuela. Va fi acceptată. Sînt reprezentate diferitele tendinţe. Figurează, pe această listă, alături de cei mai mari producători de petrol, de ţările cele mai bogate în excedente financiare, ţările cele mai populate din O.P.E.C. Dacă un comitet atît de divers ca ideologie poate să se pună de acord asupra unui plan, urmarea nu ar trebui să mai prezinte dificultăţi majore.

Data ? Ţinînd cont de calendarul pe 1978, şi aşa inutil de încărcat, al organizaţiilor internaţionale, cu atît mai dornice să născocească reuniuni şi conferinţe cu cît acestea nu mai folosesc decît la furnizarea de auditoriu pentru discursuri-fluviu, data cea mai apropiată este începutul verii.

Locul ? În realitate, nu există decît un singur loc unde se poate lucra serios. Nici un oraş, fie că a fost vorba de Cairo, Caracas, Alger sau Bagdad, nu a îngăduit vreodată acest lucru. Şi apoi, pentru ei este un loc inspirat. Va fi ales, deci, Taif-ul, ca de fiecare dată cînd s-a pus problema unei mari scadenţe hotărîtoare, a unei decizii hotărîtoare.

La Taif, pe cînd totul se reducea încă la relaţia America—Arabia Saudită, se produsese, cu un an înainte, un eveniment ciudat prin noutatea lui, simbol al tulburărilor economice şi financiare : audienţa solicitată de urgenţă regelui Feisal de către ministrul de finanţe al Statelor Unite, William Simon.

Regele îi ceruse şeicului Yamani să fie singur, alături de el, cînd îi va primi pe stăpînul dolarului. Cunoştea caracterul întrevederii ce urma să aibă loc şi importanţa răspunsurilor pe care trebuia să le dea.

Căci ministrul american şi guvernul său fuseseră puşi în faţa unei situaţii neprevăzute şi, pentru mulţi, inimaginabile : totalul sumei petrodolarilor care circulau pe pieţele financiare ale Europei şi Asiei era, acum, superior totalului fondului monetar al Statelor Unite. Guvernul

american nu mai era stăpîn pe gestiunea propriei monede. Această monedă, care rămînea totuşi singura bază de referinţă pentru schimburile mondiale, nu mai putea continua să circule fără sprijinul O.P.E.C.-ului, şi în primul rînd al Arabiei Saudite.

Împuternicit de guvernul de la Washington, William Simon venea, deci, să-l întrebe pe rege în ce condiţii ar putea să acorde un anumit răgaz monedei de rezervă şi să evite spectaculoase falimente în lanţ, să plaseze o parte substanţială din beneficiile sale petroliere — zeci şi zeci de miliarde de dolari — în bonuri de stat ale trezoreriei americane. Aceste bonuri urmau să fie garantate cu maximă prioritate de Banca centrală (Federal Reserve).

Prima parte a întrevederii s-a desfăşurat într-o atmosferă senină. Evident, regele a folosit cuvintele şi gesturile potrivite care să-l facă pe marele supraintendent al finanţelor Statelor Unite să uite caracterul umilitor, la drept vorbind extraordinar, al demersului pe care turnura evenimentelor îl obligase să-l întreprindă.

De fapt, regele dorea realmente să evite agravarea derivei americane. Atîta vreme cît nimic, într-adevăr nimic, nu va fi întreprins pentru ca un nou sistem internaţional să-l înlocuiască pe cel vechi, el va evita înrăutăţirea situaţiei.

Pentru aceasta, pune însă condiţii. Şi atunci dialogul privind măsurile de salvare a sistemului monetar depăşeşte simţitor mandatul şi competenţele interlocutorului său. Se desfăşoară la dimensiunea celor două puteri continentale dominante, pe care Roosevelt şi Ibn Seud le prevestiseră : America calculatoarelor şi Arabia petrolului.

Se impune suspendarea şedinţei. Şeicul Yamani a pregătit, în vila lui situată foarte aproape de palat, un dineu intim la care vor avea loc schimburi de vederi, mai libere şi mai destinse, asupra viitorului. Ştie că această primă convorbire oficială nu se va putea încheia decît cu cîteva angajamente de principiu şi pe termen scurt. Pentru a merge mai departe va fi nevoie de negocieri mai ample.

Sosind pe jos cu ministrul american în faţa aleii sale de copaci, Yamani este înconjurat de cîţiva reporteri speciali, trimişi, de data aceasta, de presa mondială. Îi roagă să stea jos şi se supune focului întrebărilor lor.

Se învîrtesc, toate, ca întotdeauna, în jurul unicului şi obsedantului subiect : preţul barilului de petrol.

Yamani precizează că acest subiect n-a fost abordat în cursul întrevederii Feisal—Simon. Ziariștii sînt dezamăgiți. Ce altceva ar putea interesa pe cititorii și redactorii lor șefi ? Numai prețul petrolului poate constitui un subiect de pagina întîi. Știu că restul se va pierde în paginile specializate consacrate finanțelor și economiei.

Mai există, totuși, un alt cuvînt, devenit magic, care atrage atenția : O.P.E.C.

Yamani ascultă, deci, o serie de întrebări privind atitudinea O.P.E.C.-ului față de viitorul dialog, mereu urgent, mereu amînat, cu lumea occidentală.

Îi înțelege, răspunde el, dar nici o condiție nu este încă întrunită. Și adaugă, cîntărindu-și cuvintele ca și cum ar trebui scrise sub dictare :

„Trebuie să admiteți că petrolul și timpul sînt de partea noastră. Revine deci Occidentului să acționeze... Se apropie momentul cînd nu ne vom mai lua nici un angajament în problema energiei, și cu atît mai puțin în problema rezervelor noastre financiare, dacă nu va fi acceptat un sistem permanent de transfer de tehnologie spre țările în curs de dezvoltare. Pînă acum nu am văzut nici o acțiune în acest sens. Și este necesar să fie întreprinsă. Tehnologiile, dezvoltarea trebuie acordate fără restricții, dacă doriți petrol. Iată adevăratul lui preț : transferul de tehnologie".

De data aceasta, Taif-ul ocupă prima pagină a ziarelor. Într-o simplă convorbire, aparent improvizată, liderul O.P.E.C.-ului a dezvăluit mesajul său de fond.

După o emoție considerabilă în capitalele industriale, învinge totuși rutina. Nu este avansată nici o sugestie.

Acesta este motivul întrevederii avute, doi ani mai tîrziu, cu ministrul kuweitian, menită să pregătească, de data aceasta în mod unilateral, propuneri. Ambiția este într-adevăr aceea de a întocmi un plan la scară mondială. Dar cum ? Prin ce mijloace ? Va fi oare cu putință ?

Șeicul Yamani împărtășește guvernului și regelui rezultatele acestei întrevederi și modalitățile prevăzute pentru convocarea unei conferințe la Taif.

S-a hotărît să se facă tot ce era necesar pentru a completa dotarea Orașului Sfînt, atît de mic, atît de izolat. Astfel, în cel mai scurt timp, vor fi amenajate palate, hoteluri, vile, respectîndu-se cu scrupulozitate antica armo-

nie a așezării. Dacă Taif-ul urma să devină leagănul unei reflecții atît de ambițioase, trebuia să i se păstreze virtutea.

Pentru a înțelege spiritul Taif-ului, este bine să fie recitită cronica primului călător occidental care a ajuns în inima Arabiei, în Hedjaz, spre Marea Roșie.

A fost publicată la Londra, în 1829, cu titlul „Călătorie în Arabia, raport asupra teritoriilor Hedjaz-ului pe care musulmanii îl consideră sacru", și sub semnătura lui John Lewis Burckhardt. Primul capitol este intitulat : Djeddah. Al doilea : Călătorie spre Taif. Și al treilea : Reședință la Taif.

La Taif, foarte europeanul și foarte protestantul Burckhardt a hotărît să se convertească la islamism, devenind un musulman militant împotriva guvernatorului turc care ocupa Orașul Sfînt. Era ghidat de convingerea, atît de vizionară, că întîietatea civilizației anglo-saxone, în fața căreia se înclinase, în același an, Napoleon I, nu va avea în viitor nici o șansă decît printr-o uniune cu Arabia.

Nu se înșela prea mult. Se întîmpla acum un secol și jumătate.

Miracolul negru

La Ministerul Petrolului din Bagdad, Awni Al Ani face de acum parte din micul grup de lucru al O.P.E.C.-ului care, odată luată hotărîrea de a reglementa problema „prețului petrolului", se ocupă de ceea ce contează mai mult : eventualele debușeuri pentru investiții, deschiderea de piețe, strategia dezvoltării.

Dacă tovarășii lui și el însuși s-au angajat într-o muncă epuizantă, dacă trebuie să discute despre atîtea rapoarte ale experților, comandate celor mai mari institute de cercetări economice (din Kiel, Tokio, Londra, New York care își smulg clientela și pregătesc noua generație de economiști arabi) este pentru că, datorită petrolului și veniturilor lui, ei se află în miezul tuturor lucrurilor.

Awni Al Ani explică temeinic acest lucru noului Q.G.[1] intelectual al O.P.E.C.-ului, amplasat în foarte funcționa-

[1] Quartier Général (Cartier General) (în franceză în original). — *Nota trad.*

lul imobil construit la Viena după ce autorităţile de la Geneva refuzaseră, în anii '60, să mai găzduiască în oraşul lor de reputaţie internaţională „o organizaţie care nu era recunoscută de nici o instanţă diplomatică".

Istoria va reţine că, din ziua aceea, s-a născut noua vocaţie mondială a vechii capitale a Imperiului austriac, din care Reich-ul hitlerist făcuse o suburbie de provincie, iar tratatul de la Yalta o insulă izolată. Viena, capitala administrativă a O.P.E.C.-ului, răscruce între Est şi Vest, cunoaşte o renaştere deplină.

Awni Al Ani spune :

„Vom transforma, rînd pe rînd, toate pieţele de materii prime pentru a pune capăt jafului, generator de nedreptate şi nenorocire. Deţinem puterea datorită caracterului excepţional al petrolului.

Petrolul este prezent, el singur, în toate componentele activităţii economice, militare, sociale, politice.

În ce priveşte economia şi dezvoltarea, industriile care au la bază petrolul, care s-au născut odată cu el, sînt cele mai complexe şi cele mai fecunde dintre toate activităţile.

În ce priveşte energia, petrolul a reprezentat pentru prima oară în anii '70 mai mult de jumătate din necesităţile economice globale ale omenirii : 54%. În timp ce, în urmă cu numai cincizeci de ani, nu reprezenta decît 10%.

Petrolul a dobîndit o asemenea importanţă strategică, încît nici un război în lume nu mai este de imaginat fără a se asigura, la început, o imensă rezervă de petrol.

În sfîrşit, dependenţa oricărei societăţi moderne faţă de petrol e atît de strînsă, încît gradul de prosperitate al unei economii este măsurat după consumul său de petrol.

Lumea poate să viseze — şi chiar trebuie să viseze — la schimbările ce vor interveni după anul 2000, dar în următorii zece-cincisprezece ani, *nimic* nu va putea modifica această legătură dintre petrol şi dezvoltare. Sînt indisociabile".

Accesul la petrol determină — şi va continua să determine în anii ce vin — diferenţa dintre decăderea unei comunităţi umane şi prosperitatea ei. Căci, în societatea industrială în care am trăit, petrolul se află astăzi în centrul tuturor lucrurilor.

Petrolul a devenit „sîngele" tuturor mijloacelor de transport moderne care, datorită mobilităţii schimbului, au dat naştere societăţii industriale actuale. 35% din totalul

petrolului este consumat de motoarele automobilelor, camioanelor, avioanelor, navelor, rachetelor. Şi tocmai extraordinara lor dezvoltare a mînuit şi însoţit explozia progresului — şi cea a nivelului de trai.

În timpul primului război mondial, care nu este atît de îndepărtat dacă avem în vedere că părinţii şi bunicii noştri au participat la el, existau nici mai mult nici mai puţin de 2 000 000 de automobile şi camioane.

Imediat după ultimul război, la mijlocul anilor '50, numărul de vehicule ajunsese la 100 000 000.

Astăzi, la nici douăzeci şi cinci de ani mai tîrziu, circulă 350 000 000 de automobile şi camioane. Dintre care 220 000 000 numai în America şi Europa.

Cît petrol ardeau aceste vehicule ieri şi cît ard ele astăzi ?

Cantitatea de carburant consumat era, în 1914, de 6 000 000 de tone. Cincizeci de ani mai tîrziu, în 1960, ajunsese la 300 000 000 de tone. Şi numai după cincisprezece ani, în 1975, depăşea 500 000 000 de tone.

Şi cum ar putea fi altfel, în pofida frumoaselor declaraţii ale conferinţelor la nivel înalt care reunesc, regulat, de la Tokio la Veneţia, naţiunile „bogate", atîta timp cît industria automobilului rămîne prima industrie manufacturieră a acestor ţări, prima furnizoare de locuri de muncă, prima în cadrul comerţului internaţional, prima în ce priveşte consumul şi investiţiile ?

Cine va hotărî cînd şi cum va înceta să mai existe ? Sfîrşi-vom oare, într-adevăr, prin a aplica cea mai lașă soluţie : să aşteptăm ca industria automobilului — al cărei gîfîit preocupă de pe acum lumea de pretutindeni — să se prăbuşească, strivind în cădere milioane de bărbaţi şi femei care trăiesc de pe urma ei ?

E una din asprele interpelări la care, în condiţiile cînd petrolul este rar şi scump, trebuie să răspundă civilizaţia industrială. O treime din petrol...

O altă treime din petrol nu mai este consacrată transportului oamenilor şi produselor, ci existenţei industriei însăşi, care dă de lucru acestor oameni şi fabrică aceste produse. În acest caz, petrolul este deopotrivă *combustibil* (pentru a pune în mişcare motoarele, a atinge temperaturile de funcţionare, a hrăni metalurgia, fabricarea cimentului, a sticlei etc.) şi *materie primă* : pentru întreaga reţea, în plină expansiune, a petrochimiei.

Profesorul Barry Commoner, specialist în energie și ecologist renumit, sintetizează în felul următor procesul care a transformat și continuă să transforme petrolul-combustibil în petrol-materie primă :

„Într-o societate petrochimică se întrunește un comitet de ingineri pentru a studia proiectul unei unități de producție de etilenă. Ei știu că unul din subprodusele fabricării etilenei este propilena. Evident, poate fi arsă, ceea ce ar economisi gaz natural. Atunci intervine un tînăr inginer, plin de idei și ambiții. Semnalează o nouă reacție care permite transformarea propilenei în acrilonitril, materie primă pentru fibrele acrilice. Colegii lui nu au nevoie de calculator pentru a realiza că societatea lor poate cîștiga mult mai mulți bani transformînd propilena decît arzînd-o. Și atunci, pentru a vinde etilena lor cu maximum de profit, creează un nou debușeu.

Această valorificare sistematică a dus la crearea, într-un sfert de secol, a unei extraordinare colecții de molecule și macromolecule. Materiale plastice, fibre și cauciucuri sintetice, insecticide, îngrășăminte, vopsele, medicamente, coloranți, detergenți, adezivi, cerneluri. Numărul produselor izvorîte din industria petrolului este estimat astăzi la peste 80 000 !“

Debutul miracolului negru. Debutul doar.

În afară de acest ansamblu, cuprinzînd transporturile și industriile care funcționează pe bază de petrol sau care derivă din el, imperiul petrolului mai înglobează două sectoare ale vieții cotidiene moderne : încălzirea și electricitatea. La care trebuie adăugat domeniul alimentației, pînă vor fi descoperite alte minuni energetice, chimice, biologice, conținute în acest produs al naturii.

Odată cu materialul modern de exploatare, tractoare cu brăzdare multiple, semănătoare mecanice, secerătoare și combine, pompe de stropit, site de cereale, mori de ulei etc., totul s-a schimbat în modernizarea și randamentul agriculturii. La sfîrșitul anilor '70, existau 18 000 000 de tractoare agricole — dintre care un sfert în Statele Unite, care au devenit astfel prima putere exportatoare de produse alimentare datorită petrolului.

Petro-agricultura nu s-a oprit aici. Ea se continuă energic într-un domeniu paralel și de pe acum foarte activ : cel al transformării industriale a unor derivați ai hidrocarburilor în „proteine alimentare“, care furnizează vite-

lor o alimentație de bază, economică și eficace, producînd astfel indirect earne.

După cum se vede, în societatea modernă, transporturile, industria, încălzirea, electricitatea, agricultura au la bază petrolul.

La Paris, unul dintre experții occidentali care, an de an, urmărește și evaluează irezistibila presiune a petrolului asupra „sistemului vascular" al societăților noastre, Jean-Claude Balaceanu, de la Institutul de petrol, a întocmit următorul tablou :

„Ce altceva este societatea de consum, dacă nu petrol la discreție ? Să ne imaginăm, pentru o clipă, Franța fără hidrocarburi.

Pe șosele nu mai circulă nimic. Dealtfel, nu mai sînt șosele, din lipsă de gudron și de asfalt. Nu mai există distribuție. Comercianții, de la băcanul din colț pînă la marile magazine alimentare cu autoservire, halele și abatoarele sînt nevoite să tragă obloanele.

Nu mai există tractoare pe cîmp, avioane pe cer. Toate navele sînt condamnate să rămînă la chei, cu excepția cîtorva antice nave-cabotiere puse în mișcare de cărbune... și a velierelor de agrement.

Nu mai există încălzire cu păcură, încît mai mult de jumătate din case, birouri, școli, spitale sînt condamnate la frig. Industria este paralizată. Agricultura dă înapoi cu un secol.

Au dispărut aproape toate materialele plastice și fibrele artificiale. Nu mai există nailon, pixuri, cămăși, haine impermeabile, lînețuri anti-molii, discuri... Într-un birou modern, de la mochetă la aparatul de telefon, de la placajul mural la mobilele metalice vopsite, de la coșurile de gunoi la ventilator, toate sînt din petrol".

Astfel, în răstimp de o jumătate de secol, națiuni și orașe s-au ridicat pe petrol.

Instinctul nu l-a înșelat pe Churchill cînd, chiar din 1913, ca prim Lord al Amiralității, a trimis o misiune britanică în Persia, care încă nu se numea Iran, pentru prospectarea unor posibile zăcăminte ale acestei materii ce părea atît de extraordinară... La scurt timp după aceea, a obținut ca guvernul englez să înființeze o companie pentru a se consacra acestor prospecțiuni, Anglo-Persian, viitoarea gigantică BP (British Petroleum).

Iar conducătorul suprem al coaliției, mobilizatorul energiilor umane, autorul zvîcnirii finale, francezul Georges Clemenceau, în discursul pronunțat după încetarea focului, în care a făcut bilanțul a tot ceea ce a contribuit la convergența minuțioasă a actelor de vitejie și a organizării producțiilor materiale, a rostit această frază lapidară: „De acum înainte, pentru națiuni și popoare, fiecare picătură de petrol valorează cît o picătură de sînge".

În intervalul dintre cele două conflicte mondiale, iar după ultimul război într-un mod și mai evident, petrolul a transformat total capacitatea oamenilor de a produce, de a-și multiplica forțele, de a ridica, pe baza și cu ajutorul lui, nivelul de trai al popoarelor.

Bilanțul acestei foarte scurte perioade — treizeci de ani — de prodigioasă înflorire este bine descrisă, îndeosebi în ce privește America, plasată în frunte, de către profesorul Carl Sohlberg :

„De îndată ce petrolul a înlocuit cărbunele ca principală sursă de energie, America s-a plasat pe traiectoria pe care avea să se lanseze spre apogeul ei. De la prima descoperire a acestei noi materii, experții n-au încetat să se minuneze. Fluiditatea petrolului, maniabilitatea și densitatea lui energetică, extraordinara lui valoare chimică au făcut din căutarea lui în solul continentelor o aventură economică și capitalistă prin excelență. Democrațiile occidentale au putut să-și continue industrializarea pe baza inițiativei private întemeindu-se tocmai pe petrol. Acum ni se pare evident că democrația a devenit total dependentă de petrol. Fără petrol, nu există inițiativă privată. Petrolul ieftin, miliardele de barili extrase și cumpărate la prețuri care, valoric, au scăzut între anii '50 și '70 au subvenționat în întregime propășirea societăților industriale din Europa și America".

În perioada cea mai recentă, din 1960 pînă în 1970, această poftă bulimică de petrol n-a mai cunoscut stavilă.

Astfel, pentru ansamblul țărilor industriale, consumul de energie a înregistrat, în mai puțin de cincisprezece ani, o creștere de 100% — iar consumul de petrol de 160%.

Cota de petrol importată în principal din Orientul Mijlociu de America, Europa și Japonia luate la un loc a crescut de la 38% la 53%. Dependența universului industrial de țările petrolului era atunci ireversibilă.

Aceste țări, care în 1960 n-aveau nevoie anual decît de 65 000 000 de tone cumpărate în exterior, vor fi ne-

voite, încă din 1973, să achiziționeze 290 000 000 de tone ; iar cinci ani mai tîrziu — deși în plină pretinsă „criză" și la prețuri considerate „nejustificabile" — vor importa 410 000 000 de tone.

Explicația acestei demențiale aventuri care, fără întrerupere, ezitare sau reflecție, a transformat Occidentul într-o colonie a petrolului constă în faptul că acesta a rămas, dintotdeauna, aproape gratuit.

Este un fapt extraordinar, de care a depins totul, că stăpînirea terenurilor petrolifere de către o jumătate de duzină de mari companii a permis, împotriva tuturor legilor economice, împotriva oricărei prudențe sau clarviziuni, împotriva viitorului și împotriva bunului simț, menținerea, *timp de șaptezeci de ani*, a unui preț constant al petrolului, sub doi dolari barilul. După cum am arătat, din 1900 pînă în 1950, acest preț a evoluat de la 1,20 dolari doar la 1,70 dolari ; din 1950 pînă în 1970, ani în care consumul a crescut considerabil, a stagnat la 1,80 dolari.

Acest preț, pe care marile companii îl fixau în mod suveran și îl impuneau țărilor producătoare de petrol, a dus nu numai la prodigioasa dezvoltare industrială a țărilor bogate, ci și la obținerea de către ele a unor beneficii atît de fabuloase, încît nimeni nu mai era în măsură să le ceară socoteală. Dar totul se petrecuse atît de rapid...

„Explicația posibilă a incapacității națiunilor industriale de a prevedea criza petrolieră care avea să se declanșeze se află, fără îndoială, în durata extraordinar de mică a erei petroluhi, arată Denis Hayes, directorul institutului «Solar Energy Research» din Colorado.

Copiii petrolului înclină să uite cît de scurtă a fost această perioadă. În urmă cu mai puțin de 50 de ani, trei sferturi din energia lumii provenea încă din cărbune și numai 16% din petrol. Chiar și în 1950, cărbunele continua să furnizeze 60%. Abia în următoarele două decenii, petrolul și-a luat avînt, depășind în anii '60 cărbunele. Astăzi, reprezintă el singur două-treimi din întregul buget energetic mondial. Or, nu mai rămîne petrol decît pentru mai puțin de treizeci de ani".

A fost un asemenea entuziasm, încît creșterea continuă a prețului petrolului din ultimii ani de-abia dacă a frînat delirul consumului și întrebuințările hidrocarburilor. Or, cu cît se așteaptă mai mult pentru a remedia situația, cu atît reconversiunea va fi mai anevoioasă. Cu toate acestea, va

trebui să se recurgă la o asemenea soluție. Ba chiar este singurul lucru care nu lasă loc îndoielii.

Prețul petrolului nu va înceta să crească. După ce în decurs de zece ani a sărit de la 2 dolari la 32 dolari barilul, s-a prevăzut oficial — a fost anunțat dealtfel de către O.P.E.C. — că va fi dublat din nou pînă în 1985. Chiar înainte, dacă va interveni un nou „accident" de tip iranian.

Fostul ministru american al energiei, James Schlesinger, care a depus, fără succes, eforturile cele mai serioase, face următoarea constatare, deloc fantezistă : „Singura soluție reală ar fi *să schimbăm, pe baze tehnologice și energetice complet noi, ansamblul instalațiilor noastre industriale*. Ceea ce ar însemna să refacem, în vreo zece ani, uzinele noastre, imobilele noastre, căminele noastre, transporturile noastre etc., independent de petrol. Dar cine va avea mijloacele să facă o investiție atît de colosală ?" Cine, cu excepția țărilor din Golf, dar atunci care ar fi condițiile care le-ar împinge spre un angajament durabil ?

Forța țărilor din Golf depinde de repartizarea geologică a acestei misterioase materii.

Toate marile bazine petrolifere din lume se află în pămînturile care au apărut în locul mărilor dispărute. În Orientul Mijlociu, în Africa de nord, dar și în Texas, în California, în Venezuela, în Alaska, în Siberia...

Însă nu tot petrolul este de aceeași calitate. Extracția și producția petrolului numit „greu" se dovedesc a fi foarte costisitoare. De aceea, geologii și petroliștii și-au concentrat activitatea asupra terenurilor unde lichidul putea fi pompat la suprafață, prin simpla presiune naturală sau prin metode calorifice ori chimice.

Spectaculoasa apariție a petrolului în Orientul Mijlociu, începînd cu anii '30, se datorează faptului că această regiune prezintă cele mai favorabile caracteristici pentru a-l extrage ușor. Pe terenurile libiene, kuweitiene sau saudite s-a ajuns să se pompeze la suprafața unui puț între 12 000 și 20 000 de barili pe zi. În timp ce puțurile din Statele Unite furnizează în medie 17 barili pe zi !

Terenurile din Marea Nordului, Canada și Statele Unite produc un petrol care costă, la extracție, 9 pînă la 10 dolari barilul. El nu costă decît un dolar pe terenurile

din Ghawhar, în Arabia Saudită, sau din Burgan, în Kuweit.

În felul acesta, avantajul hotărîtor al ţărilor din Golf a crescut continuu [1].

Petrolul n-a intrat în viaţa oamenilor decît la mijlocul secolului trecut.

În micul sat Titusville din Pennsylvania, unde se puteau observa ici şi colo urme de lichid brun şi vîscos, hazardul vieţii a scos la pensie un funcţionar de la căile ferate, Edwin Drake.

După ce a discutat cu un prieten, fierarul William Smith, Drake s-a hotărît să facă o gaură în stîncă.

Cei doi oameni adună un balansier, o schelă de sprijin, o frînghie, o sapă de foraj şi încep să sape. Vine frigul, întrerup lucrul şi nu-l reiau decît în primăvara viitoare.

Munca durează şi iată-i fără fonduri. Atunci creează o mică societate „Seneca Oil Co.", pentru a-şi asocia vecini. Sîmbătă, 29 august 1859, spre seară, în momentul cînd ating adîncimea de 20 de metri, văd pentru prima oară în fundul găurii pînza de lichid pe care-l căutau. Petrolul ţîşneşte.

Cînd aud vorbindu-se de zăcămîntul lui Drake, alţi oameni, în Pennsylvania, încep să sape găuri în văile învecinate şi în întreaga regiune care va fi botezată „Oil Creek" (pîrîul petrolului). Iar alţii fac acelaşi lucru în California; în Middle West, în Texas. Dar nu există cumpărători. Întrucît cei cîţiva exploratori de avangardă nu reuşesc să-şi vînă petrolul decît cu 10 cenţi barilul, nu-şi acoperă cheltuielile. Aventura se domoleşte, apoi se stinge.

Vor trece douăzeci de ani înainte să apară un alt pionier, contabil la o societate modestă din Cleveland, şi, odată cu el, geniul financiar al petrolului : John D. Rockefeller.

Renumit pentru austeritatea sa de baptist şi pasiunea de a munci, pentru brutalitatea legendară cu care îşi trata muncitorii şi partenerii, Rockefeller lansează, în 1880, compania „Standard Oil Trust", ale cărei dezvoltare şi avere nu vor mai cunoaşte nici pauze, nici limite, deve-

[1] Pentru precizie, să notăm că, atunci cînd evocăm „puterea financiară" a ţărilor din O.P.E.C., ne referim, de fapt, la ţările riverane Golfului Arabic care au producţia cea mai mare şi, în acelaşi timp, cea mai scăzută populaţie — de unde şi averile lor disponibile : Arabia Saudită, Kuweitul, Emiratele.

nind simbolul însuși al capitalismului. Și prima dintre marile companii.

Ascultîndu-l pe Rockefeller și examinîndu-i produsul, un alt personaj devine și el legendar. Henry Ford pune în funcțiune, cincispreze ani mai tîrziu, motorul cu ardere internă al primelor automobile.

Condițiile de exploatare sistematică a petrolului și de mecanizare a societății industriale erau întrunite.

Astfel, aventura modernă — pe cale de a se incheia — o datorăm lui Drake, Rockefeller și Ford.

Petrolul, exploatat fără măsură, a devenit indispensabil pentru atîtea lucruri din viața de zi cu zi, încît ideea de a te lipsi de el pare inaceeptabilă, ba chiar irealizabilă.

Acesta este, fără îndoială, motivul pentru care, în cursul anilor '70—'80, în ciuda evidentei crize și a necesității imperioase de a frîna urgent și puternic consumul de petrol, ansamblul țărilor industriale nu au făcut, practic, nimic.

Factura petrolieră a Statelor Unite, care importă în prezent circa 50% din consumul lor de petrol, a crescut de la 12 de miliarde de dolari, in urmă cu numai doi ani, la 80 de miliarde — jumătate din bugetul militar american.

Iar dacă America depinde de petrolul importat în proporție de 45%, în schimb Europa și Japonia depind în proporție de 80%.

Timp de mai mulți ani, în condițiile agravării crizei, două țări au reușit, totuși, să mențină un comerț exterior excedentar : Germania federală și Japonia. Industriile lor au atins performanțe fantastice și au făcut miracole la export. *Astăzi, însă, a sosit și pentru ele scandența.*

De la începutul anului 1980, aceste două puteri industriale au, la rîndul lor, un mare deficit. Nu mai există nici o excepție.

Foarte puternica bancă centrală a Germaniei federale, Bundesbank, pe care se bazează nu numai cea mai solidă monedă — alături de francul elevețian —, ci ansamblul sistemului monetar european, a fost nevoită, la rîndul ei, să facă chetă în Golful Arabic. În primăvara anului 1980, ministrul de finanțe vest-german a luat și el drumul Riadului pentru a încheia un acord cu banca centrală a Arabiei Saudite și a plasa, sub formă de bonuri, miliarde de mărci vest-germane pe lîngă saudiți. Acest eveniment a marcat penetrația puterii petroliere pînă în inima citadelei industriale și financiare a Occidentului.

Președintele băncii centrale a Germaniei federale a anunțat că acordul încheiat cu Riad-ul nu constituia decît o primă etapă, deoarece evalua deficitul țării sale pentru anul în curs la cel puțin 20 de miliarde de mărci vest-germane, respectiv dublul deficitului din anul precedent, și nu putea face previziuni pentru anul viitor. Totul va depinde de acordurile de durată mai lungă susceptibile a fi încheiate cu noul centru de putere financiară : O.P.E.C.-ul, Golful.

La celălalt capăt al globului, Japonia reușea fantastice performanțe industriale și științifice, care plasau șase grupuri japoneze în fruntea societăților mondiale.

În pofida acestui miracol, ale cărui secrete le vom descoperi în paginile următoare[1], Japonia încheia și ea anul cu un mare deficit față de O.P.E.C. și angaja o alianță financiară pentru a-și stabiliza moneda.

Evident, aceste eforturi disperate nu au nici o șansă să se soldeze cu o soluție coerentă. Se fac „cîrpeli". Fiecare pentru sine. Dar îngrijorarea țărilor numite industriale este atît de mare, încît conducătorii lor n-au putut să găsească deocamdată timpul — cu excepția unor sesiuni diplomatice organizate în pripă și botezate, pentru a salva aparențele, „la nivel înalt" — *să lucreze în paralel* cu „Comitetul pentru strategia economică pe termen lung" al O.P.E.C.-ului pentru a răspunde la întrebările legitime formulate la Taif, pentru a căuta o nouă dinamică creatoare, în loc să se mulțumească să trimită în Golf ministru după ministru ca să cerșească cîte o garanție de aprovizionare și să încheie niscai contracte de prestigiu.

Consecințele acestor improvizații nu încetează să deterioreze profund structura socială din democrațiile industriale. Pentru prima oară după anii '30, neputința și confuzia în fața șomajului, inflației, falimentului depunerilor la casele de economii, deficitelor publice, închiderii piețelor, îngrijorării tinerilor, fără a mai vorbi de pericolul unui nou război pe care armele moderne îl fac greu de imaginat, totul lasă loc temerii ca nu cumva desfășurarea evenimentelor să împingă din nou statele, ca acum o jumătate de secol, spre regimuri autoritare — ordinea cu orice preț.

O consecință directă a rănilor profunde pe care societatea industrială le lasă să sîngereze în coastele sale se și

---

[1] Vezi partea a III-a.

manifestă : indiferența din ce în ce mai pronunțată față de lumea a treia pe care toți omit s-o vadă — culmea incoerenței ! — ca adevărata cale spre reînnoire.

Fiindcă nu există pentru nimeni nici cea mai mică șansă de a se salva individual, O.P.E.C.-ul și-a asumat sarcina de a reaminti că dispune de mijloacele de a face să nu fie uitată.

O explică, fără ocolișuri, secretarul său general adjunct, irakianul Fadhil Al Chalabi, care este și director al revistei O.P.E.C.-ului :

„*Trebuie să se înțeleagă bine că nu există nici un substitut al petrolului O.P.E.C.-ului, cel puțin pentru următorii zece ani.* Or, pînă în douăzeci de ani, acest petrol va începe să se epuizeze. În fiecare an consumăm mai mult petrol decît descoperim. Creșterea prețului nu a fost încă destul de rapidă pentru a frîna în suficientă măsură consumul. Nu putem continua în ritmul actual decît cu riscuri intolerabile. Cu atît mai mult cu cît America extrage din ce în ce mai puțin petrol din propriile sale zăcăminte, iar Uniunea Sovietică, pînă în prezent exportatoare, va interveni, fără îndoială, pe piață cu aurul său ca mijloc de plată pentru două sau trei milioane de barili pe zi. Ne rămîne foarte puțin timp pentru a transforma radical modurile de producție și de consum și, în consecință, împărțirea sarcinilor cu lumea a treia. Fiecare semestru care trece fără un dialog serios este dramatic."

Rămîi pe gînduri cînd descoperi că, de multă vreme, oameni competenți au făcut totul pentru a atrage atenția asupra a ceea ce risca să se producă.

Încă în 1950, „comisia Paley", condusă de energicul fondator al CBS [1], a fost însărcinată, la cererea președintelui Truman, să studieze eventualitatea „unei dependențe externe a Statelor Unite în ce privește materiile prime strategice".

Formată din cei mai buni experți și savanți, comisia și-a înaintat raportul anul următor. Concluzia : pînă în douăzeci de ani (1970), America își va pierde independența energetică, va fi nevoită să-și caute, zilnic, petrolul în Orientul Mijlociu...

Aceasta s-a întîmplat acum treizeci de ani. Făcut public, raportul Paley nu a avut nici cel mai slab ecou.

---

[1] „Columbia Broadcasting System" — una din cele trei rețele de televiziune din Statele Unite. — *Nota trad.*

Zece ani mai tîrziu, profesorul King Hubbert, geolog specialist al companiei Shell, iniţia, împreună cu cîţiva colegi, un studiu amănunţit asupra ritmului descoperirilor de zăcăminte petrolifere în America de Nord.

Cînd l-a terminat, a fost invitat, la începutul anilor '60, să ia cuvîntul in faţa Institutului american al petrolului, în cadrul unei reuniuni private la care asistau factorii de răspundere guvernamentali şi industriali din domeniul petrolului. Concluzia lui: „Înainte de 1970, producţia de petrol pe continentul nord-american va începe să scadă, iar dependenţa externă va creşte continuu".

Raportul Hubbert n-a avut o audienţă mai mare decît cel al comisiei Paley, cu zece ani mai înainte.

Vin anii '70. Toate profeţiile care la acea vreme păruseră fanteziste sau apocaliptice devin subit realiste. Şi încă nu s-a schimbat nimic.

Scrisoare către O.P.E.C.

Astfel, puterea petrolului, datorită efectului conjugat al dezvoltării sale şi al lipsei noastre de prevedere, a devenit copleşitoare. Ea a sporit, acum cînd i s-a adăugat *o putere financiară* fără egal, pe măsură ce cîteva ţări din O.P.E.C. acumulează în rezervele lor suma deficitelor tuturor celorlalte ţări ale lumii. Ceea ce ii permite să deţină controlul nu numai asupra energiei, dar şi asupra investiţiilor [1].

În sfîrşit, puterea petrolului îşi găseşte explicaţia în faptul că marea, eterna soluţie aparţine de acum trecutului: împotriva terenurilor petrolifere nu se poate recurge la „opţiunea militară".

Îndelungata slăbiciune a Americii faţă de un Iran violent ostil a aruncat, dealtfel, o lumină dintre cele mai

[1] In 1980: între 120 şi 150 de miliarde de dolari. Pînă în 1985: între 500 şi 800 de miliarde de dolari. Adică între 2 000 şi 3 500 de miliarde de franci. Pentru comparaţie, menţionăm că, într-o ţară ca Franţa, anual, totalul investiţiilor publice şi private este de 400 de miliarde de franci. Capacitatea de investiţii a O.P.E.C.-ului pentru viitorii ani decisivi este echivalentă cu de zece ori totalul investiţiilor unei ţări dezvoltate de prim rang. Dincolo de petrol, în aceasta constă elementul revoluţionar al noii situaţii.

crude asupra acestei noi realităţi: armele sînt neputincioase într-o lume economică pe cît de interdependentă pe atît de fragilă. Tratat, O.P.E.C.-ul a devenit conştient de această nouă dimensiune a forţei sale, fără să vadă dealtfel că i s-ar opune o voinţă organizată de împotrivire sau propuneri serioase.

În perspectivă istorică, opinia mondială consideră că declanşarea „crizei petroliere" datează din perioada embargoului instituit după războiul din octombrie 1973 din Orientul Mijlociu. Ne reamintim că, în urma embargoului, preţul barilului a crescut brusc de patru ori. Şi, totuşi, este una din aprecierile acceptate cele mai false ale istoriei moderne.

Deciziile O.P.E.C.-ului de a mări sistematic preţurile au început înainte şi au continuat după; embargoul a fost doar un episod care, fără îndoială, a accentuat puternic o tendinţă deja ireversibilă şi înscrisă în fapte.

Adevărata ruptură cu vechea ordine, care durase cel puţin mult de o jumătate de secol, a avut loc doi ani mai devreme, în momentul lungii înfruntări organizate metodic, la cererea marilor companii şi a guvernelor lor, cu O.P.E.C.-ul. Organizaţia era pregătită pentru această înfruntare după ce regele Arabiei Saudite se înarmase cu toate posibilităţile de acţiune furnizate de revoluţionarii libieni.

Patronii marilor companii s-au întrunit în biroul avocatului american John J. McCloy, din Wall Street, pentru a pregăti, sub conducerea lui avizată, discuţia generală cu interlocutorul pe care, pînă atunci, se mulţumiseră doar să-l dispreţuiască sau să-l ignore. Dar timpurile se schimbaseră.

McCloy, fost proconsul american în Germania ocupată la sfîrşitul războiului, este unul dintre acei foarte influenţi „lawyer"[1]-i, care operează în permanenţă la frontiera dintre puterea politică şi marile societăţi, veghind asupra eficacităţii convergenţei lor. Printre ei, Clark Clifford, fost asistent al preşedintelui Truman, interlocutorul lui John Kennedy după alegerea acestuia, cu care a negociat între patru ochi desemnarea principalilor miniştri; George Ball, prieten intim al lui Jean Monnet şi al lui Adlai Stevenson, care a oblăduit, în Statele Unite, Comu-

[1] Om al legii (în engleză în original). — *Nota trad.*

nitatea europeană, rămînînd îngerul păzitor al aripii de orientare mondialistă din Senat.

De la bun început, John McCloy a cerut companiilor să înceteze jocul de-a v-aţi ascunselea cu O.P.E.C.-ul, demonstrîndu-le că-şi pierd energia şi timpul încercînd să o distrugă. Că aceasta era o tentativă tot atît de iluzorie ca şi invazia militară. Că, în consecinţă, prima acţiune de bun simţ, în încercarea de a obţine nişte rezultate durabile, era în primul rînd de a recunoaşte O.P.E.C.-ul pentru a putea fixa, treptat, regulile unui nou joc şi, de ce nu, cu timpul, ale unei colaborări rezonabile.

Le-a propus, prin urmare, să semneze, toţi împreună, o scrisoare simplă şi curtenitoare care să fie adresată pentru prima dată preşedinţiei O.P.E.C.-ului ca atare.

Această modestă propunere a declanşat consternare şi mînie. McCloy se aştepta la o asemenea reacţie. Dar forţa evidenţei şi a argumentelor sprijinite de demonstraţiile riguroase ale expertului Departamentului de Stat, James Akins, au pus urgent capăt acestei izbucniri de amor propriu.

Atunci, într-o atmosferă de tăcere, înconjurat de douăzeci şi trei de preşedinţi — căzuţi pe gînduri — ai celor mai mari societăţi mondiale, companiile petroliere, a dictat scrisoarea. Ea începe în felul următor :

„Dorinţa noastră este de a prezenta O.P.E.C.-ului şi membrilor ei propuneri simple şi constructive... Am ajuns la concluzia că, de acum înainte, nu vom mai putea discuta revendicările ţărilor membre ale O.P.E.C.-ului decît pe baze care să garanteze acordul simultan al tuturor statelor producătoare..."

În felul acesta, nu numai că era recunoscută O.P.E.C., dar cartelul consumatorilor dădea binecuvîntarea cartelului producătorilor, unul consolidîndu-l pe celălalt, în vederea asigurării unor garanţii de succes dialogului care ar fi putut să se angajeze.

Din acel moment, lucrurile s-au desfăşurat destul de rapid. Întîlnirea de la McCloy avusese loc la 11 ianuarie 1971. La sfîrşitul anului, totul era aproape pus la punct.

McCloy şi Akins au atras, fără dificultate, în jocul lor Casa Albă şi guvernul. Un trimis oficial, ambasadorul Jack Erwin, cumnatul patronului IBM-ului, va fi împuternicit de preşedintele Statelor Unite pe lîngă cei trei lideri ai ţărilor membre ale O.P.E.C.-ului, pe care America

îi considera drept cei mai buni interlocutori ai săi : regele Arabiei Saudite, șahul Iranului, emirul Kuweitului.

„Misiunea mea, povestește Erwin, era pur și simplu de a explica principalilor conducători ai țărilor producătoare din Golf că Statele Unite resimt o profundă îngrijorare față de eventualitatea ca producția de petrol să fie redusă, ba chiar oprită, și, în consecință, că doresc să negocieze cu ei".

Primul șoc : nici unul dintre acești conducători, deși se arată interesați și înțelegători, nu acceptă să trateze direct cu America. De acum înainte, vor arăta ei, interlocutorul calificat să vorbească în numele și cu sprijinul lor era O.P.E.C.-ul. America se înclină. Pentru organizație, era a doua izbîndă în decurs de cîteva săptămîni.

Pentru a se întîlni cu emisarii occidentali și a negocia cu ei, O.P.E.C.-ul desemnă o echipă de trei oameni : Zaki Yamani (Arabia Saudită), Jamshid Amuzegar (Iran) și Saadun Hammadi (Irak). Toți își făcuseră studiile în universități americane. Toți trecuseră, împreună, prin anii de neputință și timiditate. Toți asistaseră, de asemenea, la marea răsturnare a raportului de forțe.

La începutul seriei de reuniuni care se vor desfășura lanț, unul dintre negociatorii americani, înainte de a angaja convorbirile, solicită o întrevedere particulară lui Yamani, „asupra unui subiect foarte grav".

El îi dezvăluie sauditului că la Washington au parvenit informații potrivit cărora, în cursul ultimei reuniuni secrete a O.P.E.C.-ului, a fost discutat și elaborat un plan pentru a "institui, dacă se va simți nevoia sau dacă evenimentele îl vor dicta, „un adevărat embargo mondial asupra petrolului", în măsură să impună, în caz de criză, pozițiile O.P.E.C.-ului. Acest plan, adaugă diplomatul american, „ar fi primit chiar aprobarea regelui Arabiei Saudite și a șahului Iranului". Ceea ce i se pare, dealtfel, îndoielnic.

Dimpotrivă, replică Yamani, este exact. Pentru a evita orice neînțelegere și orice risc de a pierde controlul, îi cere să ia foarte în serios acest plan, aprobat într-adevăr.

Uluit, trimisul american întreabă : „Vă dați oare seama cu adevărat cît de mult ar pierde O.P.E.C.-ul, ca prestigiu și putere, tocmai acum, cînd a primit consacrarea internațională, de pe urma unui nou embargo, care ar lua o întorsătură bruscă, așa cum s-a întîmplat ultima oară, în 1967 ?"

Yamani îi răspunde la fel de calm : „Nu cred că dumneavoastră înșivă vă dați seama de ceea ce a devenit O.P.E.C.-ul, de modul în care se prezintă problemele în fața tuturor membrilor săi, foarte diferiți, uneori chiar pe poziții opuse în chestiuni politice, dar de acum înainte solidari în problema petrolului. Nu vă mai amăgiți. Ar fi un lux propriu altei epoci".

În același moment, șahul, protejatul prin excelență al Statelor Unite, ține o conferință de presă la Teheran pentru a înlătura orice idee de diviziune sau de presiune îndreptată împotriva O.P.E.C.-ului : „Atitudinea marilor companii care continuă să se cramponeze de enormele lor privilegii este un exemplu tipic de ceea ce a devenit imperialismul economic.

Ele trebuie să știe că este condamnat, așa cum a fost colonialismul. Le-o spun aici, în Iran : condițiile de care s-au bucurat și de care s-au folosit, acum douăzeci de ani, împotriva lui Mossadek, nu mai există. De data aceasta, nimeni, în Iran, nu se va mai cuibări sub pătură, nimeni nu se va mai zăvorî în casă".

O ultimă tentativă și o ultimă speranță : guvernul american convoacă la Paris o reuniune extraordinară a țărilor dezvoltate (O.C.D.E.) pentru a cunoaște starea de spirit a aliaților săi. Situația s-a lămurit rapid : atît Europa cît și Japonia nu s-au arătat deloc dispuse, o vor declara deschis, să-și asume nici cel mai mic risc de conflict pentru a se opune unei majorări a prețului petrolului, considerată de acum ca inevitabilă. Trebuia, pur și simplu, să se ajungă la o înțelegere.

Totul fusese spus. La Teheran, în cursul unei reuniuni generale, Yamani, împreună cu echipa de negociatori a O.P.E.C.-ului, a obținut, fără criză, o revizuire generală a contractelor marilor companii. Este acordul istoric numit „de la Teheran".

Cererile țărilor producătoare privind prețul afișat și repartiția redevențelor erau toate acceptate și toate puteau fi reînnoite.

John McCloy scrie o scrisoare către Casa Albă pentru a justifica această importantă reglementare.

„Deși prețul acestei reglementări este extrem de ridicat, se poate aprecia că am obținut cel mai bun rezultat posibil grație poziției comune a companiilor care ar trebui să permită, acum, o rezistență mai eficientă în fațaunor

noi și eventuale amenințări colective din partea O.P.E.C.-ului".

Acest limbaj diplomatic abia dacă disimula două fapte de primă importanță.

Semnarea acordurilor de la Teheran, în februarie 1971, costa marile companii și pe consumatori, pentru viitorii trei ani în care se angajaseră, o sumă evaluată la 45 de miliarde de dolari.

Indeosebi, ea marca, oficial, o schimbare de epocă. Părăsind ultima ședință, ministrul irakian al petrolului, Saadun Hammadi îi spune lui Yamani : „Ei bine, acum toată lumea știe că nu companiile, ci țările producătoare sînt stăpînii petrolului".

Prețul barilului nu crescuse decît cu 50% — de la 1,80 la 2,60 dolari —, dar nu aceasta era adevărata dimensiune a evenimentului, căci acest preț se va dubla ulterior, apoi se va dubla din nou și nimic nu-l va mai putea opri. Controlul deciziilor își schimbase efectiv stăpînul. Iar prețul nu era totul. Esența lucrurilor, „împărțirea rentei", pentru a folosi termenii de specialitate, se angajase ea însăși într-un proces ireversibil.

La începutul anilor '50, în epoca lui Mossadek, venitul fiecărui baril de petrol extras era repartizat în proporție de 70% companiilor și 30% statelor producătoare. În 1960, odată cu crearea O.P.E.C.-ului și fără ca prețurile să se clintească, partajarea rentei se face în felul următor : 50% pentru companii, 50% pentru state.

În 1970 și 1971, după lovitura libiană, preluarea de către O.P.E.C. a sarcinii negocierilor și acordul care tocmai fusese semnat la Teheran, va fi : 30% pentru companii și 70% pentru state.

Un an mai tîrziu, procesul avea să se încheie — chiar înainte de faimosul „șoc" al embargoului — de vreme ce partajarea era fixată, odată pentru totdeauna, la 95% pentru state... și 5% pentru companii.

Acestora nu le mai rămînea, deci, decît salariul pentru munca lor. Nu era o revoluție lipsită de importanță.

Revoluție pe care O.P.E.C.-ul va dori s-o extindă la celelalte țări din lumea a treia pentru exploatarea și plata materiilor lor prime. Același obiectiv : 95% țărilor proprietare, 5% societăților industriale cînd este nevoie de ele pentru a efectua munca.

Ceea ce a apărut, în mai puțin de zece ani, drept o răsturnare a ordinii mondiale și începutul sfîrșitului „prospe-

rității Occidentului" n-a fost decît o modestă prefață la transformările care se vor succeda pentru a ajunge la o împărțire radicală a puterii. Împărțire pe care Manifestul pregătit la Taif îl anunță pentru anii '80.

Occidentul nu răspunde la ruptura istorică care s-a produs nici printr-o zvîcnire, nici printr-un elan de solidaritate, nici printr-o strategie coerentă.

Ci printr-o dezbatere, fără sfîrșit, între experți în economie și în politică. Dezbatere, o dată în plus, de natură teologică, dezbatere bizantină ca cele care au făcut întotdeauna deliciile societăților anemiate. Evitînd să formulezi problemele reale și spinoase, eviți și răspunsul la ele.

Astfel înflorește o intreagă școală, unul dintre liderii ei bucurîndu-se de o autoritate deosebită : profesorul Adelman de la MIT (Massachusetts Institute of Technology), expert mondial în materie pe petrol. El înmulțește numărul conferințelor, articolelor (unul din texte apărînd în celebra revistă „Foreign Affairs") și cărților (una din ele, „Lumea și piața petrolului" fiind publicată de John Hopkins University).

Profesorul Adelman rezumă astfel doctrina sa : „Există, în realitate, un exces de petrol pe piețele mondiale. Dacă țările consumatoare știu să se înțeleagă și iau măsurile elementare care le stau la dispoziție pot să întoarcă situația dacă vor. Ele pot și trebuie să zdrobească O.P.E.C.-ul.

Căci existența O.P.E.C.-ului, monopolul ei de fapt asupra energiei, este o amenințare inacceptabilă și gravă. Putem să acționăm repede, deoarece O.P.E.C.-ul este fragil și artificial. Trebuie să acționăm repede, altfel enormele venituri financiare pe care și le va asigura O.P.E.C.-ul, pe lîngă petrol, îi vor da o redutabilă capacitate de a amenința și de a rezista. Atunci vom vedea multiplicîndu-se, într-o atmosferă de dezordine, greșelile de manevră ale țărilor consumatoare și instaurîndu-se, între ele, o rivalitate diabolică pentru a se aproviziona cu petrol, în curînd la orice preț. Acest cerc vicios ar deveni fatal. Dar încă nu este inevitabil".

Dintr-un alt loc al globului, cel mai cunoscut analist în problemele petrolului, Walter J. Levy, care se bucură de autoritate în paginile celor mai prestigioase reviste economice de limbă engleză, susține aceeași opinie :

„Statele Unite și Occidentul nu pot și nu trebuie în nici un caz să tolereze ca vitala lor aprovizionare cu petrol să înceapă să depindă de o mînă de țări din Orientul Mijlociu, extrem de instabile și imprevizibile. Altfel, întreaga securitate, însăși libertatea politică a democrațiilor industriale ar fi condamnate".

Aceste voci au efect. Ele întîlnesc un instinct profund. Ele îndreptățesc speranța că „criza" va fi provizorie, că ordinea lucrurilor se va restabili așa cum un fluviu reintră în matca lui ; ele invită societățile de consum să se pregătească pentru încercări de forță mai degrabă decît pentru sacrificii sau schimbări de mod de viață. Pe scurt, plac. Și fac școală.

Afirmațiile lor sînt preluate la tribuna democrațiilor industriale de miniștri prea fericiți să dea de înțeles că furtuna va fi trecătoare, că mîine totul va fi bine.

Ele modelează intreaga politică de tergiversare, de pasivitate care va antrena Occidentul pînă la limita extremă a iluziilor posibile.

Vocea sirenelor, întîlnind înclinația firească a guvernanților de a alege calea cea mai ușoară, *va irosi șapte ani plini*, în cursul cărora au fost pierdute ocaziile de a acționa. Viitorul ne va spune care a fost prețul acestei irosiri.

Dar clarviziunea unor spirite în Occident nu este, totuși, anihilată. Alți oameni, mult mai puțin ascultați, au luciditatea și curajul de a arăta, primii, calea de urmat.

Trebuie amintite crearea, în aceeași perioadă, a „Clubului de la Roma" și acțiunea vizionarului italian care a stat la originea întemeierii lui : Aurelio Peccei.

Clubul de la Roma publică, după un an de lucru, un fel de manifest, puternic sprijinit de studiile pe bază de model informatic ale lui Meadows, MIT-ului și cîtorva echipe internaționale. În 1970, acest text va face scandal. El se intitulează : „Limitele creșterii !".

Demonstrația este copleșitoare : resursele naturale ale planetei nu sînt inepuizabile, pentru fiecare dintre ele se poate stabili timpul pe care-l mai avem de a dispune de el ; accelerarea dezvoltării occidentale din ultimii treizeci de ani are un ritm atît de frenetic, încît irosește toate rezervele noastre — multe dintre ele neputînd fi reînnoite —, se desfășoară cu o asemenea viteză încît, dacă orientarea nu va fi rapid schimbată, această mașinărie se va opri brusc în următorii douăzeci-treizeci de ani, poate

chiar mai înainte, în mijlocul unor catastrofe naturale, economice, sociale și rasiale imprevizibile.

În primele sale rapoarte, Clubul de la Roma declară că rezervele mondiale de petrol, în ritmul actual și la prețul actual al extracției și consumului, se vor epuiza în jurul anului 2000. Durata de viață a petrolului, pe care se sprijină acum întreaga societate industrială, nu este mai mare de-treizeci de ani. În cazul acesta, trebuie să se recurgă la alte energii, la un alt aparataj industrial, la un alt ciclu de dezvoltare, la alte moduri de producție și de consum, pînă în cincisprezece ani (adică pînă în 1985). Peste această dată, va fi prea tîrziu, căci, fiind vorba de sisteme atît de complexe, de la decizii pînă la transpunerea lor în viață trebuie să treacă între opt și cincisprezece ani — adeseori mai mult. Trebuie deci să alegem. Fie să schimbăm mersul lucrurilor, printr-un efort voluntar și coordonat, pînă nu este prea tîrziu. Este posibil, trebuie s-o știm. Fie să ne impăcăm cu ideea haosului, a războiului — să demisionăm.

Oamenii de știință și specialiștii în materie de previziuni care impărtășesc opiniile Clubului de la Roma, în curînd mai general admise, vor duce pînă la capăt logica rationamentului lor. Pe care îl formulează astfel :

„Dacă O.P.E.C.-ul n-ar fi existat, ar fi trebuit inventat. Este o binecuvîntare. Fără profundele tulburări politice din lumea petrolului, s-ar fi continuat, așa cum s-a întîmplat de la începutul secolului, irosirea pînă la capăt a petrolului la prețul de doi dolari barilul — pînă la catastrofă. Datorită acțiunii, desigur la început interesată, a militanților naționaliști și a O.P.E.C.-ului, se va ajunge rapid la prețuri în sfîrșit rezonabile, indispensabile frînării și apoi schimbării economiei, prețuri care nu trebuie să fie inferioare celui al «energiilor de substituție» și curînd celui al exploatării energiei solare, adică 60 de dolari barilul."

Ceea ce se regăsește în previziunea făcută, în cursul anului 1980, de șeicul Yamani și de O.P.E.C. : „Pînă în 1985, prețul petrolului se va dubla din nou".

Dar la începutul deceniului al șaptelea, în pofida loviturii libiene, în pofida acțiunii O.P.E.C.-ului, în pofida acordurilor de la Teheran, nu s-a pornit la drum. Puterea de frînare, capacitatea de recuperare a societăților multinaționale și a marilor companii occidentale acționează încă într-o asemenea măsură, încît prețul petrolului va

stagna, chiar va scădea sub efectul inflației. Spre marea satisfacție a profeților euforiei. Spre disperarea spiritelor clarvăzătoare.

Factorii de răspundere ai O.P.E.C.-ului, care sînt încă departe, o știu și ei, de a fi stăpîni pe situație, înțeleg că va trebui întreprinsă o altă acțiune, de altă natură.

Asupra acestei acțiuni se vor consulta, pe rînd, cu regele Feisal al Arabiei Saudite.

În prezent și el convins de necesitatea ei. Va întreprinde această acțiune în cel mai mare secret, hotărît de data aceasta să nu mai țină seama de nici o alianță, de nici o legătură cu un trecut care s-a dovedit atît de înșelător. Va juca tare de tot. Pe cînd embargoul ?

Combinația lui Feisal

Multă vreme, regele Arabiei Saudite nu se va destăinui nimănui, cu excepția lui Yamani (care trebuie să-jure că păstrează secretul) pe care se bizuie că-l va ajuta să stăpînească imensa afacere. A acceptat să-și ia un angajament pînă atunci de neconceput pentru el, pe care l-a refuzat mereu, știindu-i încărcătura de violență, greu de controlat, și probabilele reacții în lanț : va accepta un embargo asupra petrolului împotriva ansamblului țărilor industriale.

Acțiunea se desfășoară în mai multe direcții.

Cairo, căci acolo se pregătesc condițiile unui șoc militar. Șoc limitat, menit să provoace ralierea occidentală împotriva arabilor, în jurul Israelului, în dificultate pe teren. Și atunci, la solidaritatea solicitată imediat de Egipt, Arabia Saudită va răspunde de data aceasta în mod automat, permițînd astfel să se deschidă „abcesele" pentru a fi operate la cald.

Washington, căci regele nu vrea să provoace ireme-diabilul pentru viitorul ce trebuie totuși asigurat, riscînd să facă din America (ca japonezii la Pearl Harbour) un adversar rănit și ireductibil. Trebuie, deci, în ceea ce-i privește, să încerce un ultim și ferm avertisment, în numele foarte vechii lor prietenii. Își vor aminti de aceasta, după declanșarea acțiunii. Și poate că avertismentul, chiar

dacă Feisal, după atîtea decepții, nu mai crede în acest lucru, va fi auzit la timp pentru a se evita ceea ce este mai rău.

Președintele egiptean, Anwar El Sadat, care a venit să-i expună regelui pregătirile sale de război, se reîntoarce de la Riad copleșit : Arabia Saudită va finanța eforturile sale. Îndeosebi, Arabia Saudită îi promite, dacă războiul este destul de serios conceput pentru a asigura mai multe zile de succes, că embargoul general — cel la care Sadat nu mai îndrăznea să spere — va interveni neîntîrziat pentru a face să cedeze Occidentul, a opri luptele, a deschide un nou viitor.

Șeicul Yamani pleacă la Washington, însoțit de secretarul său de stat, fiul lui Feisal. Îi așteaptă o surpriză, sau mai degrabă un subiect de stupefacție : Watergate.

Nu realizaseră, din Riad, cît de tare progresase scandalul, paralizînd Casa Albă, izolînd pe președinte, răvășind America.

Întreaga pătură politică americană, guvernul, administrația nu au în cap decît o problemă : Watergate și, fapt fără precedent în istoria bicentenară a Statelor Unite, primele sugestii de destituire a președintelui în funcțiune. Procesul parlamentar, judiciar, democratic, care va duce, în cîteva luni, la demisia efectivă a lui Nixon, s-a pus în mișcare.

Yamani este primit cu amabilitate, dar nimeni nu-l ascultă.

În disperare de cauză, dă un interviu la doi ziariști de la „Washington Post", David Ottaway și Ronald Koven. Din ordinul regelui, interviul nu poate fi foarte explicit, totuși, cuvîntul care contează, cuvîntul tabu — „embargo" — este pronunțat, pentru cazul în care, precizează Yamani în termeni aleși cu grijă, America nu-și va revizui ansamblul politicii sale în funcție de obiectivele noii forțe arabe.

Această declarație nu a avut decît două consecințe. Iar Feisal, la Riad, se va aînări și mai mult de atîta indiferență.

Din tot guvernul de la Washington, un singur funcționar înțelege mesajul. El redactează un memoriu pe care-l transmite președintelui. Este vorba, din nou, de James Akins, care s-a ținut, zilnic, la curent cu informațiile provenind de pe frontul petrolului. În nota lui, el pune în gardă Casa Albă și Departamentul de Stat, adică pe Henry Kissinger, împotriva „amenințării reale, formulate pentru

prima dată, cu un embargo petrolier care va fi condus de însăşi Arabia Saudită, dacă Statele Unite nu angajează, în lunile imediat următoare, o negociere în Orientul Mijlociu, începînd cu petrolul. Negociere urgentă, în realitate inevitabilă, care deja a întîrziat prea mult pentru stabilitatea economiei mondiale, profund ameninţată acum".

Nixon nu va citi memoriul lui Akins. Kissinger, care are o cu totul altă părere asupra imensei probleme, îl clasează.

Cealaltă consecinţă, ironie a istoriei, este dispariţia a două paragrafe din textul „mesajului către Congres", pregătit de Casa Albă asupra politicii energetice de ansamblu a Statelor Unite. Acest mesaj privind un subiect major urmăreşte să distragă atenţia opiniei publice de la Watergate. Cele două paragrafe eliminate făceau aluzie la „riscul pe care îl reprezenta deja şi putea să-l reprezinte şi mai mult pe viitor dependenţa crescîndă a Statelor Unite faţă de petrolul din Orientul Mijlociu".

Aluzia la un „embargo" din interviul acordat de Yamani stîrnise teama ca nu cumva Arabia Saudită să considere acest pasaj din mesajul prezidenţial drept un prim efect de intimidare. Nici n-ar putea fi vorba de aşa ceva. Una este că societăţile petroliere să negocieze afacerile lor pentru a evita degradarea situaţiei. Dar ce om de stat ar admite ca guvernul Statelor Unite să considere, vreun moment, că prima putere militară a lumii, asigurată fiind dealtfel cu imense rezerve de petrol pe propriul teritoriu, ar putea să-şi modifice politica sub ameninţarea unuia dintre clienţii săi arabi ?

Feisal, care urmăreşte pregătirile lui Anwar El Sadat, ştie că Washingtonului nu-i stă capul aici şi nu va înţelege decît sub imperiul unui eveniment violent ; şi el trebuie, acum, să organizeze împreună cu O.P.E.C.-ul, cu cea mai mare discreţie, modul în care se va desfăşura importanta afacere, pentru a-şi atinge obiectivele, dacă se declanşează atacul prevăzut : fără încleştări excesive pe cîmpul de luptă ; fără excepţii, de data aceasta, la embargoul petrolier şi crearea, în cadrul O.P.E.C.-ului, a unui comitet permanent pentru a dirija toate fazele acestuia, pînă ce Occidentul capitulează pe frontul petrolier, acceptă naţionalizarea generală a instalaţiilor şi a producţiei, renunţă la orice discuţii asupra preţurilor care, de acum înainte, trebuie să ţină de „stricta suveranitate" a ţărilor O.P.E.C.-

ului, și admite să pregătească „revizuirea ordinii economice mondiale".

Sadat va ataca, în cele din urmă, sîmbătă, 6 octombrie. O.P.E.C.-ul se va reuni la Viena, în ședință plenară, luni 8 octombrie. Imediat după aceea, O.P.A.E.C.-ul, organizație strict arabă, controlată de Yamani, se va întruni în Kuweit.

Un singur om, care a reunit informațiile cele mai complete asupra a ceea ce avea să se producă, înțelesese : este Henry Kissinger, secretarul de stat american care, în furtuna Watergate-ului, conduce acum politica externă americană.

Dar Kissinger nu se va clinti și nu va preveni pe nimeni. Are propria sa idee asupra manierei de a se folosi de dramă. Singură drama, consideră el, poate să-i dea puterea de a acționa. Își va urmări deci planul lui. Foarte diferit de părerile regelui Arabiei Saudite.

Decizia strategică a fost luată la Washington de secretarul de stat Henry Kissinger : nici o mișcare. Pentru nimic în lume nu trebuie „reeditat 1967" prin angajarea vreunei acțiuni preventive israeliene.

Să-ți asumi riscul „geopolitic" — potrivit expresiei preferate a secretarului de stat — lovind primul în arabi, era încă acceptabil la acea vreme. Occidentul era pe atunci aproape invulnerabil la amenințarea petrolieră. Acum nu mai este...

Kissinger apreciază că poziția Israelului, pe teren, rămîne solidă și că statul israelian poate, deci, să-și permită să aștepte primul atac, ceea ce nu mai este deloc cazul pentru ansamblul lumii occidentale.

Este informat de acordul dintre Feisal și Sadat. Nu ia deloc în considerare amenințarea cu embargoul. Desfășurarea și consecințele lui, apreciază el, ar putea fi stăpînite — cu condiția ca Israelul să nu ia inițiativa deschiderii focului.

În schimb, dacă un atac preventiv al Israelului amenință o înfrîngere militară arabă, întreg Orientul Mijlociu poate fi prins în viitoare, poate să se producă o reacție violentă și pasională din partea Arabiei Saudite și a aliaților săi din O.P.E.C. Și-atunci, Kissinger n-ar mai răspunde de controlul evenimentelor. De aceea, in mod deliberat și ferm, a respins această eventualitate.

Este calculat planul de atac egiptean de-a lungul Ca-

nalului Suez. Ca și invazia simultană a armatelor siriene pe Înălțimile Golan.

Cîteva zile după declanșarea ostilităților, în timp ce Nixon continua să-și studieze „înregistrările" împreună cu avocații săi, Kissinger, întrebat de ziariști, va afirma, fără să clintească :

„În săptămîna care a precedat sîmbăta ostilităților, cerusem, în trei rînduri, serviciilor noastre de informații, ca și serviciilor israeliene, o evaluare a situației. Împreună au fost de acord că declanșarea unui război era atît de puțin probabilă, încît au estimat această posibilitate la zero".

Zero ? Sîmbătă, 6 octombrie, la 8 dimineața, primul ministru al Israelului, Golda Meir, se întîlnește la ora stabilită cu ministrul apărării, generalul Dayan, și cu șeful serviciilor de informații, Zeira. Ei știu, acum, că războiul va izbucni în aceeași seară. Și cunosc, de asemenea, poziția lui Kissinger. Israelul nu trebuie să facă nici o mișcare.

În timpul nopții, șeful statului major, generalul Elazar, i-a cerut lui Dayan autorizația de a declanșa o operațiune preventivă „ca ultima dată"...

Moshe Dayan, fără a înfrunta privirea camaradului său, răspunde simplu : „Nu. N-ar fi inteligent din partea noastră".

Nu a acceptat întrebările acestuia.

Simbătă dimineața, cînd mai este încă timp, același Elazar, care a estimat deja ora la care va avea loc atacul, dă năvală, la rîndu-i, în biroul primului ministru, i se adresează direct și, cu lacrimi în ochi, cere permisiunea de a o lua înaintea arabilor.

„De ce, dar de ce trebuie să așteptăm să fim atacați din moment ce știm ? De ce să nu mizăm pe singura noastră superioritate, ofensiva aeriană, ca în 1967 ? Care este diferența ?

Golda Meir îl privește drept în față :

„Care este diferența ? Eu sînt motivul diferenței. Multă vreme am crezut că era limpede pentru toată lumea, că toată lumea a înțeles ceea ce s-a petrecut în 1967 : eram încercuiți, amenințați, ne-am încercat singura șansă de supraviețuire atacînd primii aerodromurile. Dar ne-am înșelat... Toată lumea ne-a reproșat acest «război de șase zile». Și izolarea Israelului, atît de îngrozitoare de atunci încoace, n-a încetat să se agraveze. Ce am obținut de pe urma faptelor noastre de arme ? Ține seama de situația

noastră. De data asta, trebuie ca totul să fie clar pentru toată lumea. Îţi înţeleg perfect punctul de vedere. Ai dreptul să primeşti un răspuns sincer : răspunsul este nu".

Generalul Dayan va completa mai tîrziu :

„Declanşînd un atac, am fi distrus, şi fusesem preveniţi de acest lucru, ceea ce era esenţial în relaţiile noastre cu Statele Unite. Şi atunci ?"

Iar generalul Rabin, succesorul lui Dayan la conducerea statului major, fost ambasador la Washington, spune : „Dacă Israelul ar fi declanşat ostilităţile, America nu ne-ar mai fi acordat sprijinul său. Noi ştiam acest lucru".

La 10 dimineaţa, ambasadorul Statelor Unite solicită o audienţă pentru a-i transmite un ultim mesaj lui Golda Meir. Prin care confirmă. Tactica elaborată de Kissinger şi pe baza căreia acesta a obţinut, în schimbul sprijinului său ulterior, acordul tacit al factorilor de răspundere israelieni, rămine neschimbată : să se aştepte.

În cursul dimineţii, singură în biroul ei, în care a interzis să se intre, o femeie de şaptezeci şi cinci de ani trebuie acum să decidă, cu mîna pe inimă : va putea ea oare să menţină, pînă la sfîrşitul acestei simbete a Sabbat-ului, liniştea, să păstreze ţara sa, poporul său, armata sa, în imobilitate, pînă la ora cînd frontierele vor fi trecute ? Sau, aşa cum va povesti mai tîrziu, reflectînd pentru o ultimă dată, trebuie să-şi asume riscul de a pune singurul ei aliat, America, în faţa unui fapt implinit ?

Ea s-a învăţat să cîntărească ceea ce Kissinger, de atîtea ori în cursul acestor ultime săptămîni, îi adusese la cunoştinţă : lupta, confruntarea, soarta Orientului Mijlociu nu mai sînt probleme de raport de forţe militare, de ocupare de teritorii. Petrolul, O.P.E.C.-ul, embargoul — iată ce se află în joc. Acesta este noul teren pe care — trebuie să se ştie — se poate pierde totul, sau limita pagubele. Altceva nu mai contează. Altceva nu mai trebuie să conteze. Soarta Israelului este legată de soarta lumii.

În 1973, pentru prima dată sub conducerea Arabiei Saudite, O.P.E.C.-ul are mijloacele de a impune şi de a face să se respecte embargoul. America ar putea „să reziste" mult timp. Are o producţie proprie şi rezerve. Dar pentru cîtă vreme ?

Pentru Europa şi Japonia, nu este vorba nici măcar de o chestiune de timp. În faţa unui veritabil embargo, ele vor ceda imediat. Nu dispun de nici un mijloc de a-l

suporta. Nici de a-l mai ocoli. Astfel, ceea ce se află în joc este explozia Occidentului.

Kissinger crede că are o şansă de a înlătura inevitabilul embargo, chiar după ce a fost declanşat, cîştigînd timp, creînd din nou o formă de solidaritate, exercitînd contrapresiuni asupra Golfului. El întrevede un *modus vivendi*, dar cu o condiţie : ca agresiunea să nu-i poată fi imputată în nici un caz Israelului.

A împărtăşit acest lucru, cu toată încrederea, guvernanţilor israelieni, deşi ştia ce sacrificiu cere. Nu a exercitat şantajul. Ar fi eşuat. A dezvăluit celălalt aspect al lucrurilor : America nu depinde de petrolul arab (în această toamnă a anului 1973) decît pentru 10% din aprovizionările sale. Dar Europa depinde de el în proporţie de 75% şi Japonia de 80%. Cei doi stilpi ai dispozitivului american, dinspre Atlantic şi dinspre Pacific, au devenit mai mult decît fragili : minaţi. Şi America nu poate să conceapă destrămarea alianţelor sale. Ar fi un adevărat dezastru.

Este necesar, deci, să se acţioneze în consecinţă, conchide Kissinger. Pe frontul local, armata israeliană va trebui să accepte şocul iniţial şi apoi să se redreseze. Pe frontul mondial, cel al energiei, America nu poate decît să-l lase pe Feisal să-şi declanşeze embargoul. El vrea, în acest fel, să-şi asigure conducerea O.P.E.C.-ului. Statele Unite, care nu sînt ameninţate de a duce lipsă de petrol, se vor prezenta atunci ca protectoare ale aliaţilor lor şi vor negocia cu Arabia Saudită interesele întregului Occident.

Kissinger se simte cu atît mai sigur de manevra sa şi de un deznodămînt favorabil, cu cît păstrează în rezervă, pentru înfruntarea ulterioară cu regele Arabiei Saudite, un atu esenţial pregătit de mult timp : Iranul şahului.

Duminică, 7 octombrie, delegaţii O.P.E.C.-ului sosesc, pe rînd, la Viena pentru reuniunea prevăzută de mai bine de o lună.

Trebuie să se întîlnească aici cu reprezentanţii marilor companii pe care îi anunţaseră, înainte de a se fi auzit cel mai mic zvon de război, că la această dată va interveni o *dublare* a preţului petrolului. Cel puţin.

Şeicul Yamani a prezentat într-un scurt memorandum motivele acestei decizii : numai ritmul inflaţiei din ţările

industriale, în 1970 și în 1973, a anulat toate avantajele financiare pe care O.P.E.C.-ul le obținuse pentru petrolul său ; ceea ce nu poate continua. Pe de altă parte, în ciuda noilor prețuri, piața este atît de tensionată de accelerarea consumului, încît primele „prețuri spot" — adică cele stabilite liber, în afara contractelor pe termen, potrivit legii cererii și ofertei, în cîteva puncte centrale ca Rotterdam — depășiseră deja, la sfîrșitul lunii septembrie, 5 dolari barilul. În timp ce prețul oficial rămînea fixat la 2,5 dolari.

Reuniunea de la Viena începe. Este prezidată, concomitent, de miniștrii din cele două țări producătoare cele mai influente : sauditul Yamani și iranianul Amuzegar.

Este o abilitate destinată să arate companiilor, încă de la începutul marii bătălii, că solidaritatea O.P.E.C.-ului se extinde dincolo de cercul strict arab, că în problema prețului America nu mai putea să conteze, cel puțin în momentul acela, pe șah.

Primul ia cuvîntul iranianul Amuzegar. Nu spune nici un cuvînt despre informațiile referitoare la războiul care face ravagii. Vorbește despre petrol și, de la început, arată că nu se poate pune problema vreunei înțelegeri asupra unei cifre sub 6 dolari. Sînt indicațiile personale ale șahului.

Seara, el mărturisește observatorului britanic, Anthony Sampson : „De cîteva luni deja, ne săturasem de mașinațiunile lor, de felul cum ne șicanau pentru fiecare bănuț. Și-apoi, ne dădeam bine seama că societățile se aflau într-o situație precară, chiar dacă nu o recunoșteau. În fond, ele începeau să se îngrozească la ideea că, indiferent de prețul plătit, nu ar mai putea fi alimentate destul pentru a-și aproviziona clienții. Nu mai dispuneau de o capacitate prea mare de rezistență".

După Amuzegar, șeicul Yamani confirmă decizia O.P.E.C.-ului. Șase dolari. Emoția este mare. Nici o companie nu e pregătită să accepte o asemenea creștere.

Yamani va spune : „Intenția lor era de a începe, ca de obicei, tîrguielile pornind de la 40 sau 45 de cenți în speranța că vor ajunge la un compromis de aproximativ un dolar. *Au comis o eroare îngrozitoare*".

Reprezentanții occidentali ai companiilor cer, într-adevăr, suspendarea ședinței pentru a putea telefona la New York și la Londra. Apoi, doi dintre ei, delegați de ceilalți, americanul George Piercy, de la Esso, și francezul André

Benard, de la Shell, își exprimă dorința de a se întîlni cu Yamani, singur, la hotelul Intercontinental.

Îi arată că, dacă li se acordă un răgaz de cincisprezece zile, speră să ajungă la o oarecare apropiere a punctelor de vedere. Sauditul are instrucțiuni precise de la Feisal. Știe care va fi urmarea. Curmă repede conversația, refuzînd orice amînare, „care ar fi complet inutilă." Le sugerează interlocutorilor săi „că ar fi în interesul lor să se arate mai comprehensivi" imediat înainte de încheierea reuniunii de la Viena. Nu merge mai departe pentru moment. Și dialogul se întrerupe.

Cînd reprezentanții companiilor vor reveni în sala de conferințe, nu vor mai găsi pe nimeni.

Șeicul Yamani și ceilalți miniștri din Golf au luat avionul pentru a se reîntîlni în Kuweit în cadrul O.P.A.E.C.-ului.

Ruptura deci s-a produs. Ultima. Nu se va mai dialoga niciodată cu companiile. De acum înainte, interlocutorii producătorilor de petrol vor fi statele.

Doar „Financial Times" din Londra consacră evenimentului, care va zdruncina din temelii economia mondială, cîteva rînduri în pagina 13. Trimișii speciali ai presei mondiale nu se află nici la Viena, nici în Kuweit. Toți urmăresc peripețiile bătăliei militare la fața locului, ca pe vremea cînd armatele hotărau viitorul.

În marea sală a hotelului Sheraton, in centrul Kuweit City-ului, dotată cu cea mai recentă instalație acustică de traducere simultană, O.P.A.E.C-ul ține reuniunea cea mai importantă din existența lui.

Miniștrii Arabiei Saudite și Kuweitului au deschis ședința prin formularea cererii de a institui imediat un embargo. Discuția este înfierbîntată. Mulți delegați au fost luați prin surprindere. Ei încearcă să evalueze amploarea urmărilor pe care le va provoca decizia capitală ce li se cere, în definitiv, s-o ratifice. Se manifestă unele ezitări. In acel moment, potrivit înțelegerii dintre Feisal și Sadat, se anunță sosirea noului ministru al petrolului din Egipt, Mohammed Hillal, al cărui avion tocmai aterizase venind de la Cairo.

Hillal este unul din apropiații președintelui egiptean care i-a asigurat realizarea unei cariere rapide de îndată ce a revenit din Statele Unite cu diploma sa de inginer chimist. Are și un mare talent oratoric. Este însărcinat cu un mesaj personal din partea lui Sadat, reclamînd cea mai

completă solidaritate arabă și, în consecință, instituirea embargoului chiar în aceeași după-amiază — în numele celor care cad in fiecare oră, în lupte ucigătoare de-a lungul unui front care continuă să se întindă.

Hillal, condus de la aeroport în puternica mașină americană a colegului său kuweitian precedată de escorta oficială, străbate largile bulevarde ale orașului modern, curat, înveselite de culorile pastel ale castelelor de apă cu turn dublu. În mai puțin de zece minute ajunge în fața intrării hotelului Sheraton, traversează cele două saloane, in stil identic cu cel al marilor hoteluri din Houston sau din Dallas, care duc la sala de conferințe.

La invitația lui Yamani, toți colegii lui il primesc în picioare.

Sauditul pune imediat la vot, in prezența lui Hillal, foarte emoționat, care n-a avut timp să pronunțe decît citeva cuvinte — și nici nu era nevoie de mai mult —, moțiunea prin care se propune șefilor statelor O.P.A.E.C.-ului să decidă embargoul asupra petrolului arab. Nu au loc nici deliberări, nici abțineri. Decizia este adoptată. Fiecare se înapoiază in capitala lui.

Irakul anunță, odată cu restricțiile asupra livrărilor, naționalizarea completă a instalațiilor companiilor Esso și Mobil Oil de pe terenul petrolifer irakian de la Basara. Arabia Saudită, Kuweitul, emiratele din Golf proclamă, împreună, reducerea imediată a producției lor și oprirea progresivă a expedierilor spre porturile Europei, Americii și Japoniei.

La Washington, sub președinția lui Nixon, care și-a părăsit pentru moment buncărul unde trăiește începuturile calvarului Watergate-ului, Consiliul național al securității ține o reuniune de criză unde se decide declanșarea, pentru prima dată de la criza din Cuba (1962), unei alerte nucleare generale ; și, simultan, pregătirea unui mesaj prezidențial către națiune privind măsurile de restricție pentru a face față embargoului.

A doua zi, epuizat, de nerecunoscut, Nixon reapare, după o lungă absență, pe ecranele televiziunii. Toată țara privește la acest personaj ieșit din istorie care vorbește despre problemele națiunii în plină dramă mondială, al cărei șoc fiecare l-a resimțit, fără a-i fi apreciat cu adevărat însemnătatea.

„Statele Unite ale Americii", începe Nixon poticnindu-se la cuvintele dintr-un text pe care-l citește fiindcă

nu reușește să facă eforturi de memorie, „Statele Unite vor trebui să înfrunte cele mai severe restricții de energie pe care le-au cunoscut vreodată, chiar în timpul războiului mondial".

El schițează o serie de măsuri pe care le va supune imediat Congresului : limitarea vitezei pe șosele la 80 km pe oră, reducerea încălzirii în toate imobilele, pregătirea unui plan de raționalizare a păcurii etc.

În sala de deliberări a celui „mai important parlament din lume", potrivit expresiei consacrate, unul din membrii cei mai ascultați din Senatul Statelor Unite, senatorul William Fulbright, președintele Comisiei pentru afacerile externe, cere, primul, cuvîntul.

Cunoscut pentru moderația sa și spiritul său larg, pentru sprijinul acordat marilor cauze internaționale, pentru înființarea celebrelor și eficientelor „burse Fulbright", care au selecționat tinerele inteligențe de pe toate continentele pentru universitățile americane de-a lungul celor treizeci de ani de după război, el se exprimă astăzi cu un glas înăbușit, în termeni neobișnuiți : „Mă simt dator, dragii mei colegi, să vă dezvălui, fără ocolișuri, esența opiniei mele. Producătorii arabi de petrol nu dispun decît de forțe militare neînsemnate în lumea de azi. Sînt ca niște gazele neputincioase într-o junglă cu fiare puternice. Ca prieteni, trebuie să le reamintim acest lucru.

Și-ar asuma riscuri teribile dacă vor ajunge să amenințe cu adevărat echilibrul economic și social al marilor puteri industriale, al nostru îndeosebi. Să-și dea seama, înainte de a fi prea tîrziu pentru ei, ce lovitură riscă să primească atunci".

Tonul, termenii folosiți de Fulbright au o greutate cu atît mai mare cu cît el n-a încetat niciodată să critice puternic folosirea forței militare tot timpul războiului din Vietnam, sub Johnson ca și sub Nixon. A publicat, în urmă cu mai puțin de doi ani, o carte clar și convingător intitulată : „Aroganța forței", pentru a denunța iluzia potrivit căreia America poate pretinde să domine lumea, să reglementeze prin intervențiile sale problemele din toate regiunile, să-și asume răspunderea de a impune o ordine internațională. „Atîta îngîmfare și aroganță, scrie el, nu pot să ducă decît la cele mai mari decepții și la catastrofe". Tentația de a folosi forța împotriva O.P.E.C.-ului și embargoului este mare. În anii următori, recurgerea la forță, pe care el o evocă chiar din prima zi, va reveni constant

și în cursul dezbaterilor. Nu va conteni să fie obiectul unor pregătiri...

De cealaltă parte a Atlanticului, prestigiosul organ al presei britanice, „The Economist" din Londra, publică un editorial important în deschiderea unui număr special: „Este absurd să-ți imaginezi că America de nord, Europa occidentală și Japonia, care reprezintă peste 80% din forța industrială a lumii, vor accepta să vadă întreruptă dezvoltarea lor economică de către cîțiva potentați arabi care, toți laolaltă, reprezintă sub 1% din populația globului".

Cu toate acestea „absurditatea" își croiește rapid drum în spiritele factorilor de răspundere din Europa și Japonia. Sînt cuprinși de panică.

Guvernul japonez reacționează primul. El anunță „o primă reducere imediată cu 10% a aprovizionărilor cu petrol a următoarelor industrii: a automobilului, oțelului, aparatelor electrice, aluminiului, cimentului, pneurilor, țesăturilor sintetice, hîrtiei și petrochimiei". Este, de fapt, o raționalizare.

În Consiliul de miniștri, premierul dezvăluie că, dacă embargoul se va prelungi mai mult de cîteva săptămîni, industria japoneză își va înceta activitatea.

Și în Germania federală reacția este rapidă. Chiar din ultimul week-end al lunii, faimoasa rețea autorutieră, atît de deasă și atît de activă, din întreaga Germanie federală este pustie: interdicție de circulație.

La 15 noiembrie, șefii de stat și de guvern ai celor „nouă" din Comunitatea europeană — se întrunesc la Copenhaga în sesiune extraordinară.

Experții lor prezintă un bilanț privind „agravarea inflației, deficitului și șomajului previzibilă în urma embargoului".

Pentru ansamblul Comunității este avansată cifra de 4 000 000 de șomeri încă din anul viitor.

În mai puțin de două ore, cei „nouă" cad de acord asupra unei declarații de „identitate europeană" în problemele Orientului Mijlociu. Și cer un dialog direct între Europa și țările arabe.

Trei zile mai tîrziu, tot la Copenhaga, miniștrii europeni ai afacerilor externe primesc pe emisarii țărilor arabe care așteptau această invitație.

Ședința este prezidată de primul ministru danez Joergensen. El îi conduce pe trimișii țărilor petrolului în cea mai mare sală a Parlamentului danez și își începe discursul

cerîndu-şi scuze „că este atit de frig în această sală care, ca dealtfel întreaga clădire, nu mai este încălzită, din motivele cunoscute de fiecare".

Delegaţia arabă, ieşind din şedinţă, ţine o conferinţă de presă. Purtătorul ei de cuvînt este ministrul algerian Bouteflika. Care se declară satisfăcut :

„Contactele dintre Europa şi noi nu vor mai înceta, pot să vă asigur. Această întîlnire a fost un foarte bun început a ceea ce poate fi numit o intensificare a relaţiilor dintre Europa şi ţările arabe".

Intensificare — pentru europeni este lucrul cel mai puţin important. Ei vor să se pună capăt embargoului cît mai curînd. Văd cum le scad rezervele, cum cresc preţurile, cum se restrînge rapid producţia ţărilor exportatoare. Sînt gata să se supună. Dar să li se spună ce li se cere... în schimbul petrolului. Ce anume ?

Înainte de a părăsi teritoriul celor „nouă" pentru a se reîntîlni, la Viena, cu colegii lor din O.P.E.C., emisarii arabi primesc vizita preşedintelui în exerciţiu al Consiliului Comunităţii europene. Vine să le vorbească, afirmă el, „ca de la om la om şi cu toată prietenia". Mesajul lui este următorul : „Nu vedeţi că noi nu putem face nimic în Orientul Mijlociu ? Voi, America o vizaţi cu embargoul. Dar America nu este deloc atinsă, în schimb loviţi în Europa. Spuneţi-ne, ce urmăriţi".

Evident, nu mai e vorba de paradă. Dar există aici mult adevăr. Este un strigăt venit din inimă.

Miniştrii arabi, impresionaţi să-i vadă, dintr-odată, pe interlocutorii lor modeşti, slabi, prevenitori, dar şi neputincioşi şi dezorientaţi, vor raporta colegilor lor, la Viena, rezultatele acestui „turneu european".

La încheierea reuniunii miniştrilor petrolului, secretarul general al O.P.A.E.C.-ului face cunoscut că organizaţia „a decis să recompenseze Comunitatea europeană pentru atitudinea ei şi să facă un gest".

Acest gest nu este prea generos. Totuşi, este un prim pas : întrucit mecanismul pus în mişcare de embargo constă în diminuarea, în mod automat, cu 5% pe lună a livrărilor ţărilor O.P.E.C.-ului, se anunţă „că, în luna decembrie, această agravare nu va privi ţările Comunităţii europene". Cu excepţia Olandei, care s-a răzvrătit.

Europa nu se mai împotriveşte. Lucrurile se desfăşoară conform prevederilor. Dar Japonia ?

Dintre toţi, Japonia e cea mai frămîntată. A accepta să cedeze, la rîndul ei, sub presiunea O.P.E.C.-ului, înseamnă a-şi asuma, pentru prima dată în treizeci de ani, riscul, care a părut întotdeauna de neimaginat, unei rupturi cu America, de care Japonia e legată ca stridia de scoică. Dar a respinge apelurile arabilor înseamnă a provoca dezastrul : fără aprovizionare regulată, zilnică, prin giganticele tancuri petroliere care traversează jumătate din glob, de la strîmtoarea Ormuz pînă în portul Yokohama, marea insulă îşi întrerupe activitatea şi se prăbuşeşte.

Primul ministru japonez trimite la regele Arabiei Saudite şi la emirul Kuweitului un emisar care-i cunoaşte bine : misteriosul şi abilul preşedinte al singurei societăţi petroliere japoneze, „Arabian Oil", Mizuno.

Veşnic tăcut, călătorind permanent între Tokio şi Golf, primit fără înştiinţare prealabilă la fiecare din întoarcerile sale în Japonia de stăpînii ţării — venerabilul Toshiwo Doko, preşedintele organizaţiei generale a patronatului, Keidanren, şi primul ministru —, Mizuno revine de data aceasta de la Riad şi din Kuweit cu un mesaj pe care-l înmînează neîntîrziat celor doi interlocutori ai săi : Japoniei i se va tăia orice aprovizionare cu petrol dacă nu se declară, şi ea, solidară cu arabii — în cursul săptămînii. Înainte de viitoarea reuniune a O.P.E.C.-ului.

Pentru a fi sigur că a fost înţeles, regele Feisal cere, în acelaşi timp, şeicului Yamani, reîntors de la Viena, să facă public un mesaj special către Japonia.

N-au mai rămas decît trei zile pînă la reuniunea O.P.E.C.-ului. La 21 noiembrie, şeicul Yamani declară : „Japonia trebuie să-şi definească politica. Dacă vrea şi ea, ca majoritatea ţărilor Comunităţii europene, să fie scutită pe luna decembrie de o nouă reducere a furnizărilor în petrol, trebuie să facă public un gest în urma căruia să poată fi considerată drept prietenă a cauzei arabe şi să se declare hotărîtă să o susţină".

Ziariştii îl întreabă pe saudit dacă este vorba de o „exigenţă". Yamani răspunde : „Va fi suficientă o declaraţie".

Este, într-adevăr, suficientă. Şi, în ajunul reuniunii O.P.E.C.-ului, un nou prim-ministru japonez declară în parlament că ţara sa este gata să se întîlnească cu arabii „pentru a sprijini politica lor la O.N.U., pentru a acorda o asistenţă specială palestinienilor, pentru o cooperare eco-

nonică și tehnică directă cu ansamblul țărilor în curs de dezvoltare din lumea arabă".

Primele obiective sînt atinse : Europa a capitulat, Japonia de asemenea.

Este ceea ce aștepta Feisal în palatul său. Dar și Henry Kissinger la Casa Albă.

Terenul fiind liber, secretarul de stat american, stăpîn pe politica și deciziile sale, va intra în scenă. El se prezintă de acum înainte drept singurul interlocutor care nu este „constrins" și care poate să se adreseze fără rezerve suveranului din fața lui : regele Arabiei Saudite.

Jocul lui Kissinger

De mai multe luni de zile, Henry Kissinger nu a părăsit deloc Washingtonul.

Își pune în alertă avionul personal „Air Force II" și-i cere lui Feisal să-l primească în audiență, la Riad. Începe o altă perioadă.

America, singura putere industrială încă intactă, singura putere militară, intră în ciudatul meleu. Împrejurările sînt cele pe care Kissinger le-a întrevăzut de îndată ce a citit cuvîntul „embargo" în interviul acordat de Yamani lui „Washington Post", în urmă cu cîteva luni. Este pregătit pentru confruntare.

Feisal l-a trimis pe Yamani la Washington ca să se adreseze public întregii Americi, de la „National Press Club", unde este întîmpinat de o mulțime de reprezentanți ai presei, cum n-a mai atras niciodată după război vreun om de stat străin.

În fața unei păduri de camere de luat vederi și de microfoane, el declară :

„Schimbările care au intervenit, începînd cu petrolul, vor avea consecințe în toate domeniile : în industrie, economie, finanțe și politică. Ele nu vor conteni să aibă și în viitor...

Aceste schimbări sînt fundamentale. Noua situație din lume, așa cum va apărea ea curînd după această tranziție rapidă, nu va semăna deloc cu precedenta. Raportul de forțe din lume s-a schimbat radical.

Puterea de decizie în problemele energiei, care a aparținut atît de multă vreme companiilor occidentale, se află acum în întregime în mîinile țărilor producătoare.

În afară de petrol, transferul puterii financiare va începe să-și schimbe sensul. Pînă astăzi el se desfășura în sens unic : spre țările industriale. De acum înainte, vom asista la o răsturnare radicală pentru toate țările implicate".

El încheie : „Echilibrul puterilor în lume nu va mai fi niciodată ce a fost".

Kissinger este informat de această declarație înainte de a se întîlni cu Feisal. Nu este deloc impresionat. Prețul petrolului, transferurile financiare sînt departe de a-l obseda. Are o cu totul altă idee : cu cine să asigure „paza militară" a Golfului, împotriva oricărei tentative de penetrație. Pentru el acesta este adevăratul și singurul pericol. Cel de care se ocupă.

În consecință, are de examinat o serie de probleme cu regele. A prevăzut, pentru zilele următoare, mai multe întrevederi cu șahul Iranului.

De acum înainte, în următorii șase ani, întreaga politică a Statelor Unite se va construi în cursul călătoriilor ministrului american între Riad și Teheran. Ea nu se va mai schimba — pînă la epuizare.

Kissinger a reținut secretul lui Metternich. Mentorul și inspiratorul său inventase o diplomație singulară : încredința un adevăr țarului Rusiei, un altul regelui Prusiei și un altul suveranului Franței, știind că fiecare îl va păstra pentru sine și că vor trebui să treacă ani înainte ca aceștia să le compare. Pînă atunci...

Kissinger reia formula : un adevăr pentru Sadat, în Egipt, un altul pentru Assad, în Siria, și un altul pentru Feisal, în Arabia Saudită — și sincerele lui confidențe pentru șahul Iranului. Încredințat, și el, că aceștia nu au deloc încredere unii în alții — pentru a-și schimba între ei secretele — și că va rămîne stăpîn pe joc cît timp va fi necesar.

Lucrurile s-au desfășurat în felul acesta cîteva luni. Dacă se întîmpla ca factorii de răspundere din Golf să-și facă unele confidențe, ei trăgeau doar concluzia că celălalt a înțeles greșit ceea ce-i declarase Kissinger.

Dar, după două sau trei turnee de felul acesta, numărul indiscrețiilor în legătură cu întrevederile lui Kissinger a sfîrșit prin a semăna o oarecare neîncredere.

Dealtfel, secretarul de stat nu ascundea deloc esențialul : el nu căuta un acord asupra unei politici petroliere capabile să stabilizeze raporturile economice, fixînd o creștere continuă a prețului petrolului potrivit unor reguli convenite, evitînd crizele și permițînd reluarea unui oarecare dinamism economic. Nu aceasta era problema lui. El avea o altă obsesie : ca Iranul să devină o fortăreață militară destul de puternică pentru a apăra ansamblul terenurilor petrolifere și artera vitală : strîmtoarea Ormuz, așa cum, credea el, numai armata iraniană putea s-o facă.

Încă din anii '71 și '72, Kissinger îl întîlnise, în mai multe rînduri, pe șah și se angajase față de el : Iranul va avea acces la toate armele moderne pe care șahul va considera necesar să le solicite arsenalului american pe măsură ce-și va organiza armata, flota și aviația.

Șahul Iranului îl înțelegea perfect pe Kissinger. Veniturile sale petroliere umflîndu-se an de an, el nu mai punea limite poftei sale pentru armele cele mai sofisticate, al căror preț nici nu-l mai calcula.

Afacerea sfîrșise chiar prin a ridica o problemă îngrijorătoare : Iranul nu mai dispunea de mijloacele necesare pentru a plăti un armament atît de costisitor.

Șahul cerea mereu tot mai mult armament. Pentagonul primise ordinul să-i furnizeze ceea ce solicita. Dar el nu mai era în măsură să achite factura.

Consecințele embargoului și tensiunea de pe piața petrolului oferă soluția pentru această problemă iritantă : este suficient să se accelereze ridicarea prețului barilului. Șahul își va redresa astfel finanțele și va putea să-și continue comenzile. Cei doi oameni cad de acord asupra acestui lucru.

America, promite Kissinger, nu va protesta dacă șahul va cere o nouă majorare a prețului și apoi încă una. La sfîrșitul anului 1974, jumătate din vînzările de arme ale Statelor Unite se fac către o singură națiune : Iranul.

Celălalt stîlp pe care conta Kissinger să se sprijine în Orientul Mijlociu era, evident, Arabia Saudită. Nu pe plan militar — această țară nu dispune de mijloacele necesare —, ci pe plan financiar și energetic, unde este singurul aliat la înălțimea situației.

De aceea, s-a impus trimiterea la Taif a ministrului de finanțe al Statelor Unite pentru a solicita sprijinul regulat al saudiților față de dolar. Și de atunci, în fiecare lună, banca centrală a regatului, SAMA (Saudi Arabian Mone-

tary Agency) a cumpărat discret o cantitate considerabilă de bonuri de stat americane.

În cursul unei noi întrevederi cu Kissinger, regele Feisal îi arată că intenționa să sprijine pe mai departe dolarul — dealtfel singura monedă de rezervă, pentru moment, a tuturor țărilor din Golf —, dar că nu va reuși acest lucru dacă „șocurile" vor continua să se repete pe piața petrolului. În consecință, îi cere insistent lui Kissinger să facă presiuni asupra șahului pentru ca acesta să înceteze de a mai acționa, prin intervenții brutale, asupra evoluției prețurilor.

James Akins, numit ambasador la Riad, nota : „Saudiții erau foarte neliniștiți. Emisarii regelui veneau mereu la mine pentru a mi se destăinui : Kissinger trebuie neapărat să facă presiuni asupra șahului dacă vrem să evităm crize economice și tensiuni sociale dezastruoase, provocate de prețurile «sălbatice» ale petrolului. Cum de nu reușește el să facă acest lucru ?"

În toamna anului 1974, vizitează din nou palatul regal spre a-l ține la curent pe Feisal cu „progresele făcute de diplomația americană pentru o reglementare pașnică în Orientul Mijlociu". Cere în schimb regelui să binevoiască să opereze unilateral o reducere a prețului petrolului saudit, cu debit considerabil, astfel încît să stabilizeze ansamblul pieței și să evite profunda îngrijorare provocată de prețuri, ale căror consecințe începeau să devină catastrofale.

La bordul lui „Air Force II" care a decolat din Riad, Kissinger se adresează celor cîțiva ziariști care-l însoțesc :

„I-am găsit pe saudiți foarte înțelegători. Ei împărtășesc analiza noastră privind necesitatea de a stabiliza prețul petrolului prin creșteri progresive și moderate. Sperăm din toată inima că ceilalți producători vor urma exemplul regatului".

Două săptămîni mai tîrziu, Kissinger revine în Iran. Se întîlnește cu șahul în palatul lui de vară, de la Sadabad. Au o întrevedere de o zi. Discută despre problemele militare ale regiunii și despre noile echipamente destinate armatei iraniene. Nici un cuvînt despre petrol. Cînd șahul arată, în trecere, că în lunile următoare va avea nevoie de venituri petroliere mai substanțiale — Kissinger aprobă.

Peste puțin timp, consilierii lui Feisal primesc o dare de seamă asupra acestei întrevederi — din partea șahului însuși.

Suveranului Arabiei Saudite îi vine greu să creadă. Dar nu este prima dată cînd îi parvine o asemenea informație. Începe să-și pună serioase întrebări asupra politicii americane, asupra ambițiilor șahului, asupra echilibrului de forțe economice și militare în Orientul Mijlociu, asupra stabilității însăși a regimului și asupra viitorului ei.

Or, el intenționează să rămînă stăpîn pe joc. Înțelege că se joacă o partidă fără el. Și în termeni pe care nu-i aprobă deloc : Golful Arabic nu este făcut pentru înfruntări militare.

La începutul anului 1975, Kissinger socotește de cuviință să acorde un interviu în care își precizează opinia „strategică" privind Golful :

„Nu mi-am imaginat niciodată că am putea folosi forța noastră militară pentru a interveni în problema prețurilor petrolului. Dar una este ca America să-și facă simțită forța pentru a influența prețurile, ceea ce exclud ; și alta este să știm că am putea interveni dacă lumea industrială riscă într-adevăr să fie privată de energie. Iată care este cadrul acțiunii noastre în raporturile cu aliații noștri".

O lună mai tîrziu, cînd Kissinger sosește la Riad, prețul petrolului a crescut pentru a patra oară consecutiv în mai puțin de șase luni. Abia dacă acordă atenție acestui fapt. Are alte probleme. Regele îi cere lui Yamani să se ducă în întîmpinarea secretarului de stat la aeroport pentru a încerca să afle mai multe despre esența opiniei acestuia, al cărei obiectiv final nu reușește să-l descifreze, nici măcar coerența.

Yamani îl conduce pe Kissinger la palatul regal. Îi însoțește ambasadorul Akins.

Suveranul, care nu mai are nici o îndoială asupra jocului dublu al lui Kissinger cu șahul, cere ca America să ia public poziție împotriva „politicii petroliere" a șahului care dislocă întreaga unitate a O.P.E.C.-ului și amenință stabilitatea politică a ansamblului regiunii.

Anthony Sampson asistă la debutul întrevederii, asupra căreia publică această relatare : „Urmăream întîlnirea dintre cei doi în spațiosul birou al regelui, la Riad. Feisal, cu fața lui fascinantă, cu riduri le amare ale gurii sale și fixitatea extraordinară a privirii, n-a făcut nici cel mai mic gest pentru a-și saluta oaspetele (Kissinger), care se în-

dreptă spre el surîzînd. I-a împărtășit cu răceală decepția sa și ceea ce el considera drept eșecul diplomației sale".

Întrevederea a continuat fără martori. Akins va completa informația, arătînd că regele confirmase faptul că Arabia Saudită era hotărîtă să rămînă moderată în ce privește majorarea prețului petrolului, conștientă de riscurile unei politici „sălbatice", dar hotărîtă, de asemenea, să se folosească de arma embargoului — care își arătase efectele — dacă America și Occidentul nu se vor ocupa, cu mai multă eficacitate, de reglementarea problemelor Orientului Mijlociu.

Peste trei zile, Kissinger se întîlnea cu șahul, de data aceasta în Elveția. Șahul își făcuse studiile la cele mai bune școli din Geneva și Zürich. Iubea Elveția și îi plăcea să schieze. Cumpărase o cabană luxoasă la Saint-Moritz unde petrecea lungi și frecvente vacanțe. Veni la întîlnire cu elicopterul, bronzat și surîzător, după trei săptămîni de munte.

Întrevederea cu Kissinger a fost intimă și plină de încredere. Participa la ea ambasadorul american în Iran, Richard Helms, fost director al CIA. Va confirma public acest lucru : „Problema prețului petrolului nu a fost niciodată pomenită de cei doi. În această chestiune, Kissinger îl lăsa pe șah să decidă ceea ce credea el de cuviință".

După un timp, șeicul Yamani scrie o scrisoare oficială și personală ministrului de finanțe de la Washington :

„Doresc să vă aduc la cunoștință că nu sîntem singurii care tragem, de pe urma evoluției evenimentelor, o concluzie pe care nu o prevăzusem : politica americană nu pare deloc orientată spre moderație în problema majorării prețurilor petrolului.

Ba printre noi există unii care cred că pot dovedi că, din rațiuni politice care, în parte, ne scapă, politica americană îi susține în toate ocaziile pe cei ce reclamă accelerarea majorării prețurilor.

Declarațiile publice ale guvernului american făcute în sens contrar nu ne mai conving. Am putea fi aduși în situația de a trage consecințele".

Între timp, Nixon fusese înlocuit la Casa Albă de Gerald Ford, care, mai mult decît predecesorul său, lăsa mînă liberă lui Kissinger în tot ceea ce privea Orientul Mijlociu, petrolul, armata șahului, jocul cu Arabia Saudită.

La sfîrşitul epocii Kissinger, care durase opt ani, această considerabilă maşinaţie alterase profund relaţiile Occidentului cu Golful Arabic şi pecetluise soarta Iranului. Haos politic, haos financiar, haos social : Statele Unite — şi lumea întreagă — continuă să plătească pentru acest lucru.

Iluzia industrială

„Să distrugem O.P.E.C.-ul"... „Să ţinem piept Moscovei"... De-a lungul întregului deceniu al şaptelea, opinia publică neliniştită, descumpănită, nervoasă a fost hrănită cu aceste sloganuri, menite să o facă să nu-şi piardă răbdarea.

Vremea iluziilor se încheie, s-a încheiat.

Întrucît imaginaţia, voinţa, curajul necesare pentru a transforma la timp structurile de producţie, modurile de consum au lipsit, consecinţele crizei petroliere afectează, în prezent, cadrul social al fiecărei democraţii industriale.

Cufundîndu-se în inerţie, Statele Unite au neglijat toate avertismentele O.P.E.C.-ului şi profunda schimbare survenită în situaţia energetică, toate posibilităţile de dialog Nord-Sud, unde ar fi fost sesizate strigătele de alarmă, toate consecinţele sociale ale revoluţiei tehnologice care se pregătea. Ca şi cum contau pe rezervele lor şi, în ultimă instanţă, pe puterea lor militară pentru a fi atinse cele din urmă. Astfel, această vastă ţară parcă s-a imobilizat.

După cel de-al treilea şoc petrolier şi prăbuşirea Iranului, economiştii americani şi funcţionarii din administraţia de la Washington constatau, în 1979 :

1. Că producţia americană de petrol a scăzut, în cursul deceniului, cu 3 pînă la 4% *în fiecare an* : în timp ce consumul continua să crească.

2. Că America, încă independentă în 1970 în materie de energie, importă acum, zilnic, *jumătate* din consumul său de petrol, din care două treimi din Orientul Mijlociu.

3. Că ansamblul rezervelor petroliere ale Statelor Unite, potrivit ultimei estimări publicate de „US Geological Survey", se ridică la 28 de miliarde de barili — adică, în total, 9 ani de consum în ritmul actual.

Au fost imediat amintite „energiile de substituție". Ele vor exista. Dar cu două condiții, binecunoscute acum. Ca prețul barilului de petrol să justifice darea lor în exploatare și ca timpul necesar între hotărîrea de a le pune în aplicare și apariția lor pe piață să fie serios calculat. Cu preț ? Ce răstimp ?

Experții sînt unanimi în aprecieri și nu există nici o marjă de discuție : dat fiind prețul de cost al energiilor de substituție, pentru ca ele să fie astăzi „rentabile", barilul de petrol ar trebui să coste cel puțin 50 de dolari. Ceea ce înseamnă ca acest preț să se dubleze din nou.

Răstimpul necesar pentru producerea unui volum substanțial de „energie sintetică" este de zece pînă la cincisprezece ani. Specialiștii amerieani consideră că, în 1995, Statele Unite vor putea să înlocuiască petrolul importat — zilnic, 2 000 000 de barili — cu petrol sintetic (la un consum global actual de 20 000 000 pe zi), cu condiția de a lansa de pe acum acest program.

E sigur că, în zece-cincisprezece ani, o parte din petrol va putea fi înlocuită cu alte surse de energie (energie nucleară, cărbune lichefiat, petrol sintetic și, mai ales, energie solară etc.). Dar nu e mai puțin sigur că astăzi, și în tot deceniul al optulea, petrolul rămîne fără un înlocuitor serios. Și mai precis : petrolul din Orientul Mijlociu.

În cursul unui colocviu, desfășurat la Viena, și fără a fi contrazis de nici unul dintre participanții politici sau industriașii occidentali, economistul egiptean Charles Issawi și-a încheiat astfel expunerea :

„Sintem nevoiți să constatăm ca un fapt că, cel puțin pentru următorii zece ani, nu va exista nici un înlocuitor serios pentru petrolul importat din Orientul Mijlociu. Lumea trebuie să se adapteze la acest fapt. Nu trebuie să fie nici un vis pentru unii, nici un coșmar pentru ceilalți — este un fapt".

Cum să te adaptezi ? În primul rînd, prin măsuri de conservare a energiei : găsirea unui model social, a unui model de creare de activități și locuri de muncă, a unui mod de viață care să absoarbă mai puțină energie, mai puțin petrol. Aceasta mai înainte de toate.

Vicepreședintele Băncii Chase, însărcinat cu problemele energetice, John Winger, lămurește această chestiune centrală : „De-a lungul anilor de expansiune, toți am înlocuit din ce în ce mai mult utilajele bazate pe folosirea

mîinii de lucru (prea scumpă) cu utilaje bazate pe folosirea energiei (ieftină). Acum, cînd energia se apropie de valoarea ei, nu există altă opţiune durabilă decît să consumăm mult mai puţină energie. Preţul ce trebuie plătit, cel puţin în anii de tranziţie spre «societatea viitorului» care se pregăteşte, este simplu, dar greu : scăderea generală a nivelului de trai".

Obiectivul nu este „creşterea zero", cu toate consecinţele sociale pe care le antrenează, începînd cu şomajul ; ci, cît mai curînd posibil : *creşterea energetică zero.*

Fundaţia Ford a publicat cel mai complet studiu asupra perspectivelor de transformare industrială şi socială care ar permite să se tindă, aşa cum şi trebuie, spre această creştere energetică moderată, apoi stabilă. Studiul arată :

„Creşterea de ieri a sfîrşit prin a fi considerată că oferă soluţii pentru toate problemele economice şi sociale. În mare parte era adevărat. Dar ea avea o scadenţă. Nimeni nu dorea însă nici să se ştie, nici să se prevadă acest lucru. Pînă în ziua, recentă, cînd creşterea însăşi a devenit o problemă... Astăzi, căutăm calea care să ne permită să găsim din nou o creştere rezonabilă, fără să mărim consumul nostru de energie. Concluzia cercetărilor noastre este că se poate tinde spre acest lucru. Dar nu înainte de 1985".

Pentru a ajunge la acest nou stadiu, ne vor fi necesare nu numai instrumentele tehnologiei moderne, ci va trebui să transformăm modurile de viaţă. Dovada, exemplară, este, chiar de astăzi, drama automobilului în toate ţările industriale. Socotită cea dintîi dintre industriile modelului social de ieri, şi în primul rînd în Statele Unite, am văzut cum apariţia petrolului i-a deschis calea şi în ce ritm fantastic s-a dezvoltat ea.

Astăzi, există *362 000 000 de vehicule*, care circulă zilnic în lume. Şi *100 000 de vehicule* care ies, în fiecare zi, de pe benzile de montaj pentru noii proprietari.

80% din automobilele din lume sînt în posesia a 10% din populaţia globului. 40% se află în America, 30% în Europa, 18% în celelalte ţări industriale. Ceea ce a mai rămas (aproximativ a zecea parte) este răspîndit în rîndul celor trei miliarde de locuitori ai lumii a treia.

Dacă Uniunea Sovietică a rezistat crizei petroliere cevа mai multă vreme decît Occidentul, aceasta s-a datorat faptului că, la 250 000 000 de locuitori, ea posedă, în total, 3 000 000 de maşini. America, la 220 000 000 de locuitori numără 115 000 000.

Între 1950 și 1970, toate țările Europei occidentale s-au angajat, unele după altele, pe calea americană. Din fericire, pentru ele, cu o anumită întîrziere și cu mașini avînd un consum mai mic.

Dar la urma urmei, deosebirea în ceea ce privește esențialul nu este de prea mare amploare. Industria automobilului, împreună cu subcontractarea, folosea, la începutul deceniului al optulea, aproape 20% din populația activă a Statelor Unite. Pentru țările Europei cifra este de aproximativ 15%. Cifră enormă în ambele cazuri. O masă de bărbați și femei depinzînd de automobil, pe care primele semne de declin ale vechii ordini i-au lovit din plin. Începînd cu al „treilea șoc" petrolier, cel din 1979, industria automobilului n-a mai putut evita prăbușirea.

În Statele Unite, Chrysler, al treilea mare producător de automobile, s-a pomenit în situația de a fi nesolvabil încă din 1979. Și, înainte de vara anului 1980, imensul complex industrial din nord-estul Americii, răspîndit în jurul orașului Detroit și în statele Michigan, Ohio, Illinois și New Jersey, a fost înghițit de vîrtejul implacabil al recesiunii.

Înainte ca această criză brutală să izbucnească, americanii parcurgeau cu mașinile lor 19 miliarde de kilometri pe an, consumînd astfel *10% din totalul producției de petrol din lume — zilnic.*

Industria automobilului nu numai că face să trăiască industriile oțelului, pneumatică, a sticlei, a aluminiului etc.; dar 85% din salariații americani merg la lucru sau acasă, dimineața și seara, cu mașina.

Alături de mașină: camionul. El a devorat toate celelalte mijloace de transportare a mărfurilor de orice fel. Din totalul mărfurilor transportate pe o rază de 150 de kilometri în jurul orașelor din Statele Unite, 88% sînt expediate cu camionul — și numai 7% cu trenul.

Detroit, capitala acestui uriaș imperiu, a devenit în timpul războiului mondial „arsenalul democrației". Fabricînd, zi și noapte, jeepurile, camioanele, tancurile, motoarele de avioane și de nave ale victoriei.

Detroit și statele ce-l înconjoară trec astăzi prin cea mai dureroasă criză din istoria lor. Anul 1980 a marcat, cu adevărat, începutul dramei: cu 30% mai puține mașini fabricate în raport cu anul precedent. Scăderea cererii, creșterea importului de mașini mici japoneze, prevăzute

cu control electronic — și la jumătate de preț[1]. Primele victime au fost, evident, muncitorii de la benzile de automobile. Din 800 000 de muncitori membri ai sindicatului muncitorilor din industria automobilului (celebra UAW), o *treime* au devenit șomeri în toamna anului 1980. Și aceasta nu este decît o parte din bilanțul crizei industriale generale, automobilul fiind, pentru moment, centrul ei cel mai vizibil.

Căci, explică secretarul de la „Industrial Union Section", care-i grupează pe subcontractanți : „la fiecare muncitor pus pe liber de la benzile de automobile trebuie să socotim *cel puțin doi muncitori* de la întreprinderile de subcontractare și furnizoare care-și pierd locul de muncă". Adică 750 000 de noi șomeri în zona sinistrată a Detroitului.

Pe marele bulevard Jefferson, în fiecare seară, în clipa cînd principala uzină Chrysler își închide porțile, muncitorii ei se întreabă dacă nu este pentru ultima oară.

La mijlocul anului, după ce toate băncile au refuzat creditele de trezorerie, conducătorii de la Chrysler, între care președintele Lee Iaccoca — inventatorul faimoasei mărci „Mustang" în anii '60 — și-au îndreptat privirile spre ultimul lor creditor posibil : statul. Eveniment fără precedent pentru industria Statelor Unite. Și cu atît mai marcant cu cît ceilalți doi giganți Ford și General Motors, fără a fi în situația limită în care se află Chrysler, anunțau scăderi considerabile ale vînzării și începeau, la rîndul lor, să închidă o serie de uzine. Deficitul firmei Cluysler se ridica, în 1980, la 1,2 miliarde de dolari. După lungi și dificile dezbateri în Congres, guvernul american a obținut pentru firmă un împrumut public fără precedent, de un miliard și jumătate de dolari. Dar după aceea ? Și de cît va fi nevoie mîine pentru noile investiții ale firmei Ford (vom vedea de ce sume este vorba) și ale firmei General Motors ?...

Președintele sindicatului muncitorilor din industria automobilului, Douglas Fraser, este invitat să intre în consiliul de administrație al firmei Chrysler.

Lee Iaccoca trage pînă la capăt învățămintele, pe care le consideră ireversibile, de pe urma evenimentelor. El declară :

---

[1] Media de consum a mașinilor americane era de 17 litri la 100 km. Încă din 1975, Congresul a publicat o lege vizînd o normă de consum de 8,5 litri pentru anul 1985. Ceea ce nu se poate întîmpla decît după reînnoirea uzinelor.

„Nu mai sînt deloc sigur că, în Statele Unite, industria privată ar mai avea vreun viitor în domeniul automobilului. Am studiat cazul Japoniei și constat că metamorfoza industriei ei, în domeniul nostru, s-a datorat unei planificări generale între stat și industriași. Nu mai este vorba de «inițiativa privată» pe care am trăit-o întotdeauna și care a fost dogma noastră. Este vorba de altceva. Va trebui să învățăm și noi acest lucru".

Adevărata problemă nu este, deci, atît criza actuală, cît condițiile viitorului : în America și în Europa, industria automobilului nu va putea renaște decît după ce-și va fi reînnoit în întregime utilajele. Pe calea electronizării sistematice, pe care s-au angajat, de mai mulți ani, japonezii. ceea ce presupune un timp îndelungat și investiții de zeci de miliarde de dolari. Nici o întreprindere, în America sau în Europa, nu dispune de asemenea capitaluri. Să vedem ordinele de mărime.

Camera sindicală a industriei americane a automobilului calculează că, pentru a-i moderniza pe primii trei producători ai Statelor Unite la nivelul japonez, ar trebui angajate, de acum pînă în 1985, 75 de miliarde de dolari (35 pentru General Motors, 30 pentru Ford, 10 pentru Chrysler) — adică dublul întregului program Apollo de cucerire spațială din toți anii '60. Acesta este prețul redresării posibile. Cine va furniza asemenea sume ?

La mijlocul anului 1980, chiar cel mai puternic gigant american, prestigioasa General Motors, ieri prima din lume, începe, la rîndul ei, să închidă uzine și să afișeze cele dintîi deficite ale sale. Consecințele sociale și umane asupra unor orașe întregi sînt dramatice.

La Anderson, în Indiana, un exemplu printre altele, General Motors a făcut să crească nivelul șomajului, în timpul anului, la 17,5%. Robert Hooker, lucrător în industria automobilului, consilier municipal al orașului Anderson, concediat ca și ceilalți, povestește : „Am fost director de personal al uzinei din 1965 pînă în 1978. Fiecare muncitor pe care l-am angajat eu personal în toată această perioadă este acum concediat. Șocul a fost atît de neașteptat în acest oraș, încît a semănat disperarea și deprimarea în căminele celor 71 000 de locuitori din Anderson".

În același moment, la Deaborn, în Michigan, la cartierul general al firmei Ford, consiliul de administrație al celei-

brei firme anunța, pentru prima oară în treizeci și cinci de ani, un deficit global al activităților sale pentru anul în curs. După primele evaluări : 1,8 miliarde de dolari.

Viitorul firmei Ford nu este cu nimic mai sigur. Căci pe piața americană, partea care revenea firmei a scăzut, în 1979, la 21%. Apoi, în anul următor, la 18%, adică la nivelul la care coborîse Chrysler cînd a început prăbușirea sa. De îndată ce aceste cifre au fost cunoscute, înainte de venirea verii, Ford a hotărit să închidă imediat trei noi uzine, între care uzina sa mamut de la Mahwas, în New Jersey — ceea ce ridică acum la 12% din efective reducerile operate de Ford în șase luni. Și urmarea se anunță de la sine, dat fiind că, în vară, vînzările scăzuseră cu 31% în raport cu anul precedent.

În fața acestui fenomen atît de brutal și atît de profund, întreaga opinie publică americană se întreabă. Cum s-a putut întîmpla acest lucru, fără a fi fost prevăzut ? Cum se face că, de acum înainte, fabricanții japonezi vînd, ei singuri, mai multe mașini pe teritoriul american decît toate uzinele Ford la un loc ?

Au început, atunci, să fie pomenite, cam tîrziu, programele de modernizare prin automatizare, microelectronică, controlul consumului, noile metale ușoare, dimensiunea modelelor, carburanți mai puțin puternici etc. Tot ceea ce s-ar obține cu cei 75 de miliarde de dolari, epuizînd în acest caz toate disponibilitățile financiare de care au nevoie atîtea sectoare.

Deoarece modernizarea, reutilarea riscă să dea prea tîrziu răspuns la problemă.

Așa cum este fabricată ea astăzi în Statele Unite și în Europa, mașina individuală este condamnată la o moarte apropiată, datorită prețului ei de cost și prețului energiei.

Așa cum poate fi concepută ea însă, cu utilaje total diferite, mai reușește să se adapteze la nevoile de astăzi. Dar care vor fi nevoile de mîine ?

Mașina individuală, simbol al societății industriale, folosită ca mijloc de transport cotidian între domiciliu și locul de muncă, va mai avea vreo rațiune de a exista în societatea pe care va trebui s-o pregătim acum, cea a informatizării ?

Industria automobilului din țările dezvoltate nu va mai folosi, fără îndoială, nici o treime din mîna de lucru pe care o folosește astăzi. Și cît va folosi siderurgia care, din

criză în criză, nu încetează să-şi reducă efectivele ? Dar petrochimia ? Dar metalurgia ? Această evoluţie, în ciuda evidenţei sale gravităţi, este inevitabilă. Trebuie să fi înţeles aceasta pentru a pretinde că eşti stăpîn pe viitor.

Şi nimeni nu îndrăzneşte să privească în faţă ceea ce presupune acest lucru : să accepţi să dispară locuri de muncă pentru a fi capabil să le creezi din nou, în cadrul unor noi activităţi ; să asiguri această importantă tranziţie prin *toate* eforturile economice şi sociale necesare — o altă politică, *o altă societate*.

Modernizarea utilajelor înseamnă înlocuirea forţei fizice a omului cu maşini, în toate industriile manufacturiere. Înseamnă schimbarea specificului modurilor de producţie şi al *muncii*. Schimbare capitală, schimbare revoluţionară şi fecundă, deja în curs de realizare în Japonia, unde societatea industrială clasică cedează locul societăţii informatizate. Locurile de muncă industriale sînt înlocuite cu locuri de muncă create de această societate a inteligenţei, pentru care nu numai că oamenii nu sînt prea numeroşi, dar, după cum vom vedea, sînt de pe acum insuficienţi !

Fiindcă i-a fost frică de valul de schimbări care începe prin a distruge, lumea industrială a şi pierdut un timp prețios, aproape zece ani. Nu mai rămîn tot atîţia pentru a realiza transformarea. Ea începe cu transformarea spiritelor.

Tocmai prin aceasta apelul de la Taif — care te poate lăsa sceptic, pe care unii încearcă să-l facă uitat, să-l şteargă cu guma, în faţa grijilor în lanţ provocate de crizele ce vin una după alta — formulează adevăratele întrebări. Iar apelul trebuie să ajute la găsirea răspunsurilor, pe care înşişi autorii lui le ignorau încă.

Frămîntări în Golf

La Taif, în seara celei de-a doua zile de lucru, miniştrii O.P.E.C.-ului, care vor încheia dezbaterile în ziua următoare, ştiu că au căzut de acord asupra a ceea ce reprezintă esenţialul din proiectul lor : redistribuirea mondială a veniturilor şi, mai ales, a capacităţilor de producţie şi de dezvoltare. Acesta va fi „adevăratul preţ al petrolului".

Se vor întîlni din nou la Alger, în timpul verii, apoi la Viena, în toamnă, şi vor continua tot aşa. N-au de ales. Trebuie să fie pregătiţi pentru a se înţelege cu lumea a treia, pentru a face faţă Nordului industrial, pentru „a schimba radical ordinea economică". Aceasta este misiunea dificilă, încă destul de incertă, pe care şi-a asumat-o O.P.E.C.-ul. De ea depinde, fără îndoială, supravieţuirea. Ca şi ordinea mondială.

În această ambiţie a O.P.E.C.-ului spre o politică mondială, după douăzeci de ani consacraţi exclusiv problemei preluării controlului asupra petrolului şi asupra veniturilor lui, Comitetul Yamani a obţinut unanimitatea. În politica referitoare la preţul barilului, tensiunile prevăzute persistă şi nu se vor aplana uşor. Trei ţări — cele numite „revoluţionare", prin opoziţie cu cele moderate — doresc să-şi păstreze deplina libertate de acţiune şi să nu se lege de nici o formulă de indexare chiar în constantă creştere. Sînt, din motive diferite, două ţări arabe : Libia şi Algeria, cărora li s-a alăturat Iranul.

Dar nici şeicul Yamani, nici preşedintele în exerciţiu al O.P.E.C.-ului nu văd în aceasta un motiv de neînţelegere. Fără îndoială, preţurile nu vor fi unificate pînă în toamnă, dar ele vor varia în interiorul unei foarfeci avînd un punct minim şi un punct maxim, iar indexarea va fi acceptată la punctul mediu al acestei foarfeci (în toamna anului 1980, între 30 şi 32 de dolari). Fluctuaţia cererii şi controlul producţiei vor face restul pentru a stabiliza preţul de ansamblu al petrolului, preţ în creştere permanentă, dar previzibilă.

Această divergenţă nu este singura, în seara zilei de joi, care trebuie încă delimitată sau estompată. Şedinţa de după-amiază se prelungeşte, discuţia continuă în legătură cu redactarea unui important paragraf pe care şeicul Yamani a ţinut să-l introducă. El propune o *metodă pregătitoare* în vederea unei viitoare întîlniri, chiar dacă este încă îndepărtată, cu ţările industrializate. Asupra acestui punct s-a manifestat o opoziţie mai serioasă : cele trei „revoluţionare" nu mai sînt singure. Găsesc cîţiva aliaţi pentru a cere ca „Manifestul" să se ocupe *doar* de descrierea căilor de realizare a uniunii dintre O.P.E.C. şi lumea a treia şi să lase ţărilor dezvoltate („care, în definitiv, sînt adevăraţii reclamanţi", spune însuşi Calderon-Berti) iniţiativa de a propune un dialog cînd vor fi pregătite, după atîtea eşecuri şi refuzuri. Nu este rolul O.P.E.C.-ului — în nici un caz

nu în 1980 — de a intra, primul, în angrenajul faimosului „dialog", devenit sinonimul atîtor iluzii încît cuvîntul nu mai este rostit decît din vîrful buzelor.

Cu aceste probleme delicate și complexe în minte, cu sentimentul că turnura pe care o vor lua evenimentele, în fiecare din țările lumii, va fi, fără îndoială — ani de zile de acum înainte —, strîns legată de cele 40 de pagini ale Manifestului de la Taif și de „ordinea internațională" pe care el o schițează, miniștrii întrerup ședința. Cînd soarele coboară în spatele munților înalți, mai mulți dintre ei își manifestă dorința de a pleca în pelerinaj la Mecca.

Puțin înainte de ora 8 seara, cortegiul de mașini se urnește din loc și se îndreaptă spre autostrada Djeddah pentru a coborî încet o serpentină cu viraje strînse : cei 35 de km care despart Taif-ul de capitala religioasă a Islamului.

În josul trecătorilor muntoase, cînd ajunge în împrejurimile văii care duce la Marea Roșie, autostrada cu trei benzi se bifurcă. De o parte, pe o întinsă porțiune orizontală a șoselei, la înălțime, vizibilă de departe, se află o inscripție în caractere arabe : „Pentru musulmani, Mecca". De cealaltă parte, spre stînga, o altă tăbliță indicatoare : „Pentru traficul general, Djeddah".

Pe pămîntul orașului Mecca, și chiar în împrejurimile lui, nu trebuie să calce, și nu a călcat niciodată, nimeni în afară de credincioșii lui Mahomed. Lumea din afară nu cunoaște faimoasa siluetă a Moscheii Sfinte și înaltul ei tabernacol negru decît din fotografii.

În seara aceasta, însă, Mecca nu este numai locul unui pelerinaj ritual. Este și o amintire vie în mintea factorilor de răspundere ai O.P.E.C.-ului care pătrund în oraș. Insurecția din toamna trecută, al cărei teatru a fost Sfînta Moschee, a zguduit tot Orientul Mijlociu și fiecare continuă să reflecteze la ea pentru a desprinde concluziile necesare.

Într-o dimineață foarte friguroasă din luna noiembrie 1979, la primele licăriri ale revărsatului de zori, maiestuosul naos al Marii Moschei de la Mecca e deja plin de mulțimea de pelerini. Mult peste 10 000.

Deodată, se stîrnește un vacarm de nedescris și 500 de oameni înarmați cu grenade și mitraliere încadrează legendarul monument negru, pătrund prin toate ușile, se adresează prin difuzoare mulțimii de pelerini, chemînd la calm. Vreo treizeci dintre ei se năpustesc spre înaltele mi-

narete exterioare, care domină întreaga piață ce înconjoară incinta Moscheii.

Conducătorul lor își alege un loc de unde poate fi văzut și auzit de toți pelerinii. I se dă un difuzor și se prezintă. Șocul e și mai puternic decît însuși asaltul : este un saudit pur sînge, și chiar unul din membrii cunoscuți — în special de autoritățile religioase care-l protejează — ai primului trib din regat, care sprijină tronul și pe descendenții lui Ibn Seud : tribul Oteiba. Numele lui, pe care-l strigă cu înfrigurare, știind efectul ce-l va produce : Juyaynan Al Oteibi.

Îi informează pe credincioși că legiunea ce-l înconjoară cuprinde — alături de voluntari veniți din Yemen, Kuweit și Egipt pentru a munci și a milita în regat — camarazi aparținînd ilustrei „Gărzi Albe" a familiei regale.

Anunță că unul din tovarășii săi, de asemenea bine cunoscut de tinerii militanți islamici, Mohamed Al Quahtani, a fost desemnat de profet să „salveze regatul de corupție prin reînvierea Islamului".

Al Oteibi și Al Quahtani sînt nume foarte cunoscute de serviciile de securitate ale Arabiei Saudite și de toți membrii guvernului : arestați de cîteva ori în ultimii doi ani pentru activitățile lor politice, ei au fost eliberați de fiecare dată la cererea stăruitoare — care a stîrnit îngrijorarea guvernanților — a imensei majorități a clerului musulman, paznicii credinței în Arabia Saudită.

În timp ce insurgenții își asigură controlul asupra Moscheii, apoi asupra orașului Mecca, primele informații, fragmentare, indescifrabile la început, sosesc în următoarea jumătate de oră în biroul prințului Turki Al Feisal, fiul regelui Feisal asasinat și fratele ministrului afacerilor externe.

Lui Turki, fiul lui Feisal, i-a fost încredințat controlul asupra tuturor serviciilor de informații ale Arabiei Saudite. Om discret, religios, de mare cultură, Turki Feisal lucrează zece ore pe zi într-un loc straniu și retras.

În timp ce toți miniștrii au la dispoziție cîte un mare minister în capitala străbătută de artere moderne, clădirea în care lucrează Turki Feisal este atît de ferită și de discretă, încît nici un șofer de taxi nu știe să te conducă acolo. N-are adresă. Cînd fixează o întîlnire, trimite după vizitator una din mașinile sale.

Cît privește clădirea, pare o cazarmă de provincie lipsită de importanță, care dă într-o străduță mică de tot.

Aici lucrează, fără a fi deranjat, Turki Feisal. În afară de vasta încăpere goală, decorată doar cu o fotografie mare a tatălui său și cu un drapel verde cu săbii încrucișate, mai are alături o cameră mică, unde citește cînd nu este absorbit de comunicări și rapoarte.

De-ndată ce vizitatorul se așază, împreună cu el, în jurul măsuței joase din fața biroului, această atmosferă rece se destramă: Turki Feisal știe să se apropie de oameni.

Se exprimă direct, simplu și clar. Se interesează de toate. Evident, este foarte bine informat și se informează continuu, creînd sentimentul că, pentru el, Arabia Saudită ar fi paznica unei lumi.

Întreține relații apropiate cu fiecare din principalii membri ai guvernului, dar el nu părăsește niciodată regatul. În timp ce miniștrii călătoresc pe toate continentele, discutînd sute de probleme în care Arabia Saudită ocupă, de acum înainte, un loc major, Turki, într-un fel, are grijă de cămin. Nu e o sarcină dintre cele mai simple...

În ziua insurecției, telefonul de urgență sună, dimineața, la 6,30, în biroul lui Turki Feisal. Îl cheamă imediat la telefon pe prințul moștenitor Fahd, apoi se întîlnește cu el în palatul principal. Împreună, cei doi oameni vor conduce, oră de oră, operațiunile. Încep prin a rupe Arabia Saudită de restul lumii. Toate comunicațiile telefonice sînt întrerupte în ambele sensuri și aeroporturile închise oricărui trafic. Apoi liniile telex sînt deconectate prin sistemul central. Înainte de 8,30 dimineața, zbîrnîitul continuu al mesajelor între Arabia Saudită și restul lumii este curînd înlocuit de o liniște deplină ce răspîndește, în toate capitalele, o spaimă pe care n-o poate uita nimeni... La atît de scurt timp — abia cîteva luni — după dezintegrarea puterii șahului în Iran și instalarea ayatolahului Khomeiny la Teheran... Să fie acum rîndul Arabiei Saudite ?

Pieţele financiare suspendă cotările. Guvernele, de la un fus orar la altul, sînt puse în stare de alertă. Arabia Saudită rămîne tăcută.

Timp de zece ore, care par nesfîrșite, nimeni nu va afla nimic. Acolo, în inima Orientului Mijlociu, poate că întreaga economie mondială este pe cale de a fi răsturnată.

A doua zi, se strecoară cîteva informații, deloc liniștitoare : „Insurecție armată la Mecca".

Niciodată, de la întemeierea regatului de către Ibn Seud, nu s-a produs un asemenea eveniment. Niciodată, de asemenea, el n-ar fi putut să cutremure planeta ca în această toamnă a lui 1979, cînd şocul iranian încă nu încetase să-şi propage undele.

Politica Statelor Unite în problema petrolului şi faţă de ţările islamice s-a prăbuşit la Teheran. Bazele — ceea ce a mai rămas din ele — ale unei ordini economice strîns legate de evoluţia situaţiei din regiunea Golfului, nou centru al lumii, sînt oare pe cale de a fi distruse la Mecca ?

După două săptămîni, mica armată de insurgenţi, formată din 500 de oameni, puternic echipată, va fi în cele din urmă nimicită de forţele de securitate de la Riad. Sarcina lor a fost dificilă.

La începutul lunii decembrie, totul s-a terminat, anunţă ministrul de interne. Comentează numărul ridicat de victime, arătînd că, „în primele zile ale incidentului criminal, grupul de bandiţi care a desfăşurat operaţiunea n-a ezitat să tragă cu toate armele şi în toate direcţiile, rănind şi omorînd un mare număr de bărbaţi şi femei aflaţi în interiorul Templului sacru şi în piaţa ce-l înconjoară".

Dar adevărata, marea victimă a „incidentului criminal" (singura formulă care va fi admisă şi tipărită de presă) este securitatea, stabilitatea pentru care regatul Arabiei Saudite era vestit : tuturor le este acum frică. Se mai poate conta, şi pentru cît timp, pe Arabia Saudită ?

Acest mare semn de întrebare se pune de fapt, după cum vom vedea, în termeni întrucitva diferiţi ; dar care nu sînt, cu toate acestea, liniştitori.

„Cît de fragil e totul" — va spune ministrul iranian, care ştie despre ce vorbeşte —, iar responsabilitatea, sarcina O.P.E.C.-ului creează în acest moment un sentiment de copleşitoare răspundere. Căci, deşi calmul şi ordinea publică au revenit în Arabia Saudită, lovitura de forţă care s-a produs în inima Islamului şi a regatului nu este un episod care poate fi uitat şi care să nu aibă rădăcini.

Dimpotrivă, el este unul din semnele uriaşelor dificultăţi întîmpinate de toate regimurile din ţările O.P.E.C.-ului. Din exterior, se consideră că problemele lor sînt, în mod miraculos, reglementate cu ajutorul veniturilor rezultate din petrol.

Firesc, ar fi de dorit pentru ei, şi pentru întreaga activitate a planetei — care continuă să solicite, zilnic, aproape

treizeci de milioane de barili de petrol din puțurile Orientului Mijlociu — ca lucrurile să stea așa ; ca Golful să nu aibă probleme. Realitatea este însă cu totul alta.

Conducătorii țărilor petroliere reacționează cu nervozitate, uneori cu furie, cînd interlocutorii lor occidentali afișează un legitim scepticism în legătură cu „pretinsa alianță dintre O.P.E.C. și lumea a treia", în care nu văd decît un mijloc de propagandă, o fațadă, o manevră abilă, un mod de a-și liniști conștiința.

Văd de toate, în afară de acest adevăr simplu și grav : țările petrolului rămîn *țări subdezvoltate*, cu toate slăbiciunile economice, sociale, umane și politice pe care le presupune această stare de „subdezvoltare", în fața amplorii colosalului transfer de bogăție care le vine în fiecare zi din lumea întreagă și pe care nimic nu le-a pregătit să o convertească în mod rezonabil, eficace, în dezvoltare creatoare.

Dezvoltare — iată cuvîntul-cheie. Timp de opt ani, de la primul șoc petrolier din 1970 și pînă în preajma căderii șahului, cea mai mare parte a țărilor din Golf n-au știut, practic, să facă nimic altceva decît să acumuleze veniturile în băncile și în seifurile Occidentului — unde s-au risipit. Este ceea ce a fost numit, pudic, „reciclarea". Astfel încît, în 1978, putea fi schițată o triplă constatare. Surplusurile financiare, ale O.P.A.E.C.-ului în special, se topiseră ca urmare a inflației ; prețul real al petrolului exportat *scăzuse* în valoare sub efectul devalorizării regulate a dolarului ; în schimb, prețurile produselor industriale și alimentare, importate în proporție de 90% de fiecare din aceste țări, sfîrșiseră, dată fiind creșterea lor continuă, prin a reduce marja de acțiune a diverselor guverne din țările petrolului. Acest petrol care, se estimează acum, se va epuiza în cel mult treizeci de ani. Situație foarte încordată pentru cei care au devenit, totuși, „stăpînii financiari ai lumii".

Politica țărilor petrolului trebuie deci să se modifice. Și tocmai pentru a face coerente aceste modificări și a viza perspectiva, s-a pus în lucru și s-a impus „Manifestul de la Taif". O.P.E.C.-ul nu are nici o libertate de manevră.

Algerianul Bedjaui, fost ambasador la Paris, astăzi reprezentantul țării sale la Națiunile Unite, exprimă acest lucru în felul următor : „Statele noastre sînt în criză de timp. Ele riscă să nu mai dispună decît de două, poate trei

decenii derizorii de existenţă — *dacă, semănînd petrol, nu culeg dezvoltare*".

La treizeci de ani distanţă, el se face astfel ecoul avertismentului profetic al bătrînului Mossadek care, în noiembrie 1950, anunţa : „Datoria noastră în ceea ce priveşte petrolul ne este dictată de viitoarele generaţii. Trebuie să extragem numai cît avem nevoie pentru a ne organiza dezvoltarea şi să lăsăm restul petrolului în pămîntul nostru. El aparţine generaţiilor de mîine".

Doi oameni, foarte diferiţi de Mossadek, şi foarte departe unul de altul, au ajuns, în anii din urmă, la o concluzie asemănătoare : ministrul algerian Belkassem Nabi şi fostul ministru de finanţe al Germaniei federale, profesorul Karl Schiller.

Înainte de reuniunea de la Taif, în timp ce lua masa la soare pe terasa clădirii unde se află birourile lui ce domină rada Algerului, Nabi discuta despre acest lucru cu doi dintre colaboratorii săi, conducători ai societăţii Sonatrach (Societatea naţională algeriană de petrol şi gaze) şi cu doi prieteni veniţi din Franţa.

Cuvintele lui dobîndeau o greutate cu atît mai mare — în special în ochii francezilor care cunoscuseră personal activitatea febrilă a portului pe vremea războiului colonial încă atît de apropiat — cu cît rada Algerului era acum complet lipsită de animaţie : nu circula nici un vas. Schimburile Algeriei cu străinătatea se fac în ritm lent.

În contrast cu îngrijorările pe care le exprimă, Nabi dă dovadă de calm şi modestie. Acest om din popor, pe care tehnocraţii parizieni îl tratează cu o oarecare condescendenţă, este un militant devotat şi competent. Impune prin bunul său simţ şi printr-o profundă cunoaştere a numeroaselor dosare pe care trebuie să le rezolve.

Nabi explică : „Populaţia a crescut de la 10 000 000 la 20 000 000 ; de la sfîrşitul războiului, în 1962... Avem un tineret numeros care reclamă în acelaşi timp locuinţă, educaţie, pregătire, muncă, meserii de viitor. Apoi, şi este un fapt, Algeria nu mai are rezerve de petrol decît pentru cincisprezece ani. Problema care trebuie rezolvată este deci uriaşă. Folosirea acestui răgaz atît de scurt şi puţinul petrol ce a mai rămas de vînzare pentru a face din imensa Algerie, căreia războiul de independenţă şi exodul colonilor i-au smuls totul, o ţară industrială dezvoltată care să poată să trăiască şi, curînd, să poată să facă să tră-

iască 30 000 000 de bărbaţi şi femei din rezultatele propriei sale activităţi".

La Taif, Nabi a vorbit, deci, în mod firesc, în numele lumii a treia : căci, dacă face cineva parte din lumea a treia, acesta e tocmai el. Plimbîndu-te, împreună cu el, prin cartierele mărginaşe ale Algerului, printre nesfîrşitele coloane de copii care se îndreaptă spre şcoală sau spre stadion, te afli în inima lumii a treia, o lume care abia începe să se organizeze şi care rămîne încă foarte săracă, copleşită de mulţimea locuitorilor ei.

El a fost, deci, un avocat înfocat al „planului pe termen lung" al O.P.E.C.-ului menit să oblige naţiunile industriale să plătească petrolul nu numai cu mijloace financiare, ci şi cu „transferuri de tehnologii", fără limite şi fără măsuri de protecţie, pentru a accelera capacitatea creatoare a lumii a treia.

În sfîrşit, el a jucat rolul de intermediar permanent şi firesc între cele mai bogate şi conservatoare ţări din Golf (Arabia Saudită, Kuweitul) şi cele mai populate sau cele mai revoluţionare (Iranul, Libia).

În dimineaţa ultimei zile, a doua zi după pelerinajul de la Mecca, în vila lui Nabi a venit şeicul Yamani la un mic dejun de lucru. L-a însoţit la aeroport pe Calderon-Berti şi pregăteşte acum cu Nabi, care va prelua, luna viitoare, preşedinţia O.P.E.C.-ului, conferinţele din vară şi toamnă, examinînd încă o dată fiecare punct delicat al Raportului pe termen lung.

Yamani vede multe avantaje în faptul că Nabi a fost desemnat acum ca preşedinte : cu Algeria la proră, mai degrabă decît cu Arabia Saudită, mai greu se va putea pretinde că apartenenţa O.P.E.C.-ului la lumea a treia este doar un vicleşug tactic.

Nabi însuşi, prin îmbrăcămintea sa, prin alura sa, prin felul cum se prezintă cele două valize care-l aşteaptă, acolo în anticameră, prin evidenta sa atitudine familiară faţă de colaboratori, este foarte diferit de prinţii şi emirii din Golf. Militant, între alţii, al partidului poporului, n-a căutat niciodată să se distingă, nici să profite de vreunul din avantajele conferite de funcţia sa. Se înţelege uşor cu Yamani ; se completează unul pe altul şi se consultă adeseori între ei.

Nabi n-a vrut încă să-şi dea acordul la „formula de indexare" (asupra ratei inflaţiei, asupra unui coş de monezi care să înlocuiască dolarul şi asupra creşterii anuale a ţărilor industriale) elaborată de Comitetul Yamani. N-a vrut

să se disocieze de Iran și de Libia. Și ar dori să rămînă complet liber, ca și aceste țări, să-și vîndă petrolul cît mai scump posibil, ori de cîte ori se va prezenta prilejul de a mări prețurile, fără a fi legat de o formulă, chiar îndrăzneață, care să ceară „previzibilitatea". Vede sosind atît de rapid sfîrșitul rezervelor sale.

Dar și-a dat acordul asupra celorlalte probleme, asupra esențialului din Raport : noua repartiție a resurselor și a capacităților de producție între cele două lumi, din Nord și din Sud, luarea în considerare a ansamblului revendicărilor lumii a treia, egalizarea mijloacelor de dezvoltare în cel mai scurt timp — în schimbul investirii veniturilor de pe urma petrolului.

Yamani contează pe el pentru a-l ajuta să facă în așa fel încît diferența dintre prețuri să se reducă în proporții acceptabile, apoi pentru a contribui la adoptarea obiectivelor O.P.E.C.-ului. El mizează, de asemenea, pe forțele pieței care vor determina o anumită moderație, din cauza recesiunii care se propagă, lună de lună, în țările industrializate.

Cealaltă personalitate, celebră în Europa și de acum înainte în Golf, este germanul Karl Schiller.

Schiller este, după Ludwig Erhard, omul „miracolului economic" al Germaniei federale. Timp de șapte ani, ca ministru al finanțelor și al economiei alături de Willy Brandt, căruia i-a fost adjunct la primăria Berlinului acum douăzeci de ani, el a contribuit mai mult ca oricare altul la dezvoltarea puterii industriale și a coeziunii sociale a modernei Germanii social-democrate.

După ce a părăsit guvernul ca urmare a unui dezacord privind politica monetară, el a redevenit profesor de economie și s-a retras, împreună cu soția sa, Sylvia, într-o casă modestă de la periferia Hamburgului.

Acolo, la Jestelburg, au venit să-l caute — atunci cînd tensiunile economice și sociale au început, acum cîțiva ani, să amenințe echilibrele ancestrale din țările petroliere și, în primul rînd, din prețioasa Arabie Saudită — și să-l roage să devină consilier al principalelor guverne din Golf.

Om din Nord, cu ochi luminoși într-o față senină, cu gesturi domoale, de o sobrietate și precizie binecunoscute de toți miniștrii de finanțe din lume, profesorul Karl Schiller a ezitat îndelung înainte de a accepta o misiune atît de neașteptată și de a se cufunda în vacarmul și căldura toridă din Golful Arabic.

Dar el, inventatorul, în 1970, al „cursurilor valutare flotante" care au înlocuit sistemul monetar postbelic, cunoaște ca nimeni altul fragilitatea a ceea ce a mai rămas din ordinea monetară și industrială. Nu poate refuza concursul ce i se solicită pentru administrarea imperiului O.P.E.C.-ului. Și apoi, el, ca social-democrat, consideră că trebuie să se treacă la investirea unei părți din fabuloasele venituri petroliere în folosul popoarelor acestor țări. S-a întîrziat și așa prea mult. Schiller a ajuns deci la Riad.

A trăit, astfel, luni de zile într-o cameră a hotelului Intercontinental. În fiecare dimineață venea să-l ia o mașină, de la Ministerul de Finanțe sau de la Ministerul Planului. Le aducea la cunoștință colegilor săi din guvernul saudit rezultatele lucrărilor sale din seara precedentă.

Puterea de muncă, integritatea și dezinteresul acestui apostol al economiei moderne, ca și farmecul său au făcut din principalii tehnocrați la putere în Riad prietenii lui. Abah Al Khail, ministrul de finanțe, Hisham Nazer, ministrul planului, Ghasi Al Gosaibi, ministrul industriei, sînt pentru el mai mult decît colegi și a rămas în relații apropiate cu ei, după încheierea misiunii sale.

Schiller i-a sfătuit să procedeze progresiv pe calea industrializării, „începînd mai ales cu infrastructurile, pentru a nu-și asuma riscurile șahului"... Aceasta se întîmpla cu trei ani înainte de căderea imperiului în Iran.

Schiller tremura la ideea că rarele porturi ale Arabiei Saudite ar putea fi repede sugrumate și rarele sale orașe copleșite de nenumăratele și sălbaticele proiecte pe care industriașii, veniți în fuga mare din toate părțile, le propuneau, zilnic, Riad-ului. A contribuit la adoptarea unei atitudini de moderație. Cel puțin atît cît a putut. Căci presiunea tuturor comercianților din lume, susținuți de guvernele lor, a depășit capacitatea lui de rezistență și pe aceea a colegilor săi saudiți.

Astfel, Karl Schiller a văzut apărînd uriașe complexe industriale pe țărmurile deșertului, la est spre Golf, la vest spre Marea Roșie, în jurul a două mici sate, astăzi foarte cunoscute : Jubail și Yanbu.

Jubail, la Golful Arabic, număra, în 1978, chiar sub 3 000 de locuitori și se îndeletnicea mai ales cu pescuitul și cu un oarecare comerț. La sfîrșitul anului 1980, va deveni un oraș industrial acoperit de șantiere, populat de 50 000 de locuitori. Va atinge 200 000 înainte de 1987, și 300 000 în următorii douăzeci de ani. Locuințe, uzine, drumuri, căi

ferate, poduri de îmbarcare, utilaje — totul, într-adevăr totul, trebuie să sosească din exterior, apoi să răsară din nisip.

La fel, la Yanbu, de partea cealaltă a peninsulei, unde, doar în urmă cu doi ani, locuiau mai puțin de 2 000 de pescari și căutători de perle, lucrează astăzi 20 000 de muncitori. Și se prevăd, în mai puțin de trei ani, 100 000 de locuitori, în această a doua metropolă industrială a Arabiei Saudite.

La Jubail și Yanbu, care vor fi legate între ele prin două mari conducte de petrol și gaze, se află în construcție cinci uriașe complexe petrochimice, între care cel mai mare din lume ; ca și cinci rafinării de petrol, două oțelării moderne, trei uzine de îngrășăminte etc.

În vecinătatea celor două imense șantiere, se înșiră tabere militare, sînt aliniate mii de corturi, unde se adăpostesc muncitorii străini care au trebuit adunați în masă pentru a realiza uriașa sarcină doar in trei ani, așa cum a hotărît guvernul de la Riad. Dintre ei, au cîștigat sud-coreenii, împreună cu inginerii japonezi ; dar ei sînt înconjurați de palestinieni, malieni, egipteni, sudanezi și de muncitorii de alte naționalități pe care constructorii au putut să-i găsească pentru a grăbi lucrările.

Șeicul Hisham Nazer, ministrul planului, foarte nerăbdător să ajungă la o diversificare, spune cu calm : „Oamenii ne cred pe noi, cei din Arabia Saudită, bogați. Dar nu sîntem bogați cu adevărat. Vindem un petrol care nu se va reînnoi. Și ce ne va rămîne ? Singura bogăție este capacitatea de a crea. Avem, deci, nevoie de toate industriile. Trebuie să ne dezvoltăm. Și trebuie s-o facem înainte ca «puterea petrolieră» să-și fi pierdut... puterea. Foarte repede".

Cînd Karl Schiller și-a încheiat misiunea — pentru a merge să și-o continue în Kuweit — în Arabia Saudită inflația atinsese deja un nivel insuportabil și cu consecințe sociale îngrijorătoare. Între timp, ea a scăzut puțin. Dar este în joc dezvoltarea „industrială" a Arabiei Saudite. Amintirea a ceea ce s-a întîmplat la Mecca nu este pe cale de a se șterge. Rațiunea majoră a tuturor dificultăților întîmpinate și a nerăbdării conducătorilor O.P.E.C.-ului de a elabora un acord fundamental privind transferul de tehnologie din partea Occidentului este cauza însăși a subdezvoltării : *subeducația.*

Șeicul Hisham Nazer și profesorul Schiller s-au exprimat în aceiași termeni după întocmirea unui nou bilanț al problemelor Arabiei Saudite.

La începutul anului 1980, într-o conferință rostită la Universitatea din Riad, Nazer conchidea : „Planurile saudite vor trebui curînd să reducă din proiectele și cheltuielile referitoare la uzinele și suprastructurile de comunicație sau de urbanizare, pentru a orienta prioritățile noastre *spre formarea și pregătirea oamenilor*. Următorul nostru «plan de dezvoltare» va fi centrat pe punerea în valoare, pentru țara noastră, a capitalului uman — cel de care ducem lipsă în primul rînd".

Universitatea din Riad nu este decît o clădire modestă, dar toți constructorii din lume își dispută de patru ani contractul în valoare de mai multe miliarde de dolari, care urmărește să facă din ea prima și cea mai mare universitate din lumea arabă. Ca și cum clădirea ar fi problema. Dar care sînt programele ?

În aceeași perioadă, în cursul unui seminar reunit la Zürich, consacrat problemelor Golfului și legăturii lor cu cele ale țărilor industriale, Karl Schiller spunea :

„Dezvoltarea în țările arabe producătoare de petrol ilustrează faptul că un proces precipitat de creștere a bogățiilor permite, fără îndoială, înfăptuirea, mai repede decît s-a prevăzut, a numeroase proiecte, în schimb acest proces generează simultan *mari dezechilibre și mari tensiuni*. De aici, variații în comportamentele oamenilor care reclamă adaptări politice.

Pentru a atinge obiectivele unei economii dezvoltate, saudiții vor trebui să învețe că nu este suficient să supravegheze administratori și tehnicieni străini ; ci că vor trebui să le ia locul. O mînă de lucru locală care n-ar fi formată, în cele din urmă, decît din comercianți, bancheri, proprietari de magazine, nu va fi suficientă. Nu vor fi suficienți nici șefii de întreprindere, fără îndoială foarte căutați. Vor trebui să fie capabili să dispună de «subofițeri ai industriei» care să-și asume funcțiile vitale de directori de uzine, de maiștri, de șefi de ateliere etc. Este necesar, deci, un efort uriaș, adaptat cu grijă, de educare și de formare".

Această nouă idee prinde viață în Golf. Kuweitianul Ali Khalifa Al Sabah o lărgește și o precizează : „Atîta timp cît nu vor fi propuse adevărate debușeuri creatoare pe termen lung pentru veniturile noastre petroliere, va trebui să frînăm producția. Altfel, ipotecăm tot viitorul".

Şi Kuweitul a început să-şi reducă producţia, în doi ani, de la 2 700 000 la 1 400 000 de barili pe zi.

Şeicul Ali consideră că şi aşa este prea mult. Dacă nu se conturează un răspuns concret la întrebările ridicate la Taif, intenţionează să ceară o nouă scădere a producţiei din Kuweit şi din ansamblul O.P.E.C.-ului. El precizează :

„Valoarea petrolului pe care-l lăsăm în pămînt, pe care refuzăm să-l extragem, va creşte continuu. În timp ce valoarea plasamentelor noastre externe în sistemul occidental, dată fiind inflaţia, scade, în fiecare an, de la 2 la 5%.

La ora actuală nu avem nici o propunere serioasă de investiţii care să ne permită să plasăm veniturile noastre într-un mod creator... Iar preluarea de către Statele Unite a tuturor bunurilor iraniene plasate în băncile americane nu este, fără îndoială, de natură să ne îndemne să producem mai mult petrol decît am avea noi nevoie. Pentru moment, singurul răspuns economic raţional este să reducem producţia !"

Nu, nu este singurul, şi nici cel mai bun. Dar cine a stat de vorbă cu el, cu ei, despre ceea ce va transforma datele : revoluţia tehnologică ?

Apare o altă ameninţare. Nevoile de petrol ale ţărilor membre ale O.P.E.C.-ului, destinate să hrănească chiar dezvoltarea ţărilor producătoare, vor creşte considerabil şi trebuie prevăzută încă de pe acum această parte a pieţei. De-a lungul deceniului al şaptelea, consumul de petrol al însele ţărilor petroliere a crescut, într-adevăr, de la 700 000 la 3 510 000 de barili pe zi, în 1980.

Previziunile actuale arată că această creştere se va accelera şi că, înainte de sfîrşitul anului 1980, consumul în cadrul O.P.E.C.-ului ar putea atinge 10 000 000 de barili pe zi — adică mai mult decît întreaga producţie a Arabiei Saudite.

„Iată călcîiul lui Ahile al O.P.E.C.-ului : propriile sale nevoi şi scăderea progresivă a capacităţii sale de a exporta", constată şeicul Ali.

În faţa uriaşului număr de probleme noi şi diverse în rapidă evoluţie, guvernelor din Golful Arabic le este adeseori foarte greu să păstreze controlul asupra politicii şi dezvoltării lor. Este vorba de un fenomen istoric care nu are nici un precedent.

La Universitatea din Exeter, directorul „Centrului de studii asupra Golfului Arabic", profesorul Tim Niblock, face analiza acestui fenomen :

„Ne aflăm în faţa unui uragan economic, financiar, social şi uman unic în istoria omenirii. Ceea ce se petrece în momentul acesta în Golf n-a avut niciodată vreun echivalent nicăieri. Majoritatea guvernelor ţărilor membre ale O.P.E.C.-ului riscă permanent să piardă pur şi simplu controlul evenimentelor".

Ele ştiu acest lucru. Ceea ce le face mult mai modeste decît ne închipuim, în ciuda uriaşei puteri de care dispun, dar a cărei fragilitate o cunosc. Foarte nerăbdătoare să se ajungă în sfîrşit la schimburi serioase de vederi asupra „dezvoltării" reale şi rapide a lumii a treia — suportînd aceleaşi handicapuri, ele nu pot uita nici o clipă că fac parte, integral, din rîndul celor „subdezvoltaţi".

Cum să transformi petrolul în dezvoltare — aceasta este, de acum înainte, întrebarea. Dacă nu i se dă răspuns, lumea va trece prin şocuri teribile pe care Robert McNamara le va anunţa.

Aceasta este, de asemenea, interpelarea foarte serioasă lansată de documentul de la Taif în preajma celei de-a douăzecea aniversări a Organizaţiei şi care exprimă, orice s-ar întîmpla, misiunea sa principală. Nu există nici un dubiu : timpul e prea drămuit.

Ori societatea industrială încetează să fie preocupată doar de propriile răni — fără îndoială reale şi foarte dureroase, dar evident mult mai puţin sîngeroase şi mai puţin profunde decît cele ale Africii, Asiei şi Americii de Sud, ale numerosului tineret lipsit de educaţie din înseşi ţările petrolului — pentru a se ridica la înălţimea împrejurărilor şi a formula adevărate răspunsuri, răspunsuri novatoare.

Ori dacă nu, pedeapsa Istoriei, de-a lungul anilor următori, riscă să fie foarte severă.

Apelul de la Taif apare, în Occident, ca nerealist, periculos — şi-atunci este ignorat. Dar el este şi altceva. Pentru miliardele de oameni din lumea a treia, acest popor al pămîntului, a cărui soartă şi a cărui istorie le vom scruta, el este apelul împrejurărilor. El ar putea deveni, dacă Occidentul dă dovadă de inteligenţă — şi vom vedea că va da — şansa ce nu trebuie pierdută.

A doua zi după lunga reuniune de la Taif asupra proiectului cu care vrea să-şi încununeze opera închinată generaţiilor viitoare, înainte de a se reîntoarce la practica

rea dreptului internațional, la oarecare distanță de bătăliile cotidiene ce le duce de aproape douăzeci de ani, șeicul Yamani își acordă o după masă pentru a și-o petrece în liniște, fără telefon, în biroul său de la Riad, discutînd despre viitor.

Invitații săi îl întreabă : „Credeți că se va putea angaja, după aceea, un dialog cu țările industrializate ?“

Rămîne multă vreme tăcut, pare să ezite asupra răspunsului, apoi se uită atent la interlocutor, fără a-și mai disimula propria incertitudine : „Sînteți sigur că ele îl doresc ?“

Dar el, este el sigur că-l dorește ?

PARTEA A DOUA

Poporul pămîntului

Cuprul lui Kaunda

Guvernatorul juca golf pe gazon. Optsprezece găuri, o distanță bună. Lunga plajă verde, răcoroasă pentru ochi în căldura de la Lusaka, îi înconjoară reședința, o frumoasă clădire în stil victorian. Cînd a cîștigat alegerile și Marea Britanie și-a strîns catrafusele, Kenneth Kaunda s-a instalat aici, fără să schimbe nimic. Azi, pe peluză zburdă doar păuni.

„Simpaticul uriaș negru" al Africii, cum este denumit „KK" — apelativul familiar pe care i-l dă populația — conduce Zambia de peste cincisprezece ani. O țară renumită pentru calmul său, ca și pentru cel al președintelui ei.

Nu există copii cu burți umflate, nu există cerșetori în zdrențe. Și nici încăierări la lungile cozi, unde oamenii speră să cumpere puțin lapte praf — importat din Elveția —, cîteva bucăți de zahăr, cîteva grame de cafea. Săpun și ulei nu se mai găsesc decît la bursa neagră. În Zambia, nu există decît cupru.

În reședința lui Kaunda, scrumierele de pe mese sînt din cupru, placajul de pe niese este din cupru, bazinul interior de unde țîșnește o arteziană este din cupru, efigiile liniștitului președinte, agățate de perete, sînt din cupru. Zambia este al patrulea producător mondial de cupru, după America, Uniunea Sovietică și Chile.

Kenneth Kaunda, care a fost învățător, muncitor, fermier, care a fost închis cînd s-a găsit asupra lui literatură

interzisă și exilat înainte de a prelua conducerea mișcării de independență și de a triumfa, a visat multă vreme la acest morman de aur roșu... Cuprul va aduce devizele necesare pentru cumpărarea de utilaje, pentru crearea de industrii locale, pentru importul de alimente pe care pămîntul arămiu nu le produce. Țara ar putea să se dezvolte încet, armonios. N-ar exista nici totalitarism, nici capitalism sălbatic.

Dar prețul cuprului continuă să fie fixat la 10 000 de km de Lusaka. La bursa de la Londra. Acolo, London Metal Exchange, controlînd 10% din piață, controlează de fapt prețul metalului roșu. Un zvon, un eveniment, o informație adevărată sau falsă : oamenii gesticulează în incinta bursei și cursurile cresc. Sau scad.

Cursul cuprului a scăzut. Din 1977, este sub prețul de producție. Și atunci, ce e de făcut ? Să se reducă producția... „Am încercat, spune cu glas scăzut «simpaticul urias», surîzînd larg sub coama-i albă. La 9 ianuarie 1978. Fără rezultat. Ce putere să ai cînd stocurile mondiale ajung la peste un milion de tone ?" Și își face vînt cu batista împăturită.

„Pînă-n prezent, industria lumii ne-a exploatat, folosind cît de cît forme legale. Acum, sîntem furați pe față. E un jaf permanent al resurselor noastre la care ni se cere să asistăm cu mîinile încrucișate... în așteptarea bacșișului !"

Și brusc, spune patetic : „Dacă nu sînt luate măsuri, vom pieri ! Simțim o nevoie disperată să importăm produse, mașini, piese separate..."

Or, exporturile Zambiei sînt reprezentate în proporție de 90% de cupru... Și-atunci, din lipsă de devize, micile întreprinderi își închid porțile. Singurul producător de pneuri din țară, Dunlop Zambia Ltd., a dispărut. Nefiind în stare să plătească materialul cumpărat, furnizorii săi străini i-au refuzat orice nou credit.

Cele două cotidiene de limbă engleză, intocmite după modelul ziarului „Times" din Londra, au anunțat că vor dispărea. Zambia nu mai poate importa produsele chimice și plăcile necesare tipăririi lor.

Pămîntul furnizează porumbul, aliment de bază al populației. Dar pentru ca toată lumea să-l poată cumpăra,

trebuie subvenționat. Cu ce ? De trei ani, cuprul n-a mai adus nici un beneficiu.

La ce preț e vîndut ? 190 de tone de minereu pentru un jeep, în 1960, 350 de tone pentru un jeep, în 1970 — „termenii de schimb" nu au încetat să se degradeze. Sînt fixați de marile companii.

„Ca să ai burta plină, trebuie să jefuiești în lumea întreagă. Și să eviți, astfel, revoluția", spunea Cecil Rhodes, faimosul colonizator al sudului Africii, faimosul fondator al Rhodesiei. Astăzi, jefuind în lumea întreagă, fecundezi revoluțiile.

În această Africă ticsită de bogății unde, după instaurarea independenței — cucerită sau smulsă prin sînge —, țările își schimbă numele ca pentru a renaște neîntinate dintr-un trecut detestat, acela de teritoriu colonizat, Kenneth Kaunda lasă încă impresia de „moderat". Dar în jurul lui e agitație mare : Angola, la Vest, Mozambicul, la Est, Zairul, la Nord, Zimbabwe, la Sud, Namibia, la Sud-Vest.

Africa australă, Africa ecuatorială, pîntecele pămîntului cu măruntaiele sale de crom (90% din rezervele mondiale, de care depinde întreaga industrie aeronautică), de mangan (de care depinde producția de oțel și de aliaje de aluminiu), de bauxită și de platină, de cobalt, de uraniu.

A venit din Statele Unite un tînăr emisar, pentru a arăta interesul pe care-l poartă țara sa Zambiei : Andrew Young, steaua neagră a Americii la Națiunile Unite, unde i s-a acordat și titlul de ambasador.

„Nu sîntem îngrijorați de prezența sovietică în țările voastre. Veți descoperi că ei nu pot să facă nimic pentru voi. Numai noi putem să vă ajutăm, furnizîndu-vă bunurile și produsele de care aveți nevoie", arăta Young.

În cadrul unei conferințe de presă, un ziarist zambian l-a întrerupt sec : „Tot ce spuneți, domnule Young, sînt doar vorbe. Cine sprijină companiile Anglo-American, de Beers, Rio Tinto, toate societățile miniere care ne fură și ne ruinează ? U.R.S.S.-ul sau Occidentul" ?

Acest dialog brutal ascunde treizeci de ani de ocazii pierdute, de întîlniri ratate, de iluzii întreținute, de orbire perseverentă. Treizeci de ani de istorie care va părea de neînțeles copiilor noștri, secolului următor. Occidentul, atît de sigur că înțelege pe deplin lumea și că-și cunoaște

interesele, cum de n-a prevăzut nimic din ceea ce avea să urmeze ?

Căci, a avut loc Conferința de la Bandung... Bandung, mai îndepărtat, mai exotic chiar decît Taif — care avea să fie rodul lui.

Oamenii de la Bandung

Conferința de la Bandung se deschide la 19 iulie 1955, în momentul cînd Albert Einstein nu mai luptă cu moartea. Geniul german, devenit cetățean american, nu mai suportă această lume în care știința înfloritoare este confiscată de cele două superputeri pentru arsenalele lor. Se crede răspunzător de acest lucru. Avusese încredere în inteligența omului ; și-a pierdut-o.

În ziua aceea, în frumoasa stațiune balneară în stil decorativ, construită în Indonezia de olandezi, în mijlocul plantațiilor de ceai, la 200 de km de Djakarta, și-au dat întîlnire liderii a 29 de națiuni, reprezentînd un miliard și jumătate de ființe omenești.

Inițiativa a avut-o Ahmed Sukarno, noul președinte al Indoneziei. În 1949, el a smuls independența pentru cele trei mii de insule din care este formată țara lui.

Între 1945 și 1955, India, Pakistanul, Filipinele, Ceylonul, Birmania, Laosul, Cambodgia, Vietnamul, Singapore, Indonezia au devenit națiuni suverane, emancipate de sub tutela colonială olandeză, britanică, franceză. Mao Zedong conduce China. De acum înainte, Asia va aparține asiaticilor.

Dar cea mai mare parte a Africii este încă subjugată.

Sukarno proclamă : „Nici o națiune nu va fi fericită atîta timp cît vor exista națiuni colonizate". Procesul a fost declanșat și nu se va mai opri.

El a dat naștere proiectului unei conferințe, „unde națiunile Asiei și Africii își vor confrunta ideile comune și vor elabora o politică comună". Iată, deci, conferința de la Bandung.

Mai întîi o acțiune romantică unde participanții își împărtășesc părerile cu sentimentul că se află în ajunul unei nopți de 4 august la scară planetară.

„Deposedaţii, umiliţii, dispreţuiţii, insultaţii, oprimaţi rasei umane", va spune scriitorul american negru Richard Wright, prezent la Conferinţă, îşi anunţă intrarea pe scena internaţională.

În acel moment, ei sînt pecetluiţi de singele şi orgoliul uluitoarei victorii de la Dien Bien Fu, care a marcat lumea a treia : acolo, într-o bătălie purtată cu armele lor, albii au fost înfrînţi. Deci, pot fi înfrînţi.

Acolo, în această căldare, pe care a ales-o în mod deliberat pentru a atrage inamicul şi a putea, în sfîrşit, angaja o luptă adevărată între două armate aşezate faţă-n faţă, în afara junglei şi a înlaştinilor, armata franceză cu cele 17 batalioane, 22 000 de tone de material, cu artileria sa grea, cu tancurile sale, cu 173 de avioane de luptă, cu 71 de avioane de transport, a pierdut totul în ziua de 7 mai 1954.

Prevăzuse totul pentru a cîştiga această bătălie hotărîtoare. Totul. Cu excepţia artileriei generalului Giap, mîna dreaptă a lui Ho Şi Min. Cu excepţia faptului că această artilerie, nebănuită, va atinge Dien Bien Fu şi, aflată în subteran, va rămîne invulnerabilă pentru aviaţia asupra căreia francezii deţin monopolul.

Un şef de stat major occidental nu putea concepe că un omuleţ galben, care n-a urmat Saint-Cyr, în Franţa, nici Sandhurst, în Anglia, nici West Point, în S.U.A., poate să fie un geniu militar superior. Că cele 12 batalioane ale sale, cele 28 de tunuri ale sale, cele 16 ţevi de mortiere ale sale, vor ajunge, tîrîndu-se, la Dien Bien Fu, trase de-a lungul a 450 de km prin tunele de junglă. Că, odată ajunse acolo, piesele vor rămîne îngropate, fără a mai putea fi atinse de aviaţie, în alte tunele săpate în masivul calcaros. De aici, într-o dimineaţă, în zori, focul va ţîşni ca o lovitură de trăsnet. Timp de două săptămîni, nimenii nu-l va putea opri.

Un şef de stat major occidental nu putea concepe că aprovizionarea corpului de luptă vietnamez va fi asigurată de 50 000 de culi [1], transportînd fiecare 350 de kg de orez pe biciclete provenite din întreprinderile manufacturiere de la Saint-Etienne sau de la uzinele Peugeot.

Dien Bien Fu a fost groaznicul salariu al dispreţului.

Războiul a fost declanşat în timp ce Franţa şi Republica Vietnam, condusă de Ho Şi Min, purtau, liber, nego-

[1] Muncitori asiatici. — *Nota trad.*

cieri asupra viitorului. Trupele franceze și vietnameze fraternizau la Hanoi.

Dar, pentru înaltul comisar francez care comandă în Indochina, amiralul d'Argenlieu, Ho Și Min întruchipează comunismul asiatic, față de care trebuie să-ți manifeste forța.

Și o manifestă cu prima ocazie. Deschide focul cu tunurile marinei sale asupra portului Haifong, unde au izbucnit incidente. Giap va răspunde, arătîndu-și forța sa. Primul război din Indochina, care începe astfel, va dura nouă ani, înainte de a antrena cel de-al doilea război, dus de data aceasta între Giap și americani, care va dura încă zece ani...

Început în 1945 sub forma unei „expediții de pedepsire" devenită o lungă agonie — așa cum vor fi toate expedițiile ce vor urma — pentru marile divizii.

Dacă a fost întrerupt în iulie 1954 de pacea negociată la Geneva, aceasta se datorește faptului că doi oameni, în Occident, au presimțit care va fi viitorul : cel al lumii a treia.

Un francez : Pierre Mendès France care, singur, timp de opt ani a denunțat acest război și „răul ce-l făcea Franței". În momentul în care soarta armelor a devenit funestă, țara uluită s-a întors spre el : trebuie oprit masacrul și semnată pacea. Prim-ministru, el și-a acordat, public, o lună, treizeci de zile, pentru a realiza acest lucru. Dacă nu reușește, va demisiona. Prin această intervenție politică, fără tocmeli și negocieri, Franța, înfrîntă din punct de vedere militar, răstoarnă situația, îl pune în încurcătură pe învingător : treizeci de zile pentru a accepta. El cîștigă la momentul stabilit. O mare lecție... care nu va fi reținută.

Un american : președintele Eisenhower. Cînd au intrat în biroul lui de la Casa Albă, în toiul bătăliei de la Dien Bien Fu, miniștrii afacerilor externe și apărării ai Statelor Unite și Franței, reuniți, care aprobaseră deja împreună principiul unei intervenții a forțelor aeriene americane pentru „a salva" Dien Bien Fu, lui Eisenhower nu i-a trebuit nici un sfert de oră ca să răspundă : „Sînteți nebuni. Nici vorbă de așa ceva !"

Statele Unite erau atunci, sub imboldul lui Roosevelt și conform „Cartei Atlanticului" semnate în cursul războiului, campionii independenței popoarelor, pe care, în alte timpuri ele însele le-au smuls propriilor lor colonizatori. Și vor rămîne astfel, pînă cînd succesorul lui Eisen-

hower la Casa Albă. John F. Kennedy, va face țara să se clatine : întîi prin încercarea de invadare a Cubei, apoi prin începutul expediției în Vietnam...

Războiul franco-indochinez n-a servit drept lecție nimănui. Nici chiar Franței. Cînd se deschide Conferința de la Bandung, la mai puțin de un an de zile după pacea de la Geneva, armata franceză e pusă din nou la treabă : de data aceasta trebuie „pacificată" Algeria, unde, trei luni după armistițiul de la Geneva, un necunoscut, Aluned Ben Bella, a declanșat la rîndul lui, împreună cu opt camarazi, insurecția.

Fost subofițer în corpul expediționar francez din Indochina, primind chiar medalia militară, el a învățat și a reținut lecția. Cea care s-a răspîndit în toată lumea a treia ca o dîră de foc : colonizatorul poate fi înfrînt, indiferent de ce arme dispune. Singura problemă este pregătirea forțelor, organizarea lor, stabilirea datei intrării în acțiune.

Întîmplare simbolică, la Bandung vor sosi împreună trei oameni care întruchipează emanciparea lumii a treia și care aproape că nu se cunosc.

Nasser, colonelul egiptean care l-a alungat pe Neghib, protejatul englezilor după răsturnarea regelui Faruk, n-are deloc încredere în companiile aeriene occidentale: guvernele englez și american au amenințat că-l vor împiedica să asiste la conferință. Așa că, pentru a ajunge de la Cairo la Bandung, a închiriat un avion de la Air India. Face o escală la New Delhi ca să-l ia pe Nehru.

Totul îi separă pe cei doi oameni : rasa, religia, originea socială, stilul, apartenența la două mari culturi — deși amîndoi vorbesc engleza la perfecție — care se află in fiecare, ca nisipul pe fundul mării.

Nasser, în uniformă, sumbru, înflăcărat, cu alura sa cam greoaie, este fiul unui factor poștal. A făcut carieră în armată. A luat conducerea revoltei coloneilor pentru a împlini resurecția țării sale anesteziată de trei sferturi de secol de ocupație, apoi de protectorat britanic.

E stăpînit de o idee grandioasă pe care o descrie : „A uni patru sute de milioane de musulmani, iată un rol uriaș care așteaptă un actor calificat. Trecutul ne desemnează pe noi și numai pe noi pentru a juca acest rol... *Iar petrolul va fi paloșul lumii*".

Dar, pentru moment, petrolul este controlat, și va fi încă ani de zile, de marile companii în jurul Golfului Arabic.

Ce vrea Nasser pentru Egipt în viitorul apropiat, acum cînd este conducătorul ţării ? Tractoare, mijloace tehnîce. Politica sa : un reformism activ, în cadrul unei „democraţii sănătoase".

Aspru şi solitar, virtuos, religios, el vrea să imprime ţării sale o cale justiţialistă, productivistă, care să ducă la o dezvoltare situată între capitalismul colonial şi comunism.

Despre Nehru, indian din castele superioare, se spune că este „ultimul gentleman de la Oxford". În realitate, ca şi Churchill, la Harrow, a gustat subtilităţile crichetului şi ale declinărilor în latină, iar la Cambridge a căpătat pasiune pentru ştiinţe. La Oxford şi-a făcut studiile in drept — înainte de a se reîntoarce în India şi de a sluji cu ardoare geniul lui Gandhi, nonviolentul.

Devenit Pandit Nehru, el este plăpînd, în vîrstă deja de şaizeci şi cinci de ani, stăpîn pe sine, agnostic, rafinat, întotdeauna cu un trandafir proaspăt prins la a treia butonieră a tunicii sale. La el acasă, atmosfera orientală este aproape imperceptibilă, îngropată sub educaţia britanică. Ah, ce i-ar fi îndrăgit pe englezi dacă ei ar fi părăsit India în secolul al XIX-lea ! Dacă n-ar fi mers pînă acolo, încît să taie un deget tinerelor fete din ţara lui pentru ca ele să nu mai poată ţese ; ţesutul trebuia să fie rezervat întreprinderilor manufacturiere din Insula imperială, de la Manchester.

Istoria acestei mutilări „protecţioniste", Yashpal Kapoor, asistentul personal al Indirei Gandhi, fiica lui Nehru, continua s-o povestească, cincizeci de ani mai tîrziu, în serile triumfale ale campaniei electorale din 1980.

Fiindcă o ştia de la propria-i mamă.

Tatăl lui Nehru, mare avocat, era conducătorul unei mişcări naţionaliste. Nehru i-a succedat la conducerea acestei mişcări. Motiv pentru care a stat nouă ani în închisoare.

Cînd viceregele britanic al Indiilor a anunţat, în 1939, intrarea Indiei în războiul mondial, împreună cu întregul imperiu britanic, fără să se fi gîndit să consulte pe conducătorii ţării, Nehru a exclamat : „Insultă demnă de dispreţ !"

În momentul cînd trupele hitleriste ale lui Rommel îl respingeau pe Montgomery şi armata sa în Africa, cînd ultima garnizoană britanică se preda invadatorului japo-

nez la Singapore, Nehru striga : *Quit India* [1], alături de Mahatma Gandhi, în atmosfera sufocantă dintr-o sală unde avea loc un miting, la Bombay. Ascetul cu capul ras tocmai lansase cuvîntul său de ordine : „Nesupunere totală dacă Marea Britanie nu părăseşte imediat ţara". Era în august 1942. Adolf Hitler era mai aproape de victorie ca niciodată. Aceasta era însă o problemă a albilor.

Nehru este din nou arestat împreună cu fiica sa Indira, care nu-l părăseşte nici un moment, în timp ce poporul indian răspunde cu declanşarea insurecţiei, devastînd, în cele patru colţuri ale imensei ţări, gările, clădirile poştei, şcolile, percepţiile financiare, sabotînd căile ferate, macazurile, podurile, cablurile telefonice.

Două mii de morţi. O sută de mii de arestaţi. În şase săptămîni răscoala era înfrîntă şi India mobilizată pentru apărarea ţării împotriva japonezilor, sub conducerea guvernului colonial. Toată viaţa, Nehru a luptat pentru independenţa Indiei. La încheierea celor trei secole de dominaţie engleză, odată cu sfîrşitul războiului şi al imperiilor, sub impulsul american, el, acum prim-ministru, a inventat, împreună cu liderul laburist Stafford Cripps şi cu remarcabilul proconsul britanic, lordul Louis Mountbatten, ingenioasa formulă, potrivit căreia regele Regatului Unit, la vremea aceea George al VI-lea, devenea „conducătorul Commonwealth-ului".

În tunică de mătase, e ca o lamă de oţel. Mergînd la Bandung, el crede într-o nouă eră, în colaborarea dintre Occident şi lumea a treia, a cărei „sărăcie lucie aduce un prejudiciu intolerabil demnităţii şi decenţei umane".

Profundă sărăcie a imensei Indii, unde mai întîlneşti toate semnele diferitelor secole. Ţărani gălbejiţi care se reîntorc seara acasă în carele lor trase de bivoli, sate din preistorie presărate cu temple roz, întinderi nesfîrşite unde locuitorii încă nu ştiu cum se sapă un puţ, unde se moare de sete deşi se stă pe pînze de ape, pămînt antic unde terasamentele se clădesc cu mîna, unde te încălzeşti cu baleţi uscată, unde uneori e atît de frig, unde coexistă Konakrak, divina, şi Calcutta, cu mirosul ei dezgustător, de pe acum „oraşul cel mai populat din lume". India, spune Nehru, despre care „continuărm să vorbim ca despre o regină din Ramayana, în timp ce ea este o sărăntoacă, aşa cum sînt femeile sale pe care le vezi la marginea drumului".

---

[1] Părăsiţi India (în engleză în original). — *Nota trad.*

Dar cu mijloacele tehnice ale Occidentului, foametea care însoţeşte fiecare perioadă de secetă, cînd copiii rîiie în zadar pămîntul crăpat în speranţa de a găsi o rădăcină şi se culcă, încele din urmă, pentru a muri, foametea va fi învinsă. Ca şi malnutriţia cronică. Da, Nehru crede în acest lucru.

El crede în înţelepciunea lumii dezvoltate. Atîtea fire îl leagă de ea. Între Nasser şi Nehru legătura care s-a creat este făcută din ceea ce-i uneşte : aparţin lumii a treia oare, în mod spontan, are încredere în ceea ce este denumit încă geniul Occidentului.

Cînd aparatul companiei Air India se opreşte pentru o escală tehnică pe aeroportul de la Rangun, în Birmania, Nehru şi Nasser zăresc prin hublou un om zvelt, suplu, în tunică gri, care se îndreaptă spre ei pe pistă. Surîde cu ochii lui pătrunzători.

Este Zhou Enlai, primul ministru al Chinei populare. Şi el în drum spre Bandung s-a oprit pentru o vizită în Birmania. Acolo a aflat despre trecerea celorlalţi doi conducători. Şi-a amînat plecarea ea să-i întîlnească.

„Mai e nevoie să vă prezint unul altuia ?“, spuse Nehru.

E foarte cald, aşa că au rămas multă vreme în picioare, bînd lapte rece de cocos, în timp ce erau stropiţi cu shaigan, apă parfumată folosită la sărbătorile birmaneze. După puţinii martori ai acestei scene, Zhou Enlai şi Nasser se scrutau cu interes.

Nehru îl întreabă pe Nasser dacă doreşte să aibă o întrevedere imediată cu primul ministru chinez. Da. Întrevederea are loc, acolo, pe micul aeroport. Ea va fi lungă. Şi va avea mare importanţă.

Nasser e obsedat de „comploturile Occidentului“. Se teme să nu fie atacat. Vrea arme ca să se apere. Parisul i le-a refuzat, Washingtonul a pus condiţia prealabilă a adeziunii la un pact militar. „Nu ştiu, spune Nasser, dacă U.R.S.S. ar fi dispusă să ne vîndă armamente“. Primul ministru chinez redactează pe loc un raport asupra convorbirii.

În text, sînt trei puncte scrise la cald :

„Apreciez că Nasser crede cu tărie în *politica de nealiniere* ca strategie pe termen lung... Dacă dezacordul lui cu Occidentul ar fi doar o tactică, n-ar fi ajuns la paroxismul actual... Nasser m-a întrebat dacă Uniunea Sovietică şi lagărul socialist ar putea să-i furnizeze un ajutor pe care nu-l mai poate obţine din partea Statelor Unite şi din

partea Occidentului. După părerea mea, este imposibil ca lagărul socialist să se limiteze la rolul de spectator".

A doua zi, el aterizează în sfîrșit la Bandung. Ziariștii asediază avionul. Unul dintre ei îl interpelează pe Nehru :

„Occidentul a exploatat popoarele voastre timp de secole și reuniunea de la Bandung îl umple de frică. Unii occidentali se întreabă dacă nu este vorba de un rasism inversat. Ce părere aveți ?" „Da, răspunde Nehru, Occidentul crede ceea ce spuneți. Și e posibil ca această aprehensiune să se realizeze. La popoarele noastre există un sentiment rasial și, dacă Occidentul va continua să le oprime, el va provoca atunci, în rîndul lor, un rasism înverșunat".

Primul ministru indian pare decis să se rezume la aceasta și își croiește drum spre mașina oficială. Dar, întorcîndu-se spre grupul de ziariști, lansează, cu voce mai puternică, o concluzie :

„Fac parte dintre cei ce ar dori să evite ireparabilul. Trebuie să se înțeleagă că Bandung este *ultimul apel al țărilor sărace către conștiința morală a Occidentului*".

La ședința de deschidere, Sukarno, îmbrăcat în uniforma albă de ofițer, cu chipiu de catifea neagră, pronunță un discurs de 90 de minute care va fascina asistența.

„Sîntem, de acum înainte, stăpîni la noi acasă. Nu mai sîntem nevoiți să mergem pe alt continent ca să ne întrunim. Națiuni și state s-au trezit dintr-un somn de cîteva secole. Nu mai sîntem nici unealta altora, nici instrumentul unor forțe străine.

Popoarele pasive au dispărut, aparența liniște a cedat locul luptei și adevăratei voințe de acțiune".

Sukarno se dezlănțuie, își punctează fraza bătînd cu degetul în pupitru, lovind cu pumnul :

„Trăim încă într-o lume a spaimei ! Spaima de viitor, spaima de ideologii, spaima de bomba cu hidrogen, spaima de a rămîne săraci. Dacă există lucruri care ne despart în mod artificial — modul de viață, rasa, specificul național, culoarea pielei —, ce reprezintă aceste deosebiri în raport cu aversiunea noastră comună față de rasism și cu ura față de colonialism ?"

Îndelungi aplauze subliniază aceste cuvinte. După ce se restabilește calmul, președintele ședinței citește telegramele de salut și de urări primite de Conferință. Sînt puțin numeroase și provin din republicile musulmane, din Uniunea Sovietică, din Coreea de Nord, din R.D.G. Nici un mesaj din partea Occidentului.

Secretarul de stat american, John Foster Dulles, a calificat reuniunea de la Bandung drept „pseudo-conferință" și a ordonat ca nici un observator american să nu asiste la ea.

Aceeași ostilitate în Marea Britanie, din partea guvernului Anthony Eden, care a luat puterea din mîna laburiștilor. Franța, abia ieșită din războiul din Indochina, s-a lansat în „pacificarea" Algeriei. În Germania federală, în Italia, indiferență totală.

Zhou Enlai, aplaudind „curajul tuturor celor ce refuză să adere la blocuri", numeroși la Bandung, va formula o propunere. Politica mondială putea, în momentul acela, să fie transformată pentru următorii douăzeci de ani.

El anunță : „Sîntem gata să negociem cu Statele Unite". Și propune „o declarație de pace în șapte puncte, care să aprobe principiile coexistenței pașnice, egalității rasiale și dreptului popoarelor de a dispune de propria lor soartă".

După nici două ore, guvernul american își face cunoscut răspunsul. Îl expune ostentativ pe culoarele Conferinței : nu.

Secretarul de stat Foster Dulles, care a refuzat să meargă la Geneva cu prilejul semnării armistițiului indochinez, pentru a nu fi nevoit să-i strîngă mîna lui Zhou Enlai, nu vrea să vadă în orice propunere a „chinezilor roșii" decît o înșelăciune.

Occidentul a ratat întîlnirea cu lumea a treia. Bandung ocupă, ce-i drept, prima pagină a presei mondiale, dar, după ce trece primul sentiment de neliniște, analiștii se mulțumesc să sublinieze remarcabila „slăbiciune" a participanților. Cele douăzeci și nouă de state, care au pretenția să vorbească în numele a două treimi din omenire, de-abia produc 8% din venitul mondial.

Bandung este „un spectacol pus în scenă de locuitorii zonei foametei pentru a-și ascunde sărăcia". Bandung este uitat. Ca și Dien Bien Fu.

Această întîlnire ratată va genera atîtea tragedii, încît este greu de evaluat amploarea acestei înfrîngeri suferite de inteligența occidentală.

Nasser va declanșa războiul. Îl va pierde. Dar petrolul, așa cum a prezis el, va prelua ștafeta.

Nehru, fidel lui Gandhi, nu dorește vărsări de sînge, dar va lăsa moștenire fiicei sale — pe care a educat-o

pentru a conduce — un noian de deceptii și neîncrederea față de tot ceea ce poate rezulta din „ordinea economică occidentală". Bogată în oameni înzestrați, deschisă spre libertate, mîine poate centrul lumii cu cei peste un miliard de locuitori ai săi. India nu va uita această amărăciune.

Testamentul lui Fanon

„Fiindcă vreți independența, luați-o. Și crăpați..." Lucid, Franz Fanon, profetul decolonizării, inspirat de drama aigeriană, anunță astfel, în 1960, politica ce risca să urmeze. Și care a urmat față de lumea a treia. Titlul rechizitorului său : „Osîndiții pămîntului",

„Lumea a treia, trei sferturi din omenire", spune economistul și umanistul Maurice Guernier ; peste 3 miliarde de ființe omenești, din care un sfert, la ora actuală, nu are cu ce se hrăni.

În 1979, proclamat anul copilului, a fost anul copilului mort. *Douăsprezece milioane* de copii sub cinci ani au pierit de foame. Cei care au supraviețuit sînt, în cea mai mare parte, iremediabil atinși de tulburări de vedere și auz, de afecțiuni ale sistemului nervos, din cauza lipsei de proteine animale. Lipsă care afectează 80% din copiii planetei.

500 000 000 de asiatici, 140 000 000 de africani, 90 000 000 de latino-americani și locuitori ai Caraibelor nu au acces la apă potabilă.

Două treimi din omenire sînt expuse în permanență la toate bolile vehiculate de apa alterată și de murdării. Numai *bilharzioza, care provoacă orbirea, afectează 250 000 000 de ființe omenești.*

Ceaiul, agreabila ceașcă de ceai pe care o bei cu atîta plăcere la 5 după-masă, este din ceai din Sri Lanka, fostul Ceylon, al doilea exportator după India. Dar în Sri Lanka, 30% din bolnavii spitalizați și 40% din cazurile ambulatorii sînt tratate ca boli transmise de apă.

În India, ca și în Peru, în majoritatea satelor se bea apă murdară, purtătoare de viruși cu atît mai activi cu cît atacă organisme subalimentate, vulnerabile.

Se bea, e adevărat, și Coca Cola contrafăcută. Dar trebuie să ai mijloacele de a o cumpăra. Eficacitatea legen-

dară a serviciilor de distribuire ale firmei americane : toate satele sînt scăldate în Coca Cola. Cînd guvernul indian a naționalizat 60% din capitalul companiilor străine, cerînd să fie divulgat secretul faimoasei băuturi, firma americană a refuzat și s-a retras. De atunci o societate indiană fabrică, distribuie și vinde Campa-Cola, produsă după metode verificate, avînd același gust ca băutura pe care populația s-a obișnuit s-o consume.

Apa potabilă este un lux rezervat țărilor bogate.

Patru sute de milioane de ființe omenești trăiesc în bidonviluri... Toate aceste cifre, cînd este vorba de bărbați, femei, copii, te introduc într-un sistem mistificator. În acel vocabular unde, de la miliarde treci la „inașe" subalimentate, la „hoarde care mișună", la „mulțimi" care se revarsă...

Un bărbat, o femeie, un copil din lumea a treia — totuși, fiecare reprezintă o persoană.

R. Linhart, în *Zahărul și foametea*, îl chestionează pe muncitorul agricol care, la 4 dimineața, urcă într-un camion acoperit cu prelată, ce-l va duce la plantația de trestie de zahăr unde muncește. Pleacă din piața principală a orășelului Princess Serrane, la est de Recife, în Brazilia.

— Care e salariul minim ?

— Nimeni nu știe.

— Cît reușiți să scoateți zilnic ?

— E imposibil să cîștigăm mai mult de 50 de cruzeiros pe zi (7 franci) pe o quadra[1].

— Și cînd se termină recoltatul trestiei de zahăr, ce faceți ?

— Nu facem nimic. N-avem ce face... Cînd e de lucru la zahăr (opt luni, din septembrie pînă în mai), vin și ne iau camioanele, dar după aia, nimic... Aproape tot timpul ne e foame.

— Cîți plecați în fiecare zi ?

— Știu eu, vreo opt mii.

Lîngă el, un copil.

— Cîți ani are ?

— Cincisprezece.

Pare de doisprezece.

— De cînd lucrează ?

---

[1] Măsură de lungime, folosită în America de Sud, care reprezintă între 100 și 130 de metri. — *Nota trad.*

— De trei ani. Sînt mulţi copii mici care nu-şi pot ridica unealta şi pe care tatăl lor îi obligă să muncească.

— Ce mîncaţi ?

— Făină.

— Dar carne ?

Tăcere prelungită. Apoi, cu o voce mai scăzută :

— Dacă vorbim de carne, ajungem la închisoare.

Localurile „Sindicatului muncitorilor agricoli", descrise de Linhart, sînt modeste. Mai multe încăperi, aproape goale, care se înşiră una după alta ; în fund, o sală mare de şedinţe. Pe culoar, aşteaptă un om. Poartă pălăria de pai a tăietorilor de trestie de zahăr. Are un aer blînd, un zîmbet trist. Explică de ce se află acolo. Ieri, fiul lui, de o lună şi şase zile, a murit. Ar vrea un sicriu. Cotizează la sindicat : sindicatul poate oare să-i plătească un sicriu pentru copilaş ?

— Copilul era „doentiho", cam bolnav. Avea diaree. Sîmbătă, l-am dus la spital ; l-au ţinut o zi, apoi mi l-au dat înapoi... Ieri, m-am dus la lucru. Cînd m-am întors, copilul murise.

— Cîţi copii aveţi ?

— Şase copii în viaţă, şase au murit.

Oamenii din jur aprobă, cu voce joasă.

Da, aşa e, un copil din doi.

Glasul dogit al unui bătrîn negru rupe tăcerea :

— Aici, problema e foametea. Mă culc adesea nemîncat. Ciştig 52 de cruzeiros pe zi (7,50 franci). Nevastă-mea mă întreabă mereu ce-o să fac ca să le dau de mîncare celor opt copii ai noştri. Cîteodată, n-avem decît un peşte mic pentru toţi opt.

Dă din cap.

— Mi-e foame ca iapa-n călduri. Aici, poporul suferă prea tare. Cum pot trăi zece suflete cu 52 de cruzeiros pe zi.

Acest bătrîn negru, descris de Linhart, este o persoană. Are un nume. Şi e convins că are un suflet.

Acest cadavru, acoperit cu pînză de iută, purtat pe umeri de patru oameni prin mahalalele de la Patna, la 500 de km de New Delhi, în statul Bihar, avea un nume. Era un adolescent. Capul i se bălăbănea în ritmul celor ce-l purtau. Nimeni nu se uita la el.

Mici diguri de pămînt separă cîmpiile pustii, aride.

— Ia uitaţi-vă !

Ţăranul zgîrie pămîntul cam 5—6 centimetri. Aceeaşi crustă uscată ca la suprafaţă. Nerăbdător, se apucă deodată

să sape mai adînc, ajunge pînă la circa 50 de centimetri. Pămîntul, lovit tare, continuă să ofere același aspect de carapace întărită. Acest om de patruzeci și cinci de ani, muncit din greu, este căpetenia satului. Un sat cu 40 de familii. În piața centrală, mai multe femei stau in jurul unei fete tinere care hohotește deznădăjduită.

I-a murit copilul azi dimineață. Avea un an. Foametea.

— Cîți copii, în medie ?

— Șase, șapte copii. Dar dacă seceta și foametea durează mai mult, pier doi, trei, poate patru.

Omul a apreciat cu calm.

— Acum, în fiecare familie se face o alegere. Cum nu mai există mincare, părinții hotărăsc să rezerve puținii pe care-l au de mîncare pentru unul sau doi dintre copiii lor. Cei care au o șansă de supraviețuire.

— Și ceilalți ?

— Caută pe cîmp, scormonesc pămîntul după cîteva boabe, rădăcini, sau nu mănîncă deloc. Moartea vine repede.

Colin Clark, economist australian, afirma că este suficient „să fie cultivate pămînturile lumii a treia după metodele intensive ale agriculturii olandeze pentru a face să dispară problema alimentară". Dar lumea a treia, în mare parte tropicală sau paratropicală, nu este Olanda.

Transformat în teren de experimentări, pămîntul lumii a treia s-a răzbunat. Pactul milenar cu natura a fost rupt și această ruptură a antrenat degradarea fertilității solului, despăduriri, schimbări negative de climă.

De fiecare dată cînd este cultivat un teren la tropice, în afara celor circa 5% pămînt irigat, el își pierde o parte din slaba lui fertilitate, se degradează, spălat de ploi sau cărat de ape. Se erodează.

Despădurirea savanei și a întinsei păduri era practicată odinioară de populație în ritm lent, pentru a face loc culturilor.

Acum, în marea pădure sînt distruse anual unsprezece milioane de hectare. Cea din Coasta de Fildeș a fost redusă la jumătate în decurs de douăzeci de ani.

În Asia, în Africa, în America Latină se formează astfel deșerturi și sînt provocate inundații cînd colinele despădurite nu mai opresc apele ploilor.

Peste tot în lumea a treia, regiuni întregi pustiite de ape sau neirigate devin zone ale morții, părăsite de țăranii

fără pămînt care iau cu asalt, zilnic, porţile metropolelor Djakarta, Lagos, Calcutta, Cairo, Ciudad de Mexico, Dacca — aceste oraşe enorme, monstruoase se umflă cu toţi şomerii satelor rămase pustii.

Dintre toate iluziile şi erorile „dezvoltării", aceasta este cea mai gravă, cea mai greu de îndreptat.

„Dacă într-o zi sînteţi nevoit să stabiliţi un diagnostic al gradului de dezvoltare al unei ţări neindustrializate, spunea Josué de Castro, care tocmai crease la Paris Centrul internaţional pentru dezvoltare, luaţi-vă libertatea de a pune întrebări în legătură cu regimul alimentar al primului ministru sau al şefului statului... Dacă meniul este alcătuit după următorul model : caviar Malossol, tost Melba, supă pasată Victor Hugo, file Wellington şi dacă felurile de mîncare specifice ţării respective nu apar decît ca un divertisment —, atunci cutremuraţi-vă. Să vă fie teamă ca nu oumva ţara să fie antrenată pe o cale de dezvoltare care nu favorizează nici resursele locale, nici nevoile principale ale populaţiei ; căci, de la masa preşedintelui la cea a servitorilor, de la masa lor la cea a familiei lor şi a prietenilor, tendinţa va fi de a umbla după un regim alimentar «nobil». La piaţă, fiecare va dori să facă, cel puţin din cînd în cînd, ca servitorul preşedintelui. În felul acesta, vom ajunge într-o zi să ne înghesuim în faţa brutăriilor pentru o bucată de pîine de grîu...

Dacă, dimpotrivă, la masa preşedintelui, chiar atunci cînd primeşte personalităţi străine, se mănîncă ignami[1] în locul cartofilor, e pus la loc de cinste porumbul, meiul, maniocul, atunci, da, resursele locale sînt fără-ndoială valorificate şi ţăranul are o oarecare şansă de a participa la o dezvoltare care îl priveşte cu adevărat".

Să dai prioritate absolută agriculturii locale, în loc s-o maltratezi sau s-o sacrifici pentru a produce produse de export şi a construi zgîrie-nori este — lucru ştiut astăzi — singura cale. Nu numai pentru a lupta împotriva flagelului foametei, ci şi împotriva flagelului oraşului. A oraşului gigant, monstruos, supraaglomerat, care va devora totul dacă oamenii nu vor reuşi să-l domine.

Oraşele se umflă continuu. Ciudad de Mexico : 9 000 000 de locuitori. Calcutta : 9 000 000. Cairo : 8 500 000. Djakarta : 6 000 000.

---

[1] Plantă exotică cu tuberculi comestibili. — *Nota trad.*

„În loc de a construi, cu mari cheltuieli, locuințe și autostrăzi care servesc în principal interesele celor mai favorizate categorii sociale, ar trebui elaborată, pentru aceste orașe, o politică de investiții în măsură să încurajeze dezvoltarea cu cheltuieli mici a acelor transporturi, locuințe, rețele de asanare și diverse servicii care să răspundă nevoilor majorității citadinilor, inclusiv ale celor mai săraci", informa Banca mondială.

Evident. Dar, pînă cînd se va realiza acest frumos program, iată cum trăiește o familie într-unul din cele mai mari bidonviluri ale Asiei de Sud-Est : Tondo, care se înșiră de-a lungul golfului orașului Manila, capitala Republicii Filipine.

Familie privilegiată : el a ajuns la statutul, invidiat, de muncitor calificat. Ea este angajată la aceeași uzină de fabricare a pneurilor. Cîștigă împreună 26 de pesos pe zi, adică 18 franci. Și au zece copii. Stau înghesuiți într-o singură odaie pe care o plătesc cu aproape 4 pesos pe zi. La care se adaugă, zilnic, 4 pesos pentru transport. Rămîn 18 pesos.

Potrivit estimărilor oficiale, costul zilnic al produselor de bază necesare unei familii de 6 persoane, în Manila și localitățile înconjurătoare, se ridică la minimum 43 de pesos.

Și atunci ? Această familie nu se hrănește. Subzistă. De la 6 dimineața se formează cozi în fața oamenilor care aduc in cartier singura apă potabilă. Care trebuie cumpărată. 25 de centi bidonul de 2 litri. Familie privilegiată : bea apă potabilă.

Cairo — „pămint roșu din Libia, pămînt galben din Arabia, pămînt negru din Deltă" — este pe cale de a deveni un oraș de cerșetori. Conceput pentru 2 000 000 de locuitori, el adăpostește astăzi aproape 9 000 000...

De la vechiul Cairo, conglomerat de cocioabe, de biserici și de morminte, la Heliopolis, cartier ce se vrea prezidențial, capitala egipteană prezintă imaginea unei lumi în derivă. Străzi desfundate, gropi uriașe de șantiere părăsite, conducte de canalizare sparte, deoarece n-au fost schimbate de peste șaizeci de ani, folosirea telefonului aproape imposibilă de la un cartier la altul, deoarece firele a numeroase circuite au fost roase de șobolani ; totul oferă spectacolul unei profunde degradări.

Orașul, care se-ntinde ca o lepră, i-a înghițit pe felahii care trăiesc la periferie, astăzi fără pămînt și muncind

pentru un salariu de 3 franci pe zi în aerul impregnat de sulful uzinelor de la Heluan. Copiii lor sînt folosiți de la vîrsta de șase ani nouă ore pe zi în fabricile de cărămidă învecinate.

Membrii unei administrații supraîncărcate și prost plătite se revarsă încă de la prînz pe străzile capitalei egiptene, agățîndu-se ca ciorchinele de vagoanele ruginite de pe liniile de la periferie, victime ale frecventelor ciocniri sau deraieri, intîmplări ce nu ocupă mai mult de trei-patru rînduri în paginile ziarelor, oricare ar fi numărul victimelor.

În spitalele arhipline, pansamentele murdare sînt aruncate pe fereastră, iar brancardierii azvîrle, unele peste altele, cadavrele în beciuri, unde aerul uscat le mumifică.

Imobile întregi, vetuste sau construite prea neglijent, se prăbușesc într-un vacarm ingrozitor, omorînd locatarii, blocînd străzile. Și aici, aceeași indiferență laconică în publicarea bilanțurilor. Ca și cum această lume din Cairo, plină de căldură omenească, s-a familiarizat de mult cu prezența constantă a morții in asemenea măsură încît a luat cu asalt un imens cimitir pe care l-a transformat in cartier de mahalale, unde copiii se joacă printre morminte. Familiile s-au instalat în mausolee, unii pleacă dimineața cu căruțe hodorogite să strîngă, în schimbul a doi-trei piaștri, gunoaiele de la domicilii, intr-o capitală care nu are servicii de salubritate.

Pe Park Strect, artera comercială a orașului Calcutta, e miezul nopții. În mijlocul străzii pustii, vreo șaizeci de oameni tăcuți trag niște enorme țevi de metal, așezate pe un suport, destinate unui șantier. Îi încadrează patru maiștri, care urlă la ei, dindu-le ordine ; trupurile descărnate se incordează, fețele se crispează de efort. Speranța de viață : 30 de ani.

Lucrează în întuneric. De mai multe zile, centralele termice care alimentează orașul sint în pană și curentul este rationalizat. Trei ore pe zi.

Primul semn al musonului, o ploaie violentă mătură trotuarele acoperite de gunoaie unde dorm, înfășurați în pături, mii de oameni fără adăpost.

Unii trăiesc așa de ani de zile. Majoritatea sint țărani sau muncitori agricoli alungați de secetă de pe ogoare. Și atunci, au venit la Calcutta, cei *nouă milioane de locuitori*

ai Calcuttei — 30 000 pe km², un osuar, un depozit de murdărie umană, un oraș în agonie — în speranța că vor găsi aici de lucru. Calcutta rămîne cel mai mare centru industrial pentru prelucrarea iutei și grupează o treime din totalul industriei indiene constructoare de mașini.

În fața violenței aversei de ploaie, un tînăr cuplu întins pe trotuar încearcă să se adăpostească sub arcada unei uși. Tînăra femeie caută să-și apere copilașul. Mai speră că va supraviețui.

Cu cîteva zile mai înainte, pe la orele 5 dimineața, o femeie, purtînd și ea un copilaș, s-a culcat pe șinele tramvaiului din Lower Circular Road. Ca să termine odată. Și mama și copilul au fost decapitați.

Un adăpost, la Calcutta, este un lux. Pentru a-ți plăti un loc într-un „slum", trebuie să muncești. Un „slum" este un ansamblu de „bustees". Un „bustee" este un grup de opt pînă la zece cocioabe, construite din pămînt uscat, din bambus sau chiar din pînză de iută. Mai multe mii de „slum"-uri acoperă orașul, care nu are nici un canal de scurgere.

În locuințele familiilor bogate din Calcutta, apa de la robinete — care curge o jumătate de oră pe zi — este distribuită după ce a fost tratată. Dar singura stație de epurare din oraș este veche de peste un secol.

„Slum"-urile de cocioabe din pămînt bătătorit ce s-au format sub podul de la Howra — singurul care leagă cele două maluri ale orașului — înoată în excremente. Altele sînt așezate lîngă un rezervor de apă pestilențială care e folosită pentru toate nevoile casnice. Acolo trăiesc în cea mai mare parte zilierii, folosiți în manufacturile de iută pentru 6 pînă la 7 rupii pe zi.

Cum să-ți plătești chiria ? Există cămătarul. El împrumută cu o dobîndă de 12% pe lună. Acum cîteva luni, Mukarjee s-a împrumutat pentru a plăti farmacistul. E măcinat de tuberculoză. N-a putut să restituie banii.

Cu numai zece zile în urmă, Mukarjee, chircit lîngă rigolă, își spăla cele cîteva boabe de orez care-i compun hrana. Organismul său slăbit a cedat. Hemoragie. Camarazii lui au reușit să cheme o ambulanță care l-a dus pînă la intrarea spitalului unde au refuzat să-l primească, așa cum se întîmplă cu toți cei ce nu beneficiază de o favoare sau de relații.

Culeș de organizația maicilor din Ordinul Carității, fondat în urmă cu peste patruzeci de ani la Calcutta de

maica Tereza, călugăriță albaneză care a primit, în 1979, Premiul Nobel pentru pace, Mukarjee a fost instalat în „home for dying destitute"[1]. O sală mare în inima Calcuttei unde se încearcă, după cum arată maica Tereza, „să li se acorde o ultimă afecțiune și mîngîiere celor ce au fost întotdeauna lipsiți de ele". Înconjurat de vreo șaizeci de alți oameni care zac în paturi, condamnați și ei de foamete și privațiuni, lui Mukarjee i s-a făcut perfuzie. Fiecare mișcare respiratorie îi smulge un geamăt. I-a mai rămas de trăit o săptămînă.

Mukarjee era o persoană. Și era convins că are un suflet.

Să ameliorezi situația la Calcutta ? „Absolut inutil", răspunde primul ministru al statului Bengal, Joysi Basu. El adaugă :

„Dacă nu se face nimic in zonele sătești, țăranii vor continua să-și părăsească satele. Populația orașelor va continua să se umfle. Puținul care s-ar face ar fi de-ndată anulat".

Nu se poate face nimic, chiar nimic ?

Frumos, elegant, amabil, rafinat în costumul său alb de mătase, schițează un soi de zîmbet :

„Dispunem de mijloace financiare foarte limitate și trebuie să dăm prioritate dezvoltării rurale. Puținii bani ce ne rămîn, îi folosim pentru a-i ajuta pe cei din cocioabe. Acolo locuiește cea mai mare parte din alegătorii noștri".

Statul Bengal, a cărui capitală regională este Calcutta, are o conducere comunistă. La ultimele alegeri, partidul a obținut 236 de locuri din 294. Cînd primul ministru Basu circulă prin cartierele de mahalale, este contemplat cu respect.

Nehru îi spunea lui Tito.

„Pentru mine, la ora actuală, diviziunea principală în lume nu este între statele comuniste și anticomuniste ; ci între națiunile dotate cu o economie industrială puternic dezvoltată și națiunile subdezvoltate care se zbat să supraviețuiască".

Iar Franz Fanon scria în 1960 :

„Trebuie să le spunem și să le explicăm țărilor capitaliste că problema fundamentală a epocii contemporane

---

[1] Căminul pentru nevoiașii muribunzi (în engleză în original). — *Nota trad.*

nu este războiul dintre regimul socialist și ele. Trebuie să se pună capăt acestui «război rece», care nu duce nicăieri, să se oprească nuclearizarea lumii, să se investească generos și să fie ajutate din punct de vedere tehnic regiunile subdezvoltate. *Soarta omenirii depinde de răspunsul ce va fi dat acestei chestiuni*".

Așadar, spirite lucide au văzut, voci puternice au profetizat, din vreme, în ce termeni se va pune problema secolului. Nu în realitatea militară Est-Vest, care n-a încetat să obsedeze și să sterilizeze forțele creatoare de viață și de progres, ci la frontiera dintre Nord și Sud. Nu au fost înțelese.

Orb și surd la tot ce se întîmplă în afara orbitei lui, universul industrial a rămas înțepenit în acel adevărat război civil, cel care nu încetează să fie pregătit între Est și Vest.

Astăzi, cînd apare la orizont imprevizibila alianță dintre O.P.E.C. și lumea a treia, se manifestă aceeași neîncredere. Pentru a se liniști în fața propriei frici, se afișează disprețul : „Ei" nu se vor înțelege... Arabii au rămas ei vreodată uniți pentru mult timp ? Dar organizația s-a constituit și totul s-a schimbat.

Acum se spune : petrolul — este un caz special.

Special ? Înainte de petrol a existat, în lumea industrială, o altă materie primă, chiar mult mai prețioasă. Omul. Pentru industrie : „mîna de lucru". Vreme îndelungată a fost supusă, și ea, „legii pieței". Industria avea nevoie de mină de lucru și făcea angajări. Cu un salariu de subzistență. Dacă piața se reducea sau se schimba, industria făcea concedieri.

Cînd a început lupta — lungă și uneori sîngeroasă — a celor care avuseseră ideea de a crea un „cartel" al mîinii de lucru, el a fost numit „sindicalism". A prins forță, și stăpînii economiei, ca și economiștii, au anunțat, atunci, sfîrșitul lumii. În fapt, era începutul expansiunii ei.

Materia primă umană a încetat să mai fie total supusă legii pieței. Fluctuația ei, prețul ei, protejarea ei au făcut, succesiv, obiectul unor contracte, pe măsură ce se dezvolta industria. Chiar astăzi, cele cîteva democrații industriale care au respectat contractul, care n-au încercat să profite de „criză" pentru a înfrînge sindicalismul, sînt cele care au rămas eficace.

„Cartelul" mîinii de lucru a fost, deci, primul, născut și el din revoltă. Reputat și el ca „nerealist".

Sprijinit de cartelul petrolului, cel al materiilor prime se află, deci, în fața noastră.

În ce măsură țările dezvoltate vor depinde de el, poate fiecare să-și dea seama din lucrurile cotidiene, cele mai banale ale vieții. Să vedem.

Un raport secret la Bonn

Fără îndoială, ne putem lipsi de cafea.

Probabil că substitutele pe bază de orz, ovăz sau arahide, pe care firmele alimentare le pun la punct, vor alcătui, mîine, micul nostru dejun.

Micul dejun însoțit, poate, de pîine prăjită pe grătarul de azbest — *importat* — îl serviți înainte sau după ce vă faceți toaleta ? În fața unei oglinzi din argint sau aluminiu — *importate*. Cu un aparat de ras electric prevăzut cu baterii de litiu — *importat* — și cu fir de cupru — *importat* — sau cu un aparat de ras obișnuit, ale cărui lame sînt făcute dintr-un aliaj fin de oțel, tungsten și vanadiu — *importate*. Sau aranjîndu-vă pieptănătura cu un foen din oțel — *importat* — în timp ce ascultați știrile la un tranzistor, ale cărui baterii sînt din litiu — *importat*.

Ieșiți din casă, îmbrăcat în haine de lînă sau bumbac — *importate* — după ce ați redus sistemul de încălzire, ale cărui țevi din cupru — *importat* — alimentează radiatoare din nichel sau crom — *importate*.

Plouă. Jgheabul de la streașina din zinc — *importat* — curge șiroaie. Luați metroul ? Mașina ?

Mașina. Demarează greu. Are ceva la baterie : litiu, mangan și plumb — *importate* —, încercuite de discuri din antimoniu — *importat*.

Mașina tușește și demarează. Datorită catalizatorului de la țeava de eșapament cu site din platină — *importată* —, gazele pe care le emană au devenit mai puțin poluante. Dar doi conducători auto neglijenți au înghesuit-o între mașinile lor atît de tare încît trebuie să faci cîteva manevre, lovind de mai multe ori barele de protecție din crom — *importat* —, pînă reușești să degajezi produsul de 300 de tone de minereu de fier brut — *importat* (adică volumul necesar pentru vehicule), zgîriind

vopseaua pe bază de plumb — *importat* — de pe aripa dreaptă.

Mai bine aţi fi luat loc într-un vagon de metrou sau într-un autobuz, şi unul şi altul din aluminiu — *importat.*

Iată-vă, în sfîrşit, în ascensor, ignifugat cu antimoniu — *importat* —, care vă duce la etajul unde se află biroul în care lucraţi.

Telefonul (receptor cu lame de aluminiu — *importat* —, cabluri de cupru — *importat*) funcţionează, dar cerul e noros şi nu vedeţi să scrieţi. Aprindeţi becul, al cărui filament e din tungsten — *importat* — sau tuburile de neon, compuse din magneziu, silicat de cadmiu, mercur de zinc — *importate.*

Clapele maşinii de scris şi caracterele literelor sînt din oţel — *importat.*

Hîrtiile sînt gata pentru a fi semnate cu stiloul cu peniţă de aur — *importat* — şi cu pompă de cauciuc — *importat* ; sau mai degrabă cu un banal pix cu pastă, a cărui bilă este din tungsten sau vanadiu — *importate*...

Acest dinte care vă doare, trebuie, în cele din urmă, să-l trataţi. Dentistul vă va pune o plombă din aur şi mercur — *importate.* Este ceea ce se numeşte un amalgam.

Fiindcă sînteţi un bărbat grijuliu, sau o femeie grijulie, vă opriţi, în drum spre casă, la o băcănie unde cumpăraţi sardele, ton sau orice altă cutie de conserve făcută din crom şi cositor — *importate.* Două treimi din aceste importuri, în Europa, sînt folosite pentru producţia cutiilor de conserve. Suc de fructe ? Nu, nu din cutie. Aţi citit undeva că aceste cutii de conserve placate cu cadmiu — *importat* — ar fi cancerigene. Într-un ziar a cărui hîrtie este din *import.*

În plină înghesuială, vă gîndiţi că mai bine aţi fi folosit bicicleta decît să consumaţi benzină — se fac astăzi biciclete atît de frumoase din titan — *importat.*

Vă duceţi să vă ridicaţi fotografiile date la developat şi cumpăraţi peliculă din argint — *importat.*

În timp ce se pregăteşte mîncarea într-o cratiţă de aluminiu — *importat* — pui un disc la un picup Hi-Fi, al cărui platan este din oţel, bronz şi aluminiu — *importate* — şi al cărui ac este din safir sau diamant şlefuit — *importate.*

La ora cînd se transmit ştirile, te uiţi la ecranul televizorului, fabricat din sulfură de zinc şi de cadmiu — *importate.*

Afli că o platformă de foraj din Marea Nordului, făcută din niobiu — *importat* — s-a răsturnat omorînd cîteva zeci de tehnicieni, care au fost înghiţiţi de valuri.

Toate aceste materii prime sînt prezente în fiecare moment, în fiecare obiect al vieţii cotidiene. Cum să ştie locuitorii ţărilor bogate ceea ce guvernele lor abia încep să descopere : că locurile lor de muncă, nivelul lor de trai, esenţialul industriei lor, şi chiar securitatea lor, depind, dincolo de necesitatea evidentă, obsedantă, a petrolului, de aceste materii prime ?

Acum doi ani, cancelarul Schmidt a cerut să fie întocmit un raport privind consecinţele asupra economiei vest-germane ale eventualei penurii a cinci materii prime. Concluziile lui au fost de asemenea natură, încît guvernul a interzis publicarea lui.

Acest raport cifrează la mai multe *milioane* pierderile bruşte de locuri de muncă în industriile siderurgică, a automobilului, aeronautică şi navală dacă Germania federală ar fi privată de *cinci minereuri*, doar de cinci, pe care le importă din Africa australă.

Este vorba de *crom*, de neînlocuit în producţia de oţeluri speciale ; de *molibden*, pentru fabricarea aliajelor refractare folosite în construcţia reactoarelor pentru avioane ; de *vanadiu*, esenţial pentru îmbrăcarea barelor de combustibili nucleari ; de *azbest*, material izolant pentru navele spaţiale, dar şi pentru saboţii de frîne, husele de baterii, conductele de petrol ; şi de *mangan*, folosit în metalurgie pentru toate aliajele de aluminiu.

Acelaşi raport estimează că o reducere cu 30% a importurilor de *crom*, timp de un an, ar provoca, prin paralizarea activităţilor care-l consumă, o scădere de 25% a PNB.

Ca urmare a acestui raport, guvernul federal a hotărît, în iunie 1979, că trebuiau făcute stocuri de un an din materiile citate. Stocuri constituite de sectorul privat, cu ajutorul fondurilor publice. Bundesbank a acceptat să se angajeze cu 1,5 miliarde de dolari în această operaţiune de asigurare a vieţii.

Stoparea furnizării de *mangan* de către una din cele cinci ţări producătoare — Gabonul, Africa de Sud, Australia, India, Brazilia — ar crea „tulburări majore pentru economia occidentală", indică un alt raport comandat de guvernul britanic la cererea ministrului industriei.

Universul industrial este pe cale de a descoperi că supraviețuirea sa depinde de lumea a treia, tot atît cît depinde supraviețuirea lumii a treia de el. Această lume a treia care i-a furnizat mijloacele materiale pentru propria lui expansiune fără precedent în al treilea sfert al secolului, expansiune ale cărei rezultate n-a știut să le împartă. În timp ce nivelul său de trai se dubla, iar venitul său mediu pe locuitor creștea cu 100%, cel al lumii a treia sporea cu 3 dolari pe an și pe locuitor. Trei dolari, adică 12 franci pe an.

Întîlnirea de la Brioni

Decolonizarea, apusul imperiilor nu au sărăcit Europa. Dimpotrivă, au îmbogățit-o.

„Cînd auzim un șef de stat european declarînd cu mina pe inimă că trebuie să se vină în ajutorul sărmanelor popoare subdezvoltate, nu ne cutremurăm de recunoștință, scria Franz Fanon. Ne spunem: este o despăgubire dreaptă ce ni se cuvine".

Dar n-a existat nici o despăgubire. Fanon adăuga că, dacă „din lipsă de înțelepciune", țările colonizatoare nu o vor face, „dialectica implacabilă a propriului lor sistem va lua asupra sa misiunea de a le asfixia". Ceea ce s-a și întîmplat.

Cum de nu s-a înțeles acest lucru înainte ?

Acum însă trebuie — în cazul în care nu sîntem complet inapți de a sesiza șansa, ultima de data aceasta, dar reală, care se va prezenta — să ajungem la o înțelegere cu „ceilalți".

Au existat, în fiecare epocă, și există și astăzi, lideri autentici în lumea a treia. Occidentul nu a știut niciodată să vadă în ei egalii lor, adeseori spirite superioare — demne de a fi recunoscute ca atare. Ci mereu și întotdeauna niște „coate goale" aroganți, care trebuie înlăturați.

Așa va fi și la un an după Bandung.

Cum află că tranzacția a reușit, secretarul de stat Foster Dulles îi trimite pe adjunctul său direct, Kermit Roosevelt, la Cairo, cu un mesaj pentru Nasser. Dacă Egiptul își menține tranzacția, Statele Unite vor aplica, în re-

plică, următoarele măsuri : întreruperea ajutorului tehnic şi economic, ruperea relaţiilor diplomatice, interceptarea, eventuală, în largul mării a navelor ce transportă armele.

Or, la vremea aceea, marele proiect al lui Nasser, principala sa ambiţie nu este războiul, ci dimpotrivă : construirea celui mai mare obiectiv economic din Orientul Mijlociu — barajul de la Assuan. Este vorba de devierea apelor Nilului. Costul 500 000 000 de dolari.

Statele Unite anunţaseră că vor pune, fără condiţii, la dispoziţia Egiptului 54 000 000 de dolari pentru începerea primei faze a lucrărilor. Londra va adăuga 16 000 000. Preşedintele Băncii mondiale propune, la rîndul lui, un împrumut de 200 000 000 de dolari, cu o dobîndă de 3,5%, rambursabil în douăzeci de ani.

Tito, Nehru şi Nasser petrec cîteva zile împreună, în vara aceea, pe insula Brioni, una din reşedinţele lui Tito. Este pentru prima oară că se întîlnesc toţi trei. Barajul de la Assuan se află în centrul discuţiilor lor asupra viitorului şi asupra dezvoltării.

Nehru soseşte ultimul. Intrigat de grupul de ziarişti pe care-l vede pe aeroportul local din Pola, lansează : „Nu-i decît o întîlnire prietenească, nu o conferinţă".

Tito izbucneşte în rîs : „De ce încercaţi să minimalizaţi importanţa reuniunii noastre ?"

Dar Nehru nu se simte la largul lui. „Vorbesc despre noi ca şi cum am vrea să formăm un nou bloc, în timp ce misiunea noastră comună este tocmai de a fi împotriva blocurilor !"

Nasser pare îngrijorat în legătură cu barajul de la Assuan. „Eu, spune Tito, trebuie să rezolv şapte probleme : am un stat care foloseşte două alfabete, latin şi cirilic ; în care se vorbesc trei limbi : sîrbo-croata, slovena, macedoneana ; în care se practică patru religii : islamismul, creştinismul ortodox, catolicismul şi iudaismul ; care grupează oameni de cinci naţionalităţi : sloveni, croaţi, sîrbi, muntenegreni şi macedoneni, formînd şase republici. Şi avem şapte vecini".

Conversaţia, între ei, se înfiripă uşor ; constată că, deşi veniţi din trei lumi diferite, au aceeaşi viziune asupra viitorului şi întîmpină aceleaşi dificultăţi pe calea spre viitor.

Blocaj Est-Vest : trebuie slăbită încordarea. Să nu fii înrolat, să nu fii „aliniat". Atitudine de ignorare şi dispreţ

a lumii industrializate față de masele subdezvoltate : trebuie dărîmat acest zid.

Lucrul pe care lumea îl va descoperi în 1980 sub șocul crizei mondiale — și nu înainte — constituie pentru ei o obsesie, ca urmare a propriei lor reflecții, încă de acum douăzeci de ani. E o lecție ce trebuie luată în seamă...

Tito le citește lui Nehru și lui Nasser mesajele de felicitare pe care le-a primit din toate colțurile lumii în legătură cu întîlnirea lor. Flutură unul din ele :

„Asta mi-a fost trimis de cineva care dorește să ia parte la discuția noastră. Nu vă spun numele, vreau să văd cum va reacționa Nasser".

Îi întinde mesajul ; semnatarul lui îi cere mareșalului Tito să servească drept mediator în conflictul israeliano-arab. Se arată dispus să vină cu avionul la Brioni și să se alăture grupului nealiniaților. Este primul ministru al Israelului, David Ben Gurion.

Nasser : „Ia te uită, hotărît lucru, reuniunea noastră nu-i o reuniune oarecare..."

Ben Gurion și prietenii săi laburiști israelieni, pe atunci la putere, doreau sincer, din tot sufletul să nu joace rolul de pioni în confruntarea Est-Vest, să-și dezvolte țara în mijlocul arabilor și împreună cu ei. O să vedem cine i-a abătut de la această misiune pentru a-i antrena în război.

Lui Tito îi place să-și ducă prietenii la Vanga, o mică insulă situată chiar în spatele vilei sale, pe care a populat-o cu animale, cu păsări și unde le-a dat drumul maimuțelor primite în dar de la Nehru. Aici se află și pivnițele sale. Amator de vinuri fine, le oferă cu plăcere oaspeților, în timp ce discuțiile continuă în jurul mesei din cramă.

Tito este foarte bine informat despre tot ce se întîmplă. Nehru și Nasser apreciază modul cum își adună și analizează informațiile.

Tito va întreține tot timpul un sistem de informații despre Vatican, legătură politică și diplomatică pe care o considera importantă pentru obținerea de relații din sursă directă asupra Occidentului.

La sfîrșitul întîlnirii de la Brioni, cei trei conducători ajung la o concluzie comună pe care o semnează toți : conceptul schițat la Bandung s-a desăvîrșit, ei vorbesc de acum înainte de „neutralitate pozitivă". Aceasta este, și

va rămîne, politica lor. În fapt, ea înseamnă : *dezvoltare înainte de toate.*

În timp ce Nasser își ia rămas bun de la Tito, ambasadorul Egiptului la Washington este convocat de Foster Dulles.

„Domnule ambasador, declară secretarul de stat, n-o să vă ajutăm în ce privește barajul și vom publica o declarație pentru a aduce la cunoștință acest lucru".

Îi citește diplomatului, neprevenit, uluit, o declarație care a fost transmisă presei : ajutorul american nu va fi acordat, deoarece „economia egipteană nu este în măsură să suporte un asemenea proiect".

Și încheie : „Credem că oricine va construi acest baraj își va atrage ura poporului egiptean, căci o asemenea povară va fi copleșitoare pentru el... Mai ales cînd se asociază cu cumpărarea de arme !"

Nasser se află împreună cu Nehru în avionul care-l duce de la Brioni la Cairo, unde Nehru intenționează să rămînă cîteva zile.

Ofițerul de legătură își face apariția din cabina echipajului cu un mesaj transmis prin radio. Este declarația lui Foster Dulles. Nasser o citește. Apoi, cerindu-i scuze lui Nehru, fără să-i citească ce conține mesajul, se ridică pentru a i-l arăta lui Heikal, care îl însoțește : „Nu este o simplă retragere. Este un atac la adresa regimului. Poporul egiptean este întărîtat să-l răstoarne".

Se așază deoparte și rămîne tăcut un sfert de oră.

Apoi se ridică și se apropie de Nehru, ca să-l informeze. Nehru citește cu atenție : „Aroganți mai sînt oamenii ăștia !", spune el.

Nu mai discută, pentru moment. Prima lovitură dată acțiunii lor necesită o atentă reflecție. E în joc soarta „tuturor țărilor proletare".

Aproape de miezul nopții, avionul aterizează pe aeroportul din Cairo. Tot corpul diplomatic, inclusiv ambasadorul Statelor Unite, a venit să-l întîmpine pe Rais[1]. Nasser salută, nu spune nimic și se-ndreaptă spre domiciliu, la volanul mașinii sale.

A doua zi, Nehru își scurtează vizita și pleacă mai departe. Între 10 și 11 dimineața, Nasser își redactează replica : va naționaliza Canalul Suez. Adaugă că va folosi

---

[1] Președinte (în arabă). — *Nota trad.*

veniturile canalului pentru construirea barajului de la Assuan ; Egiptul nu va datora nimănui nimic.

Înainte de a-şi face publică hotărîrea, se informează : care este situaţia exactă a forţelor britanice în Cipru, Malta, Libia şi Atena ? Dacă aceste forţe sînt destul de numeroase şi pregătite, britanicii vor încerca o intervenţie militară imediată, apreciază el.

A doua zi, a aflat destule lucruri pentru a fi convins că englezii nu dispun, în zonă, de suficiente forţe armate pentru a invada Egiptul, că vor avea nevoie de două luni pentru a le aduna.

„O lună, nu-mi trebuie mai mult", conchide Nasser.

Colaboratorii lui sînt îngrijoraţi de eventualitatea unei intervenţii militare franceze. „Nu, spune el, au destule de făcut în Algeria. Dacă englezilor le trebuie două luni, francezii au nevoie de cel puţin tot atîta timp".

Prevăzuse să pronunţe, a doua zi, un discurs la Alexandria pentru a comemora plecarea regelui Faruk din Egipt. Nu anulează ceremonia. Dar va rosti un discurs cu totul diferit.

Însărcinează un comando să plece la Ismailia şi să-i asculte discursul la radio. Cînd va pronunţa numele lui „Ferdinand de Lesseps", constructorul francez al canalului, comandoul va şti că trebuie să treacă la acţiune.

În faţa unei uriaşe mulţimi de 250 000 de oameni masaţi în piaţa Eliberării din Alexandria, Nasser ia cuvîntul.

Pentru prima oară, acest om bănuitor, timid, găseşte tonul potrivit. Deşi stăpînit de minie, a descoperit cum să vorbească mulţimii.

O linişteşte, o face să rîdă, povestind despre răfuielile lui cu diplomaţii americani, cu „acest domn care-mi reaminteşte, spune el, de Ferdinand de Lesseps". Semnalul este dat. Ştie că acţiunea a început.

Reia : „Chiar în clipa în care vă vorbesc, ziarul oficial publică legea naţionalizării Companiei Suezului...". Şi lansează : „Canalul va plăti barajul ! Astăzi, în numele poporului, preiau canalul ! Chiar în seara asta, canalul nostru va fi egiptean, condus de egipteni !"

Îl întîmpină un delir de entuziasm, de aclamaţii, de bucurie. Pentru Nasser este o consacrare. În ochii poporului, canalul este supremul simbol al dominaţiei coloniale. Mii de egipteni au murit săpîndu-l. Compania Suezului a

rămas, după independența, un stat în stat, care avea chiar un steag propriu.

Comandoul care, la numele lui Lesseps, a declanșat operațiunea a pus stăpînire pe instalații, în timp ce, la Cairo, poliția ocupa birourile Companiei Suezului.

Complot la Paris

Ceea ce începe atunci, după naționalizarea Canalului Suez, este una din ultimele expediții militare ale Occidentului împotriva popoarelor lumii a treia, în încercarea de a-și păstra pozițiile prin forță. Ea se va încheia cu un fiasco.

Ultima va fi cea a Statelor Unite în Vietnam, care va eșua la rîndul ei, cu aceleași consecințe. Acesta va fi sfîrșitul unei lungi epoci de dominație, de ignoranță și de iluzii.

Nasser avea dreptul să considere faimosul canal drept proprietate egipteană. Dealtfel, el va despăgubi foarte convenabil Compania Canalului care, cu această avere, va ridica un imperiu bancar înfloritor. În ce privește canalul — marea operă a lui Lesseps — blocat, el va obliga la construirea de tancuri petroliere uriașe de 300 000 și 500 000 de tone, necesare pentru transportul țițeiului pe oceane. Cînd canalul va fi redeschis traficului, se va dovedi prea îngust pentru aceste vase-gigant.

Dar Nasser, pentru viitorul imediat, a evaluat prost riscurile militare. În special a apreciat greșit pasiunea, furia pe care le-a dezlănțuit — la Londra, ca și la Paris.

Doi oameni de stat, Churchill la Londra, Mendès France la Paris, au fost înlocuiți la conducerea guvernelor lor cu oameni de bună credință, dar fără viziune mondială. Sînt politicieni naționaliști, care merg timid pe urmele marilor lor predecesori. Răniți în amorul propriu, ei vor comite ireparabilul.

Anthony Eden consideră că, „odată cu Canalul Suez, însuși imperiul britanic" — drapelul său, prezența sa în lume, viitorul său pe mări, prestigiul său — se află în joc. Trebuie încercat totul, pentru a lua înapoi canalul de la „acest bandit de Nasser".

Guy Mollet, președintele Consiliului de Miniștri al Franței, șeful partidului socialist, este angajat în lupta cu poporul algerian răsculat împotriva colonialismului francez care durează de peste un secol. Nimeni, în rîndul clasei conducătoare, nu a luat in serios această revoltă, la începuturile ei, în noiembrie 1954.

Lună de lună, în ciuda trimiterii de trupe tot mai numeroase și, în cele din urmă, a întregului tineret aflat sub arme ca să „păstreze Algeria pentru Franța", revolta s-a întins. Chiar în capitală — Alger — atentatele se înmulțesc. Și în celelalte două orașe principale, Oran în Vest, spre Maroc, Constantine în Est, spre Tunisia și Libia, începe să domnească teroarea. La sate, în djebel [1]-uri și spre Sahara, circulația este interzisă după apusul soarelui.

Guy Mollet nu are să le propună nici o politică algerienilor, dar refuză să-i „recunoască" pe liderii revoltei: „Nu discutăm cu ucigași — Algeria este Franța". Temîndu-se să nu fie considerat destul de „patriot", se crede și conducător de oști. Nu se discută. Se loveste.

Curînd, armata franceză în Algeria numără un milion de oameni. Dar cu cît este mai numeroasă, cu atît populația algeriană îi protejează, îi încurajează pe răsculați, li se alătură.

Și cu cît este mai numeroasă, cu atît luptătorii algerieni, ca și vietnamezii mai tîrziu, se înarmează direct, furînd fiecare pușcă, fiecare mitralieră de la corpul expeditionar. Guvernul socialist începe să fie profund îngrijorat.

În aceste condiții se produce apropierea de celălalt guvern umilit, cel de la Londra, după pierderea Canalului Suez.

Anthony Eden, conservator, nu vrea, nici el, să fie considerat mai puțin preocupat decît ilustrii săi predecesori de măreția Imperiului. Canalul este tot ce a mai rămas din acest Imperiu.

Eden și Mollet se întîlnesc în secret și hotărăsc să întreprindă o acțiune de pedepsire împotriva lui Nasser.

Mollet crede că „rebeliunea algeriană" se va stinge dacă nu mai este susținută din afară, adică de Egipt. E mulțumit constatînd la Eden aceeași atitudine hotărîtă. Rămîn

[1] Munte (în arabă). — *Nota trad.*

de găsit mijloacele pentru obținerea victoriei pe teren. Căci nu le au. Mijloacele militare reunite ale Angliei și Franței pot asigura atacurile aeriene și blocada navală împotriva acțiunii egiptene de apărare, mult inferioară. Dar ce trupe terestre ar putea invada o țară atît de întinsă și atit de populată ca Egiptul ?

Din această lacună în dispozitivul european împotriva primei puteri arabe a epocii va izvorî ideea cea mai funestă, cea mai nesăbuită, care nu va mai înceta să declanșeze consecințe în lanț : trimiterea la asalt a armatei Israelului.

Trebuie să evaluăm exact ceea ce reprezintă această hotărîre pentru momentul în care este evocată, în 1956.

Niciodată, de la hotărîrea creării Israelului în 1947, de către imensa majoritate a statelor membre ale O.N.U., niciodată, mica dar moderna armată israeliană, făurită metodic de Ben Gurion și de primul său adjunct, Shimon Peres, n-a ieșit în afara frontierelor țării. Este o armată exclusiv defensivă, flexibilă, motorizată pentru a apăra frontiere extrem de vulnerabile, dar Israelul n-a prevăzut niciodată că ea va reprezenta un instrument de cucerire.

Israelienii sînt în întregime ocupați să transforme deșertul ce le-a fost atribuit într-o țară care să-i poată hrăni și care apoi să se modernizeze pentru a produce. Își consacră toate forțele acestui scop. Și reușesc. În condiții de securitate.

E momentul în care șeful guvernului, Ben Gurion, este convocat, în mare secret — lîngă Paris, într-un hangar căruia i s-a schimbat destinația — de către Guy Mollet și Anthony Eden.

I se propune un tîrg : dacă armata Israelului se alătură coaliției franco-britanice și declanșează atacul asupra Canalului Suez, ea va fi protejată de aviația celor două țări, sprijinită de parașutiștii lor. Și astfel, Ben Gurion va „scăpa de singurul lider politic arab care reprezintă un pericol pentru Israel", spune Eden. Va putea, de asemenea, să-și extindă foarte mult teritoriul pe pămînt egiptean, în deșertul Sinai, din care „egiptenii incapabili n-au știut să facă nimic", adaugă Guy Mollet.

Liderul israelian este deopotrivă uluit și încurcat.

Nu-și imagina Europa într-o asemenea stare de panică și agresivitate împotriva Egiptului. Credea că cele două

foste imperii au întors definitiv pagina „militarismului colonial".

În sfîrșit, nu are posibilitatea să reflecteze asupra consecințelor ulterioare, pentru pacea Israelului, ale unui act de agresiune in sînul unei asemenea coaliții.

Îi întreabă, totuși, pe interlocutorii săi, care va fi atitudinea Americii. Eden și Mollet ii garantează că, de la dezacordul public dintre Dulles și Nasser, America nu așteaptă decit căderea liderului arab. După părerea lor, nu există nici un dubiu : dacă operațiunea este declanșată, America nu va reacționa. Dealtfel, este o afacere de cel mult cîteva zile. Egiptul se va prăbuși.

Acordul se realizează astfel într-o serie de neînțelegeri și într-un climat pasional. Reîntors la Tel-Aviv, lui Ben Gurion îi va fi greu să explice guvernului său tot ceea ce a auzit. Dar, ceea ce va reține, în mod clar, este voința Occidentului de a scăpa cu orice preț de Nasser.

Pentru Israel, nu este oare ocazia unică și, ca să spunem așa, obligatorie de a face un serviciu protectorilor și aliaților săi și de a-și întări, în acest fel, securitatea ?...

Operațiunea e declanșată. Aviația britanică bombardează, parașutiștii francezi sar, diviziile israeliene năvălesc asupra canalului. Apărarea egipteană este străpunsă. Dar dacă Nasser s-a înșelat în evaluarea raportului de forțe pe teren, liderii — englez și francez — s-au înșelat mult mai grav asupra raportului de forțe din lume.

În mai puțin de două zile, Washingtonul va opri totul.

Un ultimatum al președintelui Eisenhower este transmis, prin șeful lui de stat major, Londrei și Parisului : francezii și englezii au la dispoziție douăzeci și patru de ore pentru a declara încetarea focului și apoi pentru a începe retragerea din Egipt.

Și cum orele trec, Eisenhower folosește de data aceasta telefonul pentru a se adresa direct premierului britanic : „Anthony, ce v-a apucat ? Sînteți nebun ? Vreau să opriți imediat această aventură absurdă. Dacă nu, armata americană va veni în ajutorul lui Nasser. Vă rog să-l înștiințați și pe colegul dumneavoastră de la Paris. Guvernului israelian îi vom comunica noi înșine acest lucru".

A doua zi, totul ia sfîrșit. Nasser este salvat din ordinul american.

Lumea întreagă contemplă spectacolul acestor două foarte vechi și glorioase puteri europene, Anglia și Franța,

cuprinse de furie naţionalistă, aproape rasistă, apoi îngenuncheate, în cîteva ore, de protectorul lor american. Îngrozitor moment pentru Europa.

Dramă istorică pentru Israel, antrenat într-o aventură militară care-i transformă fizionomia, situaţia şi viitorul în cadrul universului arab.

Mollet şi Eden i-au dat nucii naţiuni ebraice una din loviturile cele mai nefaste : ei au creat imaginea unei „baze militare avansate" a Occidentului imperialist în inima Orientului Mijlociu.

Anglia a pierdut ultimele sale poziţii în lumea arabă şi în împărăţia petrolului în favoarea Americii, peste măsură de satisfăcută de intervenţia pacificatoare a lui Eisenhower, de parcă ar fi fost o reînviere a epocii rooseveltiene.

Franţa se află pe calea lentă, dar inexorabilă, a înfrîngerii în întreaga Africă de Nord. Aventura militară algeriană va antrena căderea republicii parlamentare la Paris, sub ameninţarea generalilor corpului expediţionar, şi reîntoarcerea generalului de Gaulle, care şi-a părăsit satul din Colombey, unde trăieşte de doisprezece ani, tăcut şi uitat, pentru a prelua din nou puterea în republica aflată în agonie.

Nasser, salvat de inconştienţa europeană, joacă atunci o carte mare : îşi permite, mulţumindu-i pe de o parte lui Eisenhower, să se întoarcă spre U.R.S.S. pentru a relansa, împreună cu ea, marele proiect al barajului de la Assuan.

Hruşciov îl va inaugura opt ani mai tîrziu. U.R.S.S. a furnizat inginerii şi banii.

În sfîrşit, experienţa Suezului i-a adus lui Nasser o imensă popularitate, al cărei ecou a răsunat în toată lumea arabă. Majoritatea liderilor naţionalişti egipteni nu au crezut, potrivit propriilor lor termeni, „nici în arabi, nici în lumea arabă" şi au oscilat între o politică egipteană dusă din Egipt şi o politică panarabă. Lovitura Suezului a schimbat totul.

Suezul a făcut din Raisul egiptean heraldul maselor arabe, care au ca element comun, dincolo de limbă, „umilinţa trăită de popoarele colonizate ce s-au călit în acelaşi creuzet al nedreptăţilor".

Lumea arabă, care a pus stăpînire pe el tot atît cît a pus el stăpînire pe lumea arabă, va sta la baza strategiei Raisului. Dinastică sau revoluţionară, măcinată de riva-

lităţi şi tulburări, lumea arabă, pînă atunci teren de manevră al imperiilor străine, intră pe scena mondială. Pe care nu o va mai părăsi.

Lupta pentru petrol este pe punctul de a începe. Directorul „Centrului arab de studii în problemele petrolului", sirianul Nicolas Sarkis, militant al lumii arabe, povesteşte în 1980 :

„În satul meu natal, în Siria, locuiam la cîţiva metri de conducta companiei Irak Petroleum. Copil fiind, vedeam această bogăţie ţişnind din pămînt pentru a se furişa în conductele ce o transportau spre porturile de unde era exportată, în timp ce acasă şi la şcoală tremuram de frig. Frig pe care îl simt şi acum în oase.

Mama se scula în zori ca să răzuiască pojghiţa de gheaţă strînsă în timpul nopţii în faţa uşii şi pe scară şi ca să încălzească puţin casa, înainte de sculare noastră, cu lemne cînd aveam cu ce să le cumpărăm. Petrolul nu era pentru noi".

Nicolas Sarkis a jucat un rol-cheie în naţionalizările făcute de Irak, Algeria, Libia în cursul anilor '70. Este unul din oamenii marcaţi de frustrări şi umilinţe, oameni care au apărut în ţările arabe, mai duri şi mai intransigenţi decît conducătorii care, uneori, i-au înlăturat sau i-au exilat, aşa cum s-a întîmplat cu Tariki, sauditul, care a întemeiat O.P.E.C.-ul, înainte de a fi înlocuit, la ordinul regelui Feisal, cu un strateg mai răbdător.

Sarkis, cufundat în amintirile sale — fiasco european la Suez şi eroare mărginită a preşedintelui companiei Esso, în sala consiliului său de administraţie, care au favorizat ascensiunea puterii arabe şi a puterii petroliere în centrul lumii a treia — continuă :

„Companiile întreţineau o adevărată teroare intelectuală în legătură cu petrolul. La primele cinci congrese arabe ale petrolului, desfăşurate la Cairo, Beirut şi Alexandria, între 1959 şi 1965, cvasitotalitatea comunicărilor erau prezentate de companiile concesionare şi nu aveau alt scop decît să demonstreze că arabii ar avea tot interesul să nu se amestece în activitatea petrolieră. Companiile împingeau zelul lor pînă acolo încît judecau în locul arabilor : Coranul şi Evanghelia erau invocate de companii pentru a justifica ceea ce ele numeau «caracterul sacru» al contractelor de concesionare. Societatea Aramco a recurs chiar la serviciile unui jurist arab pentru a de-

monstra că modificarea acestor contracte ar fi contrară «cuvîntului dat», potrivit Islamului. Puţinii delegaţi arabi care îndrăzneau să ridice glasul pentru a protesta şi a sugera dezvoltarea industriei locale de rafinare sau modificarea fiscalităţii erau atacaţi violent, umiliţi şi ridiculizaţi de reprezentanţii companiilor".

Această farsă marca începutul sfîrşitului.

India este pedepsită

Umiliţi : este cuvîntul cel mai potrivit.

„Cu secolele noastre de civilizaţie, cu ceea ce am dat noi rasei umane, tot ce am obţinut din partea Occidentului a fost că ne-a umilit", le spune Zhou Enlai lui Nasser şi lui Nehru, pe care-i vede pentru ultima oară.

După ce şi-a petrecut după-masa vizitînd fabulosul muzeu din Cairo, seara, pe terasa casei lui Nasser, Zhou Enlai, aprinzînd ţigară de la ţigară, stă la taifas, în iarna lui 1969, cu prietenii săi despre civilizaţiile asiatice, despre viitorul lor.

Vocii sale pline de amărăciune, fapt neobişnuit la acest om necomunicativ, îi răspunde ca un ecou vocea obosită a liderului indian :

„Prima bombă nucleară a explodat pe pămînt asiatic. Primul om care a murit de pe urma efectelor unei experienţe cu bomba termonucleară cu hidrogen era un asiatic. M-am întrebat, adesea, dacă ar fi îndrăznit să folosească aceste metode împotriva albilor ?"

Nehru mai are de trăit trei ani, dar fizic este deja epuizat şi nu mai încearcă s-o ascundă. Suferă împreună cu poporul său, ca şi el. Mizeria fizică şi suferinţa morală fac corp comun. Pentru India, pentru el.

„Nealinierea" l-a determinat să refuze aderarea la alianţele militare. Este suspectat. Ţările occidentale membre ale consorţiului de ajutorare a Indiei îl vor „pedepsi".

În primăvara anului 1962, reprezentanţii lor reuniţi la Paris hotărăsc să reducă sumele alocate pentru cel de-al III-lea Plan de dezvoltare a Indiei.

Guvernul american, în ceea ce-l privește, pune și el condiții : o apropiere indo-pakistaneză, singurul mijloc, în ochii lui, de a crea o organizație militară a peninsulei.

Pakistanul era, în acea vreme, o țară născută din dezmembrarea Indiei cînd aceasta și-a dobîndit independența și compusă în mod ciudat din două zone situate de o parte și de alta a Indiei, una la Vest (actualul Pakistan), cealaltă la Est (actualul Bangladesh).

Nehru solicită ajutor din partea Statelor Unite. Ajutor refuzat de Departamentul de Stat ca să-l pedepsească pentru veleitățile sale de independență.

„Kennedy poate ar fi schimbat orientarea politică", spune Chester Bowles, fost ambasador în India, „dar a fost îngropat în aceeași zi în care urma să aibă loc un consiliu asupra acestui subiect. Am fi avut o șansă de a ne apropia de India ; am scăpat-o. Statele Unite nu au avut nici o politică față de lumea a treia, în special în Asia. Numai o serie de reacții la crize".

O tînără femeie își trăiește orele de spaimă și de deziluzie lîngă Nehru : fiica sa, Indira. Nu le va uita niciodată.

Criza care izbucnește în 1965 este războiul indo-pakistanez. Nehru a dispărut, dezamăgit, distrus „ca și cum și-ar fi rupt oasele în Himalaia".

„Gandhi mă alesese ca să făuresc India secolului al XX-lea. Am eșuat", spunea el înainte de a muri.

Sovieticii își oferă bunele oficii în conflictul dintre indieni și pakistanezi, care se întîlnesc la Taşkent și semnează armistițiul. Cîteva ore mai tîrziu, discretul succesor al lui Nehru, Lal Bahadur Chastrin, moare în urma unei crize cardiace.

Americanii au hotărît să pedepsească India și să suspende orice ajutor economic. În momentul celei mai mari secete a secolului.

Și astfel, în perioada cea mai sumbră a istoriei țării sale, Indira Gandhi devine prim-ministru și asistă la ceea ce va numi „abandonul american și cinismul care a dus la o asemenea hotărîre". Dacă ar fi fost vorba, într-adevăr, de cinism... America însă nu e cinică. Ca și aliații săi europeni, ea nu reușește să priceapă că dușmanul, într-o lume a foametei, nu este comunismul — este foametea.

Nicăieri ca în India, creditul Occidentului nu era mai mare, la începutul epocii lui Nehru.

Ca toți indienii din castele superioare, Indira Gan a primit, și ea, o educație europeană ; dar nu manifc nici față de Europa, nici față de Occident, acel atașam cvasicarnal, care a fost propriu tatălui ei.

Hărțuielile la frontiere se înmulțesc. Indira Gan face un turneu prin capitalele occidentale : nu obține i măcar promisiunea unui ajutor pur umanitar. Numa recomandare : să găsească o soluție pașnică „pentru apăra statu-quo-ul în Asia meridională".

Această soluție pașnică nu face obiectul nici unei inițiative din partea puterilor occidentale : Indiei nu i se acordă nici un ajutor economic.

În aceste condiții, Indira Gandhi va recurge la arme pentru a lua Bengalul. Ea scapă, astfel, de povara refugiaților.

În încercarea de a face presiuni asupra Indiei, Statele Unite trimit o parte din flota lor, între care portavionul „Enterprise", în Golful Bengal. Paisprezece zile mai târziu, trupele indiene intră în Dacca, unde armata pakistaneză capitulează. India și U.R.S.S. semnează un pact „de prietenie și asistență" pe o perioadă de douăzeci de ani.

Occidentalii ar trebui să-și amintească, înainte de a-și spune și de a proclama că acești sărmani din lumea a treia sînt foarte irresponsabili, că, într-adevăr, nu este rezonabil să adaugi la sărăcia lor ororile războiului, ale loviturilor de stat... Să-și amintească pur și simplu de propria istorie, cea a fiecărei țări din Europa, și de istoria lor comună, care a făcut din pămîntul lor cel mai însîngerat pămînt din lume pe metru pătrat.

Strigătul lui McNamara

Ziaristului american Walter Lippman. Hrușciov îi va împărtăși, într-o formulă simplă, ceea ce crede el despre nealiniați... : „Nu există neutri, nu se poate și nu trebuie să existe".

Zece ani mai târziu, „neutrii" vor fi, totuși, în număr de optzeci la cea de-a treia Conferință la nivel înalt a țărilor nealiniate, desfășurată în 1970 în capitala Zambiei, Lusaka. Dar cei care vor pronunța discursuri de o viru-

lență extraordinară nu mai sînt oamenii de odinioară. Liderii care fascinează acum masele se numesc Boumedienne, Geddafi, Fidel Castro.

Un senator american, puțin cunoscut deocamdată, descrie în termeni aspri procesul : „Am refuzat să ajutăm Cuba să-și satisfacă nevoia disperată de progres economic ; am folosit influența guvernului nostru pentru a sluji interesele și a face să crească profiturile societăților americane private care dominau economia insulei ; purtătorii de cuvînt ai guvernului l-au salutat, public, pe Batista ca pe un aliat loial și un prieten bun, în momentul în care Batista masacra mii de oameni, distrugea ultimele vestigii ale libertății și fura sute de milioane de dolari poporului cubanez. Deci, propria noastră politică, și nu cea a lui Castro, l-a împins, prima, pe vechiul nostru vecin să se ridice împotriva noastră".

Acest senator se numea John Kennedy.

Cel de-al doilea „deceniu al dezvoltării" se încheie : lumea a treia continuă să reprezinte sub 10% din producția mondială.

Între 1960 și 1970 a avut loc, totuși, o nouă întîlnire între Occident și lumea a treia : prima Conferință pentru dezvoltare convocată de O.N.U. în 1964. Acolo, de la cea mai săracă dintre țările africane pînă la țările semiindustrializate din America Latină, de la Volta Superioară pînă la Mexic, nealiniații au făcut front comun pentru a cere ca raportul de schimb în comerțul internațional să fie stabilit pe o bază mai echitabilă. Este prima oară cînd se manifestă înfruntarea Nord-Sud. Prima oară cînd este enunțată revendicarea unei „noi ordini a lumii". Care, de acum înainte, se va face mereu auzită.

Occidentul răspunde printr-un refuz. Iar prețurile lor cresc în ritmul inflației ; niciodată, însă, prețurile furnizorilor. Astfel, în 1960 Malaysia putea cumpăra un jeep cu patru tone de cauciuc ; în 1970 va avea nevoie de zece.

În 1954, țările producătoare de cafea trebuiau să ofere 14 saci pentru un jeep ; opt ani mai tîrziu, 32 de saci. Aceasta este, și va fi încă multă vreme, „ordinea lumii"... Pînă cînd ? Țările sărace se epuizează tot furnizînd materii prime pentru a cumpăra, *la prețuri din ce în ce mai ridicate*, produsele prelucrate, și chiar produse alimentare de bază, a căror cultivare este înlocuită la ele acasă cu cea de produse exportabile.

În unele zone din Java, populația este virtual forțată să dea prioritate muncii pe plantațiile de cafea sau de cauciuc, în dauna satisfacerii propriilor nevoi alimentare.

În Senegal, plantațiile de arahide, consumate în străinătate, au fost extinse. Imediat, producția de legume uscate și de sorg [1], consumate de localnici, a scăzut mult sub necesitățile țării.

În Jamaica, în decurs de doisprezece ani suprafețele plantate cu trestie de zahăr, banane, lămîi, toate destinate exportului, au crescut cu 50 și, respectiv, 30 și 100%. În același timp, recolta de cereale a scăzut de la 19 la 4 kg pe locuitor.

Cînd Salvador Allende, ales în fruntea statului Chile, a naționalizat companiile nord-americane de cupru și a decis să limiteze indemnizația lor, el și-a justificat atitudinea invocînd beneficiile transferate de aceste companii : ele atingeau, uneori, 40% din cifra de afaceri.

Intervine eșecul celei de-a treia sesiuni a O.N.U. asupra dezvoltării, de la Santiago de Chile, în 1972. Atunci va răsuna de pe toate continentele apelul la revoltă împotriva imperialismului economic, lansat de șefii de stat de toate originile și de toate opiniile. Leopold Senghor, poetul care conduce destinele Senegalului, exclamă : „Niciodată nu vom denunța destul condițiile artificiale ale prețurilor mondiale care nu țin seama de justa remunerare a producătorului !“

Un occidental lansează un strigăt de alarmă. Este Robert McNamara, devenit președintele Băncii mondiale, după ce fusese, la Pentagon, stăpînul celei mai puternice mașini de război a lumii, timp de opt ani.

Războiul din Vietnam l-a marcat profund. S-a înșelat, și o știe. Nu mai era cel ce răspundea unui francez, venit să-l pună în gardă, chiar la începutul angajării americane, împotriva repetării erorilor comise de Franța în Indochina : „Da, dar noi avem elicoptere...“

Minte remarcabilă, muncitor, metodic, stăpîn pe sine, McNamara a știut să comande mașinile, calculatoarele, sistemele cele mai moderne și mai complexe. Absorbit de sarcina sa, a uitat fără îndoială că există mașini superioare tuturor celorlalte : oamenii, grație minții lor, curajului lor.

---

[1] Plantă furajeră anuală din familia gramineelor, rezistentă la secetă, originară din Africa și din India. — *Nota trad.*

Natura umană s-a răzbunat. McNamara, conducător militar fără voia lui, a pierdut totul. A devenit un fel de apostol, căci știe de unde s-a întors.

McNamara lansează un avertisment solemn, redactat cu grijă în 1972, și care va rămîne imprimat pe această mare pagină a istoriei :

„Există o schismă economică Nord-Sud. Acest clivaj constituie o falie seismică largă în scoarța sociologică a planetei. Ea poate produce, ea va produce zguduituri și cutremure teribile. Dacă națiunile bogate nu fac mai mult pentru a astupa această falie dintre prea prospera jumătate de Nord a planetei și înfometata emisferă de Sud, nimeni nu se va bucura, în cele din urmă, de securitate, oricît de importante ar fi stocurile de armament".

Presimțind că viitoarea revoluție tehnologică va aduce, zece ani mai tîrziu, soluția posibilă a problemelor, el declară în același timp la Copenhaga : „Nu există nici un obstacol material în calea soluționării raționale, cumpătate și progresive a problemelor dezvoltării. Obstacolele se află doar în mintea oamenilor".

Iar Claude Julien, citîndu-l într-un amplu articol pe care i l-a consacrat în ziarul „Le Monde", în toamna lui 1980, pune întrebarea care, prin destinul acestui om, se adresează Occidentului acestui secol : „Va spune el oare într-o zi ce a stat în calea unei asemenea inteligențe și obstinații ?"

Conferințele pe tema „dezvoltării" se succed unele după altele. Din ce în ce mai sterile, cu oameni dezamăgiți sau resemnați.

Problemele sînt sesizate sau prevăzute. Dar nu se manifestă nici un elan. Nici o voință.

Lumea a treia nu-și mai face iluzii. Se cufundă în amărăciune.

Marea viziune, inteligentă, purtătoare de viitor a „nealinierii", cea a conducătorilor istorici ai lumii a treia, rămîne justă și adevărată. Dar ea nu a dispus încă de mijloacele de a „decola". A epuizat doar oamenii.

Mai tîrziu, noi puteri, cu noi mijloace, vor lua locul primilor vizionari ai lumii a treia. Vor putea, vor ști ele să-și unească forțele, independent de superputeri ? La începutul deceniului al optulea, un curent novator va încerca să îmbine eforturile Europei, O.P.E.C.-ului și Japoniei pentru realizarea „marelui proiect" de a integra, în

sfîrşit, lumea a treia în ciclul mondial. Vom vedea în ce condiţii.

Înainte însă, mai trebuie să amintim, în cadrul procesului de involuţie, un stadiu şi să-l evaluăm. El ne aduce clarificări asupra zilei de mîine.

La Nairobi, în Kenya, inima Africii, la mijlocul deceniului al şaptelea, se mai ivea o şansă, cu prilejul conferinţei asupra comerţului mondial.

Occidentalii vor face oare un gest, vor pronunţa cuvintele pe care le aşteaptă cei 120 de delegaţi ai lumii a treia, veniţi din nou la această întîlnire cu „bogaţii" ?

Nu.

Preocupaţi de conjunctura mondială, de tensiunea militară, de dislocarea economică ce nu le permit, spun ei, să-şi ia angajamente, occidentalii se crispează.

Importanta delegaţie americană, condusă de ministrul Eliot Richardson, îngrămădeşte: fără să discute, refuz după refuz, chiar faţă de revendicările cele mai neînsemnate.

Dezamăgit, delegatul unei ţări africane spune cu glas scăzut : „Americanii sînt pe cale să înlocuiască politica tunului cu diplomaţia aroganţei".

Dar nu e vorba numai de americani. Puşi pe banca acuzaţilor, japonezii manevrează cu prudenţă şi se degajează.

Toţi delegaţii urmăresc cu sentimente amestecate uimitoarea muncă de autodistrugere la care se dedau Statele Unite.

Căci este culmea ironiei să vezi cum singura putere occidentală care nu a „colonizat" niciodată reuşeşte să concentreze asupra ei toate ranchiunile. În timp ce ea singură furnizează 30 pînă la 40% din creditele acordate de Banca mondială.

Ferdinand Marcos, preşedintele filipinez, unul din cei mai siguri aliaţi ai Washingtonului, conclude, la încheierea acestei etapei : „Ei bine, cred că, de acum înainte, lumea a treia nu mai are de ales decît între război şi moarte".

Martorii rămîn stupefiaţi. Dacă, în momentul plecării din Kenya, Marcos se dezice astfel de orice obligaţie de a sta rezervat, înseamnă că este în culmea exasperării. „Lumea bogată face prea puţin... şi este prea tîrziu".

Pentru liderii care, ca şi el, au mizat pe reformismul luminat al Occidentului industrializat decepţia este acum

totală. S-a întreținut despre aceasta cu Jomo Kenyatta, la ferma unde îi place lui să se retragă, în fața peisajului grandios al muntelui Kenya. Vechiul conducător i-a mărturisit :

„Pînă acum, consideram orice experiență africană pe calea spre socialism drept un impas. Mă întreb tot mai mult dacă nu noi, cu calea pe care am ales-o, sîntem cei ce mergem pe un drum greșit".

Nu. Pronosticul lui Franz Fanon s-a verificat, și aici, odată în plus :

„Unele țări subdezvoltate depun un efort colosal în direcția socialismului. Bărbați și femei, tineri și bătrîni, plini de entuziasm, se angajează într-o muncă grea și se proclamă sclavi ai națiunii. Dăruirea de sine, disprețul față de orice preocupare care nu este colectivă instaurează o morală națională care reconfortează omul, îi redă încrederea în soarta omenirii. Credem, totuși, că un asemenea efort nu este suficient... Este nevoie de altceva decît de investiție umană. Este nevoie de capitaluri, de tehnicieni, de ingineri, de mecanici etc. Efortul colosal la care sînt chemate popoarele de către conducătorii lor nu va da rezultatele scontate".

Calea industrializării accelerate a fost oare mai fecundă ? Exemplul Braziliei, această țară mare, cu un viitor mare, dar mereu amînat, poate să ne dea un răspuns.

Cometa braziliană

Brazilia este ca pana pe care economiștii o purtau la pălărie cînd afirmau că o industrializare înfăptuită după modelul țărilor dezvoltate ar permite țărilor sărace să ajungă, etapă cu etapă, la același nivel de dezvoltare ca țările bogate.

Cea mai mare țară tropicală, care ocupă, singură, jumătate din continentul sud-american, a intrat, într-adevăr, în grupul țărilor numite „noile țări industrializate" [1].

[1] Spania, Portugalia, Grecia, Turcia, Iugoslavia în Europa. Brazilia, Argentina, Mexic, Venezuela, Chile, în America Latină. Coreea de Sud, Taivan, Hong Kong, Singapore în Extremul Orient

Dacă se împarte produsul național al Braziliei la numărul locuitorilor săi, se obține cifra, ridicată pentru lumea a treia, de 1 140 de dolari pe locuitor și pe an pentru 1976 (10 000 de dolari în Suedia ; 100 pînă la 130 în țările cele mai sărace din lumea a treia).

Dar există două Brazilii. Inegalitățile dintre ele, strigătoare la cer, s-au agravat și dezvoltarea a făcut și mai insuportabilă soarta celor mai săraci.

În Nord-Est, unde trăiește o treime din populația Braziliei, o familie în care toți membrii cîștigau împreună, în urmă cu cincisprezece ani, 500 de cruzeiros pe săptămînă — circa 70 de franci — cîștigă astăzi cel mult 300.

Pentru a mări suprafața destinată trestiei de zahăr, care începe să înlocuiască, odată prelucrată, benzina din automobile, guvernul a abandonat aproape toate proiectele pentru cultivarea produselor alimentare. Marii proprietari au confiscat pămînturile țăranilor, care obțineau de pe micile lor ogoare mijloacele de subzistență.

Întreaga hrană este importată dintr-o altă parte a țării, în special din Bahia, iar prețul transportului apasă, evident, asupra celui al produselor. Astfel, din cauza industrializării, Brazilia este nevoită să importe, în fiecare an, grîu în valoare de un miliard de dolari, necesar pentru a hrăni populația. Cea a orașelor.

La sate, bărbați, femei, copii, chinuiți de foame nu mai pot să-și procure nici măcar fasole, care constituie alimentul lor de bază. Producția ei a scăzut pentru a face loc producției de soia — care trebuie exportată în țările bogate unde este folosită pentru hrana vitelor.

„Dezvoltați ? Ce înseamnă dezvoltați ?“, exclamă Dom Helder Camara, minuscul și viguros episcop din Recife, în permanentă mișcare, înotînd în sutana lui neagră, cu ochi ageri, cu gesturi vii.

„Singura noastră șansă este să nu imităm modelele țărilor zise dezvoltate. Să ajungi să constitui un mic grup din ce în ce mai bogat, în timp ce majoritatea omenirii trăiește în condiții inumane ? Nu e o problemă de rasă sau de curaj al muncitorilor. Știm să muncim, știm și noi să ne folosim inteligența... Asta contează. Dar ce mai așteptăm ?“

Brazilia este „inteligentă“, într-adevăr. Ea știe să muncească. Materialul de război pe care-l fabrică și-a făcut deja intrarea pe piața armelor. Iar un produs al industriei sale aeronautice, aparatul Xingu, va înlocui în curînd, în

Franța, vechile DC 3 ale armatei, care servesc la antrenamentul piloților de pe avioanele de transport. În schimbul acestui produs bun — deși amploarea pieței nu poate fi comparată —, Brazilia va cumpăra 30 de avioane Mirage F1 din Franța.

Pînă la mijlocul anului 1980, „decolarea" acestei vedete a țărilor în curs de dezvoltare, în jurul căreia s-au făcut atîtea speculații — și de pe urma căreia s-a cîștigat atîta —, decolare realizată cu prețul infinitei sărăcii a țăranilor, înlăturării sîngeroase a opozanților și scăderii efective a nivelului de trai a 70 000 000 de brazilieni din 130 000 000, a meritat toate indulgențele. Și toate creditele.

Astăzi, situația țării apare atît de compromisă, încît crahul bancar, întîmpinat cu teamă pretutindeni, în Brazilia este așteptat cu cea mai mare neliniște.

Patru din cele mai mari bănci americane au împrumutat, fiecare, Braziliei, fonduri echivalînd cu totalitatea capitalului lor. Și alte bănci străine, entuziasmate de acest remarcabil dinamism, s-au angajat puternic.

Or, Brazilia are acum datorii de 57 de miliarde de dolari. Sumă colosală care o obligă să dea creditorilor săi 13 miliarde de dolari pe an ! Noile sale cereri de împrumut sînt inacceptabile. Ele nu servesc decît la plata dobînzilor la împrumuturile contractate anterior. Devenită brusc „nesănătoasă" pentru capiturile străine, Brazilia, încolțită, nu mai are decît o armă : șantajul. Șantajul cu explozia care ar arunca regimul într-un „naționalism popular" ai cărui conducători ar fi gata să declare pur și simplu anulate datoriile țării. Anulare, care, potrivit expresiei pudice a publicației britanice „The Economist", ar avea „un efect cel puțin interesant asupra sistemului bancar occidental".

Datoria globală a lumii a treia atinsese, în 1980, suma amețitoare de 350 de miliarde de dolari. Pînă în 1974, țările debitoare și-au plătit regulat, cu foarte rare excepții, dobînzile la împrumuturi. Acum nu mai este cazul.

În afară de petrol, creșterea prețului produselor importate, alimentare sau manufacturate (40% în zece ani), a reușit să biruie echilibrul lor fragil, deja foarte relativ.

Cazul Braziliei, prin amploarea datoriilor contractate, ca și prin caracterul frenetic al cursei industrializării — costisitoare în petrol — clarifică acest proces speculativ.

Chiar dacă intră în categoria țărilor semiindustrializate, cu venit intermediar sau scăzut, situația tuturor de-

bitorilor lumii a treia justifică acest comentariu al comisiei Brandt.

„Datorită creşterii rapide a deficitelor comerciale şi situaţiei deja foarte vulnerabile a băncilor, trebuie să se înţeleagă că sistemul bancar internaţional, care a jucat un rol crucial îndreptînd surplusurile O.P.E.C-ului spre ţările deficitare, nu va mai putea să joace acest rol.

Întreaga structură internaţională a creditului, a sistemului bancâr mondial depinde astăzi de cea mai mică întrerupere în fluxul capitalurilor, întrerupere ce poate fi provocată de o cerere mai mare de credite în Nord, de o ţară debitoare considerată mai puţin demnă de credit, de un accident..."

„În ce domeniu trebuie să-şi reducă statul cheltuielile ?" Interogaţi în cadrul unui sondaj făcut de revista „Stern", 68% din cetăţenii Germaniei federale au răspuns: „În domeniul ajutorului pentru dezvoltarea lumii a treia".

„Trebuie oare să furnizăm lumii a treia un ajutor excepţional de 80 000 000 de dolari ?"

Consultaţi prin referendum, in iunie 1979, 56% din elveţieni au răspuns : „Nu".

Reacţii asemănătoare se înregistrează în toate celelalte ţări dezvoltate.

Oamenii din ţările occidentale au sentimentul că alimentează un sac fără fund, că asistă la o imensă confuzie, că întreţin indolenţa şi corupţia cîtorva şefi de stat, mai mult sau mai puţin sîngeroşi, ale căror deliruri ocupă mai mult loc în mass-media decît realizările parţiale, rezultatele modeste, progresele relative obţinute de conducători mai puţin gălăgioşi. Pentru că pronosticurile acelor economişti sau agronomi, care credeau, în urmă cu treizeci de ani, că lumea a treia va sări peste secole, nu s-au realizat, ei nu mai concep că situaţia ar putea să devină şi mai grea.

Pentru că ajutorul se cifrează la miliarde de dolari, ei nu concep că acesta este nu numai insuficient, ci chiar neînsemnat în comparaţie cu bogăţia Occidentului şi cu ascensiunea sa din cei treizeci de ani de expansiune.

Alţii consideră intolerabil din punct de vedere moral ca două treimi din omenire să sufere de malnutriţie, ca în fiecare an milioane de copii să moară de foame în timp ce unii agricultori aruncă în drum surplusurile lor nevîndute, iar europenii se plîng de excedente de unt sau de

lapte. Şi îşi acuză guvernele respective de neputinţă sau incoerenţă.

Iar cei mai numeroşi, care, dînd dovadă de mai multă indiferenţă, ar dori ca ţara lor să se detaşeze de lumea a treia ca de un vapor ce se scufundă şi care-şi spun uneori: „La urma urmelor, dacă vor să moară stînd pe cafeaua lor, pe cacaoa lor, pe bananele lor, n-au decît să şi le păstreze. Ne putem lipsi de ele" — cum de nu ştiu, ceea ce guvernele lor încep abia să bănuiască: dependenţa absolută a universului industrial faţă de lumea a treia? Dealtfel sursa celei mai mari frici a conducătorilor Occidentului nu se află oare acolo unde se găsesc principalele zăcăminte?

Zairul cu orice preţ

În ziua în care ia sfîrşit colonialismul în fostul Congo belgian, Patrice Lumumba, conducătorul Congoului independent, exclamă rîzînd: „Primul ministru belgian ar fi putut fi negrul meu!"

Terminase tocmai de citit, de la tribună, un discurs scris pentru el de premierul belgian Gaston Eyskens. Patrice Lumumba a acceptat să-l rostească pentru a repara jignirea ce i-o adusese, în cursul dimineţii, regelui Baudouin.

Acesta venise să asiste la festivităţile prilejuite de dobîndirea Independenţei. Nici nu şi-a terminat bine discursul că Lumumba a şi sărit la tribună şi a strigat:

„Nici un congolez demn de acest nume nu va putea uita că independenţa a fost cucerită prin luptă; o luptă de zi cu zi, înverşunată şi idealistă, în care nu ne-am cruţat nici forţele, nici privaţiunile, nici sîngele".

Uluiţi, africanii aplaudă frenetic. Regele este foarte palid, belgienii sînt consternaţi. Patrice Lumumba continuă, ridicîndu-şi vocea fremătătoare:

„Am cunoscut munca istovitoare la care eram obligaţi, în schimbul unor salarii ce nu ne permiteau să mîncăm pe săturate, nici să locuim omeneşte, nici să ne creştem copiii ca pe nişte fiinţe dragi. Am cunoscut ironiile, insultele, loviturile pe care trebuia să le îndurăm dimineaţa, la prînz şi seara — pentru că eram negri!

Am cunoscut suferințele cumplite ale celor trimiși în surghiun pentru opiniile sau credințele lor religioase ; exilați în propria lor patrie, soarta le era cu adevărat mai grea decît însăși moartea. Existau în orașe case minunate pentru albi și colibe din paie gata să se prăvălească pentru negri. Un negru nu era admis nici în sălile de cinematograf, nici în restaurantele, nici în magazinele zise europene. Un negru călătorea chiar în coca șalupelor, la picioarele albului instalat în cabina lui de lux. Cine va uita execuțiile în care au pierit atîția frați de-ai noștri și temnițele unde au fost aruncați cei ce nu voiau să se supună unui regim de nedreptate, opresiune și exploatare ? Cine va uita vreodată ?"...

Tăcere, apoi ovații nesfîrșite. „Acest minut de adevăr, spun congolezii, reprezintă pentru noi răsplata celor optzeci de ani de dominație". Trăiesc un vis extraordinar. Pentru a se trezi în plină tragedie.

A doua zi, generalul Janssens, comandantul șef al forței publice (menținut de Lumumba în fruntea armatei), reunește pe responsabilii africani și scrie, pe tabla neagră, această formulă lapidară : „După independență = înainte de independență".

Și adaugă pentru cei ce, eventual, nu l-au înțeles : „Primul care nu va merge pe drumul drept, o s-o pățească". Cel ce a pățit-o a fost, însă, el.

Patru zile mai tîrziu, revoltele izbucnesc, armata se-ndreaptă spre capitală, militarii îi masacrează pe europeni, asediază sediile misiunilor.

Are loc atunci secesiunea provinciei Katanga. Secesiune proclamată de un comerciant local, manevrat de coloni și despre care se va auzi vorbindu-se : Moise Chombe.

Principalul oraș al provinciei Katanga este situat la două mii de kilometri de capitală, unde se află Lumumba.

Pînă la dobîndirea independenței aici se găsea adevărata putere financiară a țării, societatea „Union minière du Haut Katanga", care se transformase în societate belgiană și își transferase sediul la Bruxelles.

Pe atunci, societatea „Union minière" producea 70% din cuprul mondial, 60% din cobaltul, 16% din germaniul (indispensabil tranzistorilor), din cositorul, din manganul, din zincul, din cadmiul de pe piețele lumii. Interesele belgienilor sînt concentrate în Katanga. Iar Belgia îl susține pe Moise Chombe, „Domnul cont în bancă". În Katanga domnește ordinea sub protecția baionetelor belgiene.

Soldaţii valoni şi flamanzi vor fi repede înlocuiţi de primii „jandarmi katanghezi", comandaţi de doi ofiţeri francezi care au lăsat nu puţine amintiri în Algeria : coloneii Faulques şi Trinquier.

În restul ţării domneşte anarhia. Violenţa cuprinde întregul Congo. Trimis ca mediator, americanul negru Ralph Bunche, secretar general adjunct al Naţiunilor Unite, se reîntoarce de acolo profund tulburat şi spune : „Dumnezeule, văzînd Congo, am văzut crimele imperialismului".

Cealaltă provincie minieră, Kassai, bogată în diamante, proclamă la rîndul ei secesiunea. Patrice Lumumba nu mai deţine nimic. Congo se prăbuşeşte în haos.

Naţiunile Unite, care au condanmat intervenţia trupelor belgiene, îşi trimit „căştile albastre", care reuşesc să restabilească o oarecare ordine. În sinul armatei congoleze reapare un embrion de disciplină, sub comanda unui fost sergent contabil, Joseph Désiré Mobutu.

Mobutu a fost un elev strălucit al misionarilor, care l-au învăţat limba franceză şi fotbalul, dar n-au reuşit să-l convingă să devină preot. A preferat să fie soldat.

Îşi alege ca adjunct pe fostul său comandant, un belgian, colonelul Marlière, care va rămîne ani de zile principalul său consilier, alături de generalul marocan Kettani, fost elev la Saint-Cyr.

Mobutu, împreună cu armata, hotărăşte să-l „neutralizeze" pe Lumumba şi să „apeleze la specialişti străini pentru a salva ţara de haos".

După o tentativă de evadare, Lumumba este prins şi închis în regiunea Congo-ului Inferior. Este predat katanghezilor în chip de cadou de reconciliere. La sosirea lui pe aeroportul din Elisabethville, Lumumba este asasinat de oamenii lui Chombe. Corpul său nu va fi găsit niciodată.

Mobutu începe să reorganizeze şi devine, potrivit propriei sale expresii, „soacra guvernului". Nu se ia nici o hotărîre fără acordul lui. Om forte al ţării, el reuşeşte să-i înlăture pe rivalii săi şi ajunge la putere.

Între timp, altcineva este pe cale de a reorganiza, la rîndul lui, forţele care l-au urmărit pe Lumumba. Este Che Guevara.

Petrece cîteva zile, în mod clandestin, în Congo. Apoi soseşte, tot în mod clandestin, la Cairo, ca să se întîlnească, pentru o ultimă oară, cu Nasser. În seara aceea, răsucind

frunze de tutun din care-şi face lungi ţigări de foi, Che Guevara îi vorbeşte despre călătoria sa, despre concepţiile sale :

„Pentru a sluji revoluţia mondială, cred că trebuie să acţionăm în primul rînd în Africa, unde situaţia a devenit propice pentru acest lucru. Congo este un punct cald şi cred că putem să lovim pe imperialişti în Katanga, în însuşi centrul intereselor lor".

Nasser are multă afecţiune pentru Guevara. Dar a şi învăţat să viseze mai puţin. Nu împărtăşeşte iluzia plină de lirism pe care o evoca André Malraux în „Speranţa", cînd se referea la agonia republicanilor.

Gînditor, Nasser se uită la prietenul său : „Mă surprindeţi. Ce vi s-a întîmplat în Cuba ? N-aş vrea să mă amestec, dar dacă vreţi să deveniţi un nou Tarzan, un alb venit printre negri pentru a-i îndruma şi a-i proteja... este imposibil !"

Guevara rîde. Dar în ochii lui Nasser el apare ca un om aflat în culmea disperării şi a deziluziilor. „Che" pleacă să lupte în gherila congoleză.

A plecat singur, la bordul unui avion de pe liniile aeriene regulate, sub o identitate falsă, cu trăsăturile abia schimbate de un machiaj discret, în mînă cu o servletă plină de cărţi şi de inhalatoare cu care-şi trata un astm tenace. În timpul escalelor, şi-a omorît timpul jucînd singur interminabile partide de şah.

Trei luni mai tîrziu, i s-au alăturat în Congo două sute de soldaţi. „Che" şi-a asumat misiunea de a pregăti luptători de gherilă împotriva trupelor lui Moise Chombe.

Înlăturat de Mobutu, Moise Chombe reuşeşte să fugă. Va fi răpit „în aer", avionul său fiind deturnat spre Alger, unde va şi muri, în închisorile lui Boumedienne. Scăpaţi de Chombe, congolezii îi cer lui Guevara să se retragă pentru a înlesni încheierea armistiţiului. „Che" pleacă tot atît de discret precum a venit.

Devenit şef de stat, Mobutu procedează la o naţionalizare. Societatea „Union minière" se transformă în GECAMINES, al cărei capital aparţine în proporţie de 100% statului, care încredinţează imediat administrarea ei, pe timp de douăzeci şi cinci de ani, societăţii belgiene denumite „Générale des minerais". Astfel, totul se aranjează.

Apoi, Mobutu lansează doctrina „autenticităţii" : africanizează numele europene. Congo devine Zair ; Katanga

este botezată Shabah, numele oraşului Léopoldville se transformă în Kinshasa, Elisabethville în Lumumbashi. Pe Mobutu nu-l mai cheamă Joseph Désiré, nume ce i-au fost date de misionari, ci Sese Seko N'Gbendu Wa Za Bangu.

În iunie 1977, are loc invazia. Două mii de oameni trec frontiera şi pătrund în Shabah/Katanga. La ora 3 dimineaţa atacă oraşul minier Kolweizi, apoi încearcă să neutralizeze capitala statului.

Această regiune îndepărtată, situată la 1 800 de kilometri de capitală, este locul visat pentru o operaţiune de destabilizare. Bintuită dintotdeauna de tendinţe secesioniste, disprețuită de puterea centrală care n-a făcut niciodată efortul de a construi o adevărată reţea rutieră pentru a o scoate din izolare şi a o lega de restul ţării, provincia Shabah/Katanga — calificoată în secolul trecut drept un „scandal geologic" — este, alături de Namibia, cel mai bogat teritoriu minier din lume.

Uraniul din Shabah contribuie din plin la dezvoltarea industriilor nucleare europene şi americane. El a permis fabricarea bombei de la Hiroshima. Cobaltul său este exportat în proporţie de 47% spre Statele Unite şi este indispensabil Franţei.

Regimul generalului Mobutu va avea nevoie de 48 de ore pentru a lua cunoştinţă de atac şi a-i replica. Iar cancelariile de trei zile pentru a-l anunţa guvernelor lor.

O săptămînă mai tîrziu, poate fi evaluată amploarea dezastrului : mine pustiite, instalaţii distruse, personalul specializat repatriat. Extracţia nu va putea fi reluată decît peste cîteva luni, iar bursa de metale din Londra, unde cursurile cuprului lîncezesc, înregistrează creşteri cu tendinţe apreciabile, în timp ce cobaltul devine un produs practic de negăsit, al cărui preţ va spori de 8 ori pe piaţa „spot".

Gloria armelor

Lumea a treia a fost cuprinsă de bulimia armelor.

Uriaşa maşină devoratoare s-a pus în mişcare. Nimic nu-i mai rezistă. Odată cu creşterea regulată a preţului petrolului — care trebuie plătit în devize, devize ce trebuie cîştigate, la rîndul lor, exportînd — vînzarea mereu

mai mare, cucerirea de pieţe, desfacerea unor arme scumpe, a tot mai multor arme, devine o activitate obsedantă — principala activitate.

90% din vînzările de arme franceze şi britanice sînt destinate lumii a treia. În decurs de zece ani, creşterea vînzărilor de arme ale Franţei a fost de două ori mai rapidă decît cea a ansamblului celorlalte exporturi ale sale.

În 1978, situaţia comerţului internaţional cu arme era următoarea :

	Miliarde de dolari	Procente
S.U.A.	12	48
U.R.S.S.	7	26,9
Franţa	3	11,2
Italia	1,2	3,9
Marea Britanie	1	3,7

Se dispută clienţii, se fură contractele, se plătesc intermediari, se întreţin reţele de agenţi din ce în ce mai numeroşi şi mai puternici în toate ţările.

Culmea iraţionalului pare evident atinsă atunci cînd Occidentul vinde aceste arme ţărilor sărace, deja supraîndatorate, înfometate, care bagă în aceste achiziţii resursele lor atît de slabe.

Cu preţul unui tanc (400 000 de dolari) pot fi construite silozuri moderne în care să fie stocate 100 000 de tone de orez, salvînd astfel, anual, peste 4 000 de tone. Cu o jumătate de kilogram de orez poate fi hrănită o persoană pe zi.

Preţul unui avion de luptă este egal cu costul a 40 000 de farmacii sătești.

Dar dacă iraţionalul este de partea cumpărătorilor, beneficiile sînt de partea vînzătorilor.

Occidentul furnizează la cerere mitraliere, avioane, tancuri. Şi reuşeşte astfel ca propriul său sistem militar să fie plătit de alţii, deoarece, „nu numai că posibilităţile globale ale industriei de armament din Europa depăşesc simţitor potenţialul pieţei europene, dar însăşi supravieţuirea acestei industrii nu mai este asigurată de piaţa europeană, la nivelul actual al mijloacelor bugetare... Europa trebuie, deci, să-şi caute debuşeuri externe pentru capacităţile sale de armament, adică să exporte...“, explica foarte sincer, la colocviul din 1979 asupra industriei europene de armament, inginerul-şef Cauchie.

În afară de beneficiile directe, costul echipamentelor națiunii exportatoare se reduce astfel ca urmare a fabricării de serii mai lungi.

Se estimează că prețul de cost al unui tanc AM-X30 a putut fi astfel scăzut cu 6% sub efectul unei singure comenzi străine.

Fără exporturi, se apreciază, de exemplu, că bugetul militar francez (82 de miliarde de franci în 1980) ar trebui să fie mărit cu aproape 20 de miliarde de franci.

Mai modestă, industria de armament vest-germană folosește deja 200 000 de oameni. Exporturile sale sînt și ele modeste (2,4 miliarde de franci în 1978), întrucît legea continuă să-i interzică vînzarea de arme în afara țărilor Alianței atlantice.

Germania federală nu duce lipsă de clienți potențiali care rîvnesc la materialul ei : proiectilul teleghidat Roland, faimosul tánc Leopard, tunurile, obuzele, radarurile, vehiculele blindate. Astfel încit, cu prilejul unei ședințe de lucru care a reunit pe cancelarul Schmidt și pe ofițerii statului major, a fost ridicată problema : „Severele limitări care ne sînt impuse n-ar putea fi reduse, deoarece Germania federală pierde în acest mod șansele sale de a exporta pe piețele pe care alții se grăbesc să le invadeze?“

„Lucrul este posibil, a răspuns cancelarul. S-a și produs dealtfel“.

Acest pasaj a fost șters de pe înregistrarea dezbaterilor ședinței. Pentru moment, limitările impuse de lege rămîn în vigoare. Dar Israelul și India manifestă un viu interes față de submarinele construite la Eimden și la Kiel ; Africa de Sud față de culegătoarele de mine ale R.F.G.

Treizeci și două de țări din lumea a treia consacră cheltuielilor lor militare peste 3% din PNB, mai mult decît Europa. În 1960, nu existau decit treisprezece asemenea țări.

Egiptul deține recordul poverii militare. În 1974: 40% din PNB. Și astăzi el alocă pentru înarmări de patru ori mai mulți bani decit pentru toate celelalte forme de investiții luate la un loc.

După acordul de la Camp David, programul de înarmare egiptean este asigurat de Statele Unite, ceea ce va permite Egiptului să se echipeze cu 40 de avioane de vînătoare F16 și cu 250 de tancuri M60. Urmează să fie creată o industrie locală care va asigura montajul pe bandă

al bombardierelor de vinătoare de tipul F5 și de elicoptere Bell.

Argentina, Indonezia, Pakistanul, Chile, cele două Corei, Filipinele, Taivanul, Vietnamul, Columbia, Tailanda, India, Brazilia produc acum avioane de război.

Brazilia și-a făcut intrarea în clubul negustorilor de arme cu un tanc de 15 tone, Cascavel, care și-a și găsit cumpărători în Libia, Irak, Qatar. Iar societatea braziliană de construcții aeronautice Neiva a livrat șase avioane de antrenament Universal statului chilian.

Malaysia este interesată de avionul de vinătoare supersonic indian Kiran.

Cea mai mare parte din aceste țări și-a cucerit independența cu armele. Deținerea unor instrumente de război rămîne simbolul unei noi demnități, unei noi afirmări de sine față de lume. Nu trece o zi fără ca în Occident să nu se ridice o voce care să nu asocieze „independența" țării și „securitatea" ei de stocurile sale de arme. În numele cărui fapt s-ar putea cere conducătorilor din lumea a treia să renunțe, ei, ei primii, la înarmare ? Dimpotrivă, ei sînt încurajați : căci este comerțul cel mai profitabil, este un comerț nelimitat.

Dar decalajul între modul cum se militarizează lumea a treia și nivelul său de dezvoltare transformă această militarizare într-un adevărat instrument de autodistrugere. Căci armata se organizează în jurul unui sistem de armamente complexe și sofisticate ca tancul, nava, avionul de luptă care sînt permanent modificate, îmbunătățite, înlocuite cu noi generații.

Cumpărate în exterior sau fabricate la fața locului, aceste arme, prin capitalul financiar și uman pe care-l mobilizează, secătuiesc țara aflată în curs de dezvoltare ce se înarmează.

Armamentul modern operează o dublă ponctie. El drenează în același timp investițiile ca și tehnicienii cu un înalt nivel de pregătire și mina de lucru calificată ale țării.

De exemplu în India, a treia putere industrială a lumii a treia, economia națională este handicapată de inexistența unor rețele telefonice. În schimb, industria militară dispune de sisteme private de comunicație și transport.

Evocînd posibilitatea de a proceda la o nouă explozie nucleară dacă „interesul național o va cere", Indira Gandhi declara în 1980 :

„Trebuie să fim capabili să stăpînim tehnologiile cele mai avansate. Ţara noastră nu trebuie să fie luată prin surprindere".

Dar imediat îşi punea întrebarea : „Intrînd în acest fel în cursa înarmărilor, India îşi va salva oare interesele sau şi le va compromite ?"

Răspunsul i-a fost dat, ei şi lumii, de evenimentul cel mai marcant al acestor ultimi ani : autodistrugerea Iranului imperial — eveniment care va rămîne pilduitor.

Sub regimul şahului, creşterea bugetului militar a fost vertiginoasă : 241 000 000 de dolari în 1964 ; 4 miliarde în 1974 : 10 miliarde în 1977 !

Şi pentru ce ?

„Sper, îi spunea şahul lui Anthony Sampson, că prietenii noştri din Europa şi America vor înţelege că nu există nici o diferenţă între Iran şi Franţa, Marea Britanie sau Germania federală. De ce se consideră normal ca Franţa să cheltuiască atîţia bani pentru armata sa, iar ţara mea nu ? Forţa de care dispunem noi astăzi în Golful Persic este de douăzeci de ori superioară celei de care au dispus vreodată aici englezii".

În 1978, armata iraniană este de două ori mai numeroasă decît armata britanică. Este echipată cu aproape 3 000 de tancuri (Franţa are 1 000). Marina sa dispune de cea mai mare flotă de overcraft-uri din lume. În 1980/1981 urmau să fie livrate patru distrugătoare, comandate în Statele Unite, menite să se desfăşoare în Oceanul Indian. Aviaţia sa — a patra din lume — este formată din 14 000 de oameni, 900 de elicoptere şi înghite, ca singură, suma de 12 miliarde de dolari, la sfîrşitul anului 1976.

Delirul şahului se manifestă în special în domeniul aviaţiei. El singur alege echipamentele, cere material din ce în ce mai sofisticat. La sfîrşitul anului 1978 urmau să-i fie livrate 290 de bombardiere Phantom, 33 de avioane uşoare de interceptare F5, 80 supersonice F14 — cel mai scump avion din lume — şi 160 F16.

Cînd materialul de-abia achiziţionat se demodează ca urmare a progreselor tehnicii, Iranul îl revinde Pakistanului pentru a-l înlocui cu un material şi mai modern.

Şahul a hotărît că va reuşi, cu ajutorul „consilierilor" şi clienţilor săi din industriile americane, să deţină cele mai noi realizări ale producţiei de armament, înainte chiar ca armata Statelor Unite să fie dotată cu ele. Şi reuşeşte.

---

[1] Vase pe pernă de aer (în engleză, în original). — *Nota trad.*

Nixon și Kissinger deciseseră că trebuia „acordat șahului tot ceea ce ar fi cerut". Am văzut cum a condus Kissinger această politică, atunci cînd pofta mereu mai mare a șahului, „jandarmul Golfului", cerea tot mai multe venituri de pe urma petrolului.

Dar ce repezintă o armată care nu are baze, infrastructuri, specialiști ? Șahul a lansat deci programe de creare a unor infrastructuri militare gigantice. Șapte baze principale pentru aviație. Șase baze în Golf pentru marină, o construcție grandioasă în Oceanul Indian.

Iranul a ajuns astfel să consacre armatei sale, în cadrul planului cincinal 1973—1978, tot atît cît întregii dezvoltări economice a țării și de două ori mai mult decît dezvoltării sociale. O mare parte din sumele prevăzute pentru dezvoltarea provinciilor de frontieră, în special sudul, sînt în realitate cheltuieli militare neafișate.

Echipamentele ultraperfecționate cer un personal foarte calificat, cu un înalt nivel de cunoștințe tehnice. Pentru un avion de vînătoare supersonic este nevoie de doi sau trei piloți, iar la sol de o sută de oameni, din care jumătate tehnicieni foarte calificați. Pregătirea unui pilot durează doi-trei ani după ce acesta și-a luat brevetul.

O națiune ca Iranul, unde jumătate din cele 35 000 000 de locuitori trăiește în zone rurale de o extremă sărăcie, nu poate să improvizeze batalioane de tineri piloți, de navigatori, de tehnicieni.

Instructorii americani însărcinați cu pregătirea elevilor de la Școala de aviație din Isfahan au fost nevoiți să protesteze împotriva presiunilor ce se exercitau asupra lor pentru acordarea de brevete unor oameni insuficient pregătiți. Deși deosebit de favorizată, aviația ducea deja lipsă de 7 000 de tehnicieni calificați.

O problemă crucială pentru întreaga economie iraniană, inclusiv pentru industria petrolieră, și mai grav lipsită de această mînă de lucru cu înaltă calificare absorbită de prestigiul și soldele din armată.

Formidabilă prelevare financiară și umană. Și mai insuportabilă într-o țară a sărăciei, caracterizată prin îmbogățirea negustorilor, prin luxul insolent al cîtorva persoane — 45 de familii controlau 85% din marile întreprinderi —, prin corupția care a molipsit toate rotițele societății. Pentru toate contractele, funcționarii și intermediarii încasează comisioane.

Cînd militarizarea țării era la începuturile ei, senatorul Fulbright, reîntors din Iran, declara, în 1967, la Washington :

„Am fost în Iran, am văzut o țară pustiită și săracă. Bogații nu sînt decît o mînă de oameni, dar majoritatea poate să facă revoluție. Cred că le facem un mare deserviciu vînzîndu-le arme".

La întoarcerea dintr-o călătorie de studii în Orientul Mijlociu, senatorul Kennedy scrie, la rîndul lui, cîțiva ani mai tîrziu :

„Teheranul a trecut la convertirea potențialului său economic în putere militară, nu numai în Golf, dar și dincolo de el... Conducătorii iranieni consideră țara lor drept parte integrantă a Golfului și a Asiei occidentale, avînd interese și ambiții care se întind pînă în Oceanul Indian". Și se declară convins de necesitatea convertirii complete a politicii americane în Golf, sprijinită pe supraînarmarea șahului.

Ambasadorul Statelor Unite în Iran, Richard Helms, este neliniștit de prezența americană crescîndă provocată de vînzările de arme sofisticate. Nu numai că acestea antrenează, la rîndul lor, din cauza lipsei de personal iranian, prezența unor specialiști, tehnicieni, instructori americani (1 500 în 1976), dar, în plus, la Teheran se află 3 000 de reprezentanți ai fabricanților de arme și ai societăților de prestare de servicii.

Numai societatea Grumman Aerospace Co., care fabrică aparatul F14 — cel mai bun avion de interceptare din lume —, întreprindere pe care șahul a propus pur și simplu s-o răscumpere cînd aceasta a cunoscut dificultăți financiare, a trimis în Iran 800 de reprezentanți și salariați împreună cu familiile lor.

Interesantă, dacă se poate spune așa, nu este explozia finală pe care o cunoaștem. Nu faptul că poporul iranian — exasperat, vitregit, hărțuit, într-o țară unde s-a trecut la dezvoltare prin metode care au ruinat agricultura locală tradițională, din care trăiau trei sferturi din populație aruncată spre bidonvilurile Teheranului insolent, chemat la rebeliune împotriva Occidentului corupător s-a revoltat în cele din urmă.

Interesant este faptul că această armată grandioasă, un adevărat cancer care a măcinat forțele țării, n-a folosit niciodată, dar niciodată, la nimic. N-a folosit nici șahului, nici Americii. A subminat doar, apoi a distrus regimul

„stăpînului“ Iranului. A făcut doar, în cele din urmă, indezirabilă orice prezenţă americană în celelalte ţări din Golful Arabic.

Demonstraţie care pare-se că nu a fost înţeleasă, dacă avem în vedere bonurile de comenzi ale industriilor occidentale de armament.

Discursul Nordului

Universul industrial s-a dezvoltat în principal în cursul ultimilor treizeci de ani, a căror istorie am parcurs-o pînă acum.

S-a dezvoltat exploatînd sistematic resursele lumii a treia — Sudul — şi vînzîndu-şi produsele pe propriile pieţe, singurele aflate în expansiune, cele din Nord.

Acestei epoci i-a venit scadenţa. A ajuns la ea în mod brutal, fiindcă această scadenţă n-a fost nici prevăzută, nici pregătită. De aici, tulburările, dramele, crizele.

Pentru a plăti nu numai petrolul, ci şi materiile prime indispensabile pentru industriile lor, ţările dezvoltate trebuie să exporte din ce în ce mai mult. Dar unde să exporte, cînd ele sînt suprasaturate ?

Japonia duce împotriva Americii şi a Europei, care duc între ele şi amîndouă împotriva Japoniei, un război economic feroce pentru a exporta unii la alţii.

De fiecare dată cînd cel mai bine utilat, cel mai abil, cel mai ingenios cîştigă o piaţă, aceasta se întîmplă în dauna exporturilor celuilalt. Deci, suprimînd locurile de muncă ale celuilalt.

Schimburile între ţările industriale nu mai pot ajuta propria lor expansiune. Toate, împreună, se află pe calea regresiunii economice.

Sumar prezentată, aceasta este situaţia. Un impas istoric. Şi acum ?

Regresiunea ar putea seduce. Unii visează la societăţi bucolice... Nu mai încape nici o îndoială că se impune un nou mod de viaţă pentru universul industrial. Dar „regresiunea“ înseamnă desfiinţarea unor spitale, şcoli, a asistenţei sociale, a locurilor de muncă cele mai calificate şi cele mai bine retribuite. În fapt, regresiunea înseamnă reîntoarcerea la o stare de subdezvoltare.

Dacă nu vrei să alegi această cale, sau să te lași să aluneci pe ea, trebuie să inventezi un alt ciclu de dezvoltare.

Această dezvoltare este legată de dezvoltarea lumii a treia și nu se va face decît împreună cu ea. Nu există altă „nouă frontieră" în lume.

Eșecurile succesive ale dialogului Nord-Sud au dat naștere, și de o parte și de alta, la tentații sinucigașe.

În Nord — cea a protecționismului.

Țările din Sud, se spune, invadează piețele cu produsele lor manufacturate realizate la prețuri scăzute, cele ale mîinii lor de lucru, și pun astfel industriile occidentale în dificultate. Iată războiul economic. Să închidem frontierele.

Teză alimentată de extinderea și groaza șomajului. Dar care este dezmințită de cifre.

Importurile provenind din lumea a treia — limitate, în realitate, la paisprezece produse — au dus, în Franța, la dispariția, în decurs de șase ani, a mai puțin de 25 000 de locuri de muncă, în principal din industria textilă și a îmbrăcămintei. În aceeași perioadă, exporturile spre lumea a treia au creat 100 000 de locuri de muncă, îndeosebi în domeniul construcțiilor de mașini, al sectoarelor electrice și electronice.

De fiecare dată cînd o țară din Sud se dezvoltă, devine creatoare, produce, ea cumpără mai mult și creează *mai multe locuri de muncă în Nord decît desființează.* Fără excepție.

Iluzia și pericolul unui neoprotecționism sînt denunțate de toți oamenii competenți.

Roy Jenkins, fost președinte al Comisiei economice europene de la Bruxelles : „Redresarea economiilor noastre nu poate fi disociată de dezvoltarea celor mai sărace țări și de creșterea cererii mondiale".

Biroul Internațional al Muncii de la Geneva : „În actuala stare de alarmă și de confuzie din Nord, interdependența dintre Nord și Sud riscă să fie neglijată. Și aceasta ar fi în dauna noastră".

O.E.C.D., în 1980 : „Nimic n-ar fi mai periculos decît să uităm ce uriașă piață potențială reprezintă, pentru produsele industriale, nevoile insuficient satisfăcute ale unei enorme fracțiuni a omenirii. Țările dezvoltate și lumea a treia nu trebuie să-și împartă o cerere globală dată. Ele trebuie să construiască o industrie la noua scară a miliardelor de oameni".

În Sud, tentația de „a rupe" este de asemenea mare.

Cînd Occidentul vorbește de interdependență, sînt știute modul în care o practică el, bazele pe care o stabilește cînd rămîne stăpîn pe joc. Numeroși reprezentanți ai lumii a treia și-au pierdut astfel încrederea în instaurarea unei noi ordini economice și pledează pentru o politică de autonomie colectivă. Adică, pentru ruperea legăturilor cu țările din Nord în domeniul investițiilor directe, al comerțului internațional și al materiilor prime.

În discursul Nordului, Sudul vede dorința de a dezbina țările subindustrializate... O mișcare venind din străfundurile lumii a treia îndeamnă spre dezvoltarea dialogului Nord-Sud, înscriindu-se în această strategie a „autonomiei colective" unde domină ideea de „a te bizui pe propriile forțe", scrie Pierre Drouin în momentul deschiderii sesiunii Națiunilor Unite consacrate dezvoltării, în vara anului 1980.

Abandonarea iluziei, dăunătoare, că lumea a treia poate copia modelul de dezvoltare a Occidentului din ultimele două secole, model respins de numeroase forțe din lumea a treia, nu înseamnă abandonarea dezvoltării.

Istoria ultimilor treizeci de ani arată că pot și trebuie trasate alte căi, că trebuie inventate alte metode, că trebuie puse în mișcare alte forțe.

Chiar în momentul în care o criză fundamentală face lumea să tremure, apar noi mijloace, economice și umane, închinate unui viitor comun.

PARTEA A TREIA

O resursă nelimitată

Trimisul lui Doko la Paris

Luna iulie nu mai fusese, la Paris, atît de rece de aproape o jumătate de secol. Dar cînd își face din nou apariția lumina caldă a lunii august, capitala zace toropită în ceea ce se mai numește încă, în Franța, „vacanța mare" : malurile Senei sînt redate celor ce se plimbă de-a lungul lor, pieţele spaţioase se înșiră de la Etoile pînă la Carrousel, în armonioasa lor perspectivă, timpul parcă s-a oprit deasupra orașului. În vreme ce în lume amenințările se adună...

Nu spaima din august 1914, nici cea din august 1939 plutesc în aer, ci conștiința unei profunde răsturnări, de o altă natură, care se și face simțită. „Stagiunea '80" va fi cea mai neliniștitoare din perioada de după război.

Puțini dintre factorii de răspundere sînt cu gîndul „la vacanță", și mai puțin decît oricare altul stăpînul puterii economice japoneze, patronul „Keidanren" [1]-ului, Toshiwo Doko, în vîrstă de 84 de ani.

Trimisul lui special sosește la Paris aducînd un „memoriu" de 280 de pagini, intitulat „Revoluția științifică și societatea informației". Realizat sub autoritatea și conducerea lui Doko, redactat în cinci săptămîni de șase echipe

---

[1] Keidanren — Federația națională a industriilor japoneze. Doko este în prezent președinte de onoare, alături de succesorul său, Yoshiro Inayama.

paralele, acest document este înmînat raicului „Grup de la Paris", întrunind oameni care caută metodic, împreună, calea spre un nou avînt, indispensabil pentru această lume paralizată de frică.

Purtătorul lui este unul din cei mai apropiaţi colaboratori ai patriarhului Doko : preşedintele Institutului de Cercetări Mitsubishi, Masaki Nakajima.

„Memoriul Mitsubishi" trebuie să contribuie la acţiunea pornită pentru a preîntîmpina dezagregarea unor interdependenţe economice care răspîndesc neputinţa şi defetismul. El cuprinde toate datele tehnologice de ultimă oră necesare muncii pe care o desfăşoară grupul în vederea elaborării unor propuneri.

Punerea lui în aplicare a fost hotărîtă a doua zi după reuniunea de la Taif, în urma unui schimb de vederi simplu şi deschis.

Raportul referitor la strategia pe termen lung al conducătorilor O.P.E.C.-ului, acel „Manifest de la Taif", ridică probleme fundamentale, enumeră exigenţe. Nu pretinde că oferă răspunsurile. Pentru a le afla vor mai fi iarăşi necesare proiecte de conferinţe, negocieri între delegaţii, întruniri ale unor comisii : tot ceea ce n-a dus, aşa cum am văzut, etapă cu etapă, decît la eşecuri şi la crize ? De data aceasta, nu.

Această voinţă presantă şi hotărîtă de a acţiona înainte de a fi prea tîrziu a provocat imediat, în iunie, un schimb de vederi aprofundat, o duminică întreagă, între şeicul Ali, din Kuweit, şi singurul om politic occidental care a urmărit, la Taif, discuţia finală despre problema lumii a treia.

Esenţa raportului de la Taif este ceea ce Comitetul Yamani a numit „transferurile de tehnologie" spre toate ţările subdezvoltate, între care şi cele ale O.P.E.C.-ului, în schimbul aprovizionării cu petrol — în vederea, dacă este posibil şi mai ales, a unei orientări eficace a investiţiilor.

Francheţea liderului kuweitian e cea care a declanşat reacţia în lanţ care a urmat şi care se desfăşoară de atunci la Paris. Cînd interlocutorul său francez l-a întrebat : „Ştiţi exact ce tehnologii vrea raportul să transfere, care sînt prioritătile, prin ce mijloace ?", tînărul ministru, doctor în matematici, a răspuns cu simplitate : „Nu".

Atunci a început munca în comun. Şi a continuat fără-ncetare. Reuniunile s-au succedat : mai întîi la Paris, apoi

la Zürich, la Hamburg, la Tokio, la Riad, în Kuweit[1]. Sub presiunea evenimentelor, principalii animatori ai acestui Grup de la Paris au urmat exemplul lui Doko : nici o zi de vacanţă. A fost un neîntrerupt du-te-vino pentru ca, înainte de sosirea toamnei, problema crucială, cea a răspîndirii cunoştinţelor creatoare, a faimosului „transfer de tehnologie", ultima resursă, să fie lămurită, iar căile pentru înfăptuirea ei trasate.

Dacă fondatorul şi personajul numărul unu al Institutului Mitsubitshi Research, Nakajima, ajunge la Paris la data stabilită cu treaba făcută, aceasta se datoreşte faptului că, nici o clipă, începînd din acea zi de iunie, Doko n-a slăbit presiunea. Mesajele lui, apelurile lui telefonice, telexurile lui s-au înmulţit săptămînă de săptămînă străbătînd continentele. În timpul celor şase zile pe care Nakajima le va petrece la Paris, apoi în Golful Arabic, potrivit succesiunii prevăzute a şedinţelor de lucru, el va telefona cu regularitate la Tokio pentru a obţine în fiecare etapă a discuţiei, acordul lui Doko.

La 11 august, cînd se va reîntoarce, apoi din nou la 10 septembrie, Doko îl va asculta în compania celor ce participă la toate hotărîrile economice importante ale Japoniei, care nu sînt luate decît după ce a fost obţinut acest „consens". Vor fi convocaţi membrii Keidanren-ului, care îi grupează pe toţi marii conducători ai întreprinderilor industriale şi bancare, al căror suflet este Doko ; cei din MITI (Ministerul Comerţului Internaţional şi al Industriei), al cărui puternic aparat birocratic organizează, de treizeci de ani, planificarea „în stil japonez" ; şi principalii economişti în probleme internaţionale care, la Tokio, sînt consilierii oficiali ai guvernului : Okita şi Ushiba.

Nu-i vorba, nici mai mult, nici mai puţin, decît de a elabora un plan global pentru a răspunde, împreună cu O.P.E.C.-ul şi printr-un efort convergent, la interpelarea lumii a treia care, clătinîndu-se, ar putea tîri în dezastru o întreagă planetă înnebunită.

Ceea ce stă la baza autorităţii unice a lui Toshiwo Doko este o concepţie de ansamblu despre lume pe care el o traduce în fapt. Forţa creatoare a acestui personaj, care s-a pus din nou pe treabă pentru a schimba curba destinului, este impresionantă.

---

[1] Vezi anexa de la sfîrşitul volumului despre activităţile „Grupului de la Paris" în 1979 şi 1980.

Dacă e ascultat cu atîta atenţie, aceasta se datoreşte faptului că, în treizeci şi cinci de ani, n-a pierdut nici una din bătăliile pe care le-a dat şi că Japonia „lui" poate să afişeze astăzi un bilanţ recunoscut : acela de a fi prima putere tehnologică din lume.

Doko ştie că există armele necesare pentru a accepta, fără şovăire, sfidarea imensă, presantă, aproape sălbatică, pe care ambiţia O.P.E.C.-ului o lansează lumii industriale : a dezvolta universul, sau a pieri cu toţii împreună !

Bondoc, lat în spate, cu un cap pătrăţos, cu gesturi încete, cu o privire care se fixează întotdeauna cu precizie, Doko seamănă cu un judocan. În preajma verii, atunci cînd ansamblul factorilor de răspundere din MITI sînt pe cale de a-şi întocmi documentul final intitulat „Care va fi politica industrială în anii '80 ?", el le-a declarat :

„După zece ani de criză petrolieră, totul mi se pare clar în privinţa căii de urmat : trebuie să fim pionierii unei promovări tehnologice care să cuprindă lumea întreagă. Nu numai prin forţa ştiinţifică a Japoniei, a celor trei sute de mii de cercetători ai noştri, care reclamă noi cîmpuri de acţiune ; ci *în simbioză organică cu celelalte naţiuni avansate, fără excepţie.*

Trebuie să echipăm capacităţile lumii, dincolo de toate frontierele. Mijloacele ne stau la îndemînă. E vorba numai să le punem în aplicare. Obiectivul, pentru noi toţi, este simplu : să creăm, să difuzăm, să organizăm puterea tehnologică în stare să scoată lumea din impas".

Oamenii în faţa cărora Doko ţine acest discurs au cucerit deja, în mai puţin de douăzeci de ani, prin aplicarea metodică a descoperirilor ştiinţifice şi a inovaţiilor, primul loc în domeniile construcţiilor navale, camerelor de luat vederi, motocicletelor, oţelului, petrochimiei, ceasurilor, televiziunii, magnetoscoapelor, automobilelor, electronicii ; iar acum ei atacă, în paralel, aplicaţiile industriale ale ingineriei genetice şi ultimul domeniu rezervat Statelor Unite : aeronautica.

Nikon, Cannon, Honda, Seiko, Mitsubitshi, Sony, Toyota, Hitachi, Matsushita, Toshiba, Fujitsu s-au situat, una după alta, pe primele locuri în domeniile lor de activitate.

Dar Doko, strategul victoriilor lor, a întuit : trebuie să-şi schimbe orientarea. Giganţii industriei japoneze nu pot să se mai concentreze orbeşte asupra continuării expansiunii lor şi a cuceririi de pieţe. Trebuie „să se integreze

în lume". Acum e momentul. Revoluția științifică le oferă ocazia și le-o impune.

El știe, și știu și ei, că, întrucît energia de bază, petrolul, a încetat să mai fie ieftin și durabil, tot ceea ce au construit *trebuie să fie reconstruit*, pornindu-se de la o altă materie primă : informația, comunicarea, gîndirea. Ei știu, de asemenea, că, de data aceasta, cu prețul unor drame și eșecuri, trebuie să împartă cu ceilalți, *cu toți ceilalți*.

Doko este pregătit. Japonia o presimte. Europa și America tremură puțin. Dar nu mai există opțiune. Somației O.P.E.C.-ului — nimeni nu uită că membrii săi dețin, pentru mai mulți ani, ani cruciali, cheia energiei și cea a investiției — nu i se poate face față decît printr-un răspuns tehnologic mondializat. Criza trebuie obligată să dea naștere șansei.

Cu toată viteza spre crearea de locuri de muncă

În nici un moment ascensiunea sistematică a puterii japoneze n-a avut vreo taină pentru Doko.

Inginer format la Institutul de Tehnologie din Tokio, apoi specializat în Elveția pe șantierele de turbine de la Brown-Boveri, Doko preia, în 1950, răspunderea pentru sectorul naval al uneia din societățile japoneze care renasc după înfrîngerea din care Japonia de-abia a ieșit : societatea Ishikawajima-Harima.

Brazilia, în dorința de a deveni o putere exportatoare, hotărăște să-și alcătuiască o flotă comercială modernă. Doko obține contractul pentru construirea a două mari nave rapide. În patru ani, ele vor fi livrate.

Atunci are loc un incident pe care inginerul nu-l prevăzuse și care avea să-i decidă cariera. Piloții brazilieni ai uneia din cele două nave-gigant livrate de Ishikawajima comit o greșeală de navigație la ieșirea din port și sînt cît pe-aci să zdrobească nava de chei. Dar cel care se sfărîmă e cheiul. Cargoul japonez se alege doar cu cîteva zgîrieturi. Chiar de-a doua zi poate porni în larg.

Începe ascensiunea construcțiilor navale japoneze. Comenzile abundă. În zece ani, Japonia, în frunte cu Ishi-

kawajima, va pătrunde atît de puternic în acest domeniu, încît, în lume, opt nave din zece vor proveni de acum înainte din şantierele japoneze.

Cît priveşte Brazilia, ea va merge drept la ţintă : îi cere lui Doko şi întreprinderii lui să creeze o industrie navală în Brazilia.

Aşa s-a născut „Ishikawajima do Brasil", asociind capitaluri şi ingineri brazilieni şi japonezi, reunind, încă din 1958, trei mii cinci sute de stagiari brazilieni în jurul celor mai buni tehnicieni veniţi de la Yokohama pentru a-i pregăti. Astăzi este prima societate de construcţii navale din America de Sud.

Guvernul de la Singapore, observînd aventura braziliană şi reuşita ei rapidă, doreşte să încheie acelaşi contract. Doko ia hotărîrea : „Îmi asum răspunderea". În 1963, „Jurang Shipyard" devine şantierul cel mai modern din Asia de Sud-Est, cu o productivitate superioară şi cu un preţ inferior înseşi şantierelor japoneze cărora le smulge în curînd comenzile.

Dar Doko e acum în altă parte : construieşte în Amazonia o uzină de aluminiu care devine prima rivală a giganţilor din America de Nord. Ascensiunea continuă. Iar Doko începe să întruchipeze însăşi aventura japoneză.

Intervievat de presă în timpul unei şederi în New York, el declară, la sfîrşitul anilor '60 :

„Noi n-avem nici resurse naturale, nici putere militară. N-avem decît o singură resursă : capacitatea de invenţie a creierelor noastre. Ea este nelimitată. Şi trebuie să ne-o manifestăm. Trebuie să educăm, să specializăm, să echipăm. Această putere a minţii, prin forţa lucrurilor, va deveni într-un viitor apropiat bunul comun cel mai preţios, cel mai creator al întregii omeniri".

Doko avea deja presentimentul că mondializarea s-ar impune. Avea un avans de exact douăzeci de ani.

Logic prin viziunea sa de viitor, prin încrederea în invenţia ştiinţifică. Doko părăseşte Ishikawajima şi acest sector care s-a banalizat pentru una din industriile noi care vor ridica Japonia la apogeul ei : electronica.

Este angajat de consiliul de administraţie al societăţii Toshiba (care rivalizează cu Hitachi, Matsushita şi Sony) şi devine preşedintele ei. Va face din Toshiba, cu calculatoarele sale, cu tranzistorii săi, cu circuitele sale integrate, cu sistemele sale de comunicaţie, o întreprindere mondială.

După care, în mod firesc, i se oferă postul suprem: conducerea Keidanren-ului, a însuşi angrenajului economic japonez şi a strategiei lui.

Deşi se află în fruntea armatei industriale şi ştiinţifice a Japoniei, Doko rămîne, pentru public, un om discret, cu o existenţă aproape secretă. Numele şi succesele lui sînt cunoscute. Dar nu se ştie aproape nimic despre viaţa sa particulară. Pînă în acea zi din anul 1976 cînd poliţia face o descindere la domiciliul lui.

Din ordinul guvernului, este dusă, de o săptămînă, o anchetă susţinută pentru a-i depista pe cei care, în administraţie sau în afaceri, ar putea fi amestecaţi într-unul din acele scandaluri financiare ce izbucnesc, la intervale regulate, ca urmare a strînsei întrepătrunderi dintre societăţile multinaţionale, dintre regimurile fiscale internaţionalizate, dintre reţelele comerciale ale marilor industrii de armament etc.

În cursul anchetei legate de acest scandal, cineva a sugerat că Doko ar putea să fie şi el amestecat. Poliţia din Tokio îşi trimite deci inspectorii în cartierul mărginaş al capitalei unde îşi are locuinţa preşedintele Keidanren-ului.

La adresa indicată, şeful brigăzii poliţieneşti nu găseşte decît un mic pavilion, a cărui poartă de lemn dă spre stradă. În zadar caută intrarea de acces în reşedinţa familiei Doko pe care crede că o ghiceşte, ascunsă după o perdea de copaci. Sună la poarta pavilionului. Iese o femeie în vîrstă, într-o rochie de casă. E ora 7 dimineaţa.

Inspectorul îi cere să aibă amabilitatea de a-i arăta drumul care duce spre „vila preşedintelui Doko".

„Nu există nici o vilă Doko, răspunde femeia. Eu sînt doamna Doko. Aici locuim".

Poate, doamna Doko, să-l roage pe soţul ei să vină?

„Oh, răspunde ea, a plecat de mult! La trenul de 6,30 dimineaţa ca să se ducă la birou. N-aţi putea să reveniţi mîine? Înainte de 6, puteţi să fiţi sigur c-o să-l găsiţi".

Doko împlinise optzeci de ani şi era de doi ani preşedintele Keidanren-ului. Raportul brigăzii poliţieneşti a pus capăt „anchetei în legătură cu cazul Doko", anchetă care era cît pe-aci să cadă în ridicol. Şi a făcut curînd înconjurul oraşului Tokio. Reluat de presă, el a difuzat formidabila imagine a acestui om tăcut, modest şi auster, în culmea

puterii. Japonia l-a luat drept model, l-a adoptat. Doko devenea o legendă, un simbol : un fel de nou împărat al erei calculatoarelor... și al economiilor de energie.

Rapiditatea cu care s-a dezvoltat forța industrială japoneză, calitatea ei tehnologică, ce au impresionat încă înainte de 1970, s-au accentuat sub impactul fiecăruia din „șocurile petroliere" : din 1970, din 1973 și din 1979. Nu e japonez care să nu le cunoască. Sînt denumite *shokus*, iar datele lor s-au întipărit în memoria națiunii.

Fiecare *shoku* a însemnat o lovitură, o stagnare imediată a creșterii consumului și a puterii de cumpărare, cu atît mai brutală cu cît guvernul, MITI și Keidanren-ul, care lucrează în simbioză, o voiau eficace și scurtă. Și fiecare a provocat o nouă accelerare a raționalizării, a inovației, a productivității, a competitivității, cu mutațiile umane și sociale pe care le presupun. Astfel încît, din fiecare *shoku*, Japonia a ieșit, cel puțin pînă în prezent, cu și mai multe performanțe, cu și mai multe cuceriri. Nivelul de trai și volumul consumului au fost adeseori sacrificate în favoarea investițiilor ; iar consecințele sociale subestimate ; dar efortul era vital, și nimic nu trebuia să-l împiedice.

În 1980, trebuie trase concluziile. E treaba pe care responsabilii MITI și Keidanren-ului i-au încredințat-o „Grupului celor șaizeci", creat de ei sub numele de „Grupul de studiere a dezvoltării tehnologice". Acesta și-a înaintat raportul în primăvară. Concluziile sale sînt revoluționare;

1. Între 1960 și 1980, Japonia a ajuns să preia conducerea în majoritatea sectoarelor „tradiționale" (construcții navale, aparate foto, motociclete, oțel, televizoare, aparataj electric, electronica de mare consum, automobile). Toate acestea trebuie apărate și stăpînite în continuare, dar nu va mai fi de ajuns pentru a asigura ritmul de expansiune impus de criza energetică și nici pentru a compensa transferurile mondiale de activități pe care ea le anunță.

2. Cea mai mare parte a succeselor japoneze, dacă nu toate, au fost obținute prin aplicarea intensivă de „tehnologii importate", în principal din Statele Unite, dar și din Europa. Acest rezervor s-a epuizat pe măsură ce Japonia a preluat conducerea în domeniile citate. Viitorul nu poate fi asigurat decît pe baza unor noi tehnologii în sectoarele unde inovația va putea să înmulțească rapid aplicațiile industriale — și *noile locuri de muncă*.

3. Astfel, în anii '80, totul se va bizui pe exploatarea sistematică, generalizată, a unei noi surse de energie care va transforma toate industriile actuale şi va pune temelia industriilor viitorului : informatica sau, mai simplu, *informaţia şi prelucrarea ei.*

Cu alte cuvinte, calculatoarele, semiconductorii, microprocesoarele, roboţii industriali, transmisia prin fibre optice, bio-industria şi aplicaţiile ei (chimie, agricultură, energie), noile tehnologii aplicate unor programe accelerate în două domenii fundamentale, *cel al educaţiei şi cel al medicinei ;* în sfirşit, branşarea microprocesorului la reţelele moderne de telecomunicaţie pentru automatizarea muncii la distanţă. (Microprocesorul este un calculator complet, programabil, gravat pe un „chip" [1], jeton de un milimetru pătrat de siliciu. Acesta este elementul cel mai răspîndit în natură : aliat cu oxigenul, el alcătuieşte banalul nisip al plajelor, al deşerturilor, al fundurilor de ocean, al scoarţei terestre.)

4. Nici o ţară industrială dezvoltată nu va supravieţui prefacerilor mondiale decît dacă creează, pornind de la această revoluţie, *locurile de muncă ale viitorului.* Reeducarea ce trebuie efectuată constă în a ieşi din domeniul, acum depăşit, al competiţiei pur comerciale, urmărind cucerirea de pieţe, care durează de treizeci de ani şi care s-a încheiat, pentru a intra într-o altă competiţie, bazată pe *pregătirea oamenilor*, antrenarea creierelor, capacitatea creatoare, în sfîrşit, integrarea acestui domeniu nou în ansamblul mondial.

5. Această nouă etapă a dezvoltării constituie un „salt calitativ" în raport cu tot ceea ce a precedat-o : automatizarea, cu ajutorul microprocesorului, a tuturor muncilor care nu depind de funcţionarea activă sau afectivă a unui creier omenesc ; şi punerea în funcţiune a acestor capacităţi — atît de mult exploatate sub valoarea lor în ţările industriale şi complet nefolosite în lumea a treia.

Salt calitativ pentru a răspunde nevoilor informaticii (la uzină, la birou, acasă), care va înlocui treptat totul, dar a cărei dezvoltare va necesita, în schimb, *milioane şi milioane de fiinţe omeneşti.* Astfel, acest sistem va iriga întreaga societate, dîndu-le oamenilor sarcini care, de la cea mai simplă la cea mai ştiinţifică, nu fac apel decît la facultăţile mentale cu o tendinţă sporită spre individualizare,

[1] Bucăţică, ciob, fisă (în engleză în original). — *Nota trad.*

mică descentralizată care va recăpăta formele artizanatului.

În sfîrșit, salt calitativ, prin logica economică a informatizării, spre *necesara integrare mondială* ; și, în consecință, generalizarea „globalizarea" sistemelor de pregătire și educație, în vederea unei repartizări egalitare a sarcinilor.

Acest ultim punct, cel mai nou, este și cel mai puțin discutabil. Japonia a și fost determinată să creeze institut de pregătire pentru vecinii săi din Sud-Estul Asiei : Singapore, Hong Kong, Coreea de Sud, Formosa[1], Apoi Indonezia, Filipinele și, în sfîrșit, din inițiativa lui Doko și Inayama, China. Ca un corolar, aceasta atrag după sine necesitatea de a planifica promoții întregi de tehnicieni și de ingineri japonezi, de a le pregăti cariera pe celelalte continente.

Anunțarea unui plan general de „reprofilare" a oamenilor chemat să înlocuiască ceea ce, la începutul acestei revoluții industriale, în anii '70, era denumit „delocalizarea" industriilor. O nouă aventură umană, fără granițe.

De acum înainte, aceste rapoarte constituie, împreună carta Japoniei mondializate, ale cărei industrii sînt renovate, toate, pentru a fi în întregime reconstruite pe baza *microprocesoarelor*, celulele nervoase ale oricărei industrii de viitor, și pe sistemul de programe, făcut din materie cenușie, al cărui apetit de „instrucțiuni" programate, de aptitudini umane, este nesățios.

Nu-i vorba aici de o „sfidare japoneză". În anii '60 și '70 a avut loc o „sfidare americană". Era cea a inteligenței „managementului", a celei mai bune organizări posibile a echipelor în vederea inovației. Mai multe țări din Europa, precum și Japonia, au învățat parțial sau complet lecția dată de americani și au ajuns la același nivel de eficiență, în timp ce America, din diferite motive, legate de politica sa militară și monetară, a văzut vitalitatea ei secătuind. Așa că în 1980 n-a mai existat o „sfidare americană !" Dacă nu există o sfidare care să poată fi numită japoneză, aceasta se datorește faptului că e vorba de o altă epocă, de un alt univers. Revoluția tehnologică ce a început și societatea informatizată pe care o generează nu pot fi apanajul nici unei țări. Spațiul lor vital este cel al lumii întregi.

---

[1] Denumirea portugheză a insulei chineze Taivan.— *Nota trad.*

Japonia, ca națiune, poate suscita admirație sau critici, dar ea constituie o entitate culturală aparte ; nu vrea și nici n-ar putea să reprezinte un model. Problema care se ridică apare pe coastele Japonici și pe malurile Golfului Arabic, însă le depășește : este o sfidare umană extinsă la întreaga planetă. Răspunsul la această sfidare, de o infinită diversitate, ca și culturile și, la urma urmelor, ca și personalitatea fiecărei ființe — este însăși natura sa.

Formula doctorului Uenohara, director al secției de cercetări la Societatea Nippon Electric, prima din Japonia în materie de telecomunicații și telematică, formulă repetată în concluzia „memoriului Mitsubishi", descrie poate cel mai bine viitorul :

„În domeniul considerabil al tuturor activităților industriale care vor fi informatizate fără nici o excepție, în acest domeniu al programării care va trebui să hrănească microprocesoarele și roboții, chiar dacă am angaja cele cinci miliarde de locuitori ai planetei, tot ar mai exista lipsă de personal". Vom vedea mai departe de ce și cum își vor dovedi temeinicia aceste cuvinte.

Oamenii de știință, industriașii, cadrele universitare, fie ei americani, francezi, germani sau suedezi, care au asimilat ceea ce reprezintă revoluția microprocesoarelor, confirmă această profeție. Este realitatea de mîine, universul în care pătrundem, cel mai adeseori, vai !, fără a avea cunoștințe sau, ceea ce este mai grav, cu spaimă. Cei care știu n-au avut grijă să și explice.

Acest viitor este învăluit în norii grei ai crizei profunde din 1980. Dar depinde de noi să-l făurim în cursul anilor următori. Dealtfel, dovada o avem : el a și căpătat contur. În primul rînd, în industria japoneză, *care se transformă fără a da naștere șomajului, Regulă absolută, regulă pentru toți.*

Dacă acest fenomen, complet nou, s-a produs mai întîi în Japonia, aceasta se datorește faptului că, sub presiunea brutală a „șocurilor petroliere" succesive, această țară a pășit cel mai repede și cel mai departe pe calea noii societăți „a informației" care va deveni neîndoios, în afară de cazul cînd ar interveni o catastrofă, cea a lumii întregi.

Cum, de ce au precipitat evenimentele Japonia, cea dintîi, spre acest loc de întîlnire universal ? Faptul merită să fie amintit și înțeles, înainte de a examina ceea ce re-

prezintă exact această revoluție a activităților umane spre o societate a folosirii depline — adevărata folosire — a forței de muncă, cea a facultăților fiecărui om, pornind de la microprocesor și informatizare.

Codul purpuriu

Printr-o serie destul de neobișnuită de accidente istorice, Japonia anului 1980, superputere tehnologică, ajunsă prima la noua frontieră a inteligenței, această insulă compactă, izolată, fără resurse, la capătul Orientului, la 12 000 de km de Europa, la 9 000 de km de America, această misterioasă Japonie modernă, se pomenește a fi, în mod paradoxal, cel mai pur produs al „geniului Occidentului". Ea are un părinte. Acest părinte este american. Se numește Franklin Roosevelt. Istoria acestei creații merită să fie trecută în legenda secolelor.

Într-o zi de vară, la sud de Terra Nova, într-unul din locurile cele mai grandioase și cele mai pustii din lume, golfulețul Placentia, doi oameni se îndreaptă unul spre altul, fiecare la bordul navei sale : Winston Churchill și Franklin Roosevelt.

Sîntem în 9 august 1941. Churchill, navigînd pe cuirasatul „Prince of Wales", este conducătorul Marii Britanii, aflată în război, singură, împotriva hitlerismului, în culmea cuceririlor și a puterii sale. Harry Hopkins, prieten intim și singurul confident adevărat al președintelui Statelor Unite, l-a vizitat de mai multe ori la Londra, în Downing Street nr. 10, pentru a reglementa raporturile delicate, dar vitale, dintre eroica și neînarmata Anglie și America neutră, îndepărtată, al cărei conducător vrea cu orice preț să ajute Insulele britanice să supraviețuiască și, odată cu ele, o lume netotalitară.

În cursul ultimei sale vizite, Hopkins i-a transmis lui Churchill un mesaj din partea lui Roosevelt în care acesta arată că „ar fi fericit să-l întîlnească undeva, între patru ochi, dacă e posibil într-un golfuleț liniștit".

Iată-l, așadar, pe Roosevelt, la bordul crucișătorului „Augusta", care plutește pe mare în întîmpinarea lui „Prince of Wales".

Președintele american, țintuit în scaunul său cu rotile, cu picioarele paralizate de douăzeci de ani — și pentru totdeauna — de poliomielită, admiră personalitatea și temperamentul lui Churchill, chiar dacă într-o serie de probleme politice, îndeosebi în privința posesiunilor și coloniilor Imperiului britanic, au puncte de vedere diferite. Este nerăbdător să-l întîlnească.

Primul ministru, din curtoazie față de președintele infirm, hotărăște ca, dimineața și seara, în timpul celor trei zile cît vor dura întrevederile, să urce el la bordul crucișătorului american. Numai în ultima zi Roosevelt va face drumul invers și, printr-un sistem de lanțuri și pîrghii, de care nu se desparte ori de cîte ori se deplasează pe mare, va fi urcat la bordul navei „Prince of Wales" pentru a-și lua rămas bun de la Churchill.

Nu știu dacă se vor mai revedea și cînd. Dar și unul și celălalt au o încredere instinctivă în viitor. Și, pentru a și-o manifesta clar, la cererea lui Roosevelt, redactează împreună ceea ce au botezat „Carta Atlanticului". Fiecare a păstrat o ciornă scrisă de mînă de care ei se vor servi în declarațiile pe care le vor face la întoarcerea lor, la Londra și la Washington, dar un text oficial n-a existat niciodată.

În această declarație, Roosevelt, deși nu era beligerant și nu știa deloc cum ar putea deveni, l-a făcut pe Churchill să accepte principiul emancipării popoarelor colonizate și exploatate ale lumii, tot așa cum o făcuse Lincoln, în secolul precedent, împotriva vestigiilor dominației engleze în America : „Fiecare popor va avea dreptul să-și aleagă liber propriul sistem de guvernare și să obțină independența teritoriului său : *fiecare va avea, de asemenea, dreptul să acceadă, pe picior de egalitate, la sursele de materii prime și va trebui să participe, printr-un efort colectiv, la ajutorarea țărilor încă subdezvoltate*".

Roosevelt punea astfel capăt, într-un mic golf îndepărtat al Atlanticului de Nord, unor secole de imperialism și de colonialism. Abia după mult timp și după multe peripeții se va ajunge aici. Dar linia pe care va merge istoria era trasată.

Roosevelt este fericit că numele cel mai celebru din lume în acea vreme, numele lui Winston Churchill, va fi legat de al lui, pentru a susține această mare idee, această

cruciadă, bătălia sa dintotdeauna. Îl obsedează însă o dramă. America l-a pus să jure că nu o va angaja în război, și America nu se gîndește să-l dezlege de acest jurămînt. Dacă ar încerca, n-ar fi urmat. Dealtfel, potrivit termenilor constituției Statelor Unite, nici n-ar putea-o face. Ar fi necesar votul celor două Camere ale Congresului — pe care nu l-ar obține.

A fost constrîns, forțat să pronunțe acest jurămînt de „neutralitate" chiar în timpul recentei sale campanii prezidențiale — a treia — la sfîrșitul anului 1940. Aceasta este drama lui, și a lumii.

Ales pentru prima oară în 1932 pentru a smulge țara sa din falimentele și șomajul provocate de marea depresiune — aceleași care au semănat disperarea, apoi fascismul în Europa (care erau cît pe-aci să cuprindă și Statele Unite) —, Roosevelt, cu îndrăzneala New Deal-ului, a redistribuit ceea ce a mai rămas din muncă și venituri între toate păturile populației, readucînd astfel la viață America aflată în agonie. De unde realegerea sa triumfală, în 1936, pentru un al doilea mandat.

Cînd acest al doilea mandat se apropie de sfîrșit, nimeni nu se așteaptă, într-adevăr, căci ar fi un lucru fără precedent, ca Roosevelt să încerce un fel de „lovitură de stat" : să solicite un al treilea mandat. Dar pe vremea aceea nu exista nici o regulă constituțională care să interzică acest lucru. În ciuda infirmității lui, nu ezită să rupă cu tradiția și să-și pună candidatura. Cel mai mult se teme de consecințele războiului care a început în Europa și care, în momentul campaniei prezidențiale americane, a și înregistrat victoria totală a armatelor hitleriste pe continent. Cînd cade Parisul, după cum o va mărturisi prietenilor săi intimi, Roosevelt ia hotărîrea, pe deplin conștient și în secret, de a-și depune din nou candidatura.

Văzînd starea de spirit a americanilor, este convins că, dacă nu acționează astfel, va fi ales *un președinte izolaționist*, și America va asista, la depărtare și la adăpost, la triumful dictaturilor pe celelalte continente. Acest faliment istoric, a cărui perspectivă îl îngrozește, este gata — după cum o va dovedi — să-l împiedice cu orice preț.

Dar totul arată că, dacă în timpul campaniei va lăsa să se întrevadă adevărata sa convingere în legătură cu implicațiile războiului european, va fi zdrobit cu ocazia scru-

timului. Așa că nu va sufla o vorbă. Dar aceasta nu-i de ajuns. În condițiile în care candidatul republican afirmă în fiecare discurs că va menține America în afara oricărui conflict extern, i se cere lui Roosevelt să-și exprime clar poziția.

N-o face decît în ultimul moment, dar o face. Știind că minte și sperînd din tot sufletul dealtfel ca evenimentele să-i dea prilejul și mijloacele să facă contrariul.

La Boston, într-unul din ultimele discursuri din timpul campaniei, citește următorul paragraf pe care l-a redactat el însuși : „Fiindcă am prilejul, tați și mame americane, să mă adresez încă odată vouă, trebuie să vă dau o asigurare. O voi *repeta încă odată și încă odată : nu-i vom trimite niciodată pe băieții noștri să se bată în vreun război străin*".

Este ales, dar e cea mai grea dintre alegerile lui. Deoarece, în ciuda angajamentului public și a cuvîntului dat, e bănuit că ar avea gînduri ascunse „intervenționiste".

În acel timp peste poporul american domnea izolaționismul. Toate marile nume ale epocii se luau la întrecere în a face declarații categorice împotriva celei mai vagi veleități de amestec în treburile din Europa : Charles Lindbergh, eroul primei traversări a Atlanticului cu avionul ; Joseph Kennedy, tatăl celor patru fii care vor deveni celebri, ambasador la Londra ; John Foster Dulles, viitorul secretar de stat ; Henry Ford, cel mai ilustru industriaș al țării, care a ținut să refuze public orice contract, oricît de neînsemnat, cu Ministerul Apărării etc.

Roosevelt, ales datorită echivocului, se va închide într-o izolare secretă care-i transformă psihologia și conduita. A triumfat în politică grație sincerității sale față de poporul american. Poporul a avut întotdeauna încredere în el. Și iată că, în fața amplorii pe care o ia drama mondială, a groazei pe care o inspiră puterea regimurilor fasciste, poporul american nu mai este, pentru Roosevelt, acel tovarăș căruia puteai, căruia trebuia să-i spui totul. Pentru a intra în acest război, pe care numai America îl poate cîștiga, va trebui să umble cu șiretlicuri.

Și o face. Cu o asemenea îndrăzneală, cu o hotărîre atît de fermă, încît și astăzi, după patruzeci de ani, un mister învăluie o parte din modul în care s-au înlănțuit

deciziile pe care le-a luat Roosevelt, şi numai el, pentru a atrage America în război.

Aici intervine pentru prima oară soarele-răsare al Japoniei. El nu va mai ieşi din istoria noastră.

Clarvăzător, Hitler se teme de America, contrar celor declarate de el în public. Arhivele Reichului ne-au furnizat informaţii ample în această privinţă : Hitler luase hotărîrea categorică de a face totul pentru a evita atragerea Americii în război.

Ştia cum va ataca Rusia lui Stalin, după ce ii va fi decapitat statul major prin viclenie şi datorită neîncrederii conducătorului sovietic ; era încrezător în eficacitatea şi numărul, în continuă creştere, al submarinelor sale, faimoasele U-Boots, pentru a sufoca în cele din urmă Insulele britanice. Putea să joace pe aceste cărţi şi putea să cîştige. Cu o condiţie : America să rămînă neutră.

Hitler nu se înşela. Nici Roosevelt.

Preşedintele american încearcă toate mijloacele. Hotărăşte mai întîi să livreze Angliei nave, apoi avioane de luptă. Este urmat îndeaproape de Congres. Hotărăşte curînd că întreaga producţie americană de avioane de vînătoare P 40 va fi livrată Angliei, şi îi pune la dispoziţie credite pentru ca acest contract să aibă caracterul unei operaţii de export industriale, nu al unui act de beligeranţă. Reuşeşte să convingă Congresul să nu uzeze de dreptul de veto, explicînd public că „cu cît ajutăm mai mult Anglia să reziste, cu atît riscăm mai puţin să vedem America antrenată în a-i da ajutor în mod direct".

Haitele de submarine germane fac prăpăd.

Într-o zi, Roosevelt le mărturiseşte lui Hopkins şi generalului Marshall : „Dumnezeule, Atlanticul e pe cale să devină un ocean german !" Dar ce-i de făcut ?

Primul sondaj al Institutului Gallup se referă la acest punct, la care opinia publică americană este atentă : „Să se acorde sau nu o escortă de nave americane convoaielor care aprovizionează Anglia ?" Răspunsul dă la iveală o atitudine de ostilitate în masă.

După cîteva luni, Roosevelt, văzînd pierderile care se înmulţesc în Atlantic, trece peste. Dă ordin marinei americane să escorteze convoaiele pînă în largul coastelor britanice, dar le interzice să tragă cele dintîi. Hitler răspunde, dînd instrucţiuni echipajelor de pe submarinele

sale să nu tragă decît dacă sînt atacate şi să ocolească navele americane.

Au loc două accidente. La 17 octombrie 1941, un convoi britanic este atacat de un grup de submarine hitleriste. Un vas de escortă american, distrugătorul „Kearney", e lovit de două torpile. Unsprezece oameni sînt daţi dispăruţi. Numele lor sînt publicate în presa americană.

Roosevelt urmăreşte reacţiile opiniei publice. Ostilitatea faţă de război nu scade. Dimpotrivă.

Trei săptămîni mai tîrziu, în largul coastelor Islandei, un alt distrugător american, „Reuben James", care însoţea un convoi comercial, e scufundat de submarine. E înghiţit de ape, împreună cu o sută de oameni din echipaj, care dispar fără urmă.

Emoţia produsă în America e mare. Dar este tulbure şi ambiguă. O parte din opinia publică îi învinuieşte pe nazişti. Majoritatea îl face răspunzător pe preşedintele Statelor Unite.

Roosevelt cere Congresului să autorizeze înarmarea vaselor comerciale americane pentru a le permite, dacă sînt atacate, să se apere singure în plină mare. Dezbaterea în Cameră şi în Senat e aprigă. Preşedintele obţine la limită „ca americanii să aibă drept la ripostă" : cu o majoritate de numai optsprezece voturi în Cameră... şi treisprezece în Senat.

Roosevelt trage concluzia. Îi mărturiseşte lui Hopkins : „Pentru mine e limpede că *niciodată* — poate doar în cazul unui eveniment tragic — nu vom obţine acordul Congresului şi al ţării ca să intrăm în război împotriva Germaniei".

Eveniment tragic ? Numai o greşeală a lui Adolf Hitler l-ar putea provoca.

De trei ori, în cadrul unor întrevederi între patru ochi cu Führerul, comandantul marinei de război germane, marele amiral Roeder, îl imploră, ameninţînd chiar cu demisia, să tragă în navele americane care sînt pe cale să cîştige, nepedepsite, bătălia pentru aprovizionarea Angliei şi să anuleze efectele blocadei. Hitler nu cedează : a spus nu.

Puţin mai tîrziu, Roeder întocmeşte un proces verbal solemn : „Douăzeci de acte de război comise în Atlantic de vase americane împotriva Germaniei". Punîndu-l în gardă pe Führer în legătură cu aprovizionările masive care

ajung în Anglia, el reclamă în concluzie dreptul de a ataca. Hitler îşi menţine refuzul. El ştie unde se află adversarul lui : la Casa Albă. N-o să-i facă acest cadou. Roosevelt e prizonier.

Dar, între timp, la sfîrşitul verii lui 1941, serviciile secrete americane au început să descifreze „Codul purpuriu" care serveşte la transmiterea mesajelor între Tokio şi bazele japoneze, aeriene şi navale, din Pacific. Roosevelt întrevede un licăr de lumină. Nu-l slăbeşte din ochi. Acolo este şansa istorică.

Duel în Pacific

Opinia publică americană, care refuză să-şi expună fiii în Europa, nici nu se gîndeşte la Pacific şi la Extremul Orient. Impresionată de puterea germană, ea ignoră această Japonie îndepărtată şi priveşte dealtfel cu ochi dispreţuitori ceea ce presa prezintă drept „omuleţi galbeni, pricăjiţi, gregari şi lipsiţi de spirit de iniţiativă".

Japonia însă este la capătul nervilor. Roosevelt şi-a înmulţit pe neobservate actele de ostilitate. A blocat activele japoneze din Statele Unite cînd trupele japoneze au ocupat fără luptă Indochina. Obţine din partea guvernatorului Insulelor neerlandeze (Indonezia) suspendarea oricăror livrări de petrol spre Yokohama şi Nagasaki. Primul ministru japonez, prinţul Konoye, a declarat Dietei că această situaţie a devenit intolerabilă deoarece armata şi marina ţării riscă să fie curînd paralizate. Roosevelt prinde curaj.

Ambasadorul Statelor Unite, Grew, nu-l surprinde pe preşedinte cînd îi telegrafiază că raţionalizarea benzinei a intrat în vigoare în întreaga ţară şi că „nu se găseşte nici un taxi în tot oraşul Tokio".

Ambasadorul îi atrage curînd atenţia preşedintelui asupra riscului unei crize guvernamentale la Tokio, „care ar duce la înlocuirea primului ministru Konoye, relativ moderat şi ostil unui război, cu un om mult mai dur, de la care America s-ar putea aştepta la tot ce este mai rău".

Tot ce este mai rău ? E cel mai neînsemnat lucru... Toate sondajele arată că, dacă japonezii s-ar hotărî să atace Indonezia sau Filipinele, sau oricare alt teritoriu din Asia

și din Pacific — cu excepția unuia singur —, opinia publică americană ar rămîne indiferentă și tot n-ar accepta intrarea în război. Și-atunci ?

Criza guvernamentală prevăzută de ambasador se produce. Guvernul Konoye, în fața creșterii dificultăților economice, este înlocuit cu „un guvern de șoimi", după expresia folosită de Grew in telegrama sa, avîndu-l în frunte, în postul de prim-ministru, pe „cel mai sălbatic șoim din tot Orientul, generalul Tojo". Cel care vrea război.

Serviciile americane descifrează codul încă din vară. În noiembrie, ele inregistrează pregătirile de război. Dar care e obiectivul lor ? Iată întrebarea. Ea nu va fi neglijată...

Doi emisari diplomatici japonezi, Nomura și Kurusu, se află la Washington pentru a negocia ridicarea embargoului și deblocarea sumelor din bănci. Din acel moment, toate telegramele dintre Tokio și cei doi diplomați în misiune la Washington sînt transmise personal lui Roosevelt. Președintele nu va discuta cu nimeni despre ele. Nu există nici o urmă de vreo întrevedere cu oricine ar fi în legătură cu problema Extremului Orient.

Secretarul său de stat, Cordell Hull, continuă tratativele cu cei doi emisari japonezi fără să fi primit instrucțiuni de la președinte. Se conturează eventualitatea unei reacții militare a japonezilor în Pacific. Dar unde ?

Un singur obiectiv, în imensitatea oceanului, este teritoriu american : Hawaii și baza sa de la Pearl Harbour, cartierul general al flotei din Pacific. Un singur obiectiv, dacă ar fi vizat de japonezi, ar putea declanșa războiul : Pearl Harbour.

Șeful birourilor de informații al marinei Statelor Unite in Pacific, Richmond Turner, transmite la Casa Albă „că Hawaii și Pearl Harbour ar trebui considerate ca *ținte posibile* ale primei ofensive japoneze". Posibil nu este suficient.

Ambasadorul Grew telegrafiază, „în atenția personală a președintelui, că în cercurile militare din Tokio circulă zvonuri potrivit cărora, în cazul eșecului negocierilor ce se desfășoară la Washington cu americanii, japonezii ar putea să atîte la ofensivă împotriva bazei de la Pearl Harbour".

Noiembrie : amiralul Kimmel, care comandă escadra americană instalată la Pearl Harbour, trimite un mesaj

special la Washington : „Japonezii ar putea foarte bine să recurgă la un atac prin surprindere împotriva bazei de la Pearl Harbour, chiar mai înainte ca o declarație de război oficială să aibă loc". Serviciile de informații de la Casa Albă știu mai multe despre acest lucru.

La 29 noiembrie impasul negocierilor de la Washington și înăsprirea poziției americane determină secretariatul misiunii diplomatice japoneze să telegrafieze la Tokio cu cifrul Codului purpuriu : „Spuneți-ne cînd intenționați să programați ora H ca să știm cum să încheiem tratativele pe care le ducem". Tăcere.

La Tokio se pare că există o ezitare în legătură cu siguranța pe care o oferă codul sau cu necesitatea de a răspunde. Serviciul de la Washington de descifrare a codului trebuie să aștepte un moment destul de lung, care pare nesfîrșit. Pînă la urmă, de la Tokio sosește răspunsul, transmis cifrat cuvînt cu cuvînt : „Putem să vă spunem. Ora H este fixată pentru duminică 7 decembrie, în zori... Va fi la Pearl Harbour".

Răspunsul apare în clar pe benzile de înregistrare ale serviciului american : „Atacul de la Pearl Harbour prevăzut pentru zorii zilei de 7 decembrie." Sîntem în 29 noiembrie.

Washingtonul se mulțumește să asculte. La Pearl Harbour nu se va ști nimic.

Amiralul Kimmel și-a strîns în rada portului toată flota pentru viitoare manevre. Stau rînduite, unele lîngă altele, cele opt cuirasate și cele nouă crucișătoare cu navele lor de escortă. Toată flota din Pacific.

Vineri 5 decembrie, d-na Roosevelt, soția președintelui, îi telefonează unuia din cei mai cunoscuți ziariști din Statele Unite, Edward Murrow, ca să-l invite „la un dineu neoficial și amical cu președintele, duminică 7, seara, la Casa Albă".

Week-end-ul începe într-o atmosferă de liniște. Sîmbătă 6 decembrie, generalul Eisenhower a fost autorizat să plece să se odihnească în Texas, la fortul Sam Houston. Ministrul de interne, Harold Ickes, primește prieteni la ferma sa din Maryland. Dean Acheson se duce, împreună cu familia, să aducă un omagiu corpului neînsuflețit al judecătorului Brandeis, apoi pleacă să se odihnească și să mediteze în pădure.

Sîmbătă seară și duminică dimineață președintele se află, în mod cu totul excepțional, în biroul lui de la primul etaj al Casei Albe.

Pe cele două aeroporturi militare de la Pearl Harbour, avioanele de luptă au fost aranjate, aripă lîngă aripă, în centrul terenurilor, pentru un week-end de odihnă : piloții sînt în permisie.

La ora 10,20 (ora Washingtonului), duminică 7 decembrie, cei doi diplomați japonezi telefonează la Departamentul de Stat cerînd să fie primiți la ora 13 de ministru, conform instrucțiunilor de la Tokio. Ministrul este absent, dar va fi căutat și li se va da răspunsul.

Franklin Roosevelt, singur, contemplă de pe peluzele Casei Albe soarele de iarnă. Este pus la curent cu cererea de audiență formulată de japonezi ; ora 13 la Washington este ora 8 dimineața la Pearl Harbour. Cordell Hull îl cheamă spre a-i cere instrucțiuni în legătură cu demersul de audiență : „Nimic deosebit".

La ora 13,20, la Washington (8,20, în Hawaii), toate escadrilele japoneze, care au decolat de pe portavioanele sosite după ce descriseseră o largă mișcare ocolind insula prin partea de nord-est, se năpustesc în picaj asupra flotei ancorate în port și asupra aviației aflate la sol a forțelor americane din Pacific. Totul este distrus sau ars în trei valuri succesive, mai înainte ca vreo ripostă să poată fi declanșată. Cel mai mare dezastru militar din istoria Statelor Unite n-a durat mai mult de o jumătate de oră.

Uitîndu-se la telegrama militară pe care o are în fața ochilor, Franklin Roosevelt își cheamă, pentru prima oară în cursul dimineții, secretara și îi dictează un mesaj pe care trebuie să-l transmită agențiilor de presă.

„De la Casa Albă : atac aerian japonez asupra tuturor instalațiilor americane de la Pearl Harbour. Președintele va face o declarație la sfîrșitul după-amiezii".

Amiralul Nimitz, generalul Einsenhower, generalul MacArthur, toți comandanții militari americani vor afla știrea la radio, în cursul după-amiezii. Se vor înapoia la posturile lor unul după altul. Dar avioanele japoneze plecaseră de mult. Ca și navele. Dealtfel nici nu mai rămăsese nimic cu care să fie urmărite.

Franklin Roosevelt cheamă Londra pentru a vorbi personal cu Churchill și a-i anunța el însuși știrea. „Ne-au atacat la Pearl Harbour... De acum încolo ne aflăm împreună pe aceeași barcă !"

Președintele Statelor Unite se pune pe treabă și dă ordine : războiul a început în mod oficial.

Roosevelt știe că va fi lung și dur. Dar nu se îndoiește de rezultat. Episodul care se desfășurase cu puțin mai înainte fusese decisiv.

Roosevelt a făcut uz de toate resursele și îndrăznelile artei sale politice și de capacitatea lui de a înțelege lumea. Din clipa în care Japonia provoca războiul, acesta devenea mondial și, dintr-odată, era cîștigat.

Alte două minți excepționale din Occident înțeleseseră, ca și Roosevelt, inflexibila simplitate a acestei ecuații : a declanșa războiul mondial, războiul total, însemna a-l cîștiga. Altminteri, era pierdut.

Churchill o spusese încă din vara lui 1940 : „Ne vom bate pe plajele noastre, ne vom bate pe străzile noastre, ne vom bate pe mările noastre, ne vom bate pînă la capătul oceanului : *pînă în ziua în care lumea nouă, cu toată puterea sa, va veni să ni se alăture* în această luptă pentru a salva bătrîna Europă care i-a dat naștere". Încă de la început, i-a fost limpede că victoria va fi dobîndită în ziua în care America va intra în război. Dar cînd și cum ?

De Gaulle, conducătorul „Franței libere" o spusese și el în faimosul său „Apel din 18 iunie" :

„Acest război nu se limitează la nefericitul teritoriu al țării noastre. Acest război va fi un război mondial... Franța, ca și Anglia, va putea *să folosească fără limite uriașa industrie a Statelor Unite*... Seceraţi astăzi de forța mecanică, vom putea *învinge pe viitor printr-o forță mecanică superioară*".

În duminica în care piloții japonezi se abăteau ca fulgerul asupra portului Pearl Harbour, generalul De Gaulle tocmai făcea o lungă plimbare prin pădure, la marginea Londrei, în apropierea căsuței pe care o închiriase pentru week-end-uri, în tovărășia unuia din cei mai apropiați colaboratori ai săi încă din primele clipe ale activității sale, șeful serviciilor lui de informații, colonelul Passy. După două ore de mers se întorc. Passy povestește în memoriile sale :

„Neam întors din lunga noastră plimbare și ne-am așezat fiecare pe cîte un fotoliu din salon. De Gaulle răsuci butonul aparatului de radio. Citeva minute mai tîrziu, aflam că japonezii atacaseră flota americană de la Pearl Harbour. De Gaulle închise aparatul. Se cufundă într-o meditație profundă pe care m-am ferit s-o între-

rup. S-a scurs un timp care mi s-a părut nesfîrșit ; apoi generalul spuse : «Acum războiul e definitiv cîștigat !»"

Da, Roosevelt a cîștigat.

Japonezii, care n-au încercat niciodată o bucurie atît de mare, au pierdut. Puteau să atace oriunde — în afară de Pearl Harbour. Puteau să ia cu asalt Indonezia și petrolul său, Filipinele, Singapore, Sud-Estul Asiei. Puteau să-și extindă fantastic puterea, să cucerească surse de materii prime, să devină inexpugnabili. America n-ar fi mișcat un deget. Roosevelt o știa. Ei, însă, n-o știau.

Erau prost informați și judecaseră prost, tocmai ei, care aveau să-și întemeieze mai tîrziu, la autopsia catastrofei, rolul lor dominant în universul industrial pe exercitarea inteligenței și pe prelucrarea informației.

Dar cînd se spune „japonezii" referitor la acest popor în 1941, se păcătuiește prin generalizare. În realitate, în fața vicleniilor lui Roosevelt — ceea ce i-a determinat pe japonezi să atace singura țintă din tot Pacificul ce avea să le fie fatală —, vina o poartă mintea încuiată, nu a poporului japonez, care n-avea nici un cuvînt de spus, ci îndeosebi a conducătorilor săi militari. Dovada cea mai izbitoare, bogată în învățăminte pentru viitor, o constituie lupta care s-a dat în sînul cercurilor conducătoare în lunile ce au precedat Pearl Harbour între primul ministru, generalul de infanterie Tojo, și cel mai celebru marinar japonez, amiralul Yamamoto.

Tojo, care n-a ieșit niciodată din Japonia, vrea război și vrea război împotriva Americii. Numai America i se pare a fi la înălțimea puterii și gloriei țării lui. Săptămînă de săptămînă, Yamamoto denunță „această iluzie pernicioasă". El explică cum, de cincisprezece ani, ca marinar, apoi ca ofițer de marină, apoi ca amiral, a făcut de mai multe ori înconjurul lumii, că America o cunoaște de la coasta de Vest, a Pacificului, pînă la coasta de Est, a Atlanticului. Afirmă că întinderea, bogăția, capacitatea Statelor Unite sînt pentru el atît de evidente, încît, dacă — Doamne ferește — ar fi mobilizate pentru un efort de război, ar fi irezistibile. Și că, dacă Statele Unite ar fi constrînse să intre în război, Japonia s-ar îndrepta spre pieire.

Duelul dintre Yamamoto și Tojo va rămîne un moment istoric în marea aventură japoneză. Două spirite valoroase, două temperamente neînfricate. Dar unul a integrat în judecata sa cunoașterea lumii exterioare, celălalt este

pătruns numai de realitatea japoneză. Yamamoto nu este mai „inteligent" : este mult mai „informat".

Secretul Japoniei de după război, cheia succesului său constă în faptul că după înfrîngere va apărea în toată strălucirea ei superioritatea „informatică" a lui Yamamoto. Tojo este îngropat împreună cu trecutul. Dimpotrivă, în nenumăratele articole şi lucrări ce-i sînt consacrate, Yamamoto, căruia i se aduce omagiu, împarte, împreună cu Roosevelt şi cu proconsulul lui, MacArthur, paternitatea noii Japonii.

O dată cu Pearl Harhour se anunţă şocul prodigios care, scoţînd Japonia din starea sa de înstrăinare în lume, îi va hotărî soarta. Apoi o va atrage după sine pe cea a universului.

Capriciile soartei

Japonia dintotdeauna, stoică şi închisă, începe duelul pe viaţă şi pe moarte cu Occidentul. Acesta este actul întîi. Nimeni nu-şi poate imagina în acest moment care va fi deznodămîntul, actul fulgerător care va încremeni trecutul nipon şi-i va înflăcăra viitorul.

La început, o noapte lungă. Luptele pe mare, în aer şi pe fiecare hucăţică de pămînt, din fiecare arhipelag, din fiecare insulă din Pacific vor fi cumplite, înverşunate, sîngeroase. Bătălia Pacificului va fi cea mai dură din toate. Japonezii dau dovadă de o putere de sacrificiu, de o nepăsare în faţa morţii, care fac din ei cei mai temuţi combatanţi. Americanii, pe care propaganda hitleristă îi descria cu complezenţă ca „ghiftuiţi, decadenţi", primesc sfidarea şi, sub comanda generalului MacArthur, se înalţă, săptămînă de săptămînă, pe culmile celui mai pur eroism. Patru ani lungi aveau să se scurgă mai înainte ca vreun eveniment hotărîtor să aibă loc.

Japonezii nu cedează nici o insuliţă din acest imens ocean, fără să nu se bată pînă la ultimul om : nu există prizonieri. Se leagă cu toţii prin jurămînt : nici unul, cît timp e în viaţă, nu-i va lăsa pe americani să pună piciorul pe pămîntul patriei lor, dacă, din nenorocire, vor ajunge pînă acolo. Dar, pentru a lua cu asalt îndepărtatele insule

ale arhipelagului nipon, Franklin Roosevelt e capabil să imagineze o altă soluție decît masacrarea unui milion de americani.

Echipe de fizicieni nucleariști se pun pe treabă. Nu se ridică decît o problemă : timpul. Cînd vor ajunge la scopul fixat ?

Dacă ne gîndim la numărul de persoane de diferite naționalități care participau la complexa realizare a „proiectului Manhattan", hotărît de Roosevelt în cel mai mare secret, e uluitor cum nici o clipă, nici naziștii, nici japonezii n-au știut nimic despre el. Numai Stalin va avea informații în legătură cu acest proiect. Dar le va interpreta greșit și nu va sesiza țelul final.

Dacă realizarea „proiectului Manhattan" urma să schimbe datele universului, mai înainte de toate el avea să transfigureze, să sublimeze, să aducă pe lume — ca într-un spasm — o Japonie a cărei religie va fi știința.

Adolf Hitler, printr-o minune datorată în esență obsesiei sale rasiste, n-a avut în această privință nici o intuiție. Totuși, el a fost cel dintîi care a organizat o echipă de cercetare asupra „aplicațiilor posibile ale fizicii nucleare", pe care a instalat-o la Berlin, într-o secție a Ministerului Științei, pe Unter den Linden nr. 69, aproape de Cancelaria Reichului. Voia să fie ținut la curent.

Întîmplarea face ca cea mai strălucită minte a echipei de nucleariști de la „nr. 69" să fie aceea a unei fiziciene austriece, Lise Meitner. Ea e cea care, asistată de doi mari fizicieni, care o recunosc drept șeful lor, Otto Hahn și Fritz Strassman, obține, încă din 1938, primele rezultate concludente „bombardînd cu neutroni uraniul". Așa că ea se afla cu mult înainte pe calea spre faimoasa descoperire.

Are loc Anschluss-ul, ocuparea, într-o singură zi, a Austriei de către diviziile naziste. Lise Meitner, ca toți concetățenii ei, devine, în mod automat, de naționalitate germană — și nu austriacă. Fiind evreică, cade sub incidența „legilor rasiale" ale celui de-al treilea Reich. Și e alungată din laboratorul său.

Colegii ei sînt consternați. Principalii savanți germani de la „nr. 69" cer o întrevedere colectivă cu Hitler : Lise Meitner trebuie păstrată cu orice preț. Führerul e cuprins de una din furiile sale oarbe care-i întunecă mintea : merge pînă acolo încît îi tratează pe cei doi fizicieni germani din fața lui, care se rugau de el, drept „evrei imputiți albi" și îi concediază. Împotriva lui Lise Meitner e

lansat un mandat de arestare. Colegii îi organizează fuga. Părăsește Germania pentru totdeauna. Din clipa aceasta, ca toți marii oameni de știință evrei din Germania, ca Einstein, Lise Meitner devine apatridă.

Neclintit în credința sa fanatică, Hitler a jucat împotriva inteligenței. Ca generalul Tojo, care tot aici a pierdut.

Astfel, încă din 1939, cu doi ani și jumătate înainte de Pearl Harbour, a început în tăcere un efort uriaș, permanent, al fizicienilor nucleariști pentru ca nu cumva cursa pentru crearea bombei să fie ciștigată de Reichul național-socialist. Italianul Enrico Fermi, francezul Joliot-Curie, danezul Niels Bohr, ungurii Leo Szilard și Eduard Teller (naturalizați americani) ajung la aceeași concluzie: trebuie alertat Roosevelt. Numai el poate, dacă înțelege miza, să mobilizeze în timp util mijloacele considerabile care vor fi necesare pentru a avea o șansă de a ajunge la vreme la capăt.

Dar cum să-l întîlnești pe Roosevelt ?

Nici unul nu-l cunoaște și nici unul din ei n-ar fi destul de „reprezentativ" pentru a-i transmite un mesaj atît de ciudat, pentru a face să pătrundă o noutate științifică atit de complexă într-un creier politic absorbit de sarcinile cotidiene ale puterii — și de viitoarea scadență electorală.

Are loc un act eroic. În inima Berlinului, în „sfînta sfintelor" de la „nr. 69", fizicianul german Flügge, un antinazist convins, se hotărăște să publice într-o revistă științifică de specialitate ceea ce știe deja despre „capacitățile și posibilitățile reacției în lanț care poate fi declanșată în uraniu". Revista se numește „Naturwissenschaften". Are un circuit destul de restrîns, se adresează specialiștilor. Dar textul lui Flügge este complet și explicit.

Și Flügge nu se oprește aici. Izbutește să trimită cîteva exemplare din revistă la Zürich, din care presa locală reproduce extrasele esențiale. Din această clipă se declanșează totul. Nimic nu-i mai poate determina pe Fermi, Szilard, Teller să-și schimbe hotărîrea : acum știu unde au ajuns rivalii lor de la Berlin. Acum este în joc sfîrșitul războiului în Europa și, fără îndoială, mult mai mult decît atît.

După tot felul de reflecții și conciliabule cu colegii lor americani, ajung la concluzia că un singur om are notorietatea și autoritatea necesare pentru a fi ascultat de președintele Statelor Unite : Albert Einstein. Se hotărăsc să se ducă să-l vadă. Einstein e în vacanță, într-un sătuc din

lansat un mandat de arestare. Colegii îi organizează fuga. Părăsește Germania pentru totdeauna. Din clipa aceasta, ca toți marii oameni de știință evrei din Germania, ca Einstein, Lise Meitner devine apatridă.

Neclintit în credința sa fanatică, Hitler a jucat împotriva inteligenței. Ca generalul Tojo, care tot aici a pierdut.

Astfel, încă din 1939, cu doi ani și jumătate înainte de Pearl Harbour, a început în tăcere un efort uriaș, permanent, al fizicienilor nucleariști pentru ca nu cumva cursa pentru crearea bombei să fie ciștigată de Reichul național-socialist. Italianul Enrico Fermi, francezul Joliot-Curie, danezul Niels Bohr, ungurii Leo Szilard și Eduard Teller (naturalizați americani) ajung la aceeași concluzie: trebuie alertat Roosevelt. Numai el poate, dacă înțelege miza, să mobilizeze în timp util mijloacele considerabile care vor fi necesare pentru a avea o șansă de a ajunge la vreme la capăt.

Dar cum să-l întîlnești pe Roosevelt ?

Nici unul nu-l cunoaște și nici unul din ei n-ar fi destul de „reprezentativ" pentru a-i transmite un mesaj atît de ciudat, pentru a face să pătrundă o noutate științifică atit de complexă într-un creier politic absorbit de sarcinile cotidiene ale puterii — și de viitoarea scadență electorală.

Are loc un act eroic. În inima Berlinului, în „sfînta sfintelor" de la „nr. 69", fizicianul german Flügge, un antinazist convins, se hotărăște să publice într-o revistă științifică de specialitate ceea ce știe deja despre „capacitățile și posibilitățile reacției în lanț care poate fi declanșată în uraniu". Revista se numește „Naturwissenschaften". Are un circuit destul de restrîns, se adresează specialiștilor. Dar textul lui Flügge este complet și explicit.

Și Flügge nu se oprește aici. Izbutește să trimită cîteva exemplare din revistă la Zürich, din care presa locală reproduce extrasele esențiale. Din această clipă se declanșează totul. Nimic nu-i mai poate determina pe Fermi, Szilard, Teller să-și schimbe hotărîrea : acum știu unde au ajuns rivalii lor de la Berlin. Acum este în joc sfîrșitul războiului în Europa și, fără-ndoială, mult mai mult decît atît.

După tot felul de reflecții și conciliabule cu colegii lor americani, ajung la concluzia că un singur om are notorietatea și autoritatea necesare pentru a fi ascultat de președintele Statelor Unite : Albert Einstein. Se hotărăsc să se ducă să-l vadă. Einstein e în vacanță, într-un sătuc din

Long Island, Peconic, cătun pierdut unde nimeni nu le poate arăta casa in care locuieşte un anume „domn Einstein". În cele din urmă, îl găsesc la plimbare. Cu coama lui uriaşă, veşnic zbîrlită, cu pipa lui şi pantalonii sucăliţi, cu aerul mereu visător, dar şi cu extrema lui gentileţe şi engleza lui stîlcită, marele om ii conduce la el acasă. Îşi pune pîslarii şi-i ascultă.

Spre marea mirare a lui Szilard, care va nota acest lucru în carnetul lui în aceeaşi seară în care a avut loc întrevederea capitală, geniul ştiinţific al secolului, a cărui ecuaţie fundamentală a dat, cu treizeci de ani mai înainte, definiţia şi măsura energiei nucleare, le mărturiseşte că nu s-a gîndit nici o clipă la posibilitatea unei reacţii explozive.

Szilard scrie textual următoarele : „Ne-a fost limpede, de la începutul acestei întrevederi, care, din fericire, se va prelungi, că posibilitatea de a declanşa o reacţie în lanţ în uraniu nu-i trecuse niciodată prin cap lui Einstein".

Szilard completează astfel extraordinara sa relatare :

„Cînd am început să-i expun toate informaţiile pe care le aveam în legătură cu ce se întîmpla la Berlin, a înţeles riscul pe care l-ar prezenta consecinţele şi mi-a declarat că era dispus să ne ajute, dacă trebuia, sau, cum se spune, «să se bage»".

Atunci cei trei oameni au început să caute calea ce trebuia urmată. Unul din ei i-a sugerat lui Einstein, care nu-l întîlnise niciodată pe Roosevelt, să-i scrie reginei Belgiei, pe care, întîmplător, o cunoştea. Nu părea să fie cea mai bună idee. Lucrurile s-au oprit aici.

Peste două săptămîni, de pe lista restrînsă a celor apropiaţi lui Roosevelt, Szilard a reţinut numele bancherului Alexander Sachs. Contactat, el a acceptat să transmită o scrisoare a lui Einstein, dacă acesta binevoia să-i scrie direct preşedintelui.

Szilard se reîntoarce în micul sat din Long Island, însoţit de Teller. Einstein acceptă. Începe să dicteze scrisoarea către Franklin Roosevelt, datată 2 august 1939, în germană, ca să fie mai sigur de fiecare termen. Concluzia lui : „Reacţia nucleară în lanţ, a cărei desfăşurare am descris-o mai înainte în mod succint, ar face posibilă, dacă s-ar produce, fabricarea unui nou tip de bombă, extrem de puternică. O singură bombă de acest gen, transportată de exemplu de un vapor într-un port, ar fi de ajuns pen-

tru a nimici întregul port, ca şi o bună parte din teritoriul învecinat".

Tradusă în engleză de Sachs, scrisoarea îi e citită de acesta lui Roosevelt, în biroul său... la 11 octombrie în acelaşi an ! Lui Roosevelt i se pare lungă şi cam neclară. Sachs intră în horă. Îl imploră pe Roosevelt să-i acorde, a doua zi dimineaţă, la micul dejun, o nouă întrevedere : îi va explica mai pe îndelete şi în linişte conţinutul acestei scrisori şi însemnătatea ei. Instinctiv, Roosevelt acceptă.

A doua zi, Roosevelt este mai atent. Apoi, fără comentarii, îl convoacă pe ataşatul său militar personal, generalul Watson, şi-i spune : „Lucrul acesta va impune o serie de măsuri". Îi întinde traducerea scrisorii lui Einstein, al cărei original îl păstrează. Începe operaţia secretă botezată „S-1". Şi nu se va mai opri. Urmarea e cunoscută.

Echipa formată în jurul lui Robert Oppenheimer, „proiectul Manhattan", instalat la Los Alamos într-o veche fermă lăsată în paragină, progresele lente făcute de savanţi spre „reacţia în lanţ" care va duce la explozia teoretică, apoi la realizarea practică ; măsurile de securitate draconice, problemele de conştiinţă care i-au chinuit pe oamenii de ştiinţă rînd pe rînd, telegramele lui Allan Dulles, şeful serviciilor secrete americane în Europa, instalat în Elveţia, bătălia pentru a pune mîna pe apa grea (necesară reacţiei nucleare) pe care savanţii francezi au reuşit s-o scoată clandenstin etc.

Roosevelt, chiar după ce a început războiul şi trebuia să dicteze zilnic instrucţiunile sale generalului Eisenhower pe frontul din Europa şi generalului MacArthur pe cel din Pacific, a cerut să fie ţinut regulat la curent cu fiecare etapă a operaţiei.

Dacă Churchill şi De Gaulle au avut certitudinea victoriei finale încă din ziua atacului de la Pearl Harbour, aceasta s-a datorat faptului că erau, şi unul, şi celălalt, în chip firesc, obsedaţi de Hitler, pentru ei singura şi imensa primejdie. Iar puterea Americii constituia, în ochii lor, potrivit unui proces previzibil, superioritatea forţelor aliate.

Roosevelt împărtăşea această analiză asupra victoriei în Europa, dar el avea o altă obsesie : Japonia.

Acolo, era singur. Singurul care era conştient, ca marinar ce fusese, de imensitatea Oceanului Pacific. Redutabilul Pacific.

Singurul care, de asemenea, prin incontestabila previziune asupra lumii ce-l făcuse să alunge din minte orice

idee despre vreo „superioritate“ a rasei albe, nu subestima cu nimic ingeniozitatea, curajul, aptitudinile infinite de care erau în stare japonezii.

De unde grija atentă cu care urmăreşte lucrările echipei de fizicieni nucleariști de la Los Alamos.

Hazardul şi capriciile soartei vor încurca totul pînă la actul final despre care nimeni nu va mai şti, atunci cînd va avea loc, cine l-a hotărît.

Iată că, mai înainte ca vreo experienţă, oricît de mică, susceptibilă să indice cînd va fi capabilă să explodeze „bomba atomică“, cum începe să fie numită, şi după doi ani de muncă, doi din oamenii care au provocat hotărîrea istorică a lui Roosevelt sînt cuprinşi de remuşcări, pe care vor să i le împărtăşească preşedintelui.

Mai întîi savantul Niels Bohr. De îndată ce a aflat, prin serviciile speciale trimise în Germania invadată, că Reichul n-avea nici un fel de exploziv „atomic“ în arsenalul său, Niels Bohr, stupefiat şi uşurat, îi cere lui Roosevelt să abandoneze : nu trebuie să se meargă mai departe cu realizarea bombei. Ea nu mai e necesară pentru obţinerea victoriei şi înseamnă să-ţi asumi riscul, spune el, al „unei curse ulterioare a înarmărilor nucleare, care ar pregăti în mod sigur un viitor război cumplit ce ar putea să reprezinte sfîrşitul lumii“. Ordinea priorităţilor îi apare acum inversă : trebuie să se pună capăt acestei experienţe diabolice şi să i se furnizeze lumii întregi toate datele ştiinţifice ; interzicîndu-se, o dată pentru totdeauna, fabricarea de arme atomice.

Bohr este primit de Roosevelt la Casa Albă timp de treizeci de minute. E atît de emoţionat şi, brusc, atît de confuz, încît nu izbuteşte să explice punctul lui de vedere. Ceea ce înţelege Roosevelt din ce i se relatează îl face să nu fie de acord. Nu spune nimic şi pune capăt întrevederii.

Urmează intervenţia, mai bine gîndită şi pregătită, a lui Alexander Sachs, care împărtăşeşte obsesia lui Bohr în ceea ce priveşte riscurile declanşării unei „curse a înarmărilor nucleare“. Primit de preşedinte în decembrie 1944, el procedează cu totul altfel. După o lungă conversaţie, în care cei doi oameni se înţeleg în privinţa conceptelor de după război, ca şi în problema, foarte specială, a Japoniei, el redactează un memorandum în care consemnează concluziile la care Roosevelt, spune Sachs, a ajuns împreună cu el :

„În cazul unui succes, care deocamdată nu a fost obținut la Los Alamos, al unei explozii atomice experimentale secrete, se va organiza o a doua, menită să se producă în mod public, *undeva în Pacific*. Vor fi convocați la ea savanți ai puterilor aliate și neutre și, la nevoie, emisari ai inamicului. Atunci va fi redactat în comun un raport amănunțit asupra capacităților și consecințelor acestei arme extraordinare și va fi transmis autorităților japoneze; după ce demonstrația asupra puterii armei va fi făcută, i se va cere inamicului să se predea — din moment ce va avea dovada concretă că cealaltă opțiune înseamnă pieirea".

Într-adevăr, Roosevelt n-a hotărît ca bomba să fie lansată, o vrea numai ca să forțeze capitularea, dar, dacă e posibil, limitîndu-se la o demonstrație a primejdiei. Va decide acest lucru la momentul oportun. După o întrevedere cu el, ministrul de război, Stimson, scrie următoarele rînduri care confirmă darea de seamă a lui Sachs :

„Am examinat împreună cu el cele două școli de gîndire privind autoritatea care va fi însărcinată cu acest proiect : să se încerce păstrarea lui în cercul închis și secret al celor care îl administrează în prezent, sau să fie încredințat autorității pe care o reprezintă comunitatea internațională în numele libertății științifice. I-am spus că această problemă trebuia reglementată și că trebuia să aibă pregătit un comunicat pe care să-l publice cînd va veni ziua. A fost de acord". Sîntem în martie 1945.

La începutul lui aprilie, experiența nu avusese încă loc la Los Alamos. Roosevelt n-a luat deocamdată nici o hotărîre. Colectivul de fizicieni nucleariști este în plină fierbere, fiecare încearcă să afle gîndul ascuns al președintelui. Roosevelt, în schimb, este obsedat de reflecțiile lui „asupra Pacificului, asupra Japoniei, asupra forței nucleare, asupra imensului șantier in ruine care va trebui reconstruit", așa cum consenmează unul din puținii lui interlocutori. Dealtfel, este și un om epuizat.

La 12 aprilie, la ora 6 dimineața, venit să se odihnească in colțișorul lui preferat la Warm-Springs, în Georgia, nu mai poate să doarmă. Mintea sa puternică, care nu se sinchisește încă de organismul lui slăbit, este obsedată de teribila Japonie și de incertitudinea legată de scadența nucleară. Se scoală și cere să i se aducă ziarele și corespondența...

Ziarele aduc numai veşti bune : armatele aliate nu mai întîmpină nici o rezistență în Europa. Corespondența este

destul de voluminoasă. Roosevelt își aruncă peste ea o privire. Pune de o parte, pe birou, două documente pe care va trebui să le studieze : o scrisoare personală a lui Einstein (a doua), însoțită de un memorandum al lui Leo Szilard. Cei doi, acum complet ostili unei explozii atomice, care ar sili întreaga omenire să-și asume prea multe riscuri, îl imploră pe Roosevelt să suspende totul și să difuzeze pretutindeni informațiile științifice. Din punctul lor de vedere, bomba nu trebuie să existe, bomba nu trebuie să mai existe.

Roosevelt are de gînd să citească aceste două documente în cursul după-amiezii. Dar mai întîi vrea să se destindă puțin și cere să i se pregătească pentru masa de prînz „un grătar" în grădină, împreună cu cei mai apropiați cunoscuți. La douăsprezece și jumătate, în așteptarea mesei, acceptă să pozeze în continuare pentru portretul comandat de o prietenă care e acolo, în fața lui. În timp ce pozează, visează, aprinzîndu-și țigară după țigară. La ora 13 spune : „Încă un sfert de oră, cu asta s-a terminat".

La ora 13,15 își duce mîna stîngă la frunte, ca și cum l-ar fi pălit brusc o migrenă. După cîteva minute, se prăbușește. Hemoragie cerebrală. E 12 aprilie 1945.

Explozia creatoare

Tokio e-n sărbătoare. A murit Roosevelt. America e decapitată. Nimeni nu-i va veni de hac Japoniei. Omul diabolic, omul detestat, omul machiavelic care a atras, ca un magnet, puterea japoneză în singurul loc pe care ar fi trebuit să-l evite ca să cucerească, fără dificultate, întregul Pacific, demonul a pierit.

Japonia nu-și mai simte viitorul amenințat. America se va destinde din nou. Furtuna din Pacific se va potoli. Împăratul Hiro Hito mulțumește cerului. Japonia, care știe de acum încolo că nu poate cîștiga războiul, își pregătește „reintrarea în normal" printr-o pace negociată — de la egal la egal, în spiritul onoarei.

În toată Japonia nu există decît un fizician nuclearist, profesorul Yshio Nishina, care cunoaște calculele teoretice ce ar putea duce la o „reacție în lanț". N-a auzit niciodată

vorbindu-se de pregătiri. Nimeni nu l-a convocat ; şi nu e el omul care să ceară acest lucru : e cel dintîi pacifist al viitoarei Japonii.

La 24 aprilie, în biroul prezidenţial, Harry Truman, stînd în fotoliul care a înlocuit scaunul cu rotile al marelui invalid, ascultă prima expunere a ministrului Stimson şi a generalului Groves asupra unui proiect despre care nimeni pînă acum nu-i suflase o vorbă : planul Manhattan.

Cei doi oameni îi explică noului preşedinte al Statelor Unite cît pot mai bine care e miza. Îi arată că prima bombă experimentală, prevăzută să explodeze în deşertul care înconjoară Los Alamos, ar trebui să fie gata în cursul lunii iulie, adică în ceva mai mult de două luni.

Truman, reamintindu-şi că fusese artilerist, pune cîteva întrebări despre puterea explozivului. Stimson răspunde : „În principiu, prima bombă va trebui să dezvolte o putere echivalentă cu *500 de tone* de exploziv convenţional TNT [1]. Apoi, a doua, care va trebui să fie bomba ce urmează a fi lansată, ar putea avea o capacitate de *1 000 de tone* de TNT" [2].

Truman este puternic impresionat de cifrele pe care le aude. Hotărăşte să-şi lase un timp de reflecţie.

Pentru moment, decide înfiinţarea unui „comitet consultativ" format din trei savanţi nuclearişti şi trei membri ai guvernului, pentru a studia toate opţiunile care-i vor fi prezentate. Va fi alcătuit, din partea guvernului, din : generalul Marshall şi miniştrii Stimson şi Byrnes ; iar din partea savanţilor, din : Vannevar Bush, James Conant, Karl Compton.

Prima concluzie transmisă lui Truman este de o mare însemnătate : „Energia atomică nu poate fi privită numai din punct de vedere militar : ea trebuie văzută şi sub aspectul instaurării unei noi relaţii cu universul".

Cît ţine primăvara şi începutul verii, rapoartele şi întrunirile nu mai contenesc. Truman nu vrea să grăbească deloc lucrurile. Face să-i parvină guvernului japonez o notă în care se cere, cu curtoazie, dar cu fermitate, încheierea ostilităţilor şi capitularea, lăsînd să planeze „o ameninţare redutabilă", a cărei natură nu o precizează.

---

[1] Trinitrotoluen. — *Noto trad.*

[2] Observăm aici, pentru prima oară, marja incertitudinii nucleare: bomba aruncată asupra portului Hiroshima va degaja o putere explozivă de 18 000 de tone de TNT.

Prim-ministru al Japoniei este acum amiralul Suzuki, mai puțin obtuz decît Tojo, dar foarte convins că americanii nu vor fi capabili să lanseze decît peste mulți ani un atac militar direct asupra marii insule.

La 28 iulie, amiralul Suzuki lasă să-i scape în fața ziariștilor cîteva mărturisiri în legătură cu „acest soi de ultimatum al americanilor, eternul refren care trebuie tratat cu un oarecare dispreț".

Cuvintele șefului guvernului de la Tokio sînt raportate la Washington secretarului de stat Byrnes, care le comentează în fața președintelui Truman și le declară „descurajante". Trebuie să se acționeze. Truman cere ca hotărîrea să mai fie amînată puțin. O va lua la 2 august.

În noaptea de 6 august, la ora 1,45, apoi la ora 2,45, două escadre formate din cîte trei bombardiere B 29 decolează, una după alta, fiecare de la baza sa situată la vest de insula Guam, pentru a se întîlni, după cincisprezece minute, pe verticala de la Iwo Jima, la o oră de coastele Japoniei, care nu mai fuseseră violate de șapte veacuri.

Printre cele șase bombardiere B 29 este unul, identic cu celelalte, care a fost botezat „Enola Gay". În buncărul lui se află proiectilul botezat „Thin Man". Prima bombă atomică.

La ora 8,15, pe verticala zonei industriale a marelui port Hiroshima, maneta e acționată și proiectilul părăsește buncărul. La ora 8,16 are loc prima ciocnire din istorie între pămîntul oamenilor și cea mai halucinantă invenție a lor.

De atunci, indescriptibilul fenomen a fost adeseori povestit ; el continuă și astăzi să depășească imaginația. Și, încă din acea clipă, nu mai e vorba doar de supliciul bărbaților și femeilor din Hiroshima — ciocnirea șochează, cu o brutalitate care depășește orice capacitate omenească de înțelegere, spiritele conducătorilor japonezi. Ei sînt „atomizați" mental.

Pentru a-i face să devină conștienți de ceea ce s-a întîmplat, Casa Albă difuzează imediat un comunicat : „În dimineața aceasta, un avion american a lansat o bombă, una singură, asupra orașului Hiroshima... Am pus stăpînire pe acea forță elementară a universului fizic din care își trage propria putere soarele. Această putere a fost dezlănțuită împotriva celor care au pîrjolit și însîngerat Extremul Orient".

La Tokio, pe biroul generalului Kawabe, șeful statului major al armatei, mesajul telegrafiat de serviciile de informații se rezumă la un rind : „Orașul Hiroshima a fost complet distrus de o singură bombă".

Lui Kawabe nu-i vine să creadă.

Cere să i se răspundă, in schimb, unde este puternica „armată a doua" japoneză, al cărei cartier general se află chiar la Hiroshima. Este informat că, în ziua aceea, la ora 8,15, grosul trupelor era adunat în imensa piață a orașului pentru ora de cultură fizică ; și că, în trei minute, n-a mai rămas nimic din el.

Acum, faptul e admis. Fizicianul Nishina este convocat pentru prima oară în fața statului major reunit în plen la Ministerul de Război. El confirmă : iată ce poate să însenme efectiv o bombă atomică.

Șocul se întipărește în fiecare minte. Nimeni nu discută, nimeni nu comentează. S-a petrecut un eveniment oarecum supranatural, care ține de magia neagră. Este cu neputință ca el să se repete. Rutina guvernamentală și militară se desfășoară în continuare.

Oamenii aceștia nu mai sînt însă aceiași decît în aparență. Fiecare din principalii actori care vor supraviețui o va confirma : gîndirea, simpla capacitate de a lega două idei între ele, a dispărut, parcă s-a volatilizat. N-a mai rămas decît automatismul gesturilor.

Orele, zilele se scurg unele după altele. Marele imperiu nipon este ca încremenit. Capacitatea sa cerebrală a explodat odată cu Hiroshima. Această Japonie tăcută e pe cale de a fi cuprinsă de delirul nebuniei. Vîntul arzător de la Hiroshima suflă in fiecare birou din Tokio.

Joi. 9 august, consiliul suprem de război, organism care reunește o dată pe săptămînă guvernul și conducătorii militari. își ține, ca de obicei, ședința. În cursul discuției, al cărei subiect nu și-l va mai reaminti nimeni, este adus un mesaj : „Un al doilea proiectil, asemănător cu cel care a distrus Hiroshima, a explodat la ora 11,01 în portul Nagasaki". Portul legendar și aproape sacru, poartă seculară a Japoniei către lume, făcînd față Occidentului, de cealaltă parte a Șanhaiului...

Consiliul hotărăște să se ducă, în corp constituit, la palatul imperial ca să discute cu însuși sufletul Japoniei, de astăzi și dintotdeauna : împăratul.

Acesta nu părăsește niciodată palatul. Nu ia niciodată cuvîntul în public. Nu participă la ședințele guvernului. El

întruchipează intreaga Japonie. Dar, dacă se întîmplă să vorbească, dacă dă un ordin, nu există să nu i se dea imediat ascultare.

Împăratul a vorbit. Mai exact, a dictat, singur în cabinetul lui, secretarului său, un mesaj către primul ministru Suzuki, dîndu-i instrucţiuni să accepte neîntîrziat ultimatumul american — şi să înceteze războiul.

Primul ministru ia cunoştinţă de el şi convoacă guvernul. Hotărîrea : să se dea ascultare împăratului. Guvernul, şi numai el, îşi va asuma răspunderea pentru cererea de capitulare, în aşa fel încît împăratul să se ţină la distanţă, în liniştea palatului său, şi să păstreze o şansă serioasă pentru a salva viitorul.

Atunci, în străfundul minţilor, se declanşează „reacţia întîrziată" a exploziei nucleare. În marea sală de conferinţe a statului major imperial, rînd pe rînd, generalul Anami, ministru de război, generalul Umezu, şef de stat major, şi amiralul Toyoda, şeful marinei, se ridică. Unul cîte unul, declară că refuză să capituleze — deci să dea ascultare ordinului împăratului.

Aceasta înseamnă rebeliune. Eveniment nemaiauzit, pe care nimeni în Japonia nu şi l-ar fi închipuit ! Un univers de veacuri a fost nimicit de două deflagraţii. Odată cu forţa nucleară s-a născut o altă lume. Nu mai există reper. Nu mai există divinitate. Totul a sărit în aer.

Hiro Hito află. Fapt fără precedent, îi cere primului ministru să convoace pentru aceeaşi seară, 9 august, în adăpostul subteran al palatului, care-i este rezervat doar lui, tot guvernul şi tot statul major.

Şedinţa începe la ora 23,30. Generalii fac front comun: spun nu. Purtătorul lor de cuvînt, generalul Anami, declară în faţa împăratului : „Pentru Japonia a sunat ceasul gloriei. Trebuie să-i lăsăm pe americani să ia cu asalt imperiul, să vină pe cele trei insule ale arhipelagului nostru. Iar puterea japoneză îi va nimici, aşa cum vintul divin al lui Kamikaze a oprit în loc, în 1281, forţele hanului Kubilai [1], singurul care a încercat vreodată să dea acest atac imposibil".

Primul ministru Suzuki se întoarce către împărat, îi cere să-i dea cuvîntul şi să-şi exprime, pentru prima oară,

[1] Mare han al Mongoliei şi împărat al Chinei. În dorinţa de a-şi extinde puterea, întreprinde în 1281 o expediţie de cucerire a Japoniei, care se termină cu un dezastru. — *Nota trad.*

hotărîrea. Împăratul, uluit la rîndul lui de ceea ce i-a fost dat să audă, devenit, deodată, un om ca toţi oamenii, nu şovăie şi, fără nici o formulă protocolară, repetă sec ordinul dat : să se înceteze ostilităţile. Şedinţa se ridică.

Împăratul a înţeles că lucrurile n-au fost puse la punct cîtuşi de puţin. Singur acum cu Suzuki hotărăşte să săvîrşească un act cu consecinţe ireversibile : pentru prima dată în istoria dinastiei, se va face auzit de popor.

Cere să i se aducă un aparat de înregistrare, cum n-a văzut dealtfel în viaţa lui, greoi şi dificil de manevrat, şi rosteşte un scurt mesaj menit să fie difuzat peste o oră de toate posturile de radio din Japonia. Cere naţiunii să accepte hotărîrea destinului şi să înceteze o luptă armată lipsită de-acum încolo de orice sens. Şi încheie : „Noi vă însărcinăm pe voi, credincioşii noştri supuşi, să executaţi loial voinţa noastră".

Mai înainte ca acest glas, care nu fusese auzit niciodată, să ajungă la urechile poporului, izbucneşte insurecţia. Doi generali însoţiţi de garda lor pătrund în palatul imperial şi-i dau ordin şefului gărzii personale a împăratului să le predea înregistrarea şi să se supună. Cum acesta refuză, e căsăpit cu două lovituri de sabie. Un alt general al gărzii personale năvăleşte în sală : este ucis şi el.

Amiralul Takijishi, un vechi şi foarte apropiat colaborator al lui Yamamoto pe vremea cînd acesta se afla în fruntea Marinei, aflînd de nebunia ce cuprinsese acum întregul comandament militar pînă în sinul palatului imperial, intervine pentru a-l proteja pe împărat, pune să fie arestaţi răzvrătiţii şi să fie difuzată înregistrarea hotărîtoare, care e auzită de toată ţara.

Generalul Anami se hotărăşte să-şi facă harachiri. Ceilalţi patru comandanţi ai armatei îi urmează numaidecît exemplul. Acum s-a terminat totul, totul a fost pus la punct.

După care şi generalul Takijishi îşi face harachiri. Universul ce se va naşte nu mai este, nici el, allui.

Peste Japonia se lasă tăcerea şi noaptea. Nici un popor din lume n-a cunoscut un asemenea sfîrşit, o nimicire atît de totală. Dacă Japonia va renaşte într-o zi din această grămadă de cenuşă — tot ceea ce a mai rămas din ea în această zi de 14 august 1945 — atunci va fi o altă Japonie. Dar cînd ? Peste un secol ? Peste o generaţie ?...

A doua zi, 15 august, membrii consiliului de administrație al societății Nippon Kogaku se reîntîlnesc la Tokio în jurul unei mese.

Societatea lor a dotat cu aparate de ochire la mare distanță crucișătoarele marinei imperiale. Oamenii și aparatele au pierit. Dar tehnica e vie. Conducătorii societății Nippon Kogaku se hotărăsc să se consacre activităților civile. Și să se concentreze, pentru început, asupra fabricării camerelor de luat vederi. De aici vor ieși aparatele de fotografiat „Nikon".

Primul act al renașterii Japoniei, primul pas pe calea cuceririi tehnologice a fost făcut.

De la zero spre infinit

Pe prima pagină a marilor cotidiene care apar în toate limbile se află, în dimineața zilei de 7 august 1980, un titlu, adeseori însoțit de o fotografie, referitor la comemorarea solemnă a treizeci și cinci de ani de la explozia nucleară de la Hiroshima. Știrile care-l însoțesc capătă ur relief deosebit.

Celebra industrie de ceasuri din Elveția e nevoită, pentru prima oară, asemenea firmelor Ford și Chrysler în America, să ceară o subvenție la Berna. Nu mai găsește nici chiar la cei mai tradiționali aliați bancari ai săi, cele cincisprezece milioane de franci elvețieni necesari pentru programul — cu atît mai oneros cu cît este tardiv — menit s-o ajute să ajungă din urmă industria ceasurilor electronice japoneze. Elveția, de foarte multă vreme stăpîna necontestată a pieței, n-a crezut că breșa făcută de japonezi în jurul anului 1975 avea să dureze. În 1980, toate cifrele din primul semestru care s-a scurs indică, de data aceasta în mod indiscutabil, că, pe piața mondială, numărul ceasurilor (complet electronice) fabricate în Japonia a depășit numărul ceasurilor clasice produse de Elveția. E nevoie deci de un „plan de ajutorare" și de o hotărîre fermă în fața atacului pe care-l dau microcircuitele, ca cele de la Seiko, asupra frumoaselor ceasuri cu cătăcele.

Conducătorii principalelor trei firme producătoare de automobile din Germania federală anunță, împreună, un

„plan pe cinci ani" de investiții cu o sumă totală fără precedent, „pentru a ajunge din urmă tehnologia automobilelor japoneze, în momentul de față situată pe primul loc în lume". Astfel, Volkswagen și Mercedes, care dețineau locul fruntaș în Europa, dau publicității cifra de 10 miliarde de mărci vest-germane pe care, fiecare din cele două firme, de acum și pînă în 1984, are intenția s-o consacre transformării electronice a uzinelor lor. Iar BMW, 5 miliarde.

Camera sindicală din Germania federală confirmă, la citeva luni după cea din Statele Unite : „Din păcate, nu e vorba atît de a spori capacitatea industriei noastre în ceea ce privește volumul producției și locurile de muncă, cît de a o raționaliza prin electronica modernă pentru a o face, pînă în 1985, competitivă cu japonezii, deveniți stăpîni pe situație". La Frankfurt se precizează că importurile de automobile japoneze în Germania federală *s-au dublat* în raport cu anul precedent.

Tot din Germania federală, o informație de ordin mai general și care preocupă în cea mai mare măsură este confirmată oficial de Grünewald, purtătorul de cuvînt al Cancelariei de la Bonn : în ansamblul ei, producția industrială vest-germană, care scade în mod regulat începînd din luna aprilie, a mai dat înapoi cu aproape 1% numai în luna iunie. Germania federală urmează acum, cu cîteva luni de întîrziere, aceeași linie descendentă a americanilor. Și, pentru prima oară după războiul mondial, se întrevede perspectiva de a se ajunge, poate înainte de încheierea anului, la un milion de șomeri. La sfîrșitul lunii iulie se înregistrau deja opt sute cincizeci de mii.

Acest anunț îi alarmează teribil pe factorii de răspundere din întreaga Comunitate europeană pentru care turbina de mare putere vest-germană a devenit, an de an, principalul motor. Cu atît mai mult cu cît nu se mai poate conta pe piața americană, în declin, și unde puținul loc disponibil pentru importuri a devenit rezervație japoneză.

Anglia, în punctul cel mai de jos al curbei activității sale de după război, și Italia îi solicită pe japonezi la o participare directă în principalele lor industrii, după ce au renunțat să lupte singure — și în nici un caz împotriva japonezilor. Dar această orientare, care se accentuează, dezlănțuie pasiunile la Bruxelles, unde înalții funcționari ai Comunității sînt însărcinați de guvernele lor „să gă-

seasca mijloace urgente pentru a frîna pătrunderea japoneză în Comunitate".

La Londra este încheiat un nou acord între societatea britanică General Electric și grupul japonez Hitachi pentru fabricarea de televizoare și a întregii game de aparate Hi-Fi. Un purtător de cuvînt al firmei Hitachi, comentînd noua asociere care a urmat la cîteva luni după pătrunderea năvalnică a firmei Honda în industria engleză de automobile, declară presei : „De ce v-ați risipi banii vrînd să fabricați produse pur englezești în materie de televizoare, radiouri, magnetoscoape, minicalculatoare, calculatoare etc. ? Datorită ultimelor performanțe înregistrate de microprocesoare, industria japoneză, care nu dorește altceva decît să se asocieze, are vocația de a produce *pentru întreaga lume*".

Țările din Golful Arabic, în frunte cu Arabia Saudită, au semnat cu o echipă japoneză, care lucrează de un an la fața locului, contractul pentru construirea celei mai puternice uzine petrochimice din lume. Va fi terminată în trei ani și, prin impactul ei, va duce, numai în Japonia, la închiderea a două uzine petrochimice ale grupului Mitsubishi. Clauză acceptată ! Impresionate, așa cum fusese și Brazilia cu douăzeci de ani în urmă, țările din Golful Arabic trimit imediat la Tokio o misiune ca să discute, în toiul verii, cu un grup de bănci japoneze înființarea, organizarea și dotarea cu cadre a unei rețele de *bănci de investiții* menite să administreze capitalurile O.P.E.C.-ului.

Japonezii dau publicității cît mai puține informații posibile și păstrează discreție asupra tuturor lucrurilor care-i privesc. Dar prima revistă economică din Asia, tipărită la Hong Kong, „Far Eastern Economic Review", publică un tabel care, cu toată simplitatea sa, rezumă dimensiunea și perspectivele epopeii japoneze.

În zece cifre, tabelul exprimă evoluția „venitului pe locuitor" în Japonia, de la „punctul zero" în vara anului 1945 pînă în vara anului 1980.

Venitul pe locuitor în 1945 : 20 de dolari...

Zece ani mai tîrziu, în 1956 : 300 de dolari. Nivelul este încă cel al lumii a treia. Pentru ultima oară.

Zece ani mai tîrziu, în 1967 : 1 000 de dolari. Este pragul considerat astăzi ca semnificativ pentru „punctul de decolare" al unei țări spre dezvoltare și este cifra pe care o atinsese, de exemplu, Brazilia, înainte de criza petrolieră.

În momentul primului şoc petrolier, cel din 1970 : 1 800 de dolari. Reiese că accelerarea, dublarea, sau aproape dublarea, se efectuează acum în trei ani.

După al doilea şoc petrolier, cel din octombrie 1973, şi în lunile în care are loc redresarea : 3 600 de dolari.

După al treilea şoc petrolier şi noua redresare, la sfîrşitul lui 1979 : 10 000 de dolari. Pentru prima oară, pe picior de egalitate cu America.

În sfirşit, în 1980 : 12 000 de dolari. Nu se mai află înaintea ei, cu mult înainte, decît Elveţia... şi Kuweitul.

Datorită ultimelor hotărîri luate de MITI şi de Keidanren de a introduce utilizarea sistematică a ceea ce se numeşte „calculatoare microminiaturizate" (computers-on-a-chip), faimoasele microprocesoare, inexistente pînă acum şase ani, devenite din acest moment celulele esenţiale ale întregii informatici, şi care costă cit o cutie de tinichea, curba ascendentă a forţei japoneze urcă şi mai rapid şi, mai ales, aici e cheia : *fără şomeri.*

Să recitim sobra descriere a situaţiei Japoniei în momentul, atît de recent în definitiv, în care cele două lovituri fulgerătoare succesive de la Hiroshima şi Nagasaki au sfîrşit prin a o nimici. Găsim această descriere făcută de pana ambasadorului Statelor Unite la Tokio, după reluarea relaţiilor diplomatice dintre cele două ţări. Edwin Reishauer, autorul clasicei lucrări „Istoria unei naţiuni", scrie :

„La sfîrşitul lui august 1945, Japonia este complet ruinată. Două milioane de morţi, 40% din întreaga suprafaţă urbanizată distrusă, jumătate din populaţia oraşelor dispărută, o industrie desfiinţată, o agricultură devenită sterilă din pricina lipsei îndelungate de îngrăşăminte şi utilaje. Un popor vlăguit care şi-a dat pînă la ultima picătură forţele şi energia în efortul cerut de război, convins pînă la capăt că conducătorii lui vor triumfa şi că «vîntul divin» va salva, ca întotdeauna, Japonia. Acum, un popor golit de orice substanţă, materială şi spirituală — un popor înfometat, stupefiat, pierdut".

August 1945-august 1980, de la „punctul zero" spre exponenţial, spre infinit...

Dar ce semnificație au aceste cifre, aceste măsuri, aceste performanțe ? Care e misterul lor ? Iată problema care ne interesează.

Căci performanța Japoniei, oricît de atletică, de strălucită, chiar unică, ar fi, nu prezintă un mare interes în sine — decît dacă ești japonez. Ea nu merită atenția celorlalte popoare ale lumii, în momentul în care toate înfruntă era încercărilor, decît dacă cuprinde o experiență universală. Decît dacă conține și poate să împărtășească un secret ce depășește hotarele Japoniei. Într-un cuvînt, aventura japoneză modernă are oare un fundament propriu-zis *uman*, o rețetă care să fie valabilă și în altă parte, dacă e înțeleasă, dacă vrea cineva s-o sesizeze cu adevărat ?

Observîndu-i, studiindu-i, frecventîndu-i pe japonezi în timp ce lucrează, la ei, printre ei, ne putem permite să avansăm această idee centrală : nu *în ciuda* holocaustului nuclear, a anihilării mentale provocate de șocul bombei au parcurs după aceea japonezii calea care i-a situat în fruntea tuturor popoarelor în ceea ce privește dezvoltarea. Ci, *prin* metamorfoza intelectuală provocată de eveniment, spiritul japonez, constrîns să se re-creeze, este acela care s-a aflat, la rîndul său, la originea reacției în lanț a unei materii inepuizabile : *inteligența omului*.

La baza fiecăreia din performanțele japoneze, în fiecare din sectoarele unde au cîștigat, se găsește, mereu și întotdeauna, același material, același „exploziv" : inteligența.

Pentru a-și ascunde spaima care-l cuprinde, Occidentul s-a agățat de imaginea, difuzată pînă la saturație, a japonezilor „ahtiați de muncă, trăind în niște vizuini de iepuri" (citat după un raport al misiunii trimise în 1979 de Comunitatea europeană în Japonia pentru a examina cauzele pătrunderii produselor japoneze în Europa). Sau succesele lor mai sînt explicate prin salariile scăzute, lipsa asistenței sociale, măsurile aspre luate împotriva celor ce lipsesc de la lucru, inexistența vacanțelor, supunerea mecanică la gesturi condiționate, deprinderea de „a copia", orbește ceea ce au inventat alții etc. Clișee ale unei alte epoci pe care spiritul occidental n-a încetat s-o cultive pentru a-și da asigurări asupra superiorității sale. Și pe oare japonezii nu s-au străduit cîtuși de puțin s-o dezmintă, mulțumindu-se să continue, în tăcere, să sape tot mai adînc în zăcămîntul unic și inepuizabil pe oare l-au descoperit

prin forța lucrurilor și care se dovedește, an de an, mai fertil, mai bogat, mai prețios ; cel al inteligenței.

Or, este limpede că, în ceea ce privește această resursă, japonezii nu dețin nici monopolul, nici proprietatea particulară asupra ei. Dacă acesta este secretul, atunci el ne aparține și nouă. Nouă — vreau să spun nouă, europenilor, nouă, indienilor, nouă, africanilor, nouă, arabilor, nouă, americanilor sau chinezilor, nouă, albilor, negrilor, galbenilor, din Nord și din Sud — nouă, tuturor celor patru miliarde și jumătate de oameni.

Nu există o inteligență japoneză. Nu există decît o inteligență omenească, singura particularitate a japonezilor fiind că ei s-au hotărît, primii, s-o exploateze terneinic.

Mai întîi, marea lor insulă nu conține *nici o* altă resursă naturală : nici petrol, nici cărbune, nici fier, nici uraniu, nici bauxită, nici pămînt arabil — cu adevărat nimic.

În afară de aceasta, după Hiroshima și Nagasaki, se aflau într-o stare de sărăcie, de mizerie lucie, cu întreg aparatul lor de producție distrus, dar și cu structurile lor mentale și sociale distruse.

Cerințele elementare ale supraviețuirii i-au silit să născocească totul pornind de la nimic, și au început să mediteze, nu ca „niște brute", ci reflectînd fără-ncetare — după ce au desființat și toate prejudecățile — la mijloacele necesare resurecției, la ceea ce puteau să producă, să îmbunătățească, să schimbe, să învețe, să inventeze — cît mai eficient și cît mai ieftin.

Să fie oare necesar să se treacă prin martiriul de la Hiroshima pentru a se elibera în fiecare, așa cum se întîmplă cu însăși energia nucleară, o forță, acea forță creatoare a spiritului ?

A pune astfel problema înseamnă a o caricaturiza.

Pentru a sesiza — abstracție făcînd de Japonia — ce poate realiza inteligența omenească sub constrîngerea necesității atunci cînd e însoțită de voință, este de ajuns să ne amintim de cele relatate de americanul Samuel Pisar, cel mai tînăr supraviețuitor al infernului de la Auschwitz, unde a intrat cînd avea doisprezece ani, fără să mai aibă familie sau identitate, și de unde a ieșit la șaisprezece ani. De zece ori a ajuns pînă în pragul camerei de gazare, și de zece ori acest adolescent a găsit ideea salvatoare. Scăpat din universul ororii și al cruzimii absolute, deveni o fiară sălbatică, rătăcind prin cenușa Europei, refuzînd să se su-

pună regulilor civilizației al cărei abominabil faliment îl cunoscuse. Apoi se hotărî să pornească treptat, treptat la propria sa recucerire, pentru a-și lua în propriile mîini destinul. În cartea „Sîngele speranței", pe care a scris-o recent ca să-și exprime speranța într-o lume ce pare atît de lipsită de ea, a avut curajul să meargă pînă la capăt cu adevărul său.

Născut în Polonia, devenit apoi sclav german, supus britanic, student australian, în sfîrșit cetățean american, Pisar este orice, numai japonez nu. Dar adevărul pe care-l exprimă acest mesaj al speranței este *de aceeași natură* cu aventura japoneză.

Între un om născut în Europa centrală și un om născut la Tokio, la Calcutta, la Paris, la Lagos sau la Ierusalim nu există nici o deosebire esențială. Fiecare din ei posedă aceeași forță din care pot să țîșnească, în ziua în care ar fi pus „cu spatele la zid", capacități de invenție nelimitate.

Cu spatele la zid sîntem cu toții. Lumea noastră din 1980 se află în pragul dezagregării. Nimeni nu mai știe ce gest trebuie să facă pentru a-i reda elanul vital care pare-se că a părăsit-o. Trecutul nu ne mai oferă ceea ce ne trebuie ca să fecundăm viitorul. A deveni conștienți de această situație înseamnă a crea, în același timp, șansele noastre de renaștere.

Este o chestiune de optică. Dacă privirea rămîne întoarsă spre trecut, pentru a încerca în zadar să-l prelungească, sîntem condamnați. Dacă privirea se îndreaptă spre un nou orizont, ce trebuie atins, atunci forța, creativitatea, puterea inteligenței vor face restul. Urcușul va începe.

Deoarece *știm ce trebuie să facem* — să începem prin a ne schimba optica —, pentru ce, în numele cărei dogme, al cărei ideologii, al cărei tradiții, al cărei ispite de a abandona, al cărei slăbiciuni, am accepta fatalitatea ? Să ascultăm lecția, și să vedem cît e de simplă, pe care ne-o dă un american care știe să observe și care s-a dus să descopere...

Harvard vrea să înțelcagă

Un profesor de la facultatea Harvard, văzînd că, după atîtea fapte eroice, țara sa alunecă în confortul fatal al sentimentului de superioritate, temîndu-se ca America să

nu cadă pradă decadenței și consumatorismului care paralizează forțele spiritului, a avut inteligența și modestia să se ducă să trăiască în Japonia. Îndeajuns de multă vreme, așa cum trebuie, și cu un ochi voit proaspăt. Și le-a raportat concetățenilor săi rodul misiunii sale. Este vorba de profesorul Erza Vogel. Încrucișa un „Lawrence al Arabiei" în Extremul Orient, care să sperăm că va fi ascultat și înțeles mai repede decît ilustrul său predecesor.

Putem să sperăm, deoarece studiul lui Vogel, pe care a avut salutara îndrăzneală să-l intituleze „Japonia, campioana lumii", ceea ce n-a fost pe placul nimănui, a și stîrnit alți voluntari ai viitorului care să se cufunde în universul japonez și să-i descifreze adevărul profund, adică universal. Pasajul-cheie al studiului său este cel intitulat : „În urmărirea generală a cunoașterii". Iată-l :

* * *

Dacă există un factor care să explice succesul japonez, acesta este căutarea permanentă și colectivă a cunoașterii. Atunci cînd Daniel Bell, Peter Drucker și alți cîțiva anunțau apariția societății post-industriale în care cunoștințele vor înlocui, ca resursă esențială, capitalul, ei nu-și închipuiau în ce măsură acest nou concept își va croi drum, cu o viteză uluitoare, în toate cercurile conducătoare din Japonia și, curînd, în toate păturile populației. Printr-un consens, țara a considerat că importanța supremă trebuie acordată urmăririi permanente, de-a lungul întregii vieți, a învățăturii și a cunoașterii.

Chiar atunci cînd nu știu încă precis ceea ce caută, grupurile umane care se formează pretutindeni acumulează cunoștințe cu convingerea absolută că într-o zi le vor fi de folos. Culegerea de informații sub toate formele, de la general la particular, de la imediat la perspectivă, de la formal la informal, irigă întreaga societate japoneză : în orele de clasă, la școală, pe terenurile de golf, cu prilejul conferințelor și reuniunilor, în institutele de cercetare, ca și în dezbaterile televizate etc. Se învață de la toată lumea : de la profesioniști, de la amatori, de la prieteni ca și de la dușmani, de la tot ceea ce se exprimă. Se fac relații noi cînd apare ideea că se pot obține de aici cunoștințe noi și că se va stabili un proces de schimb reciproc de in-

formaţii. Dealtfel, procesul nici nu este privit cu interes dacă nu este total, fără rezerve.

Studiul şi cunoaşterea sînt activităţi care se desfăşoară pe tot parcursul vieţii. Cînd tinerii japonezi şi-au terminat studiile, ei n-au dobîndit, în esenţă, un ansamblu de cunoştinţe : ei au învăţat să înveţe. Şi chiar atunci cînd citesc singuri, la ei acasă, o fac pentru a discuta apoi cu ceilalţi.

Un slujbaş, un salariat este încurajat, fiecare separat, să ceară să participe, în afara orelor de muncă, la cursuri de pregătire complementare. Iar cînd nu există un grup constituit pentru femeile, tinere sau mai puţin tinere, care stau acasă, se alcătuieşte unul. Familiile şi prietenii care îi vizitează pe cei ce rămîn acasă şi stau de vorbă cu ei sînt motivaţi la lucru, pentru ca aceştia să nu fie rupţi de circulaţia permanentă a comunicaţiilor şi a informaţiilor. Pretutindeni sînt organizate cursuri de pregătire pentru adulţi : de către oraşe şi municipalităţi, de societăţi industriale şi comerciale, de asociaţii locale şi regionale, de ziare şi de comercianţi, ca şi de universităţi. Şi peste tot, ele sînt încă insuficiente faţă de cerere.

După ce-şi termină lucrul, un salariat porneşte mai întîi în căutarea unor ocazii care să-i permită să înveţe ceva de natură să-i îmbogăţească cunoştinţele şi să-i sporească eficacitatea. Dar mai învaţă, fără să facă vreo deosebire, şi tot ceea ce poate să-l intereseze în afara unei legături directe cu profesiunea sa. Se gîndeşte că, în cele din urmă, va descoperi el vreun avantaj. Şi cînd un vizitator străin vine în Japonia, fiecare japonez pe care-l întîlneşte gîndeşte instinctiv : ce poate omul acesta să mă înveţe ? Fără a mai pune la socoteală milioanele de japonezi care pleacă acum, an de an, din ţară, în lumea largă, ca să vadă pretutindeni ceea ce nu cunosc şi ar putea să le dea vreo idee pe care s-o aplice la ei acasă.

Revistele de sport, desenele animate, săptămînalele ilustrate, programele de televiziune sînt concepute, firește, pentru a destinde, dar nici unul din ele nu şi-ar permite să nu aducă, în afară de destindere, o parte substanţială de informaţii.

Nu numai că japonezii îşi petrec mult mai mult timp decît americanii cu cititul, dar proporţia de informaţii în

ceea ce citesc este cu mult mai mare : totul e conceput pentru a învăța.

Fiecare din principalele două cotidiene japoneze are un tiraj de peste șapte milioane de exemplare — de patru ori mai mare decît cele mai importante cotidiene americane.

Herbert Passin, președintele departamentului de sociologie al Universității Columbia, a declarat recent că, atunci cînd dorește să supună spre dezbatere idei noi în Japonia, lui și colegilor lui japonezi de la universitate le stau la dispoziție un foarte mare număr de publicații gata să le publice imediat ; în timp ce în America le trebuie adeseori mai multe luni pînă să găsească o modalitate de a-și vehicula ideile. În fiecare an, în Japonia sînt publicate aproape 30 000 de cărți noi. De la război încoace, au fost traduse în Japonia, spre a fi difuzate, aproximativ 150 000 de cărți. Totalul informațiilor traduse, în fiecare an, în limba engleză este neînsemnat în raport cu cantitatea tradusă în japoneză.

Deși obișnuința de a învăța se perpetuează la toate vîrstele, se întîmplă ca, la intervale regulate, să se meargă mai departe și ca un grup să se hotărască, în funcție de anumite evenimente sau dintr-o necesitate imperioasă, să-și concentreze eforturile asupra unei singure probleme.

Un asemenea proces începe să se desfășoare cu mult înainte ca natura exactă a ceea ce este căutat să fi fost complet definită. Se pornește de la o intenție. În acest stadiu sînt consultați, la toate nivelurile, toți cei care pot să vină cu un punct de vedere sau cu o competență, de orice natură ar fi ea, în legătură cu obiectul cercetării. După o anumită perioadă, îndelungată și metodică, de consultații de acest gen, se precizează ceva mai bine sarcina fiecăruia și este repartizată cercetarea informațiilor și a studiilor. Se începe munca de strîngere și traducere a articolelor, anchetelor și cărților. Grupurile se divid și se subdivid pentru a preciza și mai bine răspunsurile ce trebuie găsite la suma problemelor ridicate, în jurul obiectului central al cercetării, și ele se înmulțesc întruna.

Apoi se țin iarăși întruniri pentru a se aprecia ceea ce s-a acumulat și a se defini ceea ce a mai rămas de căutat. Membrii grupurilor și subgrupurilor sînt trimiși din nou să întocmească anchete asupra unor puncte precise pentru

ca întreaga informaţie care mai lipseşte să fie completată. În mod general, această formulă e folosită, cu toate variantele care depind de iniţiativele particulare, pentru a realiza documentarea completă asupra unei probleme şi a găsi răspunsuri la ea, atît la nivelul administraţiilor guvernamentale, al societăţilor industriale, al asociaţiilor locale, cît şi al grupurilor private.

Funcţionarii din administraţiile centrale şi regionale consideră că *principala lor responsabilitate* este de a fi pe cit posibil la curent în orice moment cu cele mai recente informaţii în domeniile lor de activitate. Şi nu ezită niciodată să mobilizeze instituţiile particulare pentru a-i ajuta să-şi completeze eforturile.

În deceniile care au urmat războiului, membrii MITI considerau că trebuia să se acorde prioritate constituirii, în Japonia, a unor industrii de bază, ca *oţelul şi electricitatea*. Şi-au concentrat toate eforturile ca să se informeze, prin datele pe care le puteau strînge din lumea întreagă, asupra acestor sectoare. Pe la mijlocul deceniului al cincilea, au iniţiat un proces de aceeaşi natură pentru celelalte industrii şi abia spre sfîrşitul anilor '60 pentru problemele referitoare la *calculatoare*. După şocurile petroliere de la începutul deceniului al şaptelea, a căpătat prioritate tot ceea ce avea legătură cu *energia* ; şi toate industriile au fost mobilizate spre a găsi, pentru Japonia, mijloacele de schimb necesare unei aprovizionări regulate cu petrol. Au fost inventate astfel proiecte tehnologice noi, adaptate la Orientul Mijlociu, care au determinat treptat ţările din Golful Arabic să devină din ce în ce mai legate de tehnologia japoneză. Ca să reuşească şi mai bine în această direcţie, un număr în creştere rapidă de studenţi au fost îndemnaţi să studieze limba arabă şi *cultura islamică*, cu scopul de a stabili legături trainice în Orientul Mijlociu.

În sfîrşit, toţi cei consideraţi în străinătate drept mari competenţe, în indiferent ce domeniu, sînt invitaţi de autorităţile guvernamentale sau de nenumărate grupuri private să scrie sau să vorbească în Japonia. Personalităţile străine care vin aici, în Japonia, sînt primite cu o generozitate şi cu un interes de-a dreptul izbitoare. În ansamblu, japonezii preferă să nu piardă prea mult timp, în cadrul programului invitaţilor lor, cu discuţii şi controverse ; ei preferă să asculte cu atenţie, să ia de zor note, pentru a-şi spori cunoştinţele. De discutat, vor discuta mai tîrziu...

Curajul unui viking

Unul din ziarele la care se referă profesorul Vogel este „Asahi Shimbun", care deţine recordul mondial cu tirajul său de opt milioane de exemplare zilnic, o mulţime de articole pe toate temele, dintre care nici unul — fapt demn de reţinut — nu depăşeşte patru pagini dactilografiate, deoarece principiul este simplu şi general : efortul nu trebuie să-l facă cititorul, ci ziaristul, care e dator să înveţe să comprime, să clarifice, să-şi simplifice expunerea pentru a include totul în acest cadru restrîns ce-l îndeamnă pe cititor să se simtă atras, apoi să-şi amintească cu destul de multă precizie de ceea ce a citit şi a aflat ; în sfîrşit, să dispună de suficient timp pentru a reflecta asupra a ceea ce a aflat, a se pătrunde de informaţiile dobîndite, a gîndi cu capul lui asupra lor, a proceda la un schimb de opinii cu vecinii, colegii, copiii săi, şi a-şi trage astfel, zi de zi, propria sa brazdă în ogorul cunoaşterii.

„Asahi Shimbun" şi-a sărbătorit în 1979 ziua de naştere şi succesele. A sărbători nu este cuvîntul exact. Nu s-au organizat nici bufete, nici dansuri folclorice, nici discursuri de satisfacţie, nici focuri de artificii. Conducătorii lui „Asahi" au preferat să invite la Tokio cinci personalităţi din străinătate, economişti sau oameni politici cu funcţii de răspundere, veniţi din Europa, America şi Asia, pentru a dezbate între ei, în public, cinci teme majore privind problemele anilor '80, prezentate de cinci profesori de la Universitatea din Tokio.

În marea sală unde se ţinea „simpozionul", publicul nu s-a alcătuit din invitaţi iluştri, nici măcar selecţionaţi. Anunţul fusese făcut în ziar şi toţi cititorii interesaţi puteau să intre oricînd în sală pentru a asista într-un moment sau altul la dezbatere.

Apoi, în fiecare dimineaţă şi în fiecare seară, expunerile din timpul zilei erau comunicate întregului publiic japonez, mai întîi printr-un canal de radio care le consacra o emisiune în mijlocul zilei şi o alta seara, după aceea prin ediţiile cotidiene ale ziarului, într-un supliment în interiorul ziarului de două ori pe zi, însoţit de un rezumat pe prima pagină. Astfel, Japonia întreagă îi asculta pe cei cinci „străini" veniţi să stea de vorbă cu ea, şi Japonia întreagă discuta despre acest lucru, în fiecare oraş, în fiecare cămin, la ceas de seară sau în tren.

Dintre toate învățămintele pe care au putut să le desprindă de aici, japonezii au reținut cel puțin unul care a încurajat, la toate eșaloanele administrației superioare și în rîndul tuturor celor cu munci de răspundere din industrie, o reflecție fundamentală asupra vocației internaționale a Japoniei.

Chiar în clipa în care se desfășura acest seminar organizat de „Asahi", spre sfîrșitul lui 1979, Japonia era, mai mult ca oricînd, ținta tuturor atacurilor și a tuturor criticilor, îndeosebi în Statele Unite și în Europa, datorită indecenței cu care afișa, lună de lună, noi recorduri obținute în producție și în export.

De pretutindeni se preconiza, de fapt se cerea autorităților japoneze, să ia măsuri pentru „a pune frîu acestui grav dezechilibru" care diminua capacitatea celorlalte țări industrializate de a găsi debușeuri.

În public cel puțin, nu se auzea nici o voce care să distoneze în acest concert de lamentații și amenințări împotriva inamicului public numărul unu al echilibrului economic mondial : Japonia — împreună cu O.P.E.C.-ul.

Acesta e momentul în care intervine, de la tribuna de la Tokio, un om invitat printre liderii politici ca cel mai bun expert în economie. Un om care vine de departe. Dintr-un port rece al Mării Nordului, Kiel, situat în punctul cel mai de sus al Germaniei federale : este profesorul Herbert Giersch, președintele Institutului economic mondial.

Profesorul Giersch este o autoritate incontestabilă. Cei care lucrează cu el la Kiel au dobîndit, sub conducerea lui, respectul general, mult dincolo de hotarele Germaniei federale, pentru riguroasa independență a analizelor, a diagnosticelor și a previziunilor lor.

Ca să fie sigur că nu trebuie să se supună nici unei influențe, regula lui Giersch constă în a refuza orice clientelă particulară. Nici un industriaș vest-german sau străin, nici o societate privată sau publică nu poate să-l finanțeze sau să încheie contract cu institutul lui. Nu lucrează decît pentru public. Ca un medic, ascultă zi de zi, împreună cu specialiștii și calculatoarele sale, ansamblul indicatorilor economici mondiali și publică cu regularitate rezultatul observațiilor sale, însoțit de comentariile ce i se par necesare „pentru informarea publicului și orientarea guvernanților".

Ca să finanțeze bugetul lunar necesar funcționării acestui puternic organism, a negociat cu guvernul federal de la Bonn o subvenție anuală automată pentru jumătate din cheltuielile sale ; cealaltă jumătate este asigurată în același mod de guvernul regional de la Hamburg. Printr-un acord formal, nici unul, nici celălalt nu au dreptul să intervină în lucrările sau în publicațiile institutului de la Kiel.

Într-o zi de la începutul anului 1979, profesorul Giersch, nefiind de acord cu analizele prezentate la tribuna Bundestagului de guvernul vest-german, în plin șoc petrolier, a publicat, împreună cu echipa de la Kiel, un text care trăgea concluzii destul de diferite — text pe care l-a trimis ca de obicei, diferitelor ministere, precum și tuturor ziarelor și administrațiilor.

Curînd a primit de la Bonn un mesaj care arăta că atitudinea institutului de la Kiel era jenantă pentru politica guvernului și care sugera că, dacă merge mai departe pe această linie „lipsită oarecum de spirit de răspundere" risca să se pomenească cu reducerea subvenției. Giersch a răspuns imediat că această amenințare era inacceptabilă, că, în mod firesc, s-ar cuveni să fie retrasă, că, dacă nu, el o va face publică, cu prima ocazie, prin intermediul televiziunii. Amenințarea a fost anulată, cu scuze foarte meșteșugite. De atunci, Giersch n-a mai primit nici o altă amenințare.

Așadar, acesta este omul care a fost invitat la dezbaterile de la Tokio și care, urmărit cu foarte mare atenție, ia cuvîntul în momentul cînd discuția cu japonezii se referă la creșterea constantă a exporturilor lor.

Spre surpriza participanților, și în primul rînd a japonezilor, președintele institutului de la Kiel declară :

„Contrar tuturor balivernelor răspîndite în legătură cu pretinsele măsuri indispensabile pe care ar trebui să le luați, voi, aici în Japonia, pentru a vă reduce exporturile, în scopul de a-i ușura pe partenerii și pe rivalii voștri din lumea industrială și a ajuta la o reechilibrare mondială, trebuie să spun deschis că eu sînt de o cu totul altă părere.

Aceste măsuri de frînare ar fi contrare oricărei logici economice sănătoase și n-ar putea atrage după ele decît efecte dăunătoare.

În primul rînd, în interiorul Japoniei, stimulînd artificial consumul intern și declanșînd riscuri inflaționiste

care, pînă în prezent, au fost stăpînite într-un mod remarcabil.

Apoi, în exterior, intr-o manieră şi mai evidentă, permiţînd concurenţilor industriali ai Japoniei să-şi slăbească eforturile de raţionalizare, de modernizare, de competitivitate, prin facilitatea ce le-ar fi astfel dată — întrucîtva sub forma unei subvenţii cu titlu gratuit şi, în consecinţă, foarte inflaţionistă — pentru exporturile lor la preţuri care, dimpotrivă, trebuie să sufere întreaga presiune posibilă pentru a fi reduse (deci : presiunea japoneză) şi la calităţi care nu trebuie în nici un caz să înceteze de a fi ameliorate prin perfecţionarea tehnologiei (deci : concurenţa japoneză).

A sugera că economia mondială s-ar însănătoşi printr-un asemenea artificiu este o propunere înapoiată. Cu cît japonezii vor exporta mai mult, datorită unei superiorităţi tehnologice la care lucrează fără răgaz, unei calităţi sporite şi unor preţuri descrescînde, cu atît ceilalţi agenţi economici mondiali vor fi incitaţi să facă un efort asemănător. Acesta este progresul, acesta este viitorul.

În consecinţă, voi încheia prin a face o propunere diferită.

Sint un partizan convins al beneficiului crescînd pe care japonezii îl obţin de pe urma forţei lor industriale modernizate realizate datorită progresului tehnologic. Dar cum acest dezechilibru trebuie integrat in mod evident într-o situaţie mondială care este departe de a fi stabilizată şi care cere corective, sugerez ca japonezii să *investească* o mare parte a mijloacelor monetare pe care le acumulează astfel într-un foarte vast program de proiecte noi în exterior, în acele ţări unde investiţia este, tocmai acum, în scădere. Sugerez o diseminare mondială a beneficiilor japoneze, sub formă de noi proiecte creatoare. Şi dacă mi se va spune, ceea ce este adevărat, că această formulă va accentua din nou anul viitor şi, cu atît mai mult, în anul următor, beneficiile obţinute de producătorii japonezi astfel mondializaţi, voi răspunde că este exact ceea ce doresc — cu singura condiţie, care se impune de la sine, ca japonezii să continue să reinvestească din ce în ce mai mult.

Iată părerea mea. Ştiu sigur că ea nu le va face plăcere colegilor noştri europeni şi americani, dar nu aceasta este intenţia mea, nici rolul meu. Caut să descopăr toate măsurile ce pot să contribuie la o relansare globală prin crearea

de noi activităţi economice care să înlocuiască pe cele care trebuie să dispară. V-am dat un exemplu de ceea ce s-ar putea face pentru a ajunge la acest lucru".

Firește, presa japoneză a rezervat expunerii, pe cît de simplă, pe atît de curajoasă, a profesorului Giersch un loc lesne de închipuit. Iar textul integral al intervenţiei sale a fost tradus de îndată în japoneză, apoi fotocopiat în timpul nopţii de o echipă de tehnicieni pe care „Asahi" o pusese la dispoziţia seminarului, pentru a răspunde cererii imediate a MITI şi Keidanren-ului. Aceştia, în luna următoare, cu prilejul şedinţelor statelor lor majore, au dezbătut asupra acestei comunicări, a avantajelor şi a inconvenientelor sale, şi au integrat-o în „recomandările către guvern", făcute de ei pentru politica sa industrială şi de comerţ exterior din anul următor.

Astfel, „Asahi" nu şi-a pierdut timpul. Excepţionala contribuţie a lui Giersch a marcat o dată în cercurile economice japoneze — şi în alte cîteva.

Această stare de spirit s-a reflectat în politica monetară a guvernului de la Tokio : yenul, care devenise din ce în ce mai apreciat, a văzut cum valoarea sa scade cu 20%, permiţîndu-i să cucerească şi mai repede noi pieţe, fără false scrupule.

Această evoluţie s-a manifestat şi în programarea investiţiilor japoneze în străinătate. Chiar în lunile următoare, Sony şi Honda, îndeosebi, au anunţat că au hotărît să implanteze noi uzine chiar în Statele Unite. Măsuri salutate în unanimitate ca „gesturi de bunăvoinţă" şi de sprijinire a economiei americane, ducînd la reducerea importurilor şi a ieşirilor de dolari şi la crearea de locuri de muncă în faţa valului de şomaj.

Pînă în ziua în care înmulţirea şi extinderea investiţiilor japoneze vor provoca la rîndul lor un protest general, aşa cum s-a întîmplat cu invazia produselor nipone — dacă America, între alte ţări, nu se va redresa, printr-un efort asemănător...

N-am ajuns pînă aici, n-am ajuns încă pînă aici. Şi dacă această zi va trebui să vină, dacă, după ce barierele în faţa pătrunderii acestor produse, superioare şi mai puţin costisitoare, vor fi fost înmulţite se va ajunge să se protesteze şi împotriva investiţiilor, cu toate că ele creează locuri de muncă şi frînează inflaţia, atunci ne vom pomeni în pragul unei dislocări ireversibile a mecanismului indis-

pensabil de întrepătrundere și de solidaritate mondială a economiilor.

Aspră constrîngere, dar care trebuie respectată pentru a evita haosul social în țările zise „dezvoltate", care, dealtfel, sînt din ce în ce mai puțin dezvoltate din cauza lipsei de inovație și de creativitate științifică. Pentru a evita, de asemenea, ca mizeria țărilor din lumea a treia să nu se întindă și mai mult, în condițiile în care stagnarea progresului economiilor avansate riscă să le priveze rapid de transferurile de capitaluri și de tehnologie atît de necesare.

Dar Giersch, deși împotriva curentului, are atîta dreptate — și japonezii au dovedit atît de bine, ascultîndu-l, că au înțeles că propriul lor interes era acum de a răspunde nevoilor mondiale ale dezvoltării, și nu numai performanțelor Insulei —, încît clarviziunea și voința unora, dacă reușesc să-și conjuge eforturile, pot redresa mersul lucrurilor. Or, tocmai despre aceasta este vorba.

Rîsul lui Honda

Sony, Honda... În spatele fiecăreia dintre aceste mărci, devenite celebre, există în general un om. Și nu cumpărînd o „Honda" ultimul model, oricît de aerodinamică, de confortabilă și de puternică ar fi ea : și nu bucurîndu-te de o nouă stație „Sony" individuală cu căști, stereo, care-ți permite să-l asculți pe Mozart ca și cum ai fi la festivalul de la Salzburg, poți înțelege succesul mondial al acestor doi constructori printre atîția alții.

Oricine știe că cei mai faimoși fabricanți de motociclete, care erau germani, englezi, americani (BMW, Harley Davidson, Triumph, BSA etc.), au ajuns să fie dominați complet, în mai puțin de două decenii, de Honda, care a cucerit toate piețele cu întreaga gamă de motociclete — începînd cu motoretele pentru adolescenți și terminînd cu motocicletele de mare capacitate ale poliției și ale campionatelor. Dar nu se știe de ce.

Se știe astăzi, la New York ca și la Roma sau la Paris, că nu se poate cumpăra un magnetoscop care să nu fie fabricat de Sony, și se mai știe că întreaga piață a aparatelor de televiziune în culori în America, țara televiziunii

prin excelenţă, a fost cucerită de fabricanţii japonezi. Dar de ce ?

Masaru Ibuka, inginer, devenit preşedinte-fondator al firmei Sony, şi Soichiro Honda, „strengarul" dintr-o mahala a oraşului Tokio, devenit împăratul mondial al motocicletei, care s-a apucat acum să fabrice automobile electronice, sînt doi prieteni din aceeaşi generaţie. Fiecare vorbeşte de „geniul" celuilalt cu intuiţie şi fineţe, dar şi cu sinceritate, şi astfel evită să vorbească, într-o conversaţie, despre sine.

Profesorul Ibuka este un fermecător profesor Nimbus. Cei care-l cunosc de o vreme şi l-au întîlnit, primit, revăzut, bagă de seamă cu uimire, cînd se gîndesc bine, că cel ce s-a deranjat să vină să-i vadă a fost întotdeauna el. Nimeni nu se duce la el la birou. Dealtfel, ca şi Honda, nici el nu se duce.

Vine, trece, se opreşte, face o vizită, îi însoţeşte pe prieteni cînd vor să meargă la cumpărături în magazinele cu jucării electronice pentru copii, nu ezită niciodată, cînd se iveşte prilejul, să recomande un aparat Hitachi sau Toshiba mai degrabă decît Sony, dacă i se pare că e mai bine adaptat. Îi duce pe vizitatori într-una din nenumăratele săli de studiu sau de experimentare pe care le-a creat, sau pe care le cunoaşte, pentru perfecţionarea funcţiilor intelectuale ale celor foarte mici, ca şi ale celor adulţi. E întotdeaua disponibil, amabil, prevenitor. Pe scurt, e un om inimos, uneori aproape copilăros, la cei şaptezeci şi trei de ani ai lui, în pasiunea sau plăcerea sa.

Acest industriaş faimos, care n-a încetat o clipă să inventeze tot felul de maşini şi să le perfecţioneze la preţuri care-i desfid întotdeauna pe concurenţi, pentru a putea fi cumpărate de copii, a încetat acum să se mai intereseze de obiecte...

A înfiinţat o „Asociaţie pentru dezvoltarea cerebrală". Şi şi-a consacrat întreaga sa capacitate fiinţelor omeneşti, inteligenţei lor, dezvoltării şi perfecţionării puterii cerebrale a fiecăruia.

Pentru el, care a trecut prin toate situaţiile, care a trăit, ca şi Doko, decolarea de la „punctul zero" în 1945 pînă la avîntul fulgerător al Japoniei, printre ai cărui făuritori se numără, singurul obiectiv de acum înainte este difuzarea mondială a singurului secret al Japoniei pe care vrea să-l vadă introdus cît mai degrabă la toate popoarele : formarea, perfecţionarea facultăţilor mentale.

Ibuka, ale cărui uzine Sony, după ce au împînzit Japonia, s-au înmulţit în toată lumea, n-a avut niciodată timp să scrie. Dar, la şaptezeci şi unu de ani, a ţinut să redacteze o carte asupra subiectului său preferat, care stă la baza tuturor celorlalte.

Cînd este bombardat cu întrebări asupra ultimei perioade de avînt a firmei Sony în Franţa sau în Brazilia, ascultă, dar numai din politeţe. E cu gîndul în altă parte... Însă ori de cite ori dezbaterea se referă la dezvoltarea creierului tinerilor — sau chiar al bătrinilor — se trezeşte, se ridică, face cîţiva paşi, se concentrează pentru a-şi alege cuvintele care-i vor traduce cît mai exact gîndul, declară una-două că nu vorbeşte destul de bine, că va redacta o notă, uită cît e ceasul, şi nu se mai opreşte.

Este greu de închipuit şi imposibil de descris simplitatea lucrării lui Ibuka, atît de surprinzătoare cînd o citeşti pentru prima oară. Abia cînd o reciteşti descoperi profunzimea ideii, dincolo de exprimarea lipsită de floricele. Este însăşi esenţa acestei noi Japonii, atît de străină de limbajul sofisticat de odinioară.

Citindu-l pe Ibuka, înţelegi lucrurile ceva mai bine. Merită să citäm cîteva pasaje din cartea lui :

— *Despre sine însuşi* : „Cititorul poate să se mire că eu, inginer de formaţie, în prezent preşedintele unei societăţi industriale, mă aventurez în domeniul cercetării pe creier. În parte, motivele mele sînt publice : mă preocupă îndeaproape starea de spirit a tinerilor şi problemele pe care ni le pune nouă, tuturor, sistemul nostru de educaţie. Şi, în parte, personale : *am un copil care e handicapat mental*. Cînd copilul meu era mic de tot, habar n-aveam de modul în care se formează şi se dezvoltă creierul. Cel ce mi-a deschis ochii, mai tîrziu, este doctorul Shinichi Suzuki care mi-a demonstrat că *orice copil poate reuşi, cu condiţia de a fi antrenat*. În momentul în care am putut să observ personal rezultatele remarcabile ale metodei de antrenament a doctorului Suzuki, pornind de la învăţarea viorii, am regretat atît de mult că nu l-am înţeles mai degrabă, ca tată, încît am jurat să mă consacru, deîndată ce voi putea, răspîndirii tuturor metodelor privitoare la formarea minţii“.

— *Despre creier* : „Creierul uman reuneşte zece miliarde de celule diferite. La un nou născut, ele nu funcţionează încă. Încep să funcţioneze încet-încet, apoi din ce în ce mai repede, pe la vîrsta de trei ani.

La început, celulele sînt separate şi nu pot să funcţioneze în această stare de separare. Treptat, încep să intre în comunicaţie, datorită canalelor ce se formează între ele. Ca şi cum aceste celule şi-ar da mîna una alteia, pentru a-şi putea transmite informaţii, pornind de la simţurile exterioare. *Acest proces este exact procesul pe care-l facem să trăiască acum în tranzistori şi în calculatoarele electronice.* Nici un tranzistor sau circuit integrat nu poate să funcţioneze izolat, dar, cînd sînt puse în comunicaţie, devin o maşină de calculat, un calculator. *Cu creierul se întîmplă acelaşi lucru.* La şase luni de la naştere, capacitatea sa cerebrală, datorită intrării în comunicaţie a celulelor, a ajuns la 50% din capacitatea pe care o va avea ca adult. La vîrsta de trei ani, el atinge deja 80% din această capacitate. Este perioada în care se formează ceea ce am putea denumi «echipamentul» : viitoarea sa maşină cerebrală. Tot ceea ce va urma va fi sistemul de programe, care hrăneşte acest aparataj şi-i permite să funcţioneze. Tocmai *pornind de la această analogie* am putut să creăm şi să facem să progreseze rapid calitatea calculatoarelor, de la cele simple la cele complexe, devenite acum *microprocesoare*. Şi tocmai pornind de la munca noastră asupra acestei tehnologii am descoperit treptat modalitatea *de a dezvolta creierul*".

— *Observîndu-şi nepoţii* : „Mi-aduc aminte că l-am dus pe unul din nepoţii mei, care are doi ani, pînă la fereastra apartamentului în care locuiesc. A întins mînuţa spre reclamele cu neon de pe stradă şi mi-a spus încîntat : *«Uite-l pe Hitachi ! Şi-acolo e Toshiba !»* Nu mai puteam de mîndrie că nepoţelul meu, la doi ani, ştia deja să citească cuvinte ca Hitachi şi Toshiba scrise cu caractere japoneze. Mi-am zis : «Cînd o fi învăţat să citească aşa bine ?»

Întrebind-o pe maică-sa, am înţeles că băieţelul habar n-avea să citească, dar că recunoştea reclamele cu neon şi putea să le indice cu numele lor. Această experienţă m-a învăţat cum putea să intre în *calculatorul creierului*, cu mult înainte de cunoaşterea alfabetului, o întreagă serie de *semne de recunoaştere* care trezesc şi antrenează inteligenţa în afara circuitelor tradiţionale".

— *Despre superioritatea rasială sau naţională* : „Profesorul Bloom, de la Universitatea din Chicago, măsură într-o zi QI [1] a doi copii, unul adus dintr-un chibuţ din

[1] Coeficientul de inteligenţă. — *Nota trad.*

Israel, iar celălalt dintr-o țară din Africa Centrală. Rezultatul a arătat că copilul israelian avea un QI de 115, față de 85 cît avea micul african, ceea ce marca o diferență foarte categorică între ei. Profesorul Bloom a tras de aici concluzia că diferența se datora originii lor; că unul era de calitate superioară, iar celălalt de calitate inferioară. Mai tîrziu însă, un profesor pe nume Ford a cerut unui cuplu de imigranți veniți din Africa să-l ducă pe copilașul lor la aceeași grădiniță cu un alt copil, de aceeași vîrstă, venit, și el, din Israel. *După un an petrecut de amîndoi la grădiniță, QI al celor doi era identic*: 115... Experiența valabilă era, evident, cea a lui Ford. Ea respingea orice teorie despre inferioritatea sau superioritatea legate de obîrșie și demonstra că creierul este format *numai și în exclusivitate* de mediul înconjurător și de antrenament".

— *Despre rolul oamenilor bătrîni*: „Cînd o pereche tînără își întemeiază un cămin, îndeobște ea preferă să stea separat de părinți. Astfel că persoanele în vîrstă sînt excluse din ciclul educației celor foarte mici. Aceasta e regula generală în țările industrializate. Și *reprezintă o mare mutilare pentru tineret*... Anchetele pe care le-am făcut mi-au permis să trag concluzia că, atunci cînd diferitele generații trăiesc împreună și bunicii își vizitează regulat nepoții, rezultă de aici imense avantaje în ce privește cultura, intcligența și înțelepciunea. Tendința bunicilor de a-i «răsfăța» pe nepoți, tendință frecventă și cît se poate de firească dealtfel, supărătoare altminteri, este compensată din plin de plăcerea pe care o au toți *de a le spune povești*, ceea ce constituie un izvor inegalabil pentru stimularea imaginației și a creativității copiilor... Profesorul Seiji Kaya, marele savant japonez, mi-a mărturisit că cea mai categorică influență pe care a resimțit-o în formarea sa a fost a bunicilor lui. Îndeosebi a bunicii lui, pe care o observa în fiecare seară cum tăia boschetele din grădină *și care nu era niciodată mulțumită pînă nu-și isprăvea treaba*. El atribuie acestei observări regulate a muncii stăruitoare a bunicii lui, observare frecventă la un copil, puterea de concentrare pe care și-a descoperit-o după aceea în studiile sale științifice. Această concluzie este confirmată de studiul pe care psihologul Akira Tago l-a consacrat special *doctorului Kaya și excepționalei sale puteri de concentrare* ce au făcut din el savantul de renume mondial care e astăzi".

— *Despre vioară și lideri* : „În prezent este evident că educația muzicală, îndeosebi prin vioară, nu numai că dezvoltă ansamblul calităților cerebrale, dar suscită însești calitățile de lider, ale ascendentului asupra celorlalți, ale capacității de a organiza și de a comanda... Această capacitate de a conduce grupuri de oameni se manifestă foarte de timpuriu. După marele specialist care e doctorul Yamashita, copilul *poate deveni un lider potențial dacă nu este niciodată distrat cînd gîndește* și dacă ajunge încetul cu încetul să se concentreze, în ciuda zgomotelor sau a jocurilor din preajma lui. Este exact ceea ce se întîmplă atunci cînd copilul *învață să asculte vioara*, apoi să cînte la ea".

— *Despre geniu* : „Un exemplu interesant este cel al filozofului francez Blaise Pascal. El a fost crescut într-un spirit foarte riguros de tatăl său care, intuind calitățile virtuale ale fiului său, a renunțat la slujbă, ca să se poată consacra educației și pregătirii micului Blaise, pe care-l adora. Așa se face că l-a învățat geografia, istoria, filozofia, limbile străine și matematicile. A căutat să nu-i încarce fiului său mintea cu o serie întreagă de date brute, fără o semnificație importantă ; s-a străduit *să-l învețe în esență capacitatea de a gîndi cu capul lui*, mai degrabă decît să-i supună memoria la exerciții inutile. Mai tîrziu, Pascal s-a distins în mod strălucit atît ca matematician, cît și ca fizician și ca filozof. Puțini sînt oamenii din generația mea care să nu fi citit și recitit cu admirație *Cugetările* lui Pascal. Lui îi datorăm îndeosebi o definiție a omului care stă la baza concepției noastre de astăzi : «Omul nu e decît o trestie, cea mai fragilă din natură, dar o trestie gînditoare». Gîndirea este într-adevăr opusul slăbiciunii. Dar ceea ce lumea știe mai puțin despre acest mare om, lucru consemnat în confesiunile lui, este că, începînd de la vîrsta de optsprezece ani, n-a cunoscut în scurta sa viață, care s-a sfîrșit la treizeci și nouă de ani, nici o zi în care mintea lui să stea liniștită. Pascal mărturisește că, în ciuda admirației și recunoștinței pe care le avea pentru tatăl său, acesta l-a izolat de ceilalți copii și l-a închis într-un fel de închisoare a minții, care era antrenarea intensivă la care îl supusese. Ceea ce a declanșat fără îndoială geniul foarte special al lui Pascal, dar a dăunat totodată constituției sale și nu i-a permis să ajungă la o trăire deplină a vieții".

— *Despre viitor şi pace* : „În timp ce pretindem că am ajuns la o treaptă remarcabilă de civilizaţie şi că stăpînim creşterea economică, sîntem, dimpotrivă, martorii unor conflicte permanente pe acest pămînt, ai unor prejudecăţi rasiale, ai unei atitudini de ostilitate între popoare, ai unor războaie, ai urii care împiedică orice organizare rezonabilă a dezvoltării umane, care nu poate fi concepută decît la scara întregii lumi... Generaţiile care au fost hrănite cu asemenea prejudecăţi şi care au crescut într-o asemenea ambianţă vor fi, în ansamblu, cu totul incapabile să promoveze condiţiile necesare instaurării unei lumi deschise tuturor care să le permită să trăiască în pace, să-şi dezvolte facultăţile şi să-şi satisfacă dorinţele. Trebuie să fim pe deplin convinşi de un adevăr esenţial : această lume reunificată, singurul obiectiv valabil pe care-l putem stabili pentru eforturile noastre şi pentru viaţa noastră, numai copiii noştri vor fi în măsură s-o conceapă şi s-o instaureze... În ultimă analiză, pentru că sînt absolut convins de acest lucru, am vrut să scriu această carte spre a le permite tuturor părinţilor, chiar dacă n-ar face-o decît parţial şi cu modestie, *să aibă grijă de aceste tinere creiere care vor răspunde de soarta omenirii*".

În sfîrşit, Ibuka vorbeşte de prietenul său Honda, întrebîndu-se care e originea geniului său. Îl cunoaşte de atît de multă vreme...

— *Honda văzut de Sony* : „Cînd i-am cerut lui Soichiro Honda să-mi spună, după cîte îşi aminteşte el, ce-a început să-l atragă spre motociclete, s-a gîndit o bucată de timp, după care mi-a povestit următoarele : «Pe vremuri, nu exista motor electric. Oamenii foloseau motoare cu petrol pentru a decorticа orezul pe care aveau să-l mănînce. Eu eram mic şi alături de casa mea se afla o moară de decorticat orezul. Auzeam zgomotul regulat al acestui motor : pum-pum, pum-pum, pum-pum... Încetul cu încetul m-am obişnuit cu el şi adeseori voiam chiar să mă apropii mai mult de moară ca să aud mai bine acel pum-pum. Cînd bunicul nu voia să mă ducă acolo, urlam din răsputeri. Plîngeam atît de tare, că mă auzeau toţi oamenii din împrejurimi ; pînă la urmă se milostivea întotdeauna cineva de mine care venea să mă ia şi să mă ducă spre acel zgomot. Treptat, am început să trăiesc cu acel pum-pum, care a devenit mediul meu familiar, dealtfel ca şi mirosul pe care-l degaja arderea motorului. Aşa se face că a ajuns să-mi placă cu adevărat şi zgomotul, şi mirosul, şi că într-o

zi m-am hotărît ca, deîndată ce voi fi în stare să învăţ să fac motociclete, să mă apuc de fabricarea lor».

La şaptezeci şi patru de ani, Soichiro Honda seamănă leit ca trăsături cu acel băieţel. Străinii care-l întîlnesc pentru scurt timp spun că e neîndoios un fel de geniu, dar şi că „e puţin cam nebun, dovadă mania lui, un soi de tic ciudat, de a izbucni una-două în rîs".

E adevărat că ride des. Chiar atunci cînd ai învăţat să-l cunoşti mai bine, să-l asculţi îndelung cînd îşi vizitează uzinele, cînd îl întîlneşti în mijlocul familiei, constaţi că ride la orice vorbă. Pentru că totul îl distrează. Viaţa i se pare fermecătoare. Şi face totul ca ea să continue să fie astfel.

Un dineu la Honda e o desfătare. În căsuţa lui, asemănătoare cu o casă de păpuşi, de la periferia înverzită a oraşului Tokio, nu se strîng niciodată în jurul mesei mai mult de cinci sau şase persoane. Apoi, meniul îl alcătuieşte chiar el. Cînd primeşte un prieten care nu citeşte japoneza, îi scrie, dînd în dreptul fiecărui fel de mîncare explicaţia în engleză ; şi cît timp durează servitul, îl comentează el însuşi, urmărind totodată conversaţia. Vorbeşte de mai multe lucruri deodată, fără să piardă însă şirul. Nu scapă nimic din ideea sau ideile dezbătute. Şi conversaţia cu Honda poate deveni scînteietoare.

I se vorbeşte despre faimoasa metodă aplicată în uzinele sale unde fiecare muncitor este personal răspunzător de calitatea a ceea ce produce, a fiecărei piese ; e adevărat că fiecare dispune de un buton alb care, printr-o simplă apăsare, poate să oprească toată uzina, dacă muncitorul socoteşte că o piesă nu este perfectă ?

Honda arată că aceasta nu numai că nu constituie o frînă pentru producţie, ci, dimpotrivă, este sistemul care i-a permis să triumfe, asigurînd acea calitate „fără cusur" a maşinilor sale, care le-a adus cunoscuta reputaţie. „Quality-control Circles", care completează tehnologia, sînt una din cheile productivităţii japoneze. O sută de mii de astfel de cercuri funcţionează în Japonia, unind muncitori şi manageri pentru a găsi împreună soluţiile la problemele de producţie şi la îmbunătăţirea ei constantă.

Pentru Honda, această descoperire a devenit filozofia sa. Cariera o datorează încrederii pe care a acordat-o astfel fiecăruia din muncitorii săi. Datorită lor, vehiculele lui au devenit cele mai bune din lume. Deci lor le datorează

totul. Mergînd pînă la capăt cu logica sa umană, industrială şi filozofică, şi-a dezmoştenit propria familie.

O spune cu simplitate, la masă, în faţa soţiei şi a fiului său de treizeci şi doi de ani, care a venit să ia masa cu părinţii lui. Acest fiu iubit a trebuit să-şi întemeieze propria lui întreprindere : Honda a refuzat să-l ia la el şi nici măcar nu l-a ajutat să-şi strîngă capitalul necesar pentru a-şi pune pe picioare afacerea. Izbucneşte într-un rîs homeric :

„Vedeţi, n-o să aibă nimic. Nimic. Toate astea nu-mi aparţin. Deci nu le aparţin nici lor. Ci celor care au realizat calitatea mărcii Honda. Ce amestec are nevasta mea aici ? Sau fiul meu ? I-am făcut cel mai frumos cadou pe care puteam să i-l fac : l-am obligat să-şi făurească singur viaţa, fără să-mi datoreze nimic. Închipuiţi-vă ce s-ar fi ales de el dacă l-aş fi răsfăţat..."

Honda are cîte un birou în fiecare din uzinele sale ; dar nu-l foloseşte niciodată. Cînd se duce, în Japonia sau în altă parte, într-o întreprindere „Honda", rămîne într-un atelier şi acolo vin să stea de vorbă cu el unul sau altul din directorii săi, împreună cu care trebuie să ia hotărîri, în mijlocul muncitorilor, care vin să asculte cînd vor ei, şi adeseori să-şi dea părerea. Sau se duce să viziteze singur o uzină şi să se întreţină cu cutare sau cutare funcţionar, şef de echipă sau muncitor, punînd întrebări care par foarte simple, dar care îi permit să înţeleagă mai bine unde s-a ajuns şi să conceapă perfecţionări.

Acesta este Honda. Dacă cineva îl întreabă, spre sfîrşitul dineului : „Ce credeţi că se va întîmpla cu societăţile industriale care nu adoptă aceeaşi metodă ca dumneavoastră şi care vor rămîne în actualul sistem capitalist ?", Honda nu şovăie o clipă. Răspunde, de data aceasta fără să mai ridă, cu brutalitate : „Sînt condamnate toate la pieire !"

„Naivitatea", în sensul originar al cuvîntului, a unor oameni ca Ibuka sau Honda, a expresiilor, a manierelor, a ideilor şi a metodelor lor, poate să uimească pe cineva sau să-l facă neîncrezător. Şi fără-ndoială că aşa ar fi, dacă n-am avea în faţa ochilor, oriunde ne-am duce în lume, prezenţa obsedantă a operelor pe care le-au creat şi care s-au impus pretutindeni. Atunci nu mai zîmbeşte nimeni. Se caută legătura între simplitatea intelectuală a personajelor şi reuşita lor. Probabil că acesta este semnul însuşi al inteligenţei creatoare.

Pentru a conchide, și pentru a fi complet siguri că nici Honda, nici Ibuka, nici atîția alții care le seamănă, nu reprezintă excepția, ci regula, este suficient să ne oprim o clipă asupra pasajului, destul de insolit, pus la loc de frunte în „memoriul Mitsubishi", elaborat sub autoritatea Keidanren-ului pentru liderii Europei și ai O.P.E.C.-ului în toiul verii anului 1980, spre a contribui la căutarea unei soluții la problemele atît de complexe pe care le ridică schimbarea noastră de univers.

Acest document nu are, evident, menirea să-i facă pe factorii de răspundere cărora li se adresează să-și piardă timpul, ci să fie, așa cum arată și titlul („Revoluția tehnologică și societatea informației"), un instrument de lucru ce deschide calea creării a milioane de locuri de muncă putînd să le înlocuiască pe cele care, săptămînă de săptămînă, dispar. Iată cum introduc acest lucru autorii lui japonezi :

„Fiecare cîștigă pierzînd un ryo — veche lecție orientală.

Într-o zi, un negustător care mergea prin marea insulă de-a lungul unui drum găsi, pierdut pe jos, un pachețel. Îl ridică și-l deschise. Spre mirarea lui, descoperi trei piese de aur valorînd fiecare *un ryo*. Încintat, dădu să se întoarcă acasă cu noua lui comoară. În clipa aceea se apropie de el un drumeț care-i spuse că pachetul e al lui, că el l-a pierdut. Și, firește, ceru să-i dea înapoi cele trei monede.

Negustătorul care le găsise se făcu că nu-l aude și-i spuse : «Cine găsește ceva, păstrează».

Se luară la sfadă, aducînd, care mai de care, argumente, astfel că cearta nu se mai sfîrșea. Preocupați, și unul, și celălalt, de ea și nemaiștiind cum s-o scoată la capăt, ajunseră la un moment dat să nu-și mai dea seama că discuția se inversase.

Deodată, fostul proprietar zise : «La urma urmelor, dacă i-am pierdut, pierduți să fie». Celălalt însă îi răspunse : «De vreme ce i-am găsit din întîmplare, nu-s ai mei».

Și continuară astfel să fie într-un complet dezacord. Unul voia cu orice preț să-i dea înapoi, dar celălalt nu-i mai voia. Se luară din nou la ceartă.

«— Ia-i odată...

— Nici vorbă, acum sînt ai tăi».

Şi nesfîrşita discuţie fu luată de la capăt, dar în sens invers.

Fiindcă nu reuşeau să isprăvească gîlceava, se hotărîră, cu multă înţelepciune, să-i ceară unui al treilea să ia o hotărîre pentru ei. Hotărîre pe care n-aveau s-o mai pună în discuţie.

Aşa se face că se duseră acasă la cel mai faimos judecător al vremii : O'Oka Echizen-no-kami Tadasuke.

Acesta îi ascultă cu atenţie pe amîndoi şi-şi rosti judecata : «Aceşti trei ryos, pe care fiecare din voi vrea să-i dea celuilalt, sînt confiscaţi de autoritatea publică. Fiindcă aţi renunţat amîndoi la proprietatea asupra lor, nu cred că aveţi vreo obiecţie». Marele magistrat luă cele trei piese de aur şi dispăru în biroul lui.

Cei doi oameni rămaseră şi unul, şi celălalt, tulburaţi, gînditori şi încercaţi parcă de o oarecare părere de rău... În clipa aceea, magistratul se întoarse, ţinînd în mîini două pachetele. Şi le spuse din nou :

«V-aţi încăpăţînat atît, vrînd să aveţi, fiecare din voi, dreptate, că aţi ajuns să pierdeţi şi unul, şi celălalt, totul. Aţi primit astfel, o lecţie aspră : iată ce poţi să pierzi atunci cînd te încăpăţînezi să nu renunţi la ideea ta, în loc să încerci să-l înţelegi pe celălalt. Dar şi eu am primit o lecţie valoroasă : cea pe care mi-aţi dat-o voi prin modestia şi generozitatea voastră. Aşa că am să vă fac un dar».

Şi-i întinse fiecăruia cîte unul din cele două pachetele. În fiecare pachet erau cîte *doi ryos*.

După care, marele judecător Echizen-no-kami trase concluzia acestei întîmplări : «Cei patru ryos pe care-i posedaţi acum amîndoi sînt alcătuiţi din cei trei ryos pe care mi i-aţi adus plus un alt ryo pe care l-am dat din buzunarul meu, în semn de mulţumire pentru ceea ce m-aţi învăţat. Înainte, fiecare din voi credea că are trei ryos. Apoi i-a pierdut. De acum încolo aveţi fiecare cîte doi ryos şi puteţi să-i păstraţi. Aţi pierdut fiecare cîte un ryo. Eu, care am pus încă o monedă, pot să spun că am pierdut şi eu unul. Ceea ce înseamnă că fiecare din noi a pierdut acelaşi lucru : un ryo. Acesta este preţul pe care l-am plătit toţi trei pentru lecţia pe care am primit-o."

Iar „memoriul Mitsubishi" adaugă următorul comentariu :

„Ce învăţăminte putem trage astăzi din această istorioară a antichităţii orientale ? Obstinaţia egoistă a fiecă-

ruia pentru universurile care alcătuiesc planeta noastră a tuturor nu poate duce decît la soluții brutale și dezechilibrante, care vor provoca rupturi ireversibile. A venit momentul să începem să ne dăm seama că nu putem să cîștigăm nimic dacă sîntem *unii împotriva altora,* nici dacă unii vor să cîștige pe seama altora. Trebuie să plătim cu toții prețul eforturilor noastre înainte de a obține, toți împreună, un beneficiu comun" [1].

Cei cărora președintele Nakajima, de la Institutul Mitsubishi, le-a prezentat raportul său în cursul discuțiilor din vara și toamna anului 1980 n-au considerat această povestioară drept elementul esențial al raportului asupra „Revoluției științifice". Dar Nakajima a deschis el însuși dezbaterea, cerînd fiecărui participant să explice învățămintele pe care le-a desprins din mica fabulă a samurailor în legătură cu problemele de care avea să fie vorba : universul dezvoltat în fața O.P.E.C.-ului și a lumii a treia. S-ar cuveni, a spus el, să vă pronunțați asupra acestui punct pentru a ști în ce direcție va continua explorarea soluțiilor.

Ne-ar place să le punem problema conducătorilor unei întreprinderi la fel de suverană în domeniul ei, la fel de incontestabilă și inegalabilă ca societatea electronică IBM, care n-a fost nevoită să țină niciodată seama de ceilalți. Pînă în ziua în care...

Cei 47 000 de roboți

Dintre toate uzinele lumii, cea mai vizitată se găsește în Japonia, în regiunea Aichi, în centrul arhipelagului. Este uzina Toyota. Ea e legată printr-o dublă autostradă de portul Nagoya, din Pacific, unde ajung piesele separate și de unde pleacă mașinile asamblate, douăzeci și patru de ore din douăzeci și patru, spre toate continentele. Cetatea Toyota a devenit, în 1979, prima exportatoare de automobile din lume.

Vizitatorii care pătrund în inima complexului Toyota nu sînt dezamăgiți. Încă de la intrarea într-una din cele

[1] Vom vedea — uimitoare convergență — cum Jean Monnet, „părintele Europei", a desprins, din numeroasele experiențe ale vieții sale politice, o lecție identică.

8 uzine grupate în formă de treflă, descoperă ceea ce au venit să caute, lucrul despre care aveau o vagă idee văzînd faimoasele fotografii a căror răspîndire conducătorii firmei Toyota n-o mai împiedică : uzina fără muncitori.

De fiecare parte a hangarului și de-a-lungul celor două benzi paralele demontaj, roboții lucrează de zor. Examinează șasiurile, piesele exterioare și interioare, una cîte una, le asamblează, le montează, le branșează, le sudează, le vopsesc, apoi le verifică și, la celălalt capăt al benzii, ies vehiculele gata să fie îmbarcate.

Acești roboți sînt ultimii noi născuți ai mașinilor „gînditoare" datorate introducerii și înmulțirii „microprocesoarelor", care sînt prezente în fiecare instrument și în fiecare fază a producției industriale unde, din acest moment, potrivit programării care le-a fost fixată, comandă muncile cele mai delicate și cele mai complexe, cu o viteză și la un preț de cost ce nu suferă nici o comparație cu randamentul echipelor celor mai specializate sau celor mai experimentate — pe care le înlocuiesc.

Dacă, într-o lume în criză, mai ales în criză energetică, industria automobilului este una din industriile care suferă cel mai mult, în Japonia ea e în plin avînt — datorită roboților.

Cu alte cuvinte, datorită folosirii totale a electronicii miniaturizate.

După cîțiva ani de criză petrolieră, industria japoneză a automobilului bătuse deja toate recordurile la export, în special pe cele ale Statelor Unite. Dar, cu toate că făcuse de rușine toate producțiile, nu era încă prima din lume, titlu pe care nu-l smulsese nimeni Americii. În 1980, reușește : cu mai mult de zece milioane de vehicule produse (Toyota, Nissan, Honda, Mazda), industria japoneză ia conducerea. Și exportă *jumătate* din producția sa — record absolut.

Cele mai puternice întreprinderi americane și europene au ajuns să împrumute, toate, masiv de la bănci, apoi de la stat, pentru a lansa programe de modernizare bazate pe microelectronică și menite să înlocuiască în cîțiva ani utilajele lor perimate. Astfel, ele trebuie să se îndatoreze pentru mult timp. De aceea este uluitor să constați că Toyota, dincolo de performanțele sale de producție, ajunge să creeze totodată o nouă diviziune în activitățile sale : banca.

Realizîndu-şi la timp informatizarea, acumulînd beneficiile dobîndite din avansul pe care l-a stabilit, liberă de orice angajament bancar, constatînd că previziunile sale de autofinanţare pentru anii viitori, chiar în condiţiile unei creşteri maxime, ar rămîne mult inferioare beneficiilor sale, Toyota, pe lîngă construcţia de automobile, joacă rolul unei bănci de împrumuturi şi investiţii care selecţionează cei mai buni clienţi, reperează plasamentele cele mai rentabile, în scopul de a mări rezultatele financiare globale ale societăţii şi de a constitui astfel o „forţă de şoc" capabilă să desfăşoare, neîntîrziat, întreaga tehnologie nouă a anilor '80 — din care japonezii au hotărit să facă „deceniul inovaţiei".

Uzină fără muncitori nu înseamnă uzină fără oameni. În timp ce roboţii îndeplinesc în locul lor toate treburile ce revin mîinii de lucru, salariaţii de la Toyota, zecile de mii de salariaţi eliberaţi de aceste sarcini, se înscriu nu la şomaj, ci la una din şcolile de pregătire sau la unul din institutele de formare, educare, reciclare ce alcătuiesc ansamblul „sistemului intern de învăţămînt" dezvoltat de Toyota.

Astfel, după un învăţămînt adaptat, accelerat el însuşi cu ajutorul informaticii, în faţa tuturor salariaţilor se deschide o nouă carieră. Aceste stagii le permit să îndeplinească o altă muncă, cu o remuneraţie superioară, mai presus de calculatoare şi roboţi : în imensa fabrică a „sistemelor de programare", elementul care hrăneşte noile maşini şi care nu poate fi produs decît de creierele umane. Generator de locuri de muncă, prin definiţie.

La o oră de drum de Nagoya, ajungi, aşadar, la frontiera unui nou univers.

Beneficiul nu mai e o problemă : există cu prisosinţă, şi uzina producătoare mai îndeplineşte, în afară de aceasta, rolul de bancă de investiţii externe.

Locul de muncă nu mai e o problemă : complexul educativ intern de formare reclamă, pentru a răspunde nevoilor de oameni ale sistemului informaticii — noua bază a producţiei —, mai mulţi lucrători decît pun în disponibilitate benzile de montaj.

Cîteva cifre sînt deajuns pentru a pune în lumină ceea ce nu poate să nu apară ca un fel de mister.

Informatizarea şi sistemele sale, în uzinele Toyota, permit un randament de 65 de maşini pe an şi pe loc de muncă, faţă de zece sau unsprezece cît realizează con-

structorii de automobile americanî şi europeni. Astfel, productivitatea de la Toyota nu se poate compara cu productivitatea niciunuia din constructorii din Europa sau din America. [1]

Cei două sute de roboţi care lucrează nu reprezintă decît începutul programului la capătul căruia Toyota va ajunge să instaleze 720 de roboţi (pentru a căror plasare trebuie construite alte trei noi uzine) în trei ani.

Această dezvoltare se hrăneşte cu propriile-i resurse şi cu cît sînt puşi să lucreze mai mulţi roboţi, cu atît randamentul creşte, cu atît sporeşte perfecţionarea maşinii şi scade preţul ei, cu atît vînzările externe şi beneficiile financiare se măresc, cu atît sînt eliberaţi mai mulţi salariaţi care se duc să se iniţieze în diversele faze — de la cele mai simple la cele mai complexe — ale „sistemului de programe", să contribuie la producerea lor, şi cu atît se îmbunătăţeşte astfel calitatea noilor roboţi.

Iată ce pune în lumină declaraţia pe care am auzit-o la Londra, în legătură cu un alt domeniu industrial, dar din aceleaşi raţiuni : „Un asemenea proces, oricare ar fi natura produselor pe care le fabrică, are, cît se poate de evident, *vocaţia de a aproviziona întreaga piaţă mondială*".

Mondială este sensul exact, ceea ce reclamă dezvoltarea întregii lumi a treia, care n-a atins stadiul de „piaţă", care n-are pînă acum capacităţile de a produce şi a crea, deci mijloacele de a cumpăra.

Robotul, care are şi el vocaţia de a se instala pretutindeni, cere un spaţiu solvabil la dimensiunile planetei ; dacă nu, se înăbuşă. Vom vedea care pot fi, pornind de aici, căile dezvoltării mondiale. Deoarece această gigantică transformare nu se va defăşura, cum e de înţeles, avînd ca singură bază de pornire arhipelagul nipon. Ea se va bizui, în mod necesar, pe universul industrializat şi curînd, în paralel, pe ţările lumii a treia.

---

[1] Raportul întocmit de Institutul Mitsubishi Research precizează (cap. I, p. 7 şi 8) în legătură cu Toyota : „Toyota utilizează 250 de subcontractanţi. În uzinele sale, luate în totalitatea lor, 45 000 de tehnicieni supraveghează producţia informatizată. Într-o singură uzină, a noua, în curs de construcţie la Tahara, vor lucra 200 de roboţi".

Această dezvoltare trebuie să fie mult mai rapidă decît ne-am închipuit-o. Revoluţia tehnologică cere să se sară peste stadiile industrializării clasice, cele de dinainte de microprocesor, fiindcă cele două materii prime esenţiale sînt : *siliciul nisipului* (pentru a fabrica suporturile microcalculatoarelor) şi *materia cenuşie* a oamenilor (pentru a concepe şi a realiza programarea lor).

Japonia a deschis, pentru toţi, calea acestei mutaţii şi o ilustrează prin avansul pe care l-a dobîndit. Ne putem da seama de proporţii examinînd repartiţia roboţilor care lucrează în 1980.

Numărul total al roboţilor, instalaţi în uzine, ca aceia pe care i-am văzut la Toyota, se ridică astăzi *în lume* la aproximativ 60 000. Localizarea lor este următoarea : 6 000 de roboţi în Germania federală, 3 200 în Statele Unite, 600 în Suedia, 300 în Franţa, 180 în Marea Britanie, aproximativ o sută, sau mai puţin, în alte şase ţări, şi *47 000 în Japonia.*

Aceste cifre ne autorizează să-i atragem atenţia cititorului, de pe orice continent ar fi el, să se concentreze asupra examinării noii structuri japoneze şi să vadă astfel că această structură e menită să devină universală. Fruntaşă, deschizătoare de drum, Japonia s-a instalat pe locurile de avangardă ; acest fapt nu mai poate fi contestat. Dar ea nu poate să rămînă singură pe această planetă ; şi acesta e un fapt evident.

Tot un japonez este cel care ne reaminteşte în mod salutar de modestie, ilustrare a principiului general al erorii posibile, care, ca şi geniul, n-are patrie : Naoto Ichimanda, unul din economiştii cei mai respectaţi ai Japoniei din perioada postbelică, pe vremea aceea guvernator al Băncii Japoniei.

Întrebat, în aprilie 1950, de conducătorii MITI şi Keidanren-ului despre construirea unor industrii susceptibile să ia fiinţă pe baza resurselor Japoniei — adică, în esenţă, pe populaţia sa —, Ichimanda îşi spune părerea în legătură cu seria de opţiuni propuse. Este pomenit automobilul. Ichimanda, de obicei prudent şi nuanţat prin firea şi prin formaţia sa, devine deodată foarte categoric :

„N-ar avea nici o şansă şi nici un sens. Ne îndreptăm spre o epocă de diviziune internaţională a muncii. Americanii, cu avansul considerabil pe care-l au, fabrică cele mai bune şi cele mai ieftine automobile. În acest domeniu, pentru Japonia, nu există decît o singură cale rezonabilă : să ne lăsăm în seama industriei americane pentru a ne acoperi nevoile de viitor în automobile".

Guvernatorul se bucură de mare autoritate. În plus, fiind în fruntea Băncii centrale, posedă mijloace puternice pentru a se face auzit şi enunţă o judecată rezonabilă. Atunci cum se face că n-a fost ascultat ? Aici e partea cu adevărat instructivă a poveştii.

Exista pe undeva o problemă care nu fusese reglementată. O problemă de oameni. Tratatul de pace semnat cu America interzicea Japoniei orice producţie în scopuri militare, şi lista produselor interzise cuprindea, pentru mai multă siguranţă, industria aeronautică. Au apărut astfel sute de ingineri, specializaţi în motoare şi celule, care alcătuiau o masă calificată şi fără debuşeuri. Această situaţie a avut consecinţe proaste şi a dat naştere cu adevărat unei încurcături.

Ca să-i folosească, Kiichiro Toyota, fiul inventatorului maşinilor de ţesut, a încredinţat o mică unitate de construcţie de motoare acestor ingineri ai aeronauticii, lăsaţi inactivi. Această făbricuţă, „Toyota Motors", a devenit... ceea ce am arătat la început.

Succesorii lui în fruntea întreprinderii sînt cei care vor vedea ziua izbînzii, a afirmării mondiale, cînd roboţii de la Toyota vor fi dat naştere acelor două sub-produse neaşteptate şi promiţătoare ale automobilului : o funcţie bancară de investiţii şi o funcţie universitară de informatică. Dar cel venerat e omul începuturilor, Kiichiro Toyota, deoarece, pentru el, totul s-a zidit pornindu-se de la un principiu simplu şi care i-a adus averea : *oamenii nu trebuie lăsaţi neîntrebuinţaţi.*

Principiu fundamental care se păstrează intact în centrul proiectelor deceniului al optulea, şi care, aşa cum a descris-o profesorul Vogel de la Harvard, vine în întîmpinarea sănătoaselor obsesii ale tuturor factorilor de răspundere, ca şi a căutărilor neîncetate ale lui Ibuka, Honda şi ale altor cîtorva.

David şi Goliat

Această scînteie aprinde imaginaţia creatoare a conducătorilor şi inginerilor de la „Fujitsu", prima societate japoneză de electronică pentru fabricarea calculatoarelor : astăzi ei ţintesc spre imposibil.

Fujitsu a hotărît că sînt întrunite toate condiţiile pentru a fi atacat uriaşul uriaşilor : singurul monopol autentic, implantat în mai bine de o sută de ţări (printre care se numără, firește, şi Japonia), inovîndu-şi fără încetare laboratoarele, mobilizînd elita cercetătorilor de pe fiecare continent, după ce a cîştigat cele mai îndrăzneţe pariuri industriale cu mize financiare pe oare nici o societate nu s-ar fi gîndit să le rişte — în sfîrşit, pe tabelul mondial al performanţelor, prima întreprindere industrială de cînd criza energetică i-a silit pe ultimii săi concurenţi să cedeze : ilustra IBM.

În istoria industrială, nu există vreun exemplu de supremaţie comparabilă cu cea a IBM. Putere absolută care, de treizeci de ani, n-a cunoscut niciodată în domeniul ei un rival.

Acesta este Goliatul (ale cărui activităţi în afara Statelor Unite au depăşit, de mai mulţi ani, cifra de afaceri din America) căruia Fujitsu îi aruncă astăzi în faţă inimaginabila sfidare. În ce constă fronda acestui David ?

Comparat cu IBM, Fujitsu nu este deocamdată decit un modest constructor de material electronic. În primul semestru al anului 1980, această societate japoneză n-a exportat decît cinci sute de calculatoare.

Aşadar, nu în direcţia fabricării de maşini, a dominării pieţelor pentru „material" şi-a orientat Fujitsu resursele şi priorităţile. Ci *în direcţia oamenilor şi, în acelaşi timp, a oamenilor din lumea a treia asiatică.*

Astfel Fujitsu a creat, acum şapte ani, două institute de formare, de pregătire a oamenilor nespecializaţi în informatică.

Unul în Japonia, „Fujitsu Computer School", rezervat candidaţilor veniţi din ţările Pacificului. Acolo, cinci informaticieni japonezi de prima mînă sînt afectaţi fiecărui grup de douăzeci şi cinci de elevi, care fac un stagiu de şase

luni — durată suficientă pentru însuşirea cunoştinţelor de bază menite să le permită participarea la „programare", adaptarea locală la cutare sau cutare funcţie reclamată de calculatoare.

Celălalt institut a fost implantat în afara Japoniei : „Asian Information Processing Center" funcţionează, din momentul creării, la Singapore, pentru toate ţările vecine din Sud-Estul Asiei. El formează, în acelaşi fel, şi în limbile lor, pe viitorii programatori a căror menire este ca, la întoarcerea acasă, să familiarizeze alţi candidaţi cu universul informatic, care reclamă întruna oameni şi iar oameni.

Acesta este calculul chibzuit pe care şi l-a făcut Fujitsu : *mai întîi oamenii.*

Programarea, sistemul de programe, însuşirea tehnologiei noi, mediul uman al maşinilor şi al limbajului lor, „transferul de tehnologie" la nivelul creierelor, pentru popoare care nu aparţin încă acestui univers şi care, prin metodele cele mai eficace, trebuie să ajungă neîntîrziat la el, păstrînd respectul pentru cultura lor.

Vedem schiţîndu-se aici un scurt circuit capital : evitarea costisitorului, dificilului, îndelungatului proces pe care a trebuit să-l urmeze Occidentul — pentru a căuta să se ajungă *direct* la nivelul societăţii de mîine, cea pe care o edifică tehnologiile informaţiei pe creiere antrenate.

Aceasta e hotărîrea pe care a luat-o Fujitsu : să mizeze totul pe oameni şi pe rolul lor primordial în dezvoltarea tehnologică. Dealtfel, compania japoneză îşi amplifică sarcina în ceea ce priveşte „materialele", fabricîndu-le fără scrupule după formula denumită în informatică „IBM compatibil", integrînd exact aceleaşi „frecvenţe", pentru ca oricine utilizează un IBM să poată înlocui, cu exact acelaşi rezultat, fără adaptare sau transformare, aparatul cu care e obişnuit (50% din parcul mondial este controlat în continuare de IBM), printr-un aparat Fujitsu, de pe o zi pe alta, la cererea programatorilor locali...

În „memoriul Mitsubishi", ponderat şi prudent, conform instrucţiunilor lui Doko, care a cerut, încă de cînd a început această muncă, „să nu se provoace reacţii de teamă exagerîndu-se capacităţile japoneze sau procedîndu-se la extrapolări", acesta este unul din puţinele capitole în care se

angajează echipa de experţi. „Concluzia noastră, examinînd mijloacele şi strategia firmei Fujitsu, este că această societate ar putea să rivalizeze cu IBM mai curînd decît ne-o închipuim. Şi iată motivele :

1. «Transferurile de tehnologie» vizînd direct oamenii pe care Fujitsu îi pregăteşte în institutele sale, în Japonia şi în afara ei, reprezintă un factor nou, chemat să ducă la dezvoltarea esenţială. Experienţa dobîndită de Fujitsu în acest domeniu atît de special ar putea să constituie un avantaj determinant faţă de IBM.

2. Chiar această strategie, axată pe dimensiunea umană a progresiei informaticii, i-a adus firmei Fujitsu un alt atu. Tehnologiile firmei Fujitsu nu sînt resimţite ca nişte «corpuri străine» în mediile nejaponeze unde încep să se implanteze. Ele sînt într-o oarecare măsură integrate mai dinainte acolo datorită înrădăcinării umane care le-a precedat.

3. Strategia IBM, în această privinţă, nu pare să se fi subordonat încă nevoilor imperative ale competiţiei în informatică, care o apropie mai degrabă de «înaintarea unor luptători de gherilă» decît de o confruntare de putere între mari maşini, a căror prezenţă fizică devine din ce în ce mai puţin necesară în urma progreselor telecomunicaţiilor.

Considerăm ca un prim semn al acestui lucru faptul că de anul trecut, din 1979, numărul de pe piaţă al calculatoarelor IBM instalate în Japonia a scăzut, pentru prima oară, sub numărul înregistrat numai de unul din constructorii locali Fujitsu.

4. Această tendinţă înclină să se accentueze, deoarece IBM îşi menţine încă principiul «controlului de sută la sută» al filialelor sale din străinătate. Această politică a şi provocat oarecari dificultăţi şi fricţiuni în mai multe din ţările industrializate. Şi va provoca şi mai multe cînd se va extinde informatizarea în lumea a treia. Cu atît mai mult cu cît Fujitsu, gata să intre în concurenţă, se va prezenta cu strategia inversă : control local şi participare japoneză minoritară.

Ultimul factor este «mediul» ştiinţific şi tehnic în care, în ceea ce priveşte esenţialul deciziilor strategice şi al aplicării inovaţiilor sale, funcţionează celula-mamă a imperiului IBM — mediul american.

El este, neîndoios, cel care i-a dat IBM-ului, vreme atît de îndelungată, o mare parte din vigoarea și creativitatea sa. Odată cu scăderea progresivă a productivității și a forței de inovație a structurii economice americane în anii '70, acest mediu a sărăcit.

În concluzie : ni se pare că au fost întrunite condițiile pentru ca mondializarea informaticii să confirme valoarea opțiunilor firmei Fujitsu. Actuala disproporție a forțelor, favorabilă încă, și chiar în mod zdrobitor, IBM-ului, atît în cifre cît și în materiale, s-ar inversa atunci, pe măsură ce sistemele de programe, fondate în exclusivitate pe factorul uman, ar dobîndi o preponderență crescîndă".

Ceea ce raportul trecea sub tăcere este că, în momentul în care era redactat acest pronostic, semnele de scădere a puterii IBM-ului începuseră să apară.

Vara trecută, uriașul se pomenise întîia oară în situația de a fi obligat să împrumute o primă tranșă de 1,5 miliarde de dolari și să emită, în completare, prin intermediul unui consorțiu bancar, un împrumut cu obligații în valoare de un miliard de dolari. Fiind vorba de IBM, operația n-ar fi trebuit să prezinte nici o dificultate. Dar, avînd în vedere analizele întocmite pe piața informaticii previzibilă pentru anii '80 (ani în care urma să se acopere împrumutul), ea nu se mai prezenta, pare-se, ca lipsită complet „de orice risc". În cele din urmă IBM-ul a solicitat un angajament special, de trei sute de milioane de dolari, Arabiei Saudite...

Putem să ne dăm seama de însemnătatea acestor indicii dacă ne vom referi la două lucrări, care, la începutul deceniului al optulea, au examinat „cazul IBM", descriind aturile remarcabilei sale aventuri.

Una este a americanului William Rodgers, care scria în „A Biography of IBM" : „În întreaga istorie n-a existat nici o altă întreprindere care să angajeze astfel de investiții în inovații tehnologice. Nu s-a putut ajunge la o asemenea politică decît datorită enormelor rezerve financiare ale acestei societăți *și creditului său aproape nelimitat*".

Cealaltă lucrare este a francezului Robert Lattès care, în „Mille milliards de dollars", explicînd de ce, după părerea lui, concurenții IBM-ului nu aveau, pînă nu demult, nici o șansă reală de a cîștiga în fața uriașului o parte în-

semnată a pieței, scria : „Dacă vreunul din constructorii care-l concurează încearcă să-i ciupească IBM-ului măcar 1% din piață, aceasta înseamnă pentru el o creștere colosală, mai mare de 35% pe an. Dacă o asemenea creștere poate fi imaginată pentru o scurtă perioadă, ea este imposibil de menținut vreme îndelungată. Ea ridică probleme imposibil de rezolvat. Și, dimpotrivă, o sporire cu 1% a cotei IBM-ului pe piață nu reprezintă decît un efort cu totul neînsemnat".

Aceasta se întîmpla ieri. În universul *dinainte* de microprocesoare, aceste micuțe mașini de nisip, devoratoare de materie cenușie, care le-au redat oamenilor supremația.

După cum arată raportul Mitsubishi : „Dacă Fujitsu poate să aibă ambiția, de o îndrăzneală care pînă de curînd părea de neînchipuit, să se situeze pe picior de egalitate cu IBM-ul, aceasta se datorește faptului că Fujitsu și-a conceput atacul într-o formă complet nouă, cea a formării și specializării prealabile a oamenilor și echipelor, pentru programarea viitoarelor mașini, în vederea unei rețele informatice mondiale și unificate".

IBM continuă să domine. Dar simplul fapt că proiectele firmei Fujitsu sînt considerate, în mediile avizate ale electronicii și băncii, ca „rezonabile", pune în lumină amploarea revoluției tehnologice care are loc în Japonia.

Odată cu introducerea masivă, de zeci de milioane pe an, a acestor „luptători de gherilă" care sînt microprocesoarele [1], această revoluție se extinde continuu și nu va mai cunoaște granițe.

Dar dacă Fujitsu poate să sfideze astfel IBM-ul, aceasta se datorește faptului că, paralel, societatea japoneză în ansamblul ei se pregătește în mod deliberat să facă un salt din trecut în viitorul deschis prin brecșa tehnologică creată de aceste microprocesoare.

Savantul englez Christopher Evans — care a scris, înainte de a muri în 1979, cel mai bun studiu despre consecințele revoluției tehnologice, intitulat, tocmai în semn de omagiu adus microprocesoarelor, „Giganții minusculi" — formula astfel pronosticul său asupra Japoniei anilor '80 :

---

[1] Fabricanții de microprocesoare au vîndut în întreaga lume : 2 500 000 de celule în 1976 ; 27 000 000 în 1978 ; 57 000 000 în 1979 ; iar pentru anul 1980 sînt prevăzute 100 000 000.

„În cursul unei conferințe care se ținea la Londra, la sfîrșitul anului 1977, am fost invitat de președintele uneia din societățile japoneze producătoare de calculatoare. Acesta mi-a explicat, punct cu punct, care avea să fie strategia industrială a țării sale în anii '80. Japonia a reușit să devină cea mai activă și cea mai productivă putere economică de după război, cu uzine noi și fără o moștenire industrială apăsătoare, cu o estimare foarte exactă a ceea ce aveau să fie pieţele mondiale în anii '50 și '60. Acum Japonia se pregătește să înfrunte faza următoare...

Criza petrolului și modificările survenite în echilibrul economic mondial arătau că Japonia ar fi incapabilă să-și mențină nivelul de trai dacă ar continua să se bazeze exclusiv pe metode de îmbogățire atît de clasice ca exportul de aparate de fotografiat, de magnetoscoape, de motociclete, de mașini... Drept care, soluția nu prezenta nici un fel de echivoc : Japonia trebuia să devină prima putere informatică a anilor '80..

Pentru atingerea acestui țel, industria japoneză se pregătește să injecteze, din 1975 pînă în 1985, 70 de miliarde de dolari în informatică. La sfîrșitul lui 1979, vor fi fost deja investite 30 de miliarde și efortul Japoniei se va afla la mai mult de jumătate din drum. Jumătate din acest fabulos buget va fi consacrat inițierii oamenilor, respectiv aproape *3 miliarde de dolari pe an*...

Aceste precizări spulberau ultimele mele îndoieli în privința posibilității Japoniei de a ajunge în scurt timp pe primul loc în informatică".

În același timp, oamenii de știință și economiștii căutau evident să înțeleagă, să explice ceea ce se întîmplase atît de recent, atît de brutal cu industria americană în ansamblul ei.

Echipa de la conducerea primei reviste economice a Statelor Unite, „Business Week", a publicat, în primăvara anului 1980, un dosar intitulat „Declinul american", în care a adunat un vast ansamblu de date asupra acestui fenomen neașteptat și care continuă să se accentueze.

„Fenomenul de învechire a ansamblului parcului industrial american are efecte devastatoare. Creșterea economică, care n-a coborît niciodată sub 4% pe an timp de două

decenii, a început să scadă la mai puţin de 3% în prima parte a anilor '70. Nivelul de trai american, care a fost întotdeauna pe locul întîi pînă în 1972, nu se mai situa, în 1979, decît pe locul cinci. Rata inflaţiei era, pentru prima oară în istoria americană, superioară mediei acelora din toate celelalte ţări industriale.

Aceşti indicatori macro-economici nu ţin seama de un fenomen mai profund.

La originea acestui declin putem observa — făcînd o paralelă foarte frapantă dealtfel — o «oboseală» a structurii economice a ţării, asemenea aceleia apărute în secolul al XIX-lea în Marea Britanie, şi căreia nu i s-a găsit niciodată leacul... Problema de a şti dacă America va putea să se «reindustrializeze» cu ajutorul unor tehnologii noi, după o atît de mare rămînere în urmă, depinde în mare măsură de capacitatea sau incapacitatea factorilor de răspundere şi a oamenilor de ştiinţă de a provoca o mişcare de renaştere. Se cuvine deci să aflăm care este starea de spirit a opiniei publice".

Daniel Yankelovich, preşedintele institutului Skelly and White, declară : „Starea de spirit a opiniei publice reflectă un sentiment profund de teamă şi chiar de spaimă. Oamenii simt că neliniştea lor individuală este justificată de starea în care se află întreaga ţară".

O altă persoană cu funcţie de răspundere consultată de echipa de la „Business Week", şeful serviciilor ştiinţifice al faimoasei Xerox Corporation, precizează : „Numai cu greu am putea găsi astăzi ceva care să semene cu gradul de inovaţie din anii '50 şi '60 în Statele Unite. Forţele tehnologice esenţiale care făuresc noua lume industrială rămîn, în ceea ce ne priveşte, la descoperirile făcute înainte de 1970. Acum altele sînt ţările în care ele integrează inovaţii de dată mult mai recentă în structura industrială".

Directorul financiar al corporaţiei National Semiconductor, ştiind bine despre ce vorbeşte, deoarece lucrează într-una din acele industrii de vîrf unde s-a instalat o atmosferă de sterilitate, declară : „Ceea ce consider lucrul cel mai grav este constatarea că fondurile publice vărsate de contribuabili sînt înghiţite cu regularitate de acţiunea de *salvare a ansamblurilor industriale condamnate* în loc să fie destinate noilor sectoare de creştere".

În sfîrşit, cu prilejul unui seminar organizat de Rand Corporation, profesorul Keith Pavitt, de la Universitatea din Sussex, pune următorul diagnostic :

„Statele Unite prezintă *primele simptome ale răului englezesc* : productivitate slabă, un recul pe pieţele mondiale, scăderea competenţei profesionale, reducerea bugetelor alocate pentru cercetare. Ca şi Marea Britanie, America şi-a concentrat treptat efortul de cercetare *asupra sectoarelor legate de Apărarea naţională* : industria aerospaţială, rachete, turbine etc. Or, programele de apărare — în materie de cercetare şi de producţie — creează obişnuinţe şi atitudini dăunătoare atunci cînd e vorba să intre într-o adevărată concurenţă pe pieţele mondiale de echipamente civile".

Tot aceştia au fost anii în care Japonia a reperat semnele prevestitoare ale revoluţiei ce avea să vină. Ei sînt, de asemenea, anii în care ea a suferit „şocurile petroliere" succesive. Era şi rămîne cea mai vulnerabilă. Dar s-a servit de această situaţie pentru a accelera transformarea sa pe calea „societăţii informatice", unde *informaţia* va fi chemată, după cum vom vedea, să înlocuiască ceea ce era *energia* clasică în societatea de ieri.

Japonia a fost astfel împinsă spre viitor, odată mai mult, printr-o constrîngere exterioară. Dar, de data aceasta, nu era singură într-o asemenea situaţie. Cum ne putem explica existenţa, în însăşi America şi în Europa, a unei orbiri atît de îndelungate, a unei acceptări atît de pasive a continuării modurilor de producţie de odinioară ?

În studiul său asupra acestei boli a anilor '70, Milton Wessel scrie în „Freedom's Edge" :

„Efectele sociale ale informaticii n-au făcut aproape niciodată obiectul unei adevărate dezbateri publice. Aceasta din cauză că celor ce nu sînt informaticieni le repugnă ideea de a lăsa să li se vadă ignoranţa în materie. O asemenea atitudine explică de ce principalii economişti se feresc să abordeze subiectul industriei informatice, în ciuda caracteristicilor ei cu totul noi. Ea explică, de asemenea, de ce sociologi şi filozofi, ale căror reflecţii şi scrieri ar fi trebuit de multă vreme să se axeze pe informatică, evită acest subiect şi prin aceasta perpetuează propria lor ignoranţă în

și aceea a publicului. În sfirșit, ea explică de ce universitățile noastre, care ar fi trebuit să fie centrele activității intelectuale legate de această nouă tehnologie, lasă atît de puțin loc studierii, fundamentale totuși, a efectelor sociale ale informaticii".

Acum însă orice polemică este închisă și ar fi sterilă. Presiunea irezistibilă a energiei scumpe, apelul O.P.E.C.-ului și, paralel, cel al lumii a treia în curs de dezvoltare nu mai lasă loc ezitării. Astăzi se știe că există o cale.

Scăderea foarte rapidă a prețului microcalculatoarelor, volumul lor din ce în ce mai redus, folosirea lor din ce în ce mai ușoară de către oameni nespecializați trebuie să provoace o expansiune generală. De acum înainte piețe importante vor putea să se deschidă în lumea a treia. Însemnătatea acestor noi piețe va asigura pretutindeni o nouă creștere... Industria informatică va urma același drum pe care a mers odinioară automobilul, care și-a demonstrat capacitatea de a da naștere unei întregi serii de industrii conexe.

Electronica o va face cu o vigoare sporită, favorizînd o creștere din ce în ce mai diversificată.

De aceea trebuie să se pună capăt oricăror tergiversări, să se înțeleagă reticențele și să se facă în sfîrșit efortul necesar. Acesta nu va deveni posibil decît pe baza unei informări larg răspîndite, simplă și explicită, asupra acestor noi tehnologii ale căror mecanisme, atît de apropiate totuși de om, atît de ușor asimilabile pînă și de copii, rămîn obscure, dacă nu chiar amenințătoare, în ochii marii majorități.

„Prea complicat" spun „experții". A înțelege de unde vine microprocesorul și perspectivele pe care le deschide este, dimpotrivă, la îndemîna fiecăruia.

Incomprehensibil este refuzul de a lămuri aceste adevăruri noi care arată cheia viitorului nostru.

Calculul domesticit

Perioada pe care o trăim asistă la realizarea întîlnirii dintre o serie de intuiții geniale — unele foarte vechi, rămase mult timp neterminate — și de descoperiri funda-

mentale în domeniile matematicilor, logicii, fizicii, telunicii, care încetează să se mai ignore unele pe altele pentru a se conjuga. Din acest moment cîmpul posibilului se lărgeşte.

Totul a pornit de la calcul şi totul se reîntoarce la el. Stăpînirea progresivă, anevoioasă, a puterii cuprinse de milenii *în număr* este aceea care a izbutit pînă la urmă să ne făurească armele.

Aceste numere pot să spună totul, să traducă totul, să exprime totul, să transmită totul, să restituie totul, să difuzeze totul — cu excepţia sentimentelor —, dacă găseşti cheia folosirii lor.

Mulţi oameni s-au succedat în această lungă cucerire. Dar comunitatea ştiinţifică este unanimă în a distinge printre ei cîteva nume care au marcat etapele hotărîtoare — de la abacul Antichităţii pînă la microelectronica zilelor noastre.

Încă în perioadele celor mai vechi civilizaţii, omul a fost hăituit, după expresia lui Pitagora, de „obsesia calculului" — prelucrarea numerelor.

Lui Pitagora i se atribuie, prin secolul al VI-lea î.en., inventarea primului instrument al acestei prelucrări : tabla înmulţirii.

Lucrurile au rămas aici multă vreme. Naşterea, cu mult mai tirziu, a seriei de intuiţii care au dus la informatică se datoreşte, în primul rînd, minţii lui Pascal.

Am văzut, cînd am citit omagiul pe care i l-a adus inventatorul japonez Masaru Ibuka, cum puterea minţii lui Pascal a fost îmboldită de voinţa paternă. La vîrsta de unsprezece ani, în 1634, Blaise Pascal alcătuise deja un „tratat al sunetelor", sub îndrumarea stimulatoare a tatălui său, a cărui meserie era de a strînge impozite în cadrul Administraţiei franceze.

Băiatul, care învaţă şi observă tot timpul munca plicticoasă pe care e constrîns s-o facă tatăl lui, caută un mijloc de a-l ajuta.

Acesta e momentul în care trasează, la nouăsprezece ani, planurile pentru o „socotitoare mecanică", înzestrată cu angrenaje şi rotiţe montate pe nişte axe. Progresul realizat de el constă în faptul că a operat, pentru prima oară,

„reţineri“ în calcule. Aşa a apărut prima „maşină de calculat“ din lume.

A fost botezată „pascalina“, construită în mai multe exemplare, chemată curînd la o foarte rapidă dezvoltare — care a fost întreruptă. Mai întîi de ostilitatea înverşunată a tuturor slujbaşilor de la conturi, care au văzut în ea o ameninţare pentru slujba lor ; apoi de moartea prematură a lui Pascal, a cărui fecunditate intelectuală s-a desfăşurat dealtfel cu mult mai mult în direcţia pasiunii sale filozofice şi religioase decît pentru a-şi impune maşina de calculat.

Cînd a murit Pascal, învăţătura şi ideile lui se bucurau de o mare faimă ; dar maşina sa fusese dată uitării de toată lumea.

De toată lumea, în afară de un alt copil minune, cu douăzeci şi cinci de ani mai tînăr decît Pascal, născut la Leipzig în 1646, care auzise vorbindu-se de invenţia lui Pascal şi care a sesizat esenţialul ; *complexitatea crescîndă* a progreselor societăţii, care se manifestă în întreaga Europă a secolului al XVII-lea, *acumularea de cunoştinţe, care devin copleşitoare, nu vor fi stăpînite, utilizate, puse în slujba omului decît dacă se va ajunge la mecanizarea, la automatizarea „prelucrării numerelor“*.

Leibniz a lărgit cu îndrăzneală cîmpul şi perspectiva : introducînd datele astronomice şi funcţiile trigonometrice. Curînd a mai adăugat şi o altă intuiţie fecundă, ceea ce el denumea, chiar de pe atunci, „sistemul nou al naturii şi al comunicării“. Printr-un optimism fundamental, este aplecat spre om şi destinul său, spre dinamismul naturii sale, spre capacitatea sa cerebrală şi legătura esenţială care-l ataşează de universul înconjurător. „Nu există nimic în intelect care să nu fi fost mai înainte în simţuri, în afară de intelectul însuşi“, scrie el într-o formulă celebră.

Pentru a „înregistra“ lumea exterioară, a permite intelectului să-i înmagazineze datele, să le acumuleze, să le conserve, să le transmită, inventează o „roată multiplicatoare“, prevăzută cu nouă dinţi de lungime inegală, ceea ce ne îngăduie să vedem, trei secole mai tîrziu, în ce măsură a reprezentat ea însăşi matricea primelor calculatoare electronice ce aveau să se nască în anii '60.

Tot el este cel care, primul, procedează la simplificarea radicală a aritmeticii care va deveni sîngele şi viaţa elec-

tronicii şi a telecomunicaţiilor noastre : *calculul binar*, care, înlocuieşte întreaga *scriere a numerelor* prin numai două semne şi atît : 0 şi 1. Zero şi unu... Marea aventură începe.

Se ştie că principiul fundamental de funcţionare al tuturor calculatoarelor moderne se bazează pe acest 0 şi pe acest 1. Ele nu cunosc şi nici nu vor cunoaşte alt semn. Însă pot să scrie astfel toate numerele, pînă la infinit. Aceasta e aritmetica binară, de o simplitate atît de nouă, încît va da naştere, una după alta, prin însuşi faptul că este cea mai simplă, tuturor capacităţilor tehnologiei informatice.

Cu scrierea binară, se pleacă de la 0, care se scrie 0. Se continuă cu 1, care se scrie 1. Se ajunge la 2. A accepta să adaugi numărul 2 ca un al treilea semn ar însemna să te îndepărtezi de simplitatea esenţială a calculului binar, şi să te pierzi. Deci, numărul 2 este respins. El va fi scris : 10. Se ajunge la 3 : el e scris 11. Numărul 4 se scrie 100 (tot numai două semne). Numărul 5 se scrie (notaţia devine automată) : 101. Numărul 6 : 110. Numărul 7 : 111. Numărul 8 : 1000. Numărul 9, datorită constrîngerii inflexibile a binarului : 1001. Şi aşa mai departe pentru 10, 11, 12, 13, 14, 15 (1010, 1011, 1100, 1101, 1110 1111). Întotdeauna numai două semne.

Ajungindu-se la 16, s-au epuizat toate combinaţiile — pe o lungime de patru — a celor două semne 0 şi 1. Trebuie, aşadar, s-o lungim. 16 se scrie deci : 10000. 17 devine : 10001. Şi aşa mai departe.

Leibniz dovedeşte că numai această manieră de a număra, care nu foloseşte decît două semne, va permite unor maşini să înregistreze, să reţină, să combine, să facă să funcţioneze o masă nelimitată de semnale de comunicaţie de orice natură, din orice ştiinţă, din orice limbă, cu o singură condiţie — simplă — ca ele să fie traduse mai înainte în cifre care sînt după aceea codificabile — fără limite — prin cele două semne 0 şi 1, şi numai prin ele. Totul fusese descris, definit. Rămînea să fie realizat.

Cu alte cuvinte : să fie branşată această simplificare la aplicaţii infinite pe maşini capabile să o exploateze. Căci nici vorbă nu poate fi ca să se apuce creierul omenesc să adune, să înmulţească, să combine mase atît de volumi-

noase de 0 şi de 1. Dacă numărul 17 se traduce prin 10001 ne închipuim ce poate reprezenta scrierea, în limbaj binar a lui 117 sau a lui 1017. Este deci un limbaj cu proprietăţ infinite, deoarece nu va avea niciodată nevoie decît de două semne *pentru a exprima totul,* dar care nu va fi utilizabil decît de maşini anume concepute pentru el, adică din ce în ce mai rapide, capabile să facă să se succeadă cu toată viteza secvenţe aritmetice de o asemenea lungime.

Viteza de calcul va deveni cheia puterii, a utilităţii oricărei maşini. Ca şi războiul, despre care Napoleon spunea că este „o artă simplă constînd numai din a executa", totu se reduce aîci la o problemă de aplicare.

După francezul Pascal, după germanul Leibniz, vine rîndul englezului Babbage, care, la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, construieşte prima maşină adaptată la înregistrarea şi la combinarea noii scrieri matematice binare. În 1822, o prezintă în faţa Societăţii regale, însoţind-o de o comunicare : „Observaţii asupra aplicării maşinilor la calculul matematicilor".

Repede ameliorat, instrumentul lui devine „maşina analitică" ce cuprinde deja elementele esenţiale a ceea ce va fi calculatorul programabil : *echipamentul de intrare,* care înregistrează semnele binare ; *unitatea de calcul,* care este procesorul ; *unitatea de control,* care asigură efectuarea de către maşină a sarcinii ce i-a fost fixată ; *unitatea de memorie,* unde toate cifrele pot să rămînă şi să aştepte, după voia noastră, momentul în care vor trebui să intervină ; în sfîrşit, *echipamentul de ieşire,* care furnizează rezultatul operaţiilor programate la început. Acestea sînt, într-adevăr, cele cinci echipamente-cheie în forma lor definitivă.

Rămîne totuşi o dificultate : volumul maşinii lui Babbage. O serie întreagă de alţi inventatori se vor ocupa nu să traducă informaţiile, comunicările, problemele într-o altă codificare decît binarul, care s-a împămintenit pentru totdeauna ; nu să modifice cele cinci funcţii de bază ale maşinii lui Babbage, întocmită potrivit unei logici ce nu se va mai schimba ; ci să realizeze două progrese esenţiale : micşorarea obiectului (mai tîrziu se va spune : miniaturizarea) şi viteza internă de calcul a maşinii, condiţie şi definiţie a puterii sale de lucru.

Mai trebuie să citez trei nume, și cu aceasta am terminat, pe calea regală a acestei aventuri a spiritului căreia îi datorăm astăzi mijloaeele viitorului nostru.

Francezul Jacquard, inventatorul controlului automat al războaielor de țesut prin „cartele perforate" (se știe ce bătălii legendare a trebuit să poarte cu țesătorii din pricina lor), aplică la mașina lui Babbage chiar această metodă a cartelelor, datorită intervenției unei tinere englezoaice, pasionate de matematică, contesa Ada de Lovelace, fiica lui Byron, care publică două eseuri : „Observații asupra mașinii d-lui Babbage", apoi „Analogie între țesătura, efectuată de d-l Jacquard, de frunze și flori și țesătura, efectuată de d-l Babbage, de motive algebrice".

De aici a ieșit primul calculator, denumit încă „mașină analitică", și căreia Ada de Lovelace știe să-i dea definiția finală. Fiind întrebată : „Putem oare considera că mașina este creatoare sau nu ?", ea a răspuns : *„Mașina n-are pretenția să creeze. Ea poate face tot ce i se va cere. Dar nu va avea niciodată puterea să anticipeze o relație. Unica sa competență este de a ne ajuta să găsim"*.

Ada de Lovelace a murit și ea tot tînără, la treizeci și șase de ani. În semn de recunoștință pentru pasul hotărîtor care a fost făcut datorită ei, Ministerul american al Apărării, Pentagonul, atunci cînd a hotărît în 1979 să unifice numărul excesiv de limbaje informatice utilizate în marile calculatoare de care depind sistemele sale de rachete, a botezat acest limbaj unic „Ada".

În sfîrșit, ultimul care a intervenit pentru a se ajunge la calculatorul *electronic* propriu-zis : ungurul von Neumann, naturalizat american. Lucrînd după ultimul război la programul nuclear, el s-a preocupat de mașinile de calculat și a adus două ultime invenții decisive la calculatoarele pe cale de a se naște.

Mai întîi utilizarea, pentru semnalizarea binară, a elementului celui mai mic, mai ușor și mai rapid care poate exista : minusculul „electron", care gravitează în interiorul atomului în jurul nucleului. De două mii de ori mai mic decît atomul însuși, el poate, impulsionat de un curent slab, să circule foarte repede în circuitele calculatoarelor, într-o mișcare de du-te vino : 0 și 1. Aceasta reprezintă nașterea „electronicii".

După aceea von Neumann integrează în „calculatorul electronic" capacitatea de memorie internă în însuşi sînul calculatorului, astfel încît programele sau instrucţiunile ce i se dau să poată să se înscrie în el, să se combine în el, să acţioneze unele asupra altora, să se modifice — pe scurt, să trateze în toate chipurile informaţia furnizată. Aceasta reprezintă începutul societăţii „informatice" în care intrăm.

Informaţia de care e vorba pentru maşina de calculat, apoi pentru calculatoare, apoi pentru microprocesoare, şi, pentru noi, în aventura „revoluţiei tehnologice" care duce la „societatea informatică", nu este ceea ce poartă în limbajul curent această denumire. Nu sînt „ştirile" din presă, de la radio, de la televiziune. Este, după adevărata sa definiţie şi substanţă, *unul din cele trei principale elemente constitutive ale Naturii.*

Aceste trei elemente constitutive fundamentale, care furnizează materialele necesare activităţilor şi creaţiilor omului pornind de la natură, sînt: *materia, energia, informaţia.*

Aşadar, pentru a sesiza aici esenţa şi rolul informaţiei, trebuie să facem un prim efort de a uita semnificaţia sa banalizată şi limitată. Tot ceea ce constituie un *mesaj* este o informaţie. Un semnal roşu care se aprinde, ţipătul sau mirosul unui animal, pîlpîirea unei stele, o scînteie electrică — constituie, de fiecare dată, o moleculă de informaţie, un element informatic.

Virusul minuscul din natură, vizibil numai la microscopul electronic, conţine în *memoria* sa *genetică* [1] o sumă considerabilă de informaţii: echivalentul mai multor pagini dactilografiate. Primul stadiu de „memorie" al unui minicalculator. Invenţiile cele mai fecunde din ultimii ani, dincolo chiar de electronică, şi deja la graniţa aplicării la domenii noi şi deosebit de importante, se vor datora în *biologie* descoperirii legăturilor dintre proprietăţile fiinţelor vii, pînă la cele mai mici (microbi, virusuri), şi informaţia însăşi, materie primă a puternicelor noastre instrumente, în legătură permanentă cu energia.

Într-adevăr, în fiecare schimb de informaţie există energie consumată sau liberată. Cînd se înscrie un element

[1] O vom vedea în partea a patra.

de informaţie pe o memorie (element esenţial al puterii calculatoarelor), avem de-a face cu o energie fixată. Ori de cîte ori o memorie restituie, sub impulsul calculatoarelor, informaţie şi ne-o livrează, avem de-a face cu o energie liberată. În ansamblu, calculatoarele electronice, devenite maşinării complexe, din ce în ce mai mici şi din ce în ce mai puternice, reprezintă tocmai *sinteza domesticită* a capacităţii Naturii, pînă aici riscantă şi dezordonată, de a fixa şi de a schimba informaţie.

Astfel împresurată şi sechestrată, *informaţia* este vitală, ca *energia*, a cărei soră interschimbabilă este. Şi am putut să rezumăm ansamblul evoluţiei speciilor vii remarcînd că, în progresul său neîntrerupt, începînd din vremuri străvechi, totul s-a petrecut ca şi cum, în bătăliile pentru selecţie, cîştigătorul era *întotdeauna* specia cea mai bogată în *informaţie*. Ceea ce savantul francez Jacques Ruffié a tradus prin această formulă : „Evoluţia coincide cu accentuarea complexităţii şi a psihismului".

Bogăţie, putere, informaţie înseamnă în cele din urmă, în ultimul stadiu, stadiul nostru : memorii complexe şi capacităţi de comunicare. De unde, pe baza stăpînirii calculului, explozia informatică şi consecinţele sale în lanţ.

Trecerea la microprocesor

Puterea calculatoarelor, stăpîne şi exploatatoare ale celei dintîi dintre materiile prime — Informaţia —, va creşte neîncetat odată cu viteza de calcul. Mărimea lor, ca şi preţul de cost vor scădea. Se trece de la calculatorul iniţial, care avea dimensiunea unei piese mari, la tranzistori, la circuite integrate, la „chip"-urile de siliciu ale noului şi atotputernicului microprocesor.

Microprocesorul, celulă de bază a noului univers al informaticii care, în cadrul evoluţiei, ia locul universului industrial, este cel mai recent rezultat al stăpînirii calculului de către maşină, a cărei etapă hotărîtoare datează de la apariţia *tranzistorului*, inventat în 1947 de matematicianul William Schockley, de la societatea americană Bell.

Acest tranzistor este o mică bucată de materie zisă „semiconductoare", deoarece tocmai *impurităţile* sale reperate sînt cele care dau electronilor facultatea de a se mişca, sau nu, sub impulsul unei energii infime. Vedem convergenţa, combinaţia, care este sursa însăşi a noi creaţii, pornind de la sistemul domesticit ce leagă acum *materia* (impurităţi ale semiconductorilor), *informaţia* (redusă la simplitatea universală a limbajului binar) şi *energia* (care, ca şi în cazul atomului dealtfel, are drept suport electronul).

Inventarea tranzistorului, circuit în care se conjugă materia, energia şi informaţia, este punctul de plecare a tot ceea ce urmează în lanţul calculatoarelor. Cu cît calculatorul va putea să integreze mai multe circuite, cu atît mai mari vor fi capacitatea şi puterea sa.

Curînd, aceste circuite integrate în calculator vor fi numărate cu miile, apoi cu milioanele, apoi cu miliardele. Creierul uman, care serveşte în permanenţă drept model pentru cercetători, are o capacitate de circuite de înregistrare de *125 de milioane de miliarde.*

Firește, aţi fost necesare eforturi considerabile şi relativ îndelungate pentru a se ajunge la stăpînirea completă a volumului şi a costului maşinilor capabile să integreze un număr atît de fabulos de tranzistori : era condiţia însăşi a revoluţiei informatice. Din 1947 pînă în 1959, savanţii, în cea mai mare parte americani, îndeosebi cei de la Texas Instruments şi de la Fairchild, au izbutit să combine pe o singură pastilă mai mulţi tranzistori : au apărut *circuitele integrate* care încap în căuşul palmei şi vor permite reducerea rapidă a volumului calculatoarelor. În momentul în care au fost puşi o mie de tranzistori pe pastila unui circuit integrat, pe la începutul deceniului al şaselea, s-a ajuns la ceea ce se va numi „a doua generaţie" de calculatoare. Dar efortul trebuia continuat.

Căci pentru moment ne aflăm abia în stadiul unui *ajutor*, remarcabil desigur, dar nu revoluţionar, dat muncii şi deciziei oamenilor. Deocamdată nu a avut loc mutaţia hotărîtoare.

Se trece atunci, pe o cale care va fi relativ lungă în cercetare, dar care nu mai prezintă mistere, la „a' treia generaţie" : cea care permite înscrierea a zece mii de tranzistori

pe o pastilă, pe un circuit integrat. Se ajunge astfel la *microcalculator* şi la calculatoarele de buzunar. Revoluţia se conturează la sfîrşitul deceniului al şaselea. De-abia se naşte, nu este încă săvîrşită. Aceste calculatoare, mici şi puternice, ale celei de-a treia generaţii, transformă deja capacitatea tuturor maşinilor industriale, aşa cum multiplică mijloacele de calcul şi de inovaţie ale creierului uman. Sînt difuzate şi utilizate foarte repede. Cu toate acestea, rămînem încă în economia industrială.

Vine „a patra generaţie". Cea de la „Very Large Scale Integration" (VLSI), integrarea pe o scară foarte mare, capabilă să imprime în mica pastilă de siliciu, care se pretează admirabil la acest lucru, o *sută de mii de tranzistori.* Pe mai puţin de un milimetru pătrat. Şi acesta este departe de a fi sfîrşitul drumului. Deja, în „Silicon Valley", în California, şi în laboratoarele japoneze, în special la „Nippon Electric", se întrezăreşte „a cincea generaţie", care va pune pe un „chip" mai mult de un milion de tranzistori... Dar să lăsăm această nouă performanţă în laboratoare ; ea nu ne priveşte încă, deşi este foarte aproape de a fi realizată, din două motive :

— Calculatoarele pe o pastilă (computers-on-a-chip) ale celei de-a patra generaţii sînt calculatoarele revoluţiei informatice pe care o trăim, aflată acum pe calea cuceririi exponenţiale a tuturor domeniilor de producţie, de activităţi şi, simultan, de ajutor multiplicat, domesticit, dat facultăţilor omului.

— Celălalt motiv de a ne concentra reflecţia asupra acestui stadiu al progresului este că pătrunderea fulgerătoare a invenţiilor în domeniul „materialelor" informatice, pînă la microprocesoare, nu mai reprezintă decît partea cea mai simplă, cea mai bine stăpînită, cea mai puţin costisitoare în cucerirea acestui nou univers care este societatea informatizată. Cealaltă a rămas mult în urmă : este partea „imaterială", cea care nu mai poate fi făcută decît din materie cenuşie — domeniu al sistemului de programe, domeniu al oamenilor —, ale cărei profunzime şi întindere determină eficacitatea calculatoarelor şi a roboţilor.

Actualele microprocesoare, fără să-i aştepte pe urmaşii lor din a cincea generaţie, pun deja temelia societăţii in-

formatizate. Sub conducerea de neînlocuit a gîndirii umane, sîngura care poate hrăni domeniul sistemului de programe şi, dincolo de el, întreg mediul înconjurător, structura socială nouă fără de care maşinile, oricît de puternice ar fi, ar vedea în foarte scurt timp îngustîndu-li-se şi limitîndu-li-se capacităţile.

Aşadar microprocesorul este, pur şi simplu, o microplăcuţă de nisip compact pe care e imprimat tot lanţul de operaţii efectuat de un calculator : unitatea de calcul, memoria datelor, programele, echipamentul de ieşire.

Firește, microprocesorul este *programabil*, după voie, pentru o funcţie sau alta, pentru o muncă sau alta pe care dorim ca el s-o îndeplinească. Să comande un aparat electric de uz casnic (declanşarea şi oprirea, în momente dinainte prevăzute, a aparatelor din bucătărie, a electricităţii, a curăţeniei, a radioului, a televizorului, a magnetoscopului, a telefonului, a magnetofonului etc.) ; să regleze injecţia motorului unui automobil schimbînd-o în fiecare clipă ; să declanşeze şi să controleze procese industriale etc. Ele sînt deci, în ciuda pastilei minuscule ale cărei proporţii nu trebuie să ne păcălească, nişte maşini puternice : sisteme complete de microcalculatoare. De unde consecinţele lor revoluţionare.

N-am apucat încă să branşăm la aceste sisteme uzinele fără muncitori, domiciliile unde muncile vor fi automatizate, birourile unde operaţiile simple trebuie să fie programate pentru a lăsa loc gîndirii creatoare, uşurată treptat de sarcini unde nu este indispensabilă.

Roboţii, şi aici trebuie să ne schimbăm optica pentru a nu ne înşela în privinţa lor, nu numai că nu reduc nici pe departe nevoia de oameni, dar sporesc numărul oamenilor de care este nevoie. Şi fiecare om, ba am zis chiar fiecare copil, poate, în citeva luni, să fie îndeajuns de bine informat, pregătit pentru a participa util, la nivelul lui, care nu va înceta să progreseze, la „hrănirea cu inteligenţă umană“ a universului circuitelor informatizate.

Sisteme informatizate care vor fi capabile să îndeplinească, la scara planetei, toate sarcinile neumane şi, în acelaşi timp, vor permite, de fapt vor impune, îndeplinirea creatoare a ceea ce este şi va fi întotdeauna apanajul omului. Şi numai al lui.

Ca să ne facem o idee despre forța și rapiditatea cu care se produc aceste progrese în materie de putere și miniaturizare — paralele și complementare — și, în consecință, despre viteza cu care se dezvoltă societatea informatizată dependentă de ele, Christopher Evans ne propune următoarea ilustrare :

„Primul mare calculator, de prin anii '50, a primit numele de «creier electronic». Cuvîntul creier este folosit aici, după cum știm, puțin cam abuziv. Dar, din comoditate, să-l menținem. Creierul omului este compus din minuscule unități binare numite *neuroni.* Numărul lor în creierul omenesc ajunge la zece miliarde. Să vedem ce-ar reprezenta un calculator din prima generație, din anii '50, pe care l-am vrea atît de puternic încît să aibă același număr de unități funcționale ca și creierul nostru.

— Iată rezultatul : cu tehnologia bazată pe tuburi a anilor '50, un calculator avînd o putere funcțională analoagă cu cea a creierului (fără să aibă, bineînțeles, capacitatea lui creatoare care rămîne o funcție a omului) ar fi un aparat la fel de mare ca *întreg orașul Paris.* Și care, pentru a funcționa, ar trebui să utilizeze toată energia rețelei metroului.

Cu tranzistorii din anii '60, creierul calculator, dotat tot cu același număr de celule și cu aceeași putere, are mărimea *Operei din Paris.* Și funcționează cu un generator de zece kilowați.

Cu circuitul integrat al anilor '70, același creier calculator nu mai are, dacă putem să spunem așa, decît mărimea unui *autobuz.* El poate fi branșat la rețeaua electrică obișnuită.

Pe la mijlocul deceniului al șaptelea, mărimea sa devine cea a unui *televizor.*

În 1978, ea nu o depășește pe cea a unei simple *mașini de scris.* Și putem să indicăm de pe acum că, odată cu microprocesorul, mărimea sa va fi, începînd din 1980, mai mică decît cea a însuși *creierului omenesc...*"

Odată cu miniaturizarea, care va face din calculator „unul din obiectele tehnologice cele mai ieftine din lume", asistăm la dezvoltarea fulgerătoare a vitezei, adică a pu-

terii de calcul şi de prelucrare a datelor. În anii '70 se ajunsese la a milioana parte dintr-o secundă pentru fiecare operaţie. Acum s-a ajuns la *a miliarda* parte dintr-o secundă.

Cea mai recentă experienţă, realizată într-unul din laboratoarele IBM-ului, în ceea ce priveşte trecerea electronilor (care indică, la fiecare mişcare, cifrele 0 şi 1 ale întregului limbaj informatic), a permis să se ajungă la viteza ultimă : cea a luminii. Adică 300 000 de km pe secundă.

Să evaluăm o clipă progresul pe care-l reprezintă acest lucru.

Pentru a străbate distanţa de la Pămînt la Lună (350 000 de km), unui *avion cu reacţie,* cu o viteză de 900 de km/oră, i-ar trebui optsprezece zile. Unei *rachete intercontinentale,* cu o viteză de 10 000 de km/oră, i-ar trebui 35 de ore. *Luminii,* cu viteza ei, care este cea a electronului în noul aliaj ce i se oferă, îi trebuie o secundă.

Cursa pentru micimea volumului calculatoarelor a progresat paralel cu cea pentru viteza sa interioară de lucru. Astăzi, tranzistorul de bază, celulă a „chip"-ului, pe care e instalat microprocesorul, măsoară 3 microni. Grosimea unui fir de păr de pe capul omului este de 100 de microni. Tranzistorul, vas sanguin al microprocesorului, este aşadar de treizeci de ori mai fin decît un fir de păr. Ceea ce-i permite unui microprocesor de un milimetru pătrat (înlocuind imensa hardughie pe care o reprezenta calculatorul pînă acum mai puţin de douăzeci de ani) să aibă — cu toate că e ıninuscul şi doar cu ceva mai scump decît nisipul din care e făcut — o putere considerabilă.

Prin programare, el va putea să *transforme* în muncă, în energie, în calcul toate instrucţiunile ce-i vor fi date.

Datorită acestei puteri şi înmulţirii ei prin numărul de microprocesoare care pot fi conectate între ele, roboţii şi toate creierele artificiale de care va fi nevoie pentru a îndeplini muncile asumate pînă în prezent de mîna de lucru vor fi înzestraţi cu o capacitate prodigioasă. Intrăm în era a ceea ce se numeşte *creşterea exponenţială* a puterii calculatoarelor. Părăsim „creşterea lineară" care frîna încă pătrunderea lor în toate domeniile.

E vorba aici de o ultimă noţiune matematică ce trebuie înţeleasă pentru a ne da bine seama de ansamblul caracteristicilor „revoluţiei tehnologice", menită să transforme industria, apoi economia, apoi societatea : *creşterea exponenţială.*

Vom împrumuta de la Evans o excelentă ilustrare a ceea ce înseamnă pentru o tehnologie — şi în special pentru microprocesoarele noastre, care prevestesc înlocuirea mîinii de lucru — această creştere exponenţială :

*
* *

În creşterea lineară, rata creşterii rămîne constantă, iar viitorul poate fi, în consecinţă, prevăzut cu uşurinţă.

În creşterea exponenţială, rata creşterii se modifică în mod neîntrerupt. Exemplul cel mai simplu este cel al exponenţialei 2, mai cunoscută sub numele de efect de dublare. În matematică : „puterea a doua".

Să luăm o foaie de hîrtie de o grosime medie şi să o îndoim de cincizeci de ori. Să uităm pentru o clipă dificultatea pe care ar reprezenta-o o asemenea operaţie. Care va fi grosimea hîrtiei după ce vom termina operaţia ? Să nu uităm că vom dubla de cincizeci de ori grosimea obţinută după fiecare îndoitură. Desigur ar fi mai corect să vorbim aici de *înălţime* şi să ne aşteptăm la ceva destul de spectaculos.

Majoritatea celor care nu cunosc răspunsul la acest gen de probleme sugerează că e vorba de o grosime de cîţiva centimetri. Alţii, care îşi dau seama că la mijloc e ceva, propun cîţiva metri. Iar alţii, şi mai îndrăzneţi, presupun că înălţimea ar fi cea a coloanei din piaţa Bastiliei sau a Turnului Eiffel. Numai în mod cu totul excepţional s-ar găsi cineva care să răspundă : a muntelui Everest, convins că este maximum de ce se poate închipui.

Foarte puţini sînt cei care ştiu, sau admit, că acest extraordinar bloc de hîrtie s-ar înălţa mai sus de Everest, de atmosferă, de Lună, de orbita planetei Marte... ca să ajungă la linia Asteroizilor !

Oamenii n-au asimilat încă acest concept, nici această experienţă. În răstimpul scurt pe care-l reprezintă viaţa

noastră, în mod normal noi nu întîlnim decît schimbarea lineară şi, cu toate că universul este bogat în exemple de schimbări exponenţiale, ele ne apar atît de copleşitoare şi de nemăsurate, cînd ne dăm seama de realitatea lor, încît ne simţim complet depăşiţi.

Cea mai mare parte a exploziilor, de la grenadă pînă la bomba cu hidrogen, se bazează pe o funcţie exponenţială al cărei exponent este foarte mic.

Incapacitatea noastră de a face faţă unor probleme cum ar fi reducerea resurselor alimentare, poluarea atmosferică şi — cazul cel mai frecvent citat — creşterea populaţiei dă la iveală numai neputinţa noastră de a concepe şi de a aplica o asemenea noţiune.

Această problemă e importantă deoarece *tehnologia calculatorului este pe cale să intre într-o eră de creştere exponenţială, iar schimbările de ordin economic şi social legate de ea vor merge, pe urma ei, în acest ritm.*

Alvin Toffler ne avertiza în „Şocul viitorului", publicat în 1970 [1], că lumea începe să intre într-o eră de schimbări susceptibile să împingă instituţiile existente pînă la ultimele lor limite şi să arunce în aer noţiunile psihologice cele mai tradiţionale.

Printre reproşurile aduse cărţii „Şocul viitorului" se numără şi acela că urmăreşte cu orice preţ senzaţionalul, dar cînd o reciteşti după zece ani constaţi că Toffler subestima viteza cu care aveau să se schimbe lucrurile.

Cartea lui constituie o mărturie a iminenţei progresului tehnologic de care el e perfect conştient. Dar nu conţine nici cea mai palidă referire la extraordinarul factor de schimbare pe care-l reprezintă microprocesorul. Pentru bunul motiv că acesta nu exista încă... Nici nu s-ar putea găsi o dovadă mai bună a rapidităţii cu care evoluează lucrurile.

Fără să citeşti, fără să scrii

Ne-am făcut acum o idee destul de precisă despre capacitatea de lucru, practic nelimitată, pe care microprocesoarele o pun şi o vor pune la dispoziţia oamenilor. Micro-

[1] Versiunea în limba română a apărut la Editura politică în 1973. — *Nota trad.*

procesoarele fac şi vor face din ce în ce mai mult tot ce li se va cere. Iată în ce constă acea foarte mare schimbare care se numeşte „revoluţia tehnologică".

În momentul în care sînt introduse microprocesoarele într-un aparataj industrial — indiferent din ce industrie —, tot ceea ce exista mai înainte, maşini şi locuri de muncă, încetează curînd să mai aibă vreo utilitate. Calculatorul, robotul, poate să facă totul, mai repede, mai bine şi mai ieftin.

Uzina Toyota ne-a dat o dovadă, printre altele, în acest sens. Cu roboţii săi formaţi din microprocesoare programate, ea este de cîteva ori mai productivă, mai rentabilă decît uzinele de automobile din Europa şi din America. Ea nu poate fi depăşită — decît de alţi roboţi şi de alte microprocesoare.

Acest lucru va fi valabil pentru *toate ramurile industriale.*

Apoi acest lucru va fi valabil, paralel, pentru *aparatele de uz casnic* care îndeplinesc muncile necesare într-o casă.

Apoi va fi la fel de valabil pentru orice muncă de birou cu diversele sale instrumente : facsimile automatizate, maşini de scris auto-corectoare şi fără claviatură, maşini de fotocopiat programabile care vor elabora singure textele potrivit instrucţiunilor date, documentare informatizată fără nici un material de clasare pe o memorie de calculator, unică şi nelimitată, suprimarea tuturor documentelor fizice, de hîrtie, şi a înregistrărilor telefonice, înlocuite toate printr-un singur aparat integrat cu cîteva clape — pentru a trimite mesajele — şi cu un ecran — pentru a le recepţiona, din indiferent ce colţ al lumii.

Ansamblul muncilor îndeplinite zi de zi într-un birou va putea fi din acest moment organizat şi programat potrivit instrucţiunilor date — de un microcalculator, cu o memorie de înregistrare capabilă de pe acum să conţină mai multe informaţii şi date documentare decît e necesar.

Un exemplu al rapidităţii cu care intervin microprocesoarele în modul cum funcţionează munca noastră obişnuită îl constituie acel centru de informaţii şi de decizie care este Casa Albă. În 1979, la Casa Albă se aflau 54 de

terminale de calculatoare. În 1985 vor fi instalate 1 000. Sediul președintelui va fi atunci complet informatizat, comunicînd permanent, în ambele sensuri, cu toate serviciile care depind de instrucțiunile date de el sau care trebuie să-l informeze.

Același lucru se va întîmpla, păstrînd proporțiile, la orice birou din orice domeniu de producție și de creație. Vedem deci că aplicațiile acestei inovații sînt nenumărate.

Încă de pe acum „home computer"-ul *(calculatorul la domiciliu)* este menit să îndeplinească în fiecare casă multiple sarcini. Considerat la început ca un joc, acum i se descoperă caracterul de neînlocuit datorită aplicațiilor sale în toate domeniile vieții cotidiene.

Cele două domenii unde, începînd cu Japonia, microelectronica este mobilizată în prezent pentru a accelera îndeplinirea tuturor sarcinilor sînt cele două domenii vitale : *educația* și *medicina.*

Să notăm, în primul rînd, că dezvoltarea celuilalt stîlp al universului post-industrial, cel al telecomunicațiilor, a permis acum să se multiplice aplicațiile electronicii și să se conceapă viitoarea sa etapă, *integrarea mondială,* începînd din clipa în care comunicarea la distanță, în formele sale cunoscute, a adoptat același cod ca electronica : codul binar (0,1). Este ceea ce se numește „digitalizarea" comunicațiilor.

De acum încolo rețelele de comunicație formează un singur univers cu cel al calculatoarelor și al roboților. Ele dau posibilitatea să se îndeplinească o serie întreagă de alte sarcini în care *distanța* e desființată. Sateliții oferă mijlocul cel mai rapid, cel mai simplu și cel mai ieftin pentru a comunica și a munci, dintr-un colț într-altul al planetei. Ei au reușit să completeze și să unifice sistemul.

De aici au și fost trase o serie întreagă de concluzii. Unirea dintre microprocesoare și telecomunicații sporește, oricît vrem de mult, capacitățile unui medic și ale spitalului său de a examina, a diagnostica, a îngriji la distanță. În afară de aceasta, în majoritatea cazurilor, permite delegarea instrucțiunilor, începînd cu diagnosticul, unui calculator specializat al cărui program a fost înregistrat în prealabil.

Medicul însuşi nu mai intervine decît în cazuri excepţionale. Asistăm la creşterea capacităţii sale. Vom vedea mai departe cum această capacitate sporită generează, la rîndul ei, nevoia unui număr *crescînd* de medici, de specialişti şi de experţi medicali. Şi că tocmai în acest lucru rezidă schimbarea societăţii.

La fel se întîmplă cu pregătirea educativă, preşcolară, pentru cei mici de tot, şcolară sau postşcolară, pentru formarea adulţilor la toate vîrstele. Metoda clasică ce se baza — şi se bazează încă — pe sala de cursuri şi pe prezenţa fizică a profesorului este menită, ca în cazul uzinei şi ca în cazul medicului, să lase locul, în general, predării programate, controlate şi rafinate printr-un sistem în întregime informatizat, capabil să fie din ce în ce mai individualizat.

La fel, energia cheltuită cu transportul de persoane şi, adeseori, de bunuri este cea dintîi care va fi înlocuită prin *transmiterea de informaţii* cu ajutorul electronicii şi al telecomunicaţiilor.

Astăzi, la Tokio se întîmplă ca, de foarte multe ori, lumea să nu se mai adune în aceeaşi sală pentru o conferinţă. Se organizează o conferinţă, informatizată, de exemplu într-una din sălile special dotate ale hotelului Imperial, care dau spre un frumos parc central al oraşului : acolo sînt întrunite la un loc chipul şi glasul participanţilor, oriunde s-ar găsi persoana lor fizică.

Nu se mai prevede construirea de mari uzine unde muncitorii să fie prezenţi fizic, cu miile, venind dimineaţa şi plecînd seara, ca să efectueze o muncă în grup. Se organizează mici echipe care să lucreze în apropiere de locuinţa lor, branşate la calculatoare şi la roboţi, ce se conformează, în interiorul uzinei, sarcinilor pentru care au fost programaţi.

Astfel, bizuindu-se numai pe ceea ce este deja aplicat în viaţa industrială, urbană, socială, în birouri sau transporturi, „memoriul Mitsubishi", care intră în amănunt în fiecare din aceste domenii de aplicare şi anunţă viteza crescîndă în care se vor dezvolta, poate conchide :

„Dintre toate invenţiile omenirii de la origine pînă astăzi, microprocesorul este unic. El e menit să intervină în

toate domeniile vieţii, fără excepţie. Pentru a ne spori capacităţile, a ne uşura sau suprima sarcinile, a înlocui efortul fizic, a mări posibilităţile şi domeniile efortului mental, a face din fiecare fiinţă omenească un creator a cărui idee, oricare ar fi, să poată fi aplicată, realizată, descompusă, recompusă, transmisă, schimbată".

Şi adaugă :

„Acum nu mai e vorba de a şti unde sînt limitele capacităţilor societăţii informatizate pentru a produce şi a crea potrivit instrucţiunilor şi programelor pe care i le vor furniza oamenii. Sub raport fizic, nu mai există limită. Capacitatea de a elabora instrucţiuni şi programe — ceea ce este şi va fi numai domeniul omului — a rămas foarte mult în urmă faţă de capacitatea fizică a sistemului informatic de a i se supune şi de a munci. Problema care stă în faţa noastră este cea a numărului disponibil de oameni capabili să pună în funcţiune sistemul — număr care va trebui înmulţit neîncetat".

Ajungem aici la esenţa problemei. La capătul acestui lung progres al invenţiilor omului, de la „maşina de socotit" a lui Pascal şi Leibniz pînă la sutele de milioane de microprocesoare produse numai în cursul anului 1980, avînd fiecare o capacitate de calcul egală cu un miliard faţă de cea a maşinilor născocite de geniile care le-au premers ; la capătul explicaţiilor şi ilustrărilor, pe care le-am putea lungi la nesfîrşit, a ceea ce reprezîntă „punerea în funcţiune" a acestor mecanisme capabile să înlocuiască orice formă de muncă a omului — în afară de gîndire — în uzină, la birou, acasă ; capabile, de asemenea, să înlocuiască consumul de energie cu transferul de informaţii : să transforme cu foarte mare exactitate informaţia în hrana necesară activităţilor şi producţiilor societăţii în *locul* pe care îl deţinea şi îl mai deţine încă energia în societatea industrială, ai cărei ultimi ani îi trăim ; în momentul acestei izbînzi a creaţiei umane asupra materiei fizice — ce se întîmplă cu omul, care vor fi munca sa, rolul său, locul său, funcţia sa ?

Aceasta este de fapt singura problemă care rămîne, dar şi singura care contează. Căci, făcînd puţină literatură ştiinţifico-fantastică — contrar a tot ceea ce precede, ce nu

face decît să descrie realitatea existentă —, s-ar putea deduce din „exponențial" că triumful va duce, în mod logic, la neant. Roboții vor produce, roboții vor munci, roboții vor emite, vor primi, vor transmite ; multiplele și subtilele lor sarcini se vor dezvolta neîncetat. Iar locul omului în tot acest proces informatizat de producție, în toată această rețea de schimburi automatizate, nu va putea tinde decît spre zero. Totul va putea fi făcut fără el. Va deveni de prisos. Și cum, pentru a trăi, el trebuie să consume, va deveni dăunător. Robotul îl va anula pe om, îl va ucide.

În logica societății informatizate, acest scenariu, pentru un observator superficial al fenomenelor în curs de desfășurare și avînd menirea să transforme totul în anii '80, nu pare absurd. Și totuși este.

Este *chiar inversul* realității pe care o vom trăi și care se manifestă deja în fapte. Cu cît vor exista mai multe microprocesoare și telecomunicații, cu atit va fi nevoie *de un imens aport uman*. Nici o celulă, nici cea mai mică, nici un nucleu, în tot acest sistem menit să se extindă pe toată planeta, nu poate continua să existe, și cu atît mai puțin să funcționeze, fără aportul crescînd al unui număr — a cărui limită nu poate fi stabilită — de ființe omenești.

În spatele fiecărei funcții informatizate trebuie — și va trebui din ce în ce mai mult — să existe zece, o sută, o mie de creiere compunînd, formulînd, imaginînd, precizînd, repartizînd sarcinile din mediul înconjurător „programatic", care nu va putea să prindă rădăcini decît într-un corp social din ce în ce mai dezvoltat, mai cerebral, mai creator.

Acestui nou „contingent de funcții inteligente" și de sarcini ne-mecanice, unde sute de milioane de oameni vor fi necesari, îi vom preciza contururile în viitorul capitol.

Dar mai înainte să ne luăm încă două puncte de reper care ne permit să anunțăm, în concluziile noastre, natura proiectului mondial capabil să răspundă Taif-ului.

N-o să mai fie nevoie să vorbim despre transfer, ajutor, reechilibrare între universul industrializat și lumea a treia, între partea încă bogată astăzi a planetei și partea săracă. Deoarece microprocesoarele în funcțiune vor re-

clama un efort uman atît de deosebit în comparaţie cu cel pe care l-am cunoscut pînă în prezent, încît toate fiinţele omeneşti, fie că sînt originare din Nord sau din Sud, vor fi chemate treptat să efectueze *sarcini de aceeaşi natură*, pentru care vor fi pregătite şi înzestrate în *acelaşi mod*.

Să alegem aceste două puncte nu la întîmplare, ci fiindcă au legătură cu două din cele mai grave probleme ale lumii a treia : suprapopulaţia şi analfabetismul.

Suprapopulaţia nu este rezultatul incoerenţei, ci, în esenţă, produsul unui fatalism resimţit de familiile de pe continentele cele mai sărace. Aceste familii trebuie să aibă mulţi copii pentru ca unii din ei să supravieţuiască, să poată să muncească cu braţele şi cu mîinile lor şi să contribuie la hrana căminului. Această „bogăţie" familială reprezintă o catastrofă socială.

Fenomenul este strîns legat de utilitatea, de valoarea, chiar slabă, a muncii fizice, a funcţiei de „mînă de lucru".

Pe măsură ce această funcţie va dispărea, pe măsură ce efortul fizic al omului va juca un rol din ce în ce mai neînsemnat în ciclurile de producţie, naşterile vor fi mai puţin numeroase, deoarece copiii nu vor mai avea acea valoare fizică de schimb în numele căreia sînt născuţi în număr atît de mare.

Analfabetismul înseamnă : să nu ştii nici să citeşti, nici să scrii. Şi ce muncă înrudită, direct sau indirect, cu „sistemul de programe" s-ar putea presta astăzi şi mîine cînd nu ştii nici să transmiţi, nici să recepţionezi, din cauză că nu ştii să scrii sau să citeşti ?

Programatorii mai multor societăţi electronice din prima linie (Matsushita, Nippon Electric, Texas Instruments şi Graig îndeosebi) lucrează de doi ani numai la această problemă şi, practic, au reglementat-o, au soluţionat-o : *înlocuirea* claviaturii — pentru a da instrucţiuni calculatorului (ceea ce reclamă să ştii să scrii) — şi a ecranului — pentru a recepţiona mesajele care înscriu pe el produsul muncii informatice (ceea ce reclamă să ştii să citeşti) — prin *vocea omenească* şi *vocea sintetică*, în ambele sensuri.

„Se apropie momentul, arată «memoriul», în care nu va trebui decît să le vorbim calculatoarelor pentru ca ele să înregistreze instrucţiunile noastre, mesajele noastre sau expresia gîndurilor noastre, şi în care ele vor fi învăţat, prin intermediul «vocii sintetice», să se transmită răspunsul lor, după ce îşi vor fi executat treaba. Schimburile, în ambele sensuri, se vor face, şi chiar cu mult mai repede, prin cuvînt".

Bineînţeles, nici nu poate fi vorba ca cititul şi scrîsul să nu mai fie predate. Ci numai să se constate că o fiinţă omenească capabilă doar să vorbească şi să audă va putea *să comunice* cu un micro-calculator şi, în consecinţă, să participe la activitatea generală recurgînd numai la gînd, al cărui potenţial îl poartă în el, ca fiecare om.

Astfel, prăpastia care desparte încă populaţiile din continentele industrializate de populaţiile neştiutoare de carte îşi va pierde caracterul său de piedică imposibil de trecut în calea spre dezvoltare a lumii a treia. La noua graniţă a universului informatizat, dobîndirea de cunoştinţe concrete şi activitatea profesională vor înceta să tranziteze prin citit şi prin scris, cu toate că acestea vor rămîne modalităţile de transmitere a noţiunilor abstracte.

În acel moment putem concepe ceea ce părea dintotdeauna inaccesibil : o lume în care nivelurile de trai vor deveni treptat comparabile.

Revoluţia socială

Elaborat şi pus treptat în aplicare de-a lungul anilor '70, devenit regula de aur a deceniului care începe, imperativul japonez are un nume : *dez-industrializarea.*

Regăsim acest cuvînt, acest concept, în cuprinsul tuturor rapoartelor publice şi private ale marilor grupuri industriale şi ale sindicatelor referitoare la „planurile de dezvoltare" ale deceniului al optulea. Motivul este subînţeles. Încă de mai mulţi ani, el nu stîrneşte nici obiecţii, nici reticenţe. „Revoluţia tehnologică" a fost înţeleasă :

pentru oameni, acumularea industrială tradiţională n-ar mai fi un progres, ci un regres, o risipă în ceea ce priveşte folosirea lor şi investiţiile. Este necesară *informatizarea* : pentru producţie, pentru folosirea oamenilor.

Căci despre oameni e vorba în primul rînd. Mai precis : *despre folosirea lor deplină.* Nu numai despre folosirea lor deplină ca număr (ca fiecare să aibă o slujbă), ci despre folosirea deplină a tuturor facultăţilor fiecăruia. Or, această dublă folosire deplină nu va fi realizată prin modelul industrial care reduce sistematic efectivele şi care nu utilizează decît munca *fizică* a „mîinii de lucru" omeneşti.

Curba locurilor de muncă din industrie a crescut din ce în ce mai puţin, pentru ca apoi să scadă. Şi de acum înainte coboară tot mai rapid. Se impune, de aceea, să ne îndreptăm, fără rezerve, spre societatea informatizată. Se impune.

Documentul de lucru pe care exponenţii voinţei colective a japonezilor — guvernul, Keidanren-ul, sindicatele — l-au adoptat împreună arată clar :

„Necesitatea de a trece de la societatea industrializată, care corespundea vechilor moduri de dezvoltare, la societatea informatizată în întregul aparat de producere a bunurilor materiale se impune. *Şi de a organiza, paralel, dezvoltarea folosirii facultăţilor umane.* Atît pentru a mări calitatea muncii maşinilor prin programarea lor, cît şi pentru a răspunde neîntîrziat numeroaselor şi noilor nevoi sociale care se nasc pe măsură ce societatea informatizată progresează. *Ducem lipsă şi vom duce lipsă de oameni.* Cu cît vom desprinde mai mulţi din masa muncitorilor industriali, cu atit vom fi mai în măsură să răspundem nevoilor de facultăţi umane ale societăţii noi şi eficacităţii crescînde a noilor maşini".

Ceea ce este exprimat imediat după aceea merge şi mai departe :

„Nevoia urgentă de a trece de la faza industrială la faza informatică este valabilă pretutindeni, de acum înainte, *oricare ar fi nivelul* de industrializare, de dezvoltare, de bogăţie al unei societăţi, al unei populaţii, al unei naţiuni. Trecerea de la vechiul mod de dezvoltare şi de producţie la cel nou *este valabilă pretutindeni şi în acelaşi timp*".

Evident, tocmai aici şocul intelectual tulbură cel mai puternic. Vor fi indispensabile mari dezbateri publice pentru a înţelege, a admite, a aprofunda aceste noţiuni. Factorii de răspundere japonezi care au pus pe hîrtie aceste directive, şi care le aplică, au realizat foarte bine acest lucru. Fenomenelor de îngrijorare, de spaimă, de respingere, care nu pot să nu se înmulţească, le-au dat şi un nume, deoarece aceasta e o problemă în sine care va trebui tratată cu toată seriozitatea: *computer-shock*. Şocul informatic.

Ei se tem de acest şoc. S-au pregătit pentru el. Şi au pornit pe tăcute să dirijeze intrarea întregii societăţi din care fac parte pe această nouă cale, dincolo de succesele industriale şi comerciale pe care le înregistrează în prezent şi care au captat întreaga atenţie.

Poate că tocmai din cauza acestei rezerve ignoranţa faţă de „revoluţia tehnologică", care a început de mai mulţi ani, a ascuns pînă acum perspectivele, şi în consecinţă opţiunile, imensei majorităţi a celorlalte societăţi industriale — şi a ţărilor din lumea a treia.

Poate că într-o zi li se va reproşa japonezilor că s-au arătat discreţi, în loc să lămurească şi să răspîndească cunoştinţele necesare despre natura şi resorturile metamorfozei societăţii lor.

Trebuie să înlăturăm însă o greşeală de interpretare care n-ar duce decît la noi neînţelegeri şi la noi întîrzieri. Această greşeală ar consta în a ne închipui că factorii de răspundere din sistemul economic şi ştiinţific japonez au adoptat această atitudine din considerente malthusiene.

Lucrurile stau invers. Ei s-au temut încă de la început ca producţiile lor — avînd în vedere ritmul de informatizare al societăţii japoneze şi progresele performanţelor lor — să nu invadeze pieţele externe, chiar în ţările cele mai dezvoltate din America şi Europa, şi ca ei să nu întîmpine astfel reacţii ostile sporite în urma neînţelegerii fenomenului. Ceea ce s-a şi întîmplat.

Ei s-au temut, de asemenea, să nu se pomenească în faţa unor debuşeuri insuficiente, datorită lipsei de echipament şi a slabei dezvoltări a singurelor popoare, destul de multe la număr, capabile să absoarbă şi să însoţească rit-

nul de creștere al noilor producții : cele trei miliarde de oameni ai lumii a treia.

De aceea, încă de la începutul „decolării" lor informatice, au fost obsedați de o idee : ca avansul lor să nu ajungă să-i izoleze și să-i frîneze, ba chiar să le stăvilească elanul.

Numai cînd au descoperit că ceilalți „nu-i urmau", reprezentanții lor s-au hotărît să participe atît de activ, atît de frecvent, la reuniunile de lucru ale „Grupului de la Paris". Întreg acest capitol constituie o mărturie în acest sens.

Ca să reluăm formula forte a aceluia pe care l-am numit părintele lor, Franklin Roosevelt, japonezilor de astăzi „nu le e frică decît de frică". Cea pe care o inspiră.

Ei nu se tem că ceilalți vor face ca ei, vor accelera trecerea lor în acest nou univers în care toate națiunile, în mod inevitabil, vor trebui să se angajeze. Ei vor să grăbească mișcarea de ansamblu. Domeniul de acțiune, desfășurarea „societății informației", nu poate fi decît mondial.

Întrucît stăpînesc noile tehnologii și au analizat natura și rezultatele lor, ei știu că, dacă dez-industrializarea nu se generalizează în folosul informatizării, există riscul de a se produce dezechilibre, sfîșieri, drame sociale, atît de puternice, încît furtuna să-i mături pe toți. Japonia nu mai este o insulă decît în atlase.

Cooperarea japonezilor la munca noastră a mai fost motivată și de o altă problemă crucială ce se cuvine examinată mai îndeaproape. Aceea a locurilor de muncă.

Informatizarea industriei, apoi a serviciilor și, treptat, a întregii societăți și-a demonstrat posibilitățile, în ciuda temerilor pe care le năștea, și a permis *crearea de locuri de muncă noi*, mult mai numeroase decît cele pe care le desființa.

Grupul de șaizeci de experți special alcătuit în 1979 de MITI, botezat „60-men Committee", a fost însărcinat să întocmească un bilanț amănunțit al progreselor realizate și al perspectivelor pentru anii '80. În raportul său, care reprezintă o autocritică severă, asupra căreia va trebui să

revenim, problema şomajului este tratată în cîteva rînduri, pe care le reproducem :

„Utilizarea generalizată a microprocesoarelor nu afectează cîtuşi de puţin în mod negativ situaţia folosirii mîinii de lucru, scăzînd numărul locurilor de muncă. Dimpotrivă, se constată apariţia unor noi nevoi şi a unor oferte de lucru în creştere din ce în ce mai rapidă, datorită factorului multiplicator al microprocesoarelor. Deci problema care se pune este aceea a unei lipse serioase de oameni disponibili".

Nimeni, nici în America, nici în Europa, şi cu atît mai puţin în lumea a treia, nu poate fi cucerit dinainte pentru ceea ce poate apărea aici ca un fel de crez. Cînd vedem că, în fiecare ţară, numărul bărbaţilor şi femeilor concediaţi sau al celor ce nu-şi găsesc de lucru în societatea industrială creşte lună de lună, sîntem înclinaţi, dimpotrivă, să învinuim de aceasta în primul rînd roboţii şi tot ceea ce li se aseamănă.

De aceea, principalii pionieri ai societăţii informatizate din afara Japoniei, care au studiat-o şi au devenit promotorii ei, s-au înhămat la o analiză atentă a modului în care această nouă societate ar fi sau nu aptă să dea fiecărei fiinţe omeneşti un loc de muncă şi chiar o activitate valoroasă.

Unul dintre cei mai cunoscuţi este un francez, inginer la Institutul politehnic, fost conducător al primei societăţi electronice, Thomson, apoi director al Institutului de cercetări informatice, situat în apropiere de castelul de la Versailles, şi care a fost ales de colegii săi europeni să prezideze, începînd din 1976, Comitetul European pentru Cercetare şi Dezvoltare : André Danzin.

André Danzin consideră că „societatea informaţiei" reprezintă, pentru o Europă care riscă să decadă, şansa *unei veritabile Renaşteri*. Drept care n-a ezitat să dea acest titlu studiului său, publicat în mod cît se poate de oficial.

Renaştere pentru Europa, deoarece acesta este domeniul de care răspunde Danzin personal ; dar şi pentru orice grup de ţări — lucru pe care-l spune de-a dreptul — care va avea clarviziunea să se angajeze pe această cale în loc să caute, recurgînd cînd la un expedient, cînd la altul, să

menţină vechile structuri, vechile moduri de producţie şi de consum, vechile maşini şi vechile locuri de muncă — fără speranţa dealtfel de a reuşi, din pricina poverii zdrobitoare a deficitelor, publice şi private, pe care un asemenea contrasens le acumulează în mod inexorabil.

În primul rînd, există potenţialul nou al industriilor electronice şi informatice care vor forma — toată lumea e de acord acum cu aceasta — „cel dintîi sector de creştere". Danzin scrie :

„Din ansamblul eforturilor, cercetărilor şi invenţiilor care îşi au adeseori obîrşia, aşa cum am văzut, în secolele trecute se desprind astăzi pentru noi soluţii noi, realizabile şi deosebit de economice. Astfel ia naştere o întreagă gamă de industrii noi care nici n-ar fi fost de conceput pentru părinţii noştri. Nu exista nici măcar vocabularul necesar. În afară de telefon, pînă acum cincizeci de ani, nici unul din produsele de astăzi nu era de închipuit. Şi dacă nişte spirite atît de preocupate de a-şi imagina viitorul precum Jules Verne şi H. G. Wells au fost în stare să viseze la submarin, la avion, sau chiar la cucerirea Lunii, nimic în scrierile lor nu prevestea televiziunea sau calculatoarele. Se poate spune că, privind cu mult în urmă trecutul, omenirea noastră încearcă un fel de surpriză extraordinară, o adevărată mutaţie... Odată cu electronica şi informatica s-a născut o mare industrie, foarte diversificată, menită să facă faţă unei întregi serii de producţii. Ea s-a dezvoltat mai repede decît oricare alta în cursul ultimilor douăzeci de ani. Iar criza petrolului, care a atras după sine atîtea încetiniri, n-a oprit în loc creşterea activităţilor acestei industrii. Dimpotrivă, lipsa de oameni continuă să se manifeste în cadrul ei. Dar, lucru extraordinar, crearea acestor locuri de muncă în electronică şi informatică nu constituie nici pe departe fenomenul cel mai important în raport cu consecinţele pe care le are asupra muncii.

Deoarece tehnologiile informaticii sînt factori puternici de transformare ai societăţilor umane. Şi efectele lor asupra *creării de locuri de muncă în celelalte activităţi sînt cu mult mai importante decît efectele directe asupra muncii în propriul lor domeniu.*

Aceste tehniei sînt, într-adevăr, unelte în slujba activităţilor şi conceptelor unei noi societăţi care are nevoie, care va avea nevoie şi mai mult mîine, de un număr crescînd de oameni angajaţi.

Ele sînt mai puţin valoroase prin ele însele decît prin puterea lor transformatoare : asupra *agriculturii,* pe care o orientează spre o exploatare raţională ; asupra *industriei,* ale cărei capacităţi le sporesc considerabil ; asupra *serviciilor,* ale căror dezvoltare şi proliferare le accelerează.

Poate că niciodată nu va fi fost pusă o asemenea maia în aluatul economic şi social pentru a-l transforma şi pentru a orienta omul spre noi funcţii şi noi destine".

Punînd în adevărata sa perspectivă istorică această răsturnare profundă pe care o atrage după sine informatizarea, André Danzin scrie :

„Pînă în secolul trecut, civilizaţia a fost în esenţă rurală. Agricultura a ocupat cea mai mare parte din mîna de lucru activă. Apoi a venit industria. La început, ea s-a dezvoltat fără să modifice simţitor munca agricolă. Dar curînd a apărut o concurenţă care i-a obligat pe agricultori să se mecanizeze pentru a-şi spori mult productivitatea pe om folosit. Ţările dezvoltate s-au urbanizat. Proporţia de oameni din industrie a crescut puternic în raport cu toate celelalte forme de activitate. Complexitatea societăţii industriale s-a amplificat rapid. Ea a impus crearea de servicii de diferite naturi (administrative, comerciale, financiare, tehnice). Ea a dat astfel naştere unor specialişti noi, într-o serie de domenii foarte variate. De vreo douăzeci de ani încoace a apărut, datorită unor progrese ininiaginabile ale electronicii şi informaticii, o adevărată «mutaţie» în natura locurilor de muncă. Constatăm că, în cursul ultimului deceniu, 1970—1980, masa oamenilor activi ocupaţi în activităţile informaţiei depăşeşte masa celor care deţin locuri de muncă de natură exclusiv agricolă, industrială sau în servicii luaţi la un loc.

Sîntem îndreptăţiţi deci să spunem că, prin forţa lucrurilor, dacă nu va surveni o criză profundă, sîntem antrenaţi spre o economie în care *partea principală a activităţilor şi a locurilor de muncă va fi legată de informaţie... Această observaţie este fundamentală.* Căci a înţelege, a

prelucra, a difuza informaţia nu cere un mare consum de energie şi de materii prime, *dar reclamă oameni numeroşi, disponibili şi pregătiţi*".

Şi André Danzin citează în studiul său despre această „Renaştere" o mulţime de domenii unde locurile de muncă nu vor înceta să sporească.

Ceea ce Danzin şi cei care lucrează cu el descriu în acest studiu şi încearcă să ne comunice este o noţiune capitală care a fost uitată : *cea de revoluţie socială, care urmează marilor mutaţii tehnice.* Informatizarea societăţii va provoca inevitabil o *explozie de noi nevoi* de schimburi, de comunicări, de cunoştinţe, care deschid drum altor cariere şi dau naştere altor vocaţii.

Ieşind astfel din domeniul industriilor legate strict de informatică, se ajunge la o societate născută din ea, dar care o depăşeşte, care se desfăşoară pornind chiar de la ea, care se slujeşte de ea ca de un instrument pentru a deschide activităţii oamenilor largi orizonturi. Aşa cum s-a întîmplat cu trecerea de la agricultură la industrie. Dar, de data aceasta, în şi mai mare măsură, deoarece, dacă industrializarea a accelerat progresele într-o formă „lineară", dezvoltarea informatizării şi a efectelor ei este, în ceea ce-o priveşte, exponenţială.

Ca electricitatea, ca aerul

Experienţa din ultimii şapte-opt ani arată că împotrivirea faţă de această necesară transformare este cu mult mai puţin frecventă şi cu mult mai puţin puternică în rîndul muncitorilor şi funcţionarilor decît în rîndul specialiştilor şi cadrelor de conducere.

Nu masa populaţiei este aceea care respinge informatizarea, ci cadrul social. Mediul muncitoresc, dacă i se dau asigurări că va găsi altceva de lucru, şi anume o slujbă mai bună, nu se cramponează să îndeplinească munci grele şi prost plătite. Dar conducătorii societăţii industriale — în afară de domeniul industriilor informatice, care rămîne,

în ciuda sa, parcă închis și exterior, diferit — refuză să lase să pătrundă fermentul noii revoluții, refuză pînă și să-l analizeze.

Două mărturii vin să ilustreze și să confirme această observație : la Göteborg, în Suedia, și la Chicago, în Statele Unite — iată problema, așa cum e trăită ea.

La Göteborg, Volvo, cea dintîi marcă suedeză de automobile, a terminat informatizarea ultimei uzine construite de ea, care a devenit astfel, în 1979, prima din Europa în ceea ce privește densitatea roboților lucrînd la bandă. Cea mai apropiată de modernismul existent la Toyota.

Paralel, continuă să funcționeze, la celălalt capăt al Suediei, la 250 de km sud de Göteborg, uzina care constituia perla imperiului Volvo la începutul anilor '70 : cea de la Kalmar.

La Kalmar, încurajată și sprijinită de guvernul socialist suedez, Volvo construise și organizase cea mai mare uzină a sa, întemeiată pe concepții sociale foarte înaintate. Conducătorii ei suprimaseră „munca la bandă", de-a lungul faimoaselor linii de fabricație și de asamblare, pentru a o înlocui cu „grupuri autonome" de muncitori, executîndu-și sarcina potrivit unor programe și ritmuri pentru care ei înșiși, împreună cu maiștrii și inginerii lor, își asumau răspunderea. În 1974, nu cu prea multă vreme în urmă, aceasta reprezenta o inițiativă îndrăzneață și inteligentă, salutată ca o etapă decisivă spre umanizarea, ca și spre asigurarea unei eficacități superioare a societății industriale.

Uzina de la Kalmar continuă dealtfel să funcționeze după acest model inițial. Ea era chemată — dacă succesul avea să confirme pariul făcut de mintea ce dăduse naștere acestui miracol suedez din anii '50 și '60 — să antreneze transformarea, după același model, a celorlalte uzine și benzi de montaj ale firmei Volvo în ansamblul ei

Aceasta se întîmpla ieri. Astăzi, modelul care trebuia să prevestească viitorul contribuie într-o manieră hotărîtoare la condamnarea trecutului industrial.

Deși toate sindicatele de oameni ai muncii — muncitori, funcționari și cadre specializate — au contribuit cu

elan la punerea în practică a „experienței-pilot de la Kalmar" și s-au străduit din răsputeri pentru succesul ei, rezultatele nu s-au arătat.

Randamentul muncii efectuate la Kalmar — mai pătrunsă de simț de răspundere, mai umană, mai bine adaptată — a fost la început îndeajuns de bun în raport cu cel din alte uzine ale societății. Apoi, an de an, distanța s-a micșorat tot mai mult.

Absenteismul muncitorilor la Kalmar a devenit la fel de mare și la fel de dăunător pentru supraviețuirea uzinelor Volvo (unde rezultatele au început să fie din ce în ce mai slabe) ca în celelalte centre de producție. El a cuprins, ca medie regulată, o *pătrime* din efectivul muncitorilor, făcînd să scadă la un nivel alarmant curba productivității și, în consecință, a competitivității în industria de automobile suedeză.

Un lucru și mai grav : tinerii, care nu se mulțumesc numai, ca cei mai în vîrstă, să se folosească de toate ocaziile pe care le furnizează un cod de protecție socială foarte înaintat pentru a fugi de munca în uzină, refuză, pur și simplu, în număr din ce în ce mai mare, să muncească.

Directorul personalului din complexul de la Kalmar, care era optimist și mîndru în momentul cînd uzina și-a început activitatea, declară astăzi : „Noilor generații le repugnă în mod vădit să lucreze în uzină. Și, ca să fim cinstiți, nu putem să le-o reproșăm".

Grație unei anumite doze de filozofie, pe care o datorează experienței rezultate din contactul său zilnic cu muncitorii, adaugă : „De fapt, ceea ce-mi lipsește ca să obțin o prezență regulată și un randament satisfăcător este un muncitor de aproximativ treizeci și cinci de ani, nu mai puțin, care să aibă mai mulți copii de hrănit și de educat și care, pe deasupra, să locuiască în apropierea uzinei ca să vină la lucru cu bicicleta. Dacă mi s-ar da îndeajuns de mulți muncitori din categoria aceasta, aș putea să funcționez. Dacă cunoașteți asemenea persoane, trimiteți-mi-le..."

Mărturia și raționamentul celui răspunzător cu „mîna de lucru" de la Kalmar sînt confirmate de experiența, mai

completă şi concludentă, pe care au înregistrat-o conducătorii de la Volvo cu prilejul ultimului efort făcut pentru a transforma condiţia muncitorului. În 1979, ei au oferit 7 000 de locuri în şcolile lor de pregătire, propunînd, la terminarea stagiului, slujbe calificate in uzinele societăţii. În pofida şomajului, în special în rîndul tinerilor, unde rata este, ca pretutindeni, cea mai ridicată, n-au putut să atragă nici măcar jumătate din contingentul necesar. N-au reuşit să angajeze, din toată Suedia, decît 3 000 de persoane.

„Anul trecut, spune cel ce răspunde de serviciile comerciale ale firmei Volvo, a trebuit să refuzăm o parte însemnată din comenzile pentru maşinile noastre din pricină că n-am avut mînă de lucru. Nu mai putem să furnizăm automobile".

Aceasta însemna, într-adevăr, sfîrşitul. Văzîndu-l că se apropie, conducătorii firmei Volvo, după ce au făcut un lung voiaj de studiu în Japonia, acum patru ani, s-au apucat să organizeze programul de informatizare a uzinelor lor, pentru ziua în care acest program ar putea fi aplicat.

Cînd a venit momentul, au început cu cea mai mare uzină a grupului, cea de la Göteborg. Şi i-au consacrat toate investiţiile.

Fiecare din uzinele informatizate, atît cea de la Göteborg cît şi cele ce i-au urmat, are un randament de patru ori mai mare. Astfel, competitivitatea societăţii Volvo a devenit mai puţin vulnerabilă. Era şi timpul. Sindicatele muncitorilor, care dealtfel fac parte din consiliul de administraţie şi participă la luarea deciziilor, au încurajat această mutaţie.

Unul din conducătorii lor de la uzina din Torslada, unde cei mai recenţi roboţi-gigant au luat în primire munca, o confirmă fără ocolişuri : „Consiliile noastre de muncitori, spune Joseph Kapronczay, au acceptat instalarea roboţilor, deoarece nimeni nu mai vrea să continue munca în uzină, considerînd că altă perspectivă nu există. Ştim că, dacă nu trecem la informatizarea societăţii Volvo, nu vom mai putea face faţă multă vreme concurenţei japoneze, şi că atunci toate locurile de muncă vor fi ameninţate. În sfirşit, în negocierile cu direcţia, am obţinut ca

informatizarea societății Volvo să se facă pe măsură ce vor fi oferite în afara uzinei locuri de muncă muncitorilor care părăsesc lucrul la bandă, fără excepție". Ceea ce s-a și făcut.

Toți muncitorii care lucrează la bandă la Volvo au fost pregătiți pentru alte munci, pentru care e nevoie de alte facultăți umane decît aptitudinea pentru munca fizică, derizorie în raport cu capacitățile mașinilor.

Planul japonez, care e pus în aplicare punct cu punct, lămureste în următorii termeni natura transformării ce are loc :

„Structura industrială trebuie să se schimbe în cea mai mare viteză, lăsînd noilor mașini industriile tradiționale, începînd cu întreaga gamă a industriilor grele și industriilor chimice, spre a permite pregătirea oamenilor pentru noile lor sarcini, pentru activități care le solicită facultățile mentale. Spre a răspunde imenselor nevoi — deficitare într-o atît de mare măsură — create de tot ceea ce contribuie la hrănirea «sistemului de programe» mai presus de microprocesoare, dar de asemenea, și din ce în ce mai mult, tuturor nevoilor sociale noi pe care societatea informatizată le înmulțește : în comunicații, în educație, în organizare, în pregătire și în îngrijirea medicală, în crearea de relații sociale noi *care vor permite dezurbanizarea, în același timp cu dez-industrializarea.* Iar în momentul de față întrezărim abia primele etape".

În contrapunct cu exemplul suedez reprezentat de Volvo, o vizită într-una din marile bănci din Chicago, în Statele Unite, ne arată unde este frînată informatizarea. Ne referim la organul clasei conducătoare americane, foarte influentul „Wall Street Journal", care a publicat pe această temă o relatare — și chiar pe pagina întîi, ca să-i dea cea mai mare audiență posibilă. Iat-o :

Alexander Pollock a avut posibilitatea să-și arunce o privire asupra viitorului. Și nu vrea să audă de el.

O trecere rapidă în revistă a ceea ce urma să i se întîmple i-a fost oferită de cei ce sînt pe cale să automatizeze completamente societatea în care lucrează : Illinois National Bank, din Chicago. D-l Pollock este vicepreședintele ei.

De la biroul lui, d-l Pollock poate să apese pe diferitele butoane ale unei simple claviaturi a terminalului unui calculator : în aceeaşi clipă, pe ecranul de televiziune, plasat de-a lungul unuia din pereţi, apar dări de seamă sau indicaţii.

Poate să răspundă, dind el indicaţii, fără să scrie sau să dicteze ceva, prin instruirea calculatorului. Ele vor apărea.imediat pe ecranele colegilor sau subordonaţilor săi, în America sau în filialele din străinătate ale băncii, sau, mai mult, vor fi păstrate în memoria calculatoarelor şi vor apărea în momentul cind destinatarii lor, dacă sînt absenţi, se vor întoarce în birou.

Apăsînd pe alte butoane, poate să vadă neîntîrziat orice altă informaţie actualizată despre rezultatele obţinute de bancă, de serviciul său, de munca sa.

D-l Pollock poate să facă toate acestea şi mult mai mult. *Dar n-o face.* Urăşte această schimbare.

El explică : „Majoritatea managerilor, ca mine, sînt făcuţi ca să vorbească, să dicteze, să comunice cu celelalte fiinţe omeneşti, subordonaţi sau superiori. Nu sîntem făcuţi ca să introducem idei într-o maşină !"

Împotrivirea categorică a d-lui Pollock ilustrează împotrivirea pe care o întîlnim aproape pretutindeni atunci cînd cei cu funcţii de răspundere sînt constrînşi de informatică să accepte schimbarea unor deprinderi, ajustările psihologice impuse brusc de o lume fără hîrtie.

Ei se văd deodată siliţi să admită în jurul lor, alături de ei, la urma urmelor în ei înşişi, maşini infailibile care le amintesc în ce moment anume trebuie să fie transmise rapoartele lor, cînd trebuie să le primească etc. Şi presiunea psihologică exercitată asupra lor nu slăbeşte niciodată, fiindcă biroul informatizat poate fi transportat într-o mînă, sub forma unui terminal de calculator, într-o mică valiză pe care, în principiu, n-au voie s-o părăsească nici o clipă.

Aceste împotriviri arată că transformarea ar putea fi foarte costisitoare, nu numai din punct de vedere financiar, ci mai mult uman. *Căci nimic n-a pregătit-o.*

D-l Louis Mertes, un alt vicepreşedinte al acestei bănci. constată : „Ceea ce facem noi echivalează cu a le cere unor

oameni care, de ani și ani de zile, n-au trebuit să-și modifice deprinderile de muncă să se schimbe rapid și complet".

Cu toate acestea, nimeni nu contestă, cel puțin în teorie, că informatizarea este inevitabilă, ireversibilă și de dorit. Că ea constituie singura modalitate pentru o societate, pentru o uzină sau pentru o bancă, de a supraviețui funcționînd în pas cu progresul : *de a avea timpul să inventeze.*

Specialiștii consideră că pentru conducătorii de întreprinderi este vital, în sensul strict al cuvîntului, să accepte această transformare. Ei explică scăderea atît de serioasă a productivității în America prin faptul că această transformare n-a fost efectuată la timp. Și consideră că orice întîrziere în plus ar reprezenta un risc uriaș. A început, în sfîrșit, o mare dezbatere.

Președintele firmei specializate Booz, Allen and Hamilton, consultat de un mare număr de întreprinderi asupra eficacității gestiunii lor, precizează : „Studiile noastre duc la concluzia că marea majoritate a managerilor își risipesc cel puțin 30% din timp cu sarcini neproductive și devenite inutile, precum căutarea de informații, organizarea orarului lor, comunicări repetate sau aleatorii pentru schimburi lipsite de eficacitate etc. — lucruri ce ar putea fi asumate în întregime de informatizare — în loc să învețe și să-i învețe pe alții, cum este adevăratul lor rol".

Unii experți socotesc că ar fi de ajuns să proiecteze mașini mai bine adaptate pentru utilizarea pe care le-ar da-o managerii. Dar, în realitate, *ajustările umane* pe care le reclamă această mutație merg mult mai departe decît temerile sau spaimele, pe care le-am putea considera superficiale, ale d-lui Pollock și ale atîtor altora. Directorul sistemelor moderne de la CBS, d-l Joseph Ramellini, devenit el însuși un mare expert în automatizare, se apropie mult mai mult de adevăr : „Cînd refuză să se servească de ele, lor nu le e frică atît de instrument, cît de ei înșiși. Se întreabă dacă își vor găsi locul în această nouă formă de muncă. Se întreabă, de fapt, drept ce vor fi luați, ce se va întîmpla cu autoritatea lor".

Întrebat, iată cum se exprimă în această privință „managerul" serviciilor publice de la banca Continental Illi-

nois : „Posibilitatea pe care o are oricine de a avea întregul său birou la îndemînă, datorită calculatorului portativ, este un adevărat vis pentru cei intoxicaţi de muncă. Şi un adevărat coşmar pentru ceilalţi. Angajaţii noştri, la toate nivelurile, socotesc că şi aşa este al naibii de greu cînd ai un patron care munceşte zece ore pe zi. Acum îşi dau seama că se poate întîmpla ca acesta să se trezească la ora 3 sau 4 dimineaţa şi să înceapă să dea indicaţii care se vor înscrie pe ecranele lor, într-un ritm infernal, de îndată ce vor ajunge la birou. În cazul în care nu sînt obligaţi, în urma unor instrucţiuni venite de sus, să ia cu ei calculatorul acasă ca să fie informaţi tot timpul".

D-l John Connell, directorul „Biroului de cercetări tehnologice" de la Passadena, din California, ne împărtăşeşte din experienţa lui : „Printre primele rezultate ale informatizării se numără şi acela că ea duce foarte repede la reducerea numărului şedinţelor şi a timpului consacrat lor. Însă mulţi din cei pe care îi priveşte acest lucru ne răspund : «Mie, tocmai şedinţele îmi plac. De ce să fac lucrurile în alt fel, pe motiv că maşina îmi arată că e mai eficace sau mai rentabil... La urma urmelor, şedinţele de informare, fără obiectiv imediat, ar putea să fie tot atît de importante ca reuniunile de lucru propriu-zise». Nu mai există nimeni care să le răspundă. Şi nici care să-i asculte. Aşa că răspunsul e nu".

Concluzia ne-o furnizează d-l Vincent Giuliano, de la firma specializată Arthur D. Little : „Noua tehnologie, în fond, este neutră. E făcută pentru a-i elibera pe oameni de toate muncile care îi împovărează şi de care pot fi scutiţi. Dar trebuie să recunoaştem că, dacă oamenii n-au fost pregătiţi pentru aceasta, dacă, în consecinţă, tehnologia este prost utilizată, urmările pot deveni grave, ba chiar patologice. Nu trebuie să le reproşăm oamenilor că se împotrivesc şi se revoltă. Conducătorii de întreprinderi şi constructorii de maşini au îmbrăţişat principiul că oamenii ar trebui să se adapteze sistemului. E clar că ar trebui să se procedeze invers : să se conceapă un sistem care să se adapteze oamenilor".

Trebuie să recunoaştem, de data aceasta spre cinstea Americii, că nici un rechizitoriu n-ar putea fi mai sever

decît cel întocmit de cotidianul conducătorilor împotriva cercurilor conducătoare înşile luate în ansamblul lor : celor care, de la cel mai înalt nivel al răspunderii politice şi economice, publice şi private, ar fi trebuit, de multă vreme, să înceapă prin a înţelege, apoi prin a stăpîni din punct de vedere intelectual, necesitatea, consecinţele previzibile, perspectivele indispensabilei transformări a societăţii industriale în societate informatizată ; apoi, prin a găsi timpul şi mijloacele necesare de a explica, de a stîrni întrebări, de a răspunde la ele, de a căuta împreună cu interlocutorii lor cele mai bune căi de adaptare, de a ajuta întreaga populaţie muncitoare, de la antreprenor la cel mai umil executant, să-şi însuşească informatizarea în loc să se teamă de ea. Tocmai acest lucru a reuşit să-l facă Japonia.

Pentru a descoperi consecinţele informatizării unei societăţi, aceşti conducători n-au nevoie să anchetéze îndelung, să descifreze secrete.

Într-o singură zi, şi într-un singur număr al ediţiei engleze a cotidianului economic japonez „Nihon Kezai", care ajunge la abonaţi în două zile în orice parte a lumii s-ar afla, se puteau afla următoarele în toiul verii anului 1980 :

— Că societatea Toyota, constatînd o creştere a cererii pentru producţia sa de automobile, a hotărît să sporească cu 20%, înainte de sfîrşitul verii, bugetele sale de investiţii în uzine informatizate pentru *anul în curs*. Ceea ce face ca aceste investiţii să fie cu 50% mai mari decît cele din anul 1979 ;

— Că societatea de material electric Nippon Denso Corporation a procedat şi mai bine, sporindu-şi, tot pentru anul în curs, investiţiile cu 28% ; adică o *creştere* cu 70% faţă de anul precedent ;

— Că principalii producători japonezi de electronică (Hitachi, Toshiba, Fujitsu, Nippon Electric) au hotărît, şi au confirmat de curînd, că-şi implantează simultan unităţi de producţie în Europa ;

— Că Institutul de Economie Naţională din Tokio, publicînd rezultatul studiilor sale de prognoză pentru viitorii cinci ani, anunţă o creştere medie anuală pentru Japonia

de 5,5%. In momentul în care creşterea zero gîtuie Europa pentru o perioadă nedefinită ; şi în care „creşterea negativă“ gîtuie economia americană. Institutul adaugă, ceea ce dă de gîndit, că „această previziune este făcută pe baza unui preţ al petrolului considerat ca trebuind să se dubleze, pînă la 60 de dolari barilul, de acum pînă în 1985“. El conchide că, odată regăsită, această rată de creştere va permite industriilor japoneze, paralel cu exportarea produselor lor, să-şi intensifice exporturile de capital pentru a le investi în singurele ţări capabile să ofere pieţe cu o dezvoltare rapidă — ţările lumii a treia.

În sfîrşit, aflăm, cu un dram de aproximaţie în formulare, că organizaţia „Uniunea naţională a oamenilor de ştiinţă şi a inginerilor“, bine cunoscută în Japonia, s-a înţeles cu „Asociaţia japoneză a managementului“ şi cu „Centrul naţional de productivitate“ ca, din iniţiativa principalului responsabil al sistemelor de control ale societăţii „Matsushita Communication“, să lanseze împreună un grup de acţiune, la care s-au adăugat şi altele, din Japonia şi de aiurea, pe care l-au intitulat : *Organizaţia pentru stimularea Statelor Unite*, menit să pună în funcţiune, potrivit declaraţiilor lor, toate mijloacele utile redresării productivităţii americane şi informării publicului american asupra inovaţiilor tehnologice — chiar cu riscul ca scăderea vitalităţii americane să provoace tulburări grave în ansamblul pieţei mondiale...

Iată, printre alţii, cîţiva din indicii revelatori — pentru cine are bunăvoinţa să considere aceste performanţe *nu ca fiind ale Japoniei, ci ale societăţii informatizate.*

Aceasta trebuie să ştim în primul rînd şi, după aceea, să explicăm, să comunicăm, să adîncim neîncetat, pentru ca cele mai bune condiţii de a intra în societatea informatizată să fie găsite şi definite în comun. Iar nu impuse.

Trebuie să arătăm că informatizarea este pentru societatea industrială vlăguită ceea ce a fost societatea industrială pentru societatea agricolă : o transformare fundamentală, nu numai în privinţa modurilor de producţie şi de consum, ci şi în privinţa modurilor de viaţă, a organizării structurii sociale, a necesităţii lor : unele vor dispare, în timp ce se vor naşte altele, pe care anevoie le putem

concepe acum, de care nu putem şti şi fi siguri că se vor naşte ; aşa cum s-au născut în societatea industrială cele pe care un om din secolul al XIX-lea nici nu şi le-ar fi putut imagina.

Actualele drame, imensele dificultăţi ale tranziţiei ţin, firește, ca în fiecare etapă majoră din evoluţia societăţilor, de rigiditatea structurilor mentale. Şi, în consecinţă, de absenţa aproape completă a difuzării adevărurilor elementare asupra informatizării societăţii — dincolo de cercul îngust al experţilor în cunoştinţă de cauză — în rîndul *întregii opinii publice*, atît de direct şi de grav vizată.

Noi întîrzieri în informaţii duc la accentuarea întîrzierilor în progres. În felul acesta crizele şi ameninţările se acumulează.

Dar adevărul e irezistibil şi salutar. La început pătrunde greu. După ce-a trecut însă de primele bariere, a dat primele dovezi concrete, a demonstrat în ochii tuturor progresul pe care-l reprezintă, schimbarea ar trebui să se efectueze neintîrziat, iar beneficiile aduse de ea omului să fie recunoscute şi, curînd, cerute.

Informatica, în anii imediat următori, se va răspîndi şi mai rapid decît s-a răspîndit, la începutul industrializării, *electricitatea*. Ea va pătrunde şi mai firesc, şi va cuprinde activitatea creatoare ca şi viaţa cotidiană şi timpul liber.

Micro-calculatoarele, puternice, suple şi ieftine, adaptate la limbaj, adaptabile la orice îndeletniciri, vor deveni pentru om la fel de indispensabile, la fel de omniprezente, la fel de strict necesare precum *aerul însuşi* pe care-l respirăm şi în care trăim.

Astfel, informatizarea va ajuta fiecărui individ să-şi desfăşoare facultăţile potrivit tuturor înclinaţiilor lui naturale. Ea va deveni condiţia normală, forma de viaţă obişnuită, conduita comună. *Aceasta este natura însăşi a societăţii informatizate : ea se bazează pe „deplina folosire a facultăţilor fiecăruia", potrivit propriilor sale aptitudini.* După aceea va tinde tot mai mult spre *individualitate* şi va accelera tot mai mult procesul de creaţie nouă,

care, la rîndul lui, va reclama o densitate tot mai mare a facultăţilor omeneşti solicitate. Informatizarea este exponenţială.

Calitatea deosebită a informatizării este tocmai aceea de a permite *desfăşurarea facultăţilor personale* : cu cît va favoriza mai mult individualizarea pregătirii, a dobîndirii de cunoştinţe, a acţiunii, cu atît va accelera mai mult procesul care va furniza în schimb cea mai bună utilizare a aptitudinilor fiecăruia.

Calculatoarele şi oamenii

Am amintit mai înainte domeniile considerate prioritare pentru satisfacerea celor două nevoi omeneşti — cele mai elementare, cele mai necesare — a căror posibilă perfecţionare este, de asemenea, cea mai puţin limitată : sănătatea şi educaţia. Să reţinem aceste exemple. Împreună cu alimentaţia, ele sînt cele mai esenţiale şi cele mai universale.

S-ar putea crede — şi, într-adevăr, se crede şi chiar se afişează acest lucru — că informatizarea sănătăţii sau a educaţiei va reduce în mod drastic nevoia de medici şi de profesori.

Or, care e fenomenul la care asistăm în Europa şi în America ? *La organizarea acestei reduceri.* Ea nu există doar în intenţie, ci *e hotărîtă* pentru deceniul al optulea, numărul diplomelor de medic şi de profesor trebuind să fie redus cu regularitate, deoarece va fi nevoie tot mai puţin de ei.

Semnalăm numai — şi vom reveni la aceasta — *extraordinara indiferenţă faţă de lumea a treia,* pe care o traduce un asemenea malthusianism absurd, în aceste domenii care o privesc prin excelenţă, şi ne mărginim să denunţăm *contrasensul* general pe care îl exprimă.

Planul de informatizare generală a sistemului de educaţie în Japonia arată, ca un corolar al programului informatic, că „saltul calitativ" va implica înmulţirea sarcinilor

și a posturilor din învățămînt, deoarece schimbările esențiale a căror realizare o va permite tocmai informatizarea sînt :

1. Trecerea de la educația colectivă la educația individualizată. De la clasa de școală tradițională la mini-calculator și la regruparea în jurul lui, suplă și adaptabilă, potrivit „fluxului de interes" pe care profesori pregătiți pentru această funcție o vor îndruma și supraveghea.

2. Transformarea educației pasive (înregistrarea de cunoștințe) în educație activă (schimburi și stimulare) ; cu numărul de profesori specializați (a căror cifră n-o putem preciza încă) care vor fi învățat să însoțească acest „activism" și să-l dezvolte.

3. Substituirea perioadei compacte a anilor de școală din momentul de față cu o repartiție suplă și nedeterminată, de-a lungul întregii vieți, a timpului consacrat acumulării de cunoștințe, dezvoltării facultăților și capacităților. Și aici profesorii specializați vor fi necesari pentru a lămuri, din etapă în etapă, alegerea noilor opțiuni în funcție de progresele realizate în etapa precedentă și a dorințelor individuale.

4. Înlocuirea examenelor și concursurilor, puse, în sistemele noastre clasice, în anumite momente dinainte stabilite, printr-o evaluare permanentă, individualizată, nu a rezultatelor dobîndite, ci a „capacităților noi" ce se cuvin cultivate pentru a realiza noi progrese într-un anume domeniu al spiritului sau într-un anume domeniu de creație.

Deocamdată nu ne putem da seama cît de mare va trebui să fie numărul profesorilor, asistenților, specialiștilor și generaliștilor pentru a permite fiecăreia dintre aceste noi direcții să-și croiască drum, să furnizeze toate ocaziile necesare antrenării, exersării, utilizării „creativității individuale".

De aceea se și începe cu informatizarea *sistemului de predare al celor ce predau* : aici se va ivi, în primul rînd, deficitul de oameni, ceea ce ar putea să ducă la întreruperea dezvoltării.

Unul din geniile japoneze, fondatorul firmei Matsushita, bătrînul Konosuke Matsushita, care, la vîrsta de nouăzeci și trei de ani, continuă să inventeze, să publice,

să organizeze, a renunţat de cîţiva ani la funcţia de conducător al societăţii pentru a face ceva mai bun şi mai mult : pentru a lua conducerea celor ce se consacră viitorului, aprofundării sistemelor de educaţie, şi pe care îi preocupă lipsa de profesori ce se anunţă.

Drept care, pentru a asigura viitorul, s-a apucat să creeze cea mai modernă din marile şcoli : şcoala de Gînditori ai secolului al XXI-lea (pe care o finanţează din acea cotă a beneficiilor societăţilor sale consacrată fundaţiei Matsushita) menită să detecteze, să primească şi să pregătească profesori cu o calificare excepţională, fără nici o legătură cu aceea cerută pînă în prezent : aceşti profesori sînt destinaţi sistemului „unificat" de educaţie, de pregătire, de dotare cu cadre, de organizare, nu doar în Japonia, ci, folosind propriile lui cuvinte, în „lumea în care va fi integrată atunci Japonia". Nu mîine, poimîine.

Activitatea pe care o depune nu-i lasă prea mult timp liber. Cînd ai norocul să-l întîlneşti în linişte, la el acasă, în vechea sa vilă năpădită de verdeaţă din Kyoto, îl găseşti îndeobşte aşezat în spatele unei mese joase, plină de flori, într-o cameră lambrisată cu lemn de culoare deschisă, cu steguleţele diferitelor ţări din acea zonă a lumii de unde vine interlocutorul. În ciuda vîrstei, activitatea sa intelectuală permanentă este intensă, iar privirea lui întreabă sau subliniază problemele şi răspunsurile cu o uimitoare vigoare. Acest om de nouăzeci şi trei de ani nu se interesează decît de viitor. Îşi cere scuze că vorbeşte la un mic microfon, ca „să nu-şi risipească energia, forţindu-şi vocea"... Are multe de făcut. Explică, pe-ndelete, că toate soluţiile pentru perioada imediat următoare — ce-a mai rămas din secolul al XX-lea — au fost, practic, găsite ; rămîne numai să avem bunul simţ de a le aplica. Socoteşte deci că aceasta nu-i treaba lui şi că el trebuie să se ocupe de ceea ce va urma.

Konosuke Matsushita nu este un pionier singular. Ceilalţi conducători ai Japoniei, fiecare în sectorul lui, muncesc şi ei la defrişarea imenselor domenii noi pe care le deschide în faţa activităţii umane societatea informatizată în dezvoltare.

In ceea ce priveşte *medicina*, obiectivele japoneze merg mînă-n mînă cu cele ale noului sistem de învăţămînt.

Scopul ce trebuie atins este o reţea naţională integrată pentru îngrijiri medicale la toate nivelurile.

Patru sînt căile de acces : *informatizarea spitalelor* pe baza generalizată a „diagnosticului rapid", datorită echipamentelor informatice de analize ; controlul sau intervenţia *la distanţă* pentru zonele sau cartierele unde nu există medici permanenţi ; *tratarea accelerată a urgenţelor*, printr-un sistem de alarmă a cărui reţea să acopere tot teritoriul şi să fie branşat, în orice loc, la un centru spitalicesc ; în sfîrşit, un dispozitiv general pentru *categoria cea mai în vîrstă a populaţiei*, ale cărei boli şi accidente trebuie tratate cu o frecvenţă specială şi cu o rapiditate deosebită.

Pentru a îndeplini toate funcţiile medicale ce vor deveni, aşadar, necesare, programul prevede, în paralel, înmulţirea numărului medicilor, pregătirea de asistenţi de toate felurile, mai puţin calificaţi decît medicii, dar scutindu-i de unele intervenţii, şi crearea a ceea ce poartă denumirea de „ingineri de sănătate". Al căror număr, după cum se prevede de pe acum, nu va fi dealtfel suficient. Deci sarcinile lor vor trebui şi mai mult subdivizate.

Ca să realizeze progresele pe care populaţia le aşteaptă de la ea, informatizarea sănătăţii va reclama îndeosebi, pentru fiecare cetăţean, un „check up"[1] medical complet de *două ori pe an*, care să permită folosirea largă a tuturor mijloacelor *medicinei preventive*. În spatele maşinilor informatice de analize, dacă vrem să tratăm de două ori pe an întreaga populaţie, va trebui să se afle un personal medical cu atît mai numeros, iar medicii, oricum prea puţini, să aibă încredere în reţeaua de „ingineri de sănătate", pornind de la observaţiile lor asupra indicaţiilor furnizate de calculatoare, pentru a pune diagnosticele şi a face trierea în vederea a ceea ce se numeşte o intervenţie la nivel superior.

În sfîrşit, dincolo de domeniile de înaltă calificare (educaţie, medicină, poluare, cercetare etc.), informatizarea va fi pusă la dispoziţia permanentă a cetăţenilor în viaţa de

[1] Control periodic (în engleză în original). — *Nota trad.*

zi cu zi — ca electricitatea și ca aerul. E vorba de „home computer" sau *informatizarea la domiciliu.*

Acesta va fi un mic calculator la care să poată fi branșate în același timp : munca la domiciliu a bărbatului sau femeii care vor să-și continue treaba în afara locului unde lucrează ; ansamblul treburilor casnice legate de serviciile din exterior ; distracțiile, jocurile, antrenamentul educativ al copiilor după nevoile și la cererea lor etc. Această *informatizare a cotidianului,* care va sfîrși prin a fi transformarea esențială, va dezvolta aptitudinile umane în mod natural și permanent.

Adevărata sa „decolare" va începe odată cu punerea definitivă la punct a *comunicării orale* în relația dintre om și mașină, care se va face atunci prin vocea omenească și vocea sintetică, prin simpla comunicare, fără nici o complicație tehnică. Fără scris, fără citit.

Acest nou progres este pus la punct în momentul de față de mai multe societăți electronice, americane și japoneze, pe baza a ceea ce se numește „a cincea generație" de calculatoare, despre care am spus o vorbă mai înainte, cea care integrează calculul cel mai rapid pe microprocesoare începînd cu VLSI, cu miniaturizarea cea mai accentuată, cu viteza de calcul cea mai mare, astfel încît calculatorul să ajungă la capacitatea „de a recunoaște glasurile, de a le răspunde, de a citi singur textele, desenele și diagramele ce-i sînt prezentate..." Cît se poate de aproape de un „creier omenesc sintetic" pentru a permite „familiaritatea" simplă și concretă în viața cotidiană.

Același sistem, bazat pe VLSI, trebuie să permită totodată traducerea automată dintr-o limbă în alta. Cel mai recent dintre ele permite traducerea simultană „din șase limbi (engleză, franceză, germană, italiană, spaniolă, japoneză) în trei limbi la alegere, dintre cele șase indicate". El va fi pivotul internaționalizării sistemelor și comunicațiilor.

Deoarece mersul acesta spre noua societate nu poate fi separat de dimensiunea mondială fără de care progresele pe care le permite, capacitățile pe care le sporește, activitățile pe care le generează ar fi oarecum mutilate în dezvoltarea lor. Prețul considerabil, efortul intern de solida-

ritate socială și interdependența externă sînt legate în *noua ecuație planetară*. Aceasta presupune ca societățile „bogate", dar minate, ca O.P.E.C.-ul, a cărei trezorerie rămîne sterilă, ca lumea a treia, care trebuie să creeze totul, să îmbrățișeze în comun formele noi și revoluționare ale dezvoltării. Din punct de vedere uman, este oare de conceput ?

Că această „mondializare" a societății informatizate constituie obiectivul este în afară de orice îndoială acum. Dar nu e de ajuns. Sîntem în criză de timp. De aceea trebuie să aibă loc în etapa următoare.

Viitoarele motive de neliniște

„Am petrecut de curînd patru luni în Statele Unite. Mi-a frapat extraordinara pierdere a vitalității, care mi se pare un fenomen grav și demn de toată atenția. La Universitatea Harvard m-am simțit complet dezorientat. Am avut un șoc cultural".

Cel care vorbește astfel este sociologul francez Michel Crozier, care și-a făcut studiile atît la universitățile franceze cît și la cele americane și e un vechi admirator al fecundității Statelor Unite pe care o explica neobosit Europei în timpul *sfidării americane*, cu zece ani în urmă, în intenția de a trezi, de a stimula bătrînul continent.

Pe cei care-l cunosc pe Michel Crozier și sobrietatea cu care se exprimă, aceste cuvinte îi tulbură. El confirmă lucruri știute, sau temute — și merge mai departe :

„Fenomenul, adaugă el, se datorează numeroaselor decizii proaste luate pe timpul cînd totul mergea bine... Nu mai există locuri de muncă pentru tineri. Dacă nu mai există tineri, nu mai există reînnoire : există o stagnare a pieței intelectuale, oamenii care dețin slujbe au devenit rentierii sistemului... Și deoarece nu mai sînt locuri de muncă, oamenii nu se mai pregătesc. Nu mai există studenți buni care să-și dea doctoratul, deci nu mai există cercetări bune... Toată lumea așteaptă, continuînd să ac-

ţioneze ca în trecut. Criza care zguduie în prezent America depăşeşte sfera afacerilor, a universităţii şi a intelectualităţii. Este o problemă morală... Americanii consideră că «răul» s-a produs, şi sînt descumpăniţi. Nu mai există niei un fel de entuziasm pentru a întreprinde lucruri noi. Firește, America se va deştepta. Dar nu trebuie să ne aşteptăm la lucruri spectaculoase în următorii patru-cinci ani".

Aceasta este concluzia lui Crozier.

Fără-ndoială că acestui diagnostic trebuie să-i adăugăm coeficientul sentimental al admiratorului decepţionat. Dar, într-un limbaj mai ocolit, minţile americane cele mai bine informate împărtăşesc şi ele aceste păreri şi nu mai şovăie să le proclame în speranţa, legitimă, că sfidările venite din afară vor provoca pînă la urmă deşteptarea Americii.

Aşa se face că a început o mare dezbatere în jurul „reindustrializării" Americii, pe care alţii, mai avizaţi, o denumesc „revitalizarea" ei. Această dezbatere se lărgeşte şi se adînceşte. E întemeiată pe intuiţii justificate, pe analize obiective provenind de la lumea din afară, dar şi pe lozinci echivoce şi pe certuri dogmatice. Nu putem deocamdată să prezicem în ce direcţie se va orienta şi nici care vor fi efectele ei.

Cei mai lucizi sînt cei care stăpînesc ultimele descoperiri ştiinţifice şi resorturile societăţii informatizate. Echipele şi laboratoarele lor continuă dealtfel să fie primele din lume în aceste tehnologii. Şi ei înşişi sînt avocaţii cei mai pasionaţi ai unei schimbări de direcţie radicale pentru întreaga Americă. Ei se bat în speranţa că corpul politic, corpul social al ţării lor nu se va angaja în impasul „re-industrializării", nici în cele mai dăunătoare rătăciri europene reclamînd subsidii de la stat, banii publici, pentru a prelungi cu orice preţ industriile condamnate. Ei îi opun noţiunea de „revitalizare", care e contrariul ei : punerea tuturor resurselor disponibile, devenite prea rare pentru a fi risipite, în slujba informatizării generalizate a aparatului de producţie şi a pregătirii oamenilor.

Pentru Robert Noyce, fondatorul uneia din cele mai strălucite societăţi de electronică, Intel Corporation, invi-

diată de japonezi : „Auzim astăzi pretutindeni plîngeri venind din uzinele învechite ale unor industrii în declin, din sectoare neproductive... Dar momentul propice pentru a ne preocupa de industriile trecutului, care n-au ştiut să se transforme la timp, a fost acum zece ani. Astăzi e vorba de altceva : trebuie să ne aruncăm cu toate forţele în teleeomunicaţii, semiconductori, roboţi şi pregătirea cadrelor. În prezent nu există în economia americană — ce să ne mai amăgim — decît un singur sector care să fie de viitor, şi anume tehnologia înaltă şi tot ceea ce ţine de ea".

Prima dintre societăţile americane din acest sector, Texas Instruments, îşi demonstrează cu regularitate forţa. Preşedintele ei, Fred Bucy, declară concetăţenilor săi : „Pînă în zece ani, ansamblul industriilor electronice şi informatice va fi mai mare decît întreg sectorul automobilului şi al oţelului".

Aceşti oameni, şi mulţi alţii, sînt foarte la curent cu tot ceea ce ar trebui să se întreprindă, neîndoielnic şi neîntirziat. Dar deocamdată nu prea sînt ascultaţi şi sînt greşit înţeleşi. În primul rînd de colegii lor din sectoarele industriale tradiţionale. Apoi de mediul politic, mai legat de menţinerea activităţii industriale, aşa cum este ea, decît de mutaţia fundamentală spre o nouă societate.

Georges Helmeier, director la Texas Instruments, precizează : „Trebuie să se ştie că societatea americană continuă să trăiască, în esenţă, pe baza realizărilor dobîndite în ştiinţă şi tehnologie în epoca de aur a anilor '60. Cît timp oare ?"

Un alt cadru de conducere de la Intel nu ascunde principala dificultate, cea care determină majoritatea persoanelor cu funcţii de decizie din domeniul public şi privat să dea înapoi, care n-au avut încă curajul s-o abordeze, deoarece n-au găsit mijloacele să o rezolve : „Trebuie să recunoaştem că revoluţia tehnologică în prima sa fază începe prin a pune o problemă gravă, aceea a locului de muncă. Iar noile locuri de muncă nu vor apare în mod spontan. Trebuie să concepem şi să punem în aplicare o politică cu adevărat nouă".

În dezbaterea care agită America, una din intervenţiile cele mai aşteptate este cea a omului denumit „părintele re-industrializării", Amitai Etzioni, sociolog, pro-

fesor la Universitatea Columbia şi, în 1980, consilier al Casei Albe în problemele industriale.

El a publicat diagnosticul şi remediile pe care le preconizează, începînd cu această formulă uluitoare: „Ca părinte, mîndru de această calitate, al campaniei în favoarea «re-industrializării», mă simt dator s-o desfăşor eu însumi. Pentru ca fiecare să ştie în sfîrşit clar şi complet despre ce este vorba".

Într-adevăr, despre ce este vorba ?

„Dacă, într-o lume în plină evoluţie, delimităm precis ceea ce reclamă din partea noastră acţiuni prioritare, pe primul loc trebuie să punem problema energiei, din pricina dependenţei la care ne condamnă ; şi problema Apărării naţionale".

Nici un cuvînt, de-a lungul întregii sale expuneri, despre electronică — cuvînt care nici măcar nu este pronunţat —, nici despre informatizare.

Etzioni nu ezită să prescrie remediul cel mai puţin indicat să fie adoptat : „O foarte lungă perioadă de austeritate şi de restricţii în materie de consum privat şi public, care ar putea să se întindă pe vreo zece ani".

Astfel, „părintele re-industrializării" a adus şi mai multă confuzie în marea dezbatere. Cît priveşte experţii americani, care îşi dau perfect seama de necesitatea societăţii informatizate şi de mijloacele de a se trece la ea — ca şi de mondializarea ei, atît de adaptată vocaţiei Americii —, obsesiile naţionaliste ale consilierului Casei Albe li s-au părut extrem de depăşite, alături cu problema.

Cit priveşte opinia publică, ideea că salvarea trebuie să fie precedată de „zece ani de austeritate" nu stîrneşte cîtuşi de puţin entuziasmul, deoarece se adresează unor bărbaţi şi femei care suportă de cincizeci de ani cea mai aspră recesiune economică.

Cele două greşeli merg mînă-n mînă. Dacă ne înşelăm în privinţa obiectivului — preferînd informatizării re-militarizarea — ajungem obligatoriu pe drumul cel prost : cel al sărăcirii, în loc să ne bucurăm de acea nouă înflorire creatoare pentru care America, astăzi încă şi mai mult decît oricare altă ţară, ar dispune de potenţial ştiinţific şi de resurse sociale suficiente.

Dar, în sfîrşit, dezbaterea a început şi acesta este esenţialul. Nu avem de ce să regretăm că falşii profeţi se ex-

primă primii. Ei provoacă reacţii vil ce ar trebui să ducă la regenerarea acestei ţări care, chiar dacă a pierdut aproape zece ani, trebuie să-şi regăsească vocaţia şi vigoarea.

În acelaşi moment, societatea japoneză debuta în anii '80 cu o criză de conştiinţă, care a dus la o altă mare dezbatere, o autocritică pe care factorii de răspundere grupaţi în „60-men Committee" au rezumat-o şi consemnat-o special pentru guvern, ca şi pentru opinia publică, într-un vast studiu menit „să redreseze orientarea şi natura eforturilor ţării".

Ce se subliniază în el ?

„1. În raport cu ultimii ani, am intrat într-o perioadă de relativă stagnare în ceea ce priveşte inovaţia.

2. Va trebui să apreciem mai bine faptul că progresele tehnologice au devenit mai dificile. În primul rînd, pentru că tehnologiile noi reclamă mai mult timp şi investiţii. Apoi, pentru că aprecierea problemelor sociale ridicate de avîntul puternic al tehnologiilor va trebui să fie studiat mai cu atenţie.

3. Au apărut acum caracteristici negative ale dezvoltării economice japoneze şi nu trebuie să le ascundem : slăbiciunea sistemului de stimulare a creaţiei ; scăderea spiritului de iniţiativă din cauza căutării permanente a consensului ; supraaprecierea dificultăţilor economice în raport cu beneficiile sociale ale integrării unei tehnologii noi.

4. Aceste caracteristici, pe care ar fi periculos să le lăsăm să se dezvolte, ţin de sistemul socio-educativ, care a rămas prea conformist şi care, prin natura sa, constituie o frînă pentru personalităţile cu adevărat puternice şi creatoare.

5. Reiese că, dacă vrem să găsim elanul necesar anilor '80, trebuie să schimbăm un anumit număr de concepţii de bază şi să recreăm un mediu ambiant mai bine adaptat creativităţii, capacităţii individuale, desfiinţării barierelor dintre universitate, industrie şi stat.

6. Dacă vrem să stăpînim faza mondializării, trebuie să apreciem mai exact două transformări esenţiale care se cer înfăptuite :

Prima este o revizuire a concepţiilor noastre privind rolul statului şi rolul industriilor private. Pînă în prezent, industriile private au fost principalele surse ale inovaţiei, dar ele nu vor putea să mai dezvolte, prin propriile lor mijloace, noile tehnologii care, pentru a fi puse la punct, reclamă mult mai mult timp şi cer capitaluri ce depăşesc resursele lor. Statul va trebui deci determinat să intervină mai mult în cooperarea organică cu întreprinderile şi laboratoarele din sectorul privat. Fără să se piardă însă din vedere că statul, prin structurile şi ponderea sa, nu este capabil, dacă ar trebui să fie făuritorul acestei opere, să difuzeze în mod eficace roadele dezvoltării tehnologice şi nici chiar să le pună în aplicare. Vor trebui găsite noi formule mixte de cooperare.

A doua se referă la o deschidere internaţională, şi îndeosebi la nevoile elementare ale lumii a treia (alimentaţie, medicină, educaţie, energie).

Vor fi necesare studii preliminare mult mai profunde şi mai bine adaptate. Noi n-am examinat suficient caracteristicile proprii, nevoile specifice, sistemele sociale ale ţărilor în curs de dezvoltare, mai înainte de a extinde asupra lor domeniul activităţilor noastre. Această condiţie prealabilă este indispensabilă acum. Trebuie stabilite bazele unei reale complementarităţi între societatea de informatizare, aşa cum se dezvoltă ea la noi, şi nevoile esenţiale, imediate, deosebite ale ţărilor care sînt încă subdezvoltate. Putem să ajungem la aceasta, dar cu condiţia să întărim comunicarea dintre ele şi noi, prin schimburi de oameni în ambele sensuri. Oamenii lor să vină să-şi înceapă pregătirea în cele mai bune institute ale noastre, oamenii noştri să înveţe să se implanteze în noile ţări, să se adapteze modelelor lor sociale, pentru a găsi pe loc soluţiile la problemele dezvoltării".

În Japonia, dezbaterea nu se mai desfăşoară în jurul problemei de a şti dacă trebuie să se treacă sau nu de la societatea industrială la societatea informatizată. Alegerea a fost făcută. A început, în mijlocul pasiunilor şi controverselor, cu aceste două probleme, noi pentru cultura japoneză şi greu de înţeles : schimbarea naturii legăturilor dintre stat şi decizia privată ; schimbările educative şi sociale necesare pentru reuşita, aleatorie, a trecerii la internaţionalizarea reală.

Ca şi în dezbaterea din America, ca şi în dezbaterile inevitabile ce vor frămînta, vor transforma toate societăţile implicate, răspunsurile bune nu pot fi date dinainte. Lumea caută şi va găsi suportul filozofic al mutaţiilor anunţate. Finalitatea dîntotdeauna, care ne oprima şi ne impunea legea sa, izbucneşte. La îndemîna oamenilor se află, în sfîrşit, o resursă nelimitată, singura resursă nelimitată : informaţia, cunoaşterea, spiritul.

PARTEA A PATRA

Şansa nu trebuie scăpată

Indira se întreabă

În cursa pentru dezvoltare, Statele Unite mizaseră pe India lui Nehru.

Kennedy l-a ales pe cel pe care-l considera cel mai bun economist din epoca sa, pe prietenul său John K. Galbraith, ambasador în India, spre marea surprindere chiar a celui în cauză. La Delhi, Galbraith a fost legătura inteligentă dintre imensul continent indian şi puterea economică americană. Pentru a cîştiga „bătălia Indiei împotriva subdezvoltării", Casa Albă i-a acordat, în mod cu totul excepţional, un fir direct cu preşedinţia.

America a pierdut India. Nici Kennedy, nici Galbraith n-au apucat să se pună efectiv pe treabă. Şi, la scurt timp după ei, odată cu angajarea tot mai rapidă a Americii în Vietnam şi cu accelerarea cursei înarmărilor, India a încetat să mai fie o prioritate în strategia globală a Statelor Unite. Occidentul a dat uitării India care, lăsată exclusiv în voia forţelor mecanice ale economiei pieţei, a deviat spre o societate inegalitară şi dezordonată.

Astăzi întîlnim alături, şi cel mai frecvent în aceleaşi oraşe gigantice — Bombay, Delhi, Calcutta, Madras —, o populaţie de savanţi, ingineri, cadre universitare, manageri, agronomi, muncitori specializaţi la cel mai înalt nivel, aproximativ 70 000 000 de indieni ; şi peste 400 000 000 de analfabeţi care trăiesc de pe o zi pe alta, adeseori în pragul

foametei, fără să aibă vreo pregătire — nici măcar pentru a cultiva pămîntul —, lipsiţi de îngrijire medicală, fără educaţie, fără perspective.

Într-o seară din luna ianuarie a anului 1980, conducătorii celui dintîi imperiu industrial al Indiei, cel al puternicului JRD Tata, întruniţi în frumosul şi spaţiosul lor sediu moştenit din epoca îndelungatei splendori a colonizării britanice şi care se numeşte, sobru, „Bombay House", aşteptau, pradă unor sentimente amestecate, primele rezultate ale celei mai nesigure alegeri electorale din istoria Indiei. În centrul discuţiilor lor : victoria, improbabilă, dar nu imposibilă, a fiicei lui Nehru : Indira Gandhi.

Înainte de a fi înlăturată, părăsită, aruncată în închisoare, „Doamna", cum i se spune în India, deţinuse puterea, după tatăl ei, o perioadă de mai bine de zece ani. Cercurile de afaceri o consideră un inamic public.

În ceasul acesta, cînd destinul Indiei rămîne necunoscut, conţinut în zecile de mii de urne cu buletine de vot — a căror despuiere de către organizatorii scrutinului va lua mai mult de o săptămînă —, la Bombay se vorbeşte de Indira Gandhi ca de o persoană de pe altă planetă, aşa cum Caterina cea Mare a rămas vreme îndelungată pentru înalta societate a Petersburgului o străină... Nimeni n-a comunicat cu ea, n-a fost întîlnită nicăieri, oamenii gîndesc cele mai rele lucruri despre anturajul ei, i se atribuie cele mai dubioase gînduri ascunse. Şi totuşi...

Totuşi, paradox frecvent pentru această ţară singulară, aceiaşi oameni care aşteaptă aici, împărtăşindu-şi temerile, au mizat de astă dată totul pe Indira... Nici unul din marii interesaţi — nici Tata, nici Birla — nu lipseşte la apel. Fata lui Nehru a întîmpinat mari dificutăţi : întregul aparat de stat împotriva ei, partidul creat de tatăl ei împotriva ei, forţele poliţieneşti împotriva ei, principalii ei colaboratori şi aliaţi în exil, fiii ei persecutaţi, comunicaţiile ei sabotate — dar n-a avut probleme financiare. Cei ce deţin averile în India, care se tem de această femeie, detestă însă şi mai mult haosul, incompetenţa şi corupţia care, prin succesorii şi adversarii politici ai Indirei, au adus în trei ani India pe marginea prăpastiei. Decît aceşti incapabili, mai bine zbirul cu pumnul de fier. Doreau, din suflet, ca ea să piardă ; dar voiau, din raţiune, ca neprevăzutul să se întîmple şi ea să iasă victorioasă.

S-ar putea, totuşi, ca această femeie — a cărei energie legendară nimeni în India nu-i atît de prost încît s-o subestimeze — să fi învăţat ceva, să se fi schimbat...

De la Bombay la Delhi nu se poate telefona, orarul avioanelor este nesigur, luarea trenului ar însemna plecarea într-o expediţie de aproape douăzeci de ore, reţinerea unei camere la hotel este un proiect irealizabil. Între marea metropolă industrială, vast port deschis spre lume, care este Bombay, şi centrul de decizie politică, care este Delhi, există o groapă logistică imensă ; aspect minor, dar semnificativ, al subdezvoltării care face India de negu-vernat.

În apropiere de locul unde „Wellington Crescent" — o stradă în pantă — face un cot, într-un cartier modest din New Delhi, pe unde nu prea circulă maşini, vezi mulţimea obişnuită — ceva mai numeroasă şi mai zgomotoasă decît de obicei — mai caldă astăzi, revărsîndu-se în valuri ; fără să strige sau să se înghesuie, se îndreaptă spre mica grădină, nepăzită, ce înconjoară casa joasă cu cinci încăperi unde trăieşte şi lucrează cea numită adeseori, şi mai simplu, Gandhi.

După ce treci de intrare, dai într-un mic culoar şi imediat urmează camera unde stă ea în permanenţă. Acolo e un du-te-vino neîntrerupt. Indirei îi place acest lucru. N-o deranjează. Se adresează din cînd în cînd, ba unuia, ba altuia. Dar nu te poţi apropia de ea pînă nu ţi-a făcut semn. Ştie în fiecare clipă unde se află neobositul asistent pe care i l-a lăsat moştenire tatăl ei, ca s-o protejeze şi s-o ajute, foarte abilul Yashpal Kapoor, cunoscut de întreaga Indie, şi căruia îi face semn cînd vrea să comunice cu exteriorul sau cînd doreşte să fie singură pentru o întrevedere. Atunci, Kapoor face vid în jurul ei şi, într-o liniştе pe care nimeni n-o va tulbura, Indira se ocupă de India.

Extrema oboseală care o încearcă la sfîrşitul campaniei sale electorale — cînd n-a închis un ochi timp de douăzeci şi opt de zile, ca să poată străbate, zi şi noapte, în jeepul ei de campanie, fiecare sat din fiecare regiune —, epuizarea fizică îi dau în seara aceea un farmec deosebit, o frumuseţe austeră ; această epuizare aprinde şi mai pu-

ternic flacăra interioară, forţa de expresie, voinţa de a discuta neîntîrziat despre construirea viitorului. Un lucru pe care nu-l ştie nimeni încă, şi la care nici ea nu mai pierde vremea să se gîndească : a cîştigat. India i s-a încredinţat ei, Indira se va afla la putere mai înainte de sfîrşitul săptămînii. Şi acolo tot singură, aşa cum fusese, cu şase luni în urmă, în închisoare.

Se reîntoarce din Sud, de pe malul oceanului, şi de la Madras. Se reîntoarce de la frontiera orientală, cea cu Birmania, şi de la Calcutta. Se reîntoarce din Bengal şi de la gurile Gangelui. Se reîntoarce din Punjab, de la poalele Himalaiei. Noapte de noapte, a străbătut satele, luminîndu-şi singură chipul cu o lanternă, pentru ca ţăranii, în picioare în faţa caselor lor de chîrpici, să poată vedea că ea a venit pînă la ei. Se reîntoarce din străfundul Indiei. Ştie ce se află în mormanele de urne cu buletine de vot, unde fiecare listă de candidaţi are cîte o imagine pentru ca milioanele de analfabeţi să-şi poată exprima, ca şi ceilalţi, alegerea făcută. Şi au făcut-o, ea ştie acest lucru. Acum toate acestea ţin de trecut. Se întreabă, şi pune întrebări asupra viitorului.

Să dezvolţi India, s-o scoţi din mizerie, din deznădejde, să-i dai o şansă adevărată — dar cum să faci, de unde să începi ? Indira nu pretinde că ştie. E toată numai întrebări — nenumărate, neîncetate, precise. De unde să începi ? După treizeci de ani, după imensa tristeţe care a urmat asasinării lui Gandhi, singurul unificator al Indiei, care avea să se scindeze după el ; după îndelungata luptă a tatălui ei, pe care îl admira cu pasiune şi-l urma pas cu pas în tribulaţiile sale ; după moartea lui Nehru, părăsit de lume ; după drumul Golgotei, pe care l-a urmat ea şi fiii ei, ca şi poporul ei, mai sărac astăzi decît în zorii independenţei — de unde să începi ?

Cel mai tare o apasă masa imensă a unui tineret care n-a putut niciodată să fie educat. Cît de mulţi sînt tinerii aceştia ?

Nimeni nu ştie cu adevărat, şi nici ea n-ar putea s-o spună cu exactitate : „Tinerii sub cincisprezece ani care încă n-au învăţat nici să citească, nici să scrie, trebuie să fie, după părerea mea, vreo 200 000 000... Aşa că de unde să începi ?"

Va citi, surprinsă, în amplul reportaj pe care i-l va consacra, după victorie, ziarul „New York Times", că n-are nici o şansă :

„Va putea oare Indira Gandhi, numai pe baza popularităţii sale, să călăuzească India printre dificultăţile imense, slăbiciunile insondabile, care-i barează calea spre dezvoltare ? Este puţin probabil... Adevăratele probleme pe care trebuie să le înfrunte nu mai sînt de natură electorală. E vorba de inflaţie, care nu poate fi controlată, de şomaj, care e covîrşitor, de o productivitate în cădere liberă, de speranţe mereu dezamăgite. O sfidare supraomenească căreia Indira Gandhi nu va avea niciodată şansa să-i riposteze".

Privirea sa calmă e străfulgerată, o clipă, de o mînie tăcută :

„America l-a trădat întotdeauna pe tatăl meu. Iar pe mine m-a detestat întotdeauna. Ea a abandonat India. Nu se gîndeşte decît la ea şi nu înţelege nimic din restul lumii. Cum e posibil ? Ce dispreţ ! De aceea se spune pretutindeni despre mine că sînt prosovietică. Ce prostie... Nu sînt nici pentru America, nici pentru Rusia. Sînt pentru India şi poporul ei, pentru tot ceea ce poate ajuta India, indiferent de unde, indiferent ce. Dar de unde să începi ?"

Verdictul nu aparţine totuşi „partidei americane", ci organizaţiilor internaţionale : India continuă să stagneze. Venitul său pe locuitor, care rămîne la pragul critic şi mizerabil de 200 de dolari, n-are decît puţine şanse să ajungă la 300 de dolari... în anul 2000. Iar situaţia economică s-a deteriorat şi mai mult în aceşti ultimi ani faţă de cea din precedentele două decenii.

Din 1978 pînă în 1980, bugetul naţional nu numai că a încetat să crească chiar în slabul ritm anterior de 2—3% pe an, dar a scăzut cu mai mult de 3%. Numărul indienilor „în stare de sărăcie absolută" se ridică acum la 300 000 000. Nu există un recensămînt exact al şomerilor. Dacă-i punem la socoteală numai pe cei care, avînd o muncă regulată, au pierdut-o şi au reuşit să se înscrie pe vreo listă, deci dacă-i punem la socoteală numai pe aceştia, există 15 000 000 de şomeri oficiali. Ceilalţi nu sînt recunoscuţi ca atare, fiindcă n-au avut niciodată un statut

de muncitor, indiferent în ce sector. Atunci de unde să începi ?

Programul celor două decenii de industrializare masivă, bazat, ca în aproape toate țările lumii a treia, pe industria grea, n-a dus decît la eșecuri. Uriașa birocrație, imposibil de controlat, care folosește doi, trei, patru funcționari în loc de unul, pentru fiecare post, și-a extins tot mai mult aria sa sterilă. Ea n-a știut nici să construiască drumuri, nici să mărească numărul școlilor, nici să facă ogoarele fertile, nici să înmulțească serviciile pentru ocrotirea sănătății. Ea nu știe decît să controleze, să verifice, să interzică. De unde să începi ?

Dincolo de curajul său, de aerul său detașat, dincolo de strălucita sa inteligență, virtutea cea mai mare a Indirei, care impune și seduce, este modestia sa.

Ea știe că poate să înțeleagă, dar spune că nu știe aproape nimic. Da, ea știe să comunice cu poporul ei, să-i redea speranța cînd el și-o pierde, să se ducă s-o caute acolo unde nimeni nu se duce, să-l facă să simtă, uneori fără să rostească un cuvînt, că-i cunoaște durerea și că nu se gîndește decît la el ; da, lucrul acesta ea îl știe. Știe să-i spună că-l iubește, să-și exprime dragostea față de el. Dar aceasta-i tot ceea ce știe.

A auzit vorbindu-se de ceea ce se numește „tehnologie", domeniu misterios pe care nu știe să-l deosebească bine de industrie. Or — și în această privință hotărîrea ei e fermă —, India are nevoie, cu orice preț, de industrii, de multe industrii.

Trebuie să li se dea de lucru, în toate felurile, zecilor și zecilor de milioane de brațe. Trebuie construite multe uzine, tot mai multe uzine. Toți cei ce sînt gata să ajute India să se industrializeze să știe că pot să vină : vor fi bine primiți. Dacă tehnologie înseamnă tot mai multe industrii, atunci e nevoie de multă tehnologie. Și cîtă dreptate are O.P.E.C.-ul atunci cînd proclamă că își va folosi puterea — atît de minunată cînd e văzută de departe — pentru a impune Occidentului — care n-a vrut niciodată acest lucru — „transferul de tehnologie" și pentru a-l accelera. Dealtfel, Indira e în termeni buni cu O.P.E.C.-ul, „deoarece musulmanii știu că, dacă sînt eu în India, ei sînt protejați. Țările O.P.E.C.-ului știu acest lucru. Ele

trebuie să susţină lumea a treia şi, fiindcă sînt musulmane, vor ajuta India să obţină, pentru uriaşele sale nevoi, numeroase transferuri de industrii. Sau, dacă vreţi, de tehnologie".

Vrea să ştie mai multe despre această micuţă pastilă, pe care o vede pentru prima oară, pe care distinge nişte dungulite fine, abia perceptibile — un microprocesor.

American sau japonez ?

N-are importanţă : toate sînt la fel. Aceste aparate care răspîndesc o nouă tehnologie n-au patrie şi nu cunosc frontiere. Sînt făcute toate din acelaşi nisip („sînt, într-adevăr, din nisip ?, cum din nisip ?") şi încep să lucreze oriunde le instalezi, oriunde este înţeleasă ideea că ele vin nu numai ca să înlocuiască mecanismele greoaie, ale căror performanţe le anulează, ci ca să-i elibereze pe oameni de munca cea mai grea.

Indira, care ascultă întotdeauna cu atîta atenţie, de data aceasta întrerupe discuţia : ce vrea ea, este contrariul. Sau, mai degrabă, poporul său vrea contrariul. Vrea să muncească. Să fie implantate uzine, orice fel de uzine, numai să fie folosiţi mulţi oameni. Nu vor fi niciodată prea multe uzine.

Şi-apoi, mai e nevoie de şcoli, şi de drumuri, ca să se meargă la şcoală, şi de locuinţe de jur împrejur, şi de dascăli, şi de şcoli care să pregătească aceşti dascăli, şi de specialişti pentru ca uriaşele rezerve de mînă de lucru să înveţe să muncească mai bine, să-şi mărească randamentul în uzine ; trebuie angajaţi şi calificaţi oameni.

Cine va ajuta India să străbată tot acest drum pentru ca, într-o zi, îndepărtată fără îndoială, să reuşească să ajungă din urmă universul industrial şi să se apropie de nivelul lui de trai ? Cel puţin, se poate începe ?

India de astăzi înseamnă 200 de dolari pe locuitor şi pe an, faţă de 10 000 în Statele Unite, în Europa sau în Japonia. Este oare imaginabil că, printr-un uriaş efort de industrializare, cu o voinţă de muncă înzecită, de care acest popor e capabil, s-ar putea ajunge, de acum pînă la începutul secolului viitor, la jumătatea nivelului de trai occidental ? Şi măcar dacă am putea fi siguri...

Calculele, cunoscute de toţi cei ce fac parte din ceea ce poartă denumirea de „instanţele internaţionale", îi dau

următorul răspuns : dacă rata anuală de creştere a ţărilor din lumea a treia se menţine la 5% pe an, iar rata medie a universului dezvoltat la jumătate, ar fi nevoie de *150 de ani* pentru ca venitul popoarelor din lumea a treia să-l egaleze pe cel al popoarelor din ţările industriale. Cu alte cuvinte : niciodată.

Niciodată, însă, popoarele proletare nu vor avea răbdare să aştepte 150 de ani.

„Atenţie la disperarea lumii a treia, s-ar putea ca ea să ducă la haosul mondial !" a spus răspicat Kurt Waldheim, secretarul general al Organizaţiei Naţiunilor Unite, în şedinţa de deschidere a ultimei sesiuni a Consiliului economic şi social al O.N.U. „Între cele două populaţii ale planetei, cea din partea dezvoltată şi cea din partea nedezvoltată, există o falie de natură seismică, atît de adîncă încît s-ar putea să se producă teribile cutremure care să arunce totul în aer", a repetat Robert McNamara cînd a întocmit jalnicul bilanţ al celor două decenii zise „de dezvoltare". Iar Willy Brandt, la capătul celor doi ani de muncă cît s-a aflat în fruntea comisiei de personalităţi internaţionale competente care şi-au închinat forţele acestui lucru, a scris în primele rînduri ale raportului său : „Comisia noastră a fost unanimă în a estima că o *revizuire fundamentală* a raporturilor dintre cele două părţi ale lumii *se impune de urgenţă*. Datorită sistemului instaurat la sfîrşitul războiului mondial, ţările din lumea a treia au ajuns astăzi într-o situaţie atît de grav defavorizată, încît ea reclamă o reechilibrare profundă. Tocmai acest lucru îl exprimă revendicarea, larg răspîndită şi recunoscută, privitoare la o nouă ordine economică internaţională. Este neîndoios vorba de o scandenţă istorică".

Da, Indira Gandhi a auzit. Dar a auzit atîtea promisiuni şi rezoluţii de treizeci de ani încoace, încît a încetat să le mai asculte, văzînd cum în acest timp ţara ei continuă să se scufunde. Indira vrea altceva. Vrea industrie. Vrea să înţeleagă rolul acestei „tehnologii" în industrie : ce diferenţă esenţială este între *înainte* şi *acum* ? De ce această micuţă pastilă, acest microprocesor reprezintă o „revoluţie" în stare să facă din concepţia progresului industrial întreţinută pînă în ultimii ani o concepţie perimată ? Cum să nu mai depindă locul de muncă de nu-

mărul mare de industrii ? Cum se poate ca şansa dezvoltării şi a progresului pentru un popor, *oricare ar fi nivelul său actual*, potrivit uimitoarei formule ce-şi pune pecetea pe însăşi epoca pe care o trăim, să nu mai fie industrializarea tradiţională, ci ceea ce o depăşeşte : informatizarea ?

În răspuns, care nu va fi simplu nici de înţeles, nici de admis — cu toate că, dacă nu vrem să regresăm, acest lucru trebuie făcut —, distingem două aspecte.

Unul se află în prelungirea regulii constante a progresului, regulă care s-a impus de cincizeci de ani şi care furnizează explicaţia fundamentală a diferenţelor de dezvoltare : inovaţia tehnică a fost, chiar în cadrul erei industriale, factorul principal al oricărei creşteri. Ea este cea care a creat America modernă pînă în anii '70 şi i-a asigurat supremaţia.

National Science Foundation a întreprins în Statele Unite o anchetă dintre cele mai complete referitoare la a şti care a fost, de cincizeci de ani încoace, factorul principal al progresului economic american. Răspunsul : inovaţia tehnică.

Potrivit raportului Fundaţiei, *jumătate* din creşterea economică americană s-a datorat, începînd din 1929, inovaţiei.

Analiza merge mai departe. Pentru a putea trage de aici învăţăminte, care să ducă la *renaşterea creşterii* într-un Occident anemiat, revenit la nivelul zero, şi într-o lume a treia pentru care, după cum ştim, industrializarea clasică nu va mai fi astăzi decît o frînă suplimentară, National Science Foundation a comparat rezultatele obţinute de industrii în această lungă perioadă *în funcţie de gradul lor de tehnologie*.

Cele care s-au concentrat asupra unei „înalte tehnologii" au cunoscut, în raport cu ansamblul industriilor :

— o creştere a productivităţii *de două ori* mai rapidă;

— o creştere a producţiei *de trei ori* mai rapidă ;

— o creştere a preţurilor *de şase ori* mai scăzută !

În timp ce americanii luau cunoştinţă de aceste concluzii la care se cuvine să reflectăm profund, europenii ajungeau la constatări analoage căutînd mijloacele de a

lupta împotriva recesiunii generalizate pe care o resimt din plin și modalitatea de a regăsi drumul pierdut al progresului social și al îmbunătățirii nivelului de trai. André Danzin a condus mai multe din aceste studii și a desprins din ele următoarea lecție : „Observăm că nimic din ceea ce s-a întîmplat în trecut n-a putut să se opună puterii izvorite din tehnicile superioare... Principalul motor al evoluției este cercetarea științifică și tehnică".

De unde necesitatea de a ne concentra, fără nici o clipă de întîrziere, eforturile și investițiile în cele mai recente tehnologii, de a înlocui, fără ezitare, mașinile existente prin cele mai noi și mai de performanță. Această necesitate se înscrie pe linia întregului progres al secolului al XX-lea. Acesta este primul aspect al mutației.

Celălalt este nou : *revoluția tehnologică de astăzi nu reprezintă numai prelungirea progreselor tehnice care au urmat. Ea reprezintă* o *transformare a însăși condițiilor luptei oamenilor pentru a stăpîni mediul înconjurător și a-și înmulți resursele ; ea reprezintă* o *schimbare a societății existente.*

De data aceasta nu mai e vorba de a pune în mîna oamenilor aparate de producție mai eficace. E vorba de a înlocui treptat munca industrială a oamenilor cu cea a mașinilor informatizate care, din aproape în aproape, vor putea să fabrice totul mai repede și mai ieftin. Această mare transformare *inevitabilă* este de dorit în cel mai înalt grad : ea aduce după sine înmulțirea schimburilor, a nevoilor de informații ; și duce astfel, în același timp, la o mai bună *utilizare, cultivare, aprofundare a capacităților individuale.*

Factorii politici de răspundere ai O.P.E.C.-ului întruniți la Alger în martie 1975 reclamau, în numele întregii lumi a treia și pentru prima oară, „accelerarea procesului de dezvoltare printr-un transfer adecvat al tehnologiei moderne".

Occidentul a considerat acest apel ca o agresiune și a preferat să-l ignore, sperînd că excesul și lipsa de realism ale acestei revendicări o vor face efemeră. S-a produs contrariul. În ce mod ?

Arma energiei, apoi cea a investițiilor au încăput pe mîinile O.P.E.C.-ului. Nu se mai poate nădăjdui într-o ieșire durabilă din criză *fără a se îmbrățișa ideea mutației* între cele două lumi.

În anii ce au urmat, revoluția microprocesului și a telecomunicațiilor a adus tocmai mijloacele de a accelera, într-un mod inimaginabil pînă atunci, un proces de dezvoltare care să permită să se tindă spre egalizare într-un răstimp nu de 150 de ani —, ci, cel mult, în răstimpul unei generații,

Din moment ce perspectiva s-a limpezit, iar obiectivul nu mai este discutabil, rămîne de sesizat o parte importantă a problemei : cum poate să se efectueze, la nivelul la care trebuie înțeles, acest „transfer de tehnologie ?"

Revista lunară de economie a Arabiei Saudite scrie în această chestiune ceea ce gîndește toată lumea : „Transferul de tehnologie e ca maternitatea. Toată lumea e pentru el. Ca și maternitatea, nimeni nu știe cu adevărat natura lui. Dar știm că este matricea oricărui progres și a oricărei dezvoltări".

Cu condiția — și aici rămîne totul de făcut — de a înțelege bine că nu mai e vorba de același lucru ca ieri. Ca ieri, în era industrială.

Dacă lumea occidentală se angajează pe această nouă cale, mai fecundă prin performanțele realizate de mașini, și mai umană prin folosirea capacităților, *cum să ne închipuim că lumea a treia se va rezuma doar să furnizeze „o mînă de lucru ieftină" pentru uzine dintr-o altă epocă,* ale căror produse n-ar avea dealtfel nici un debușeu ? Ar fi culmea stupidității.

Lumea a treia trebuie deci să opteze și ea — fără să mai treacă prin etape prealabile care i-ar agrava și mai mult rămînerile în urmă — pentru intrarea în această eră nouă. Informatizarea va fi aplicată și adaptată la nevoile ei. Vor exista roboți disponibili care să muncească pretutindeni și pretutindeni la același preț. Informațiile, datele, cunoștințele vor fi, prin definiție, accesibile, dintr-odată, tuturor. Singurul transfer care contează, și de care va depinde întreaga dezvoltare, este promovarea fiecărui popor, a fiecărui om, de la stadiul în care îi lipsesc mijloacele de a învăța la cel cu care poate începe să-și

dezvolte propriile facultăţi, aptitudini, propria creativitate.

Ce trebuie făcut pentru ca acest transfer spre ţările imense şi sărace să înceapă să opereze ? Nimic care să mute acolo maşini depăşite. Nimic care să semene cu utilajele de beton şi oţel ce au însoţit industrializarea clasică.

Trebuie să fie definite, puse în funcţiune mijloacele adecvate şi noi denumite deja, în societatea informatizată, „infrastructurile imateriale".

Cele care, prin unde şi străbătînd spaţiul, să lege orice loc de muncă, din orice colţ al lumii, la reţeaua mondializată a datelor şi cunoştinţelor. Permiţînd să se conjuge, într-un singur proces de producţie sau de creaţie, orice „energie informatică", orice informaţie necesară cu munca ce se efectuează la chemarea şi în urma deciziei omului.

Cele care să difuzeze elementele necesare pregătirii persoanelor acolo unde se găsesc ele, potrivit nevoilor pe care le încearcă, pe care învaţă să le tălmăcească, să le exprime, să le conjuge.

Comunicarea, educaţia sînt, aşadar, primele dintre aceste „infrastructuri imateriale" care pot fi concepute şi extinse la întreaga planetă. Nu va semăna cu o atingere „cu bagheta magică". Totul se poate realiza foarte simplu, în etape, din clipa în care va fi desprins esenţialul : lămurirea minţilor, dezvoltarea aptitudinii lor de a învăţa. Aceasta este cursa pe care o profetiza Toynbee „între educaţie şi catastrofă".

Toţi cei care, de aproape treizeci de ani, se consacră problemelor lumii a treia şi care au luat cel mai adeseori drept exemplu imensa Indie au ajuns la o concluzie comună : strategia a fost greşită.

Urmărindu-se într-una „industrializarea" ţărilor din lumea a treia, s-a ajuns pretutindeni, cu rare excepţii, la agravarea problemelor lor. Oamenii au fost dezrădăcinaţi de pe pămîntul lor şi s-au înghesuit în oraşe tentaculare. S-a mers pe această cale antinaturală, fără ca cineva să se gîndească la urmări, în speranţa unei rate de creştere care s-a dovedit amăgitoare : pămînturile care puteau să-i hrănească au rămas pustii, în timp ce oraşele, care nu le mai furnizează de lucru, au devenit suprapopulate.

Trebuia, va trebui, dimpotrivă, să se procedeze la o *descentralizare*, la o răsturnare a tuturor mecanismelor de *concentrare* care blochează dezvoltarea.

Vom vedea cum va proceda informatizarea cu inversarea acestei dinamici inumane, adaptîndu-se local la problemele lumii a treia, permiţîndu-i să-şi înceapă reechilibrarea.

Unul din oamenii care n-au încetat să atragă atenţia statelor majore occidentale asupra acestor imperative ale naturii şi ale raţiunii (fertilizarea pămîntului, frînarea exodului rural, lupta împotriva urbanizării, descentralizarea cu orice preţ, investirea oamenilor ou responsabilităţi în loc de a-i înregimenta) este Maurice Guernier.

La început a fost însărcinat să se ocupe, pe lîngă Jean Monnet, comisar al Planului pentru reconstrucţia Franţei, cu „problemele ţărilor de peste mări", adică chiar cu lumea a treia. De-atunci s-a ocupat mereu de această problemă. Astăzi este colaboratorul lui Aurelio Peccei, în Clubul de la Roma, însărcinat cu aceleaşi probleme. În 1968 a tras un semnal de alarmă, pe care l-a redactat şi l-a dat publicităţii : „Ultima şansă a lumii a treia". Această şansă n-a fost sesizată. N-a fost înţeleasă nici atunci, nici de-atunci încoace. Pămînturile au continuat să fie părăsite, iar metropolele uriaşe ale ţărilor sărace, cu zece, cincisprezece, douăzeci de milioane de locuitori, să se transforme în ghetouri ale planetei.

Astăzi, Maurice Guernier, întrezărind noile mijloace ale unei descentralizări reale, descrie cum s-ar putea integra ele în fiecare mediu uman.

„Am socotit prea adeseori că dezvoltarea e o problemă exclusiv economică. Cînd, în fond, e o problemă sociologică şi umană. În unele sate din Asia şi Africa am găsit un nivel de dezvoltare reală mai ridicat decît în unele cartiere din New York sau din Chicago... Această dezvoltare a lumii a treia nu poate lua naştere decît în urma unei complete înfloriri a oamenilor. Se impune de urgenţă, în primul rînd, să se oprească exodul rural şi dezvoltarea hidoasă a uriaşelor bidonviluri din Caracas, Lagos, Calcutta şi din alte vreo sută de megalopolisuri absurde : acesta trebuie să fie de acum înainte obiectivul major al oricărei politici a lumii a treia.

Trebuie descentralizată orice hotărîre și îndreptată spre sate. Numai în aceasta rezidă viața reală a satelor. Așadar, satul trebuie transformat într-o adevărată întreprindere a dezvoltării, într-un centru de decizie și de administrare".

În ce mod va arunca informatizarea o punte între această viziune, a cărei logică este incontestabilă, și mijloacele de aplicare a ei, care, de treizeci de ani, ne scapă întruna ?

Prin natura însăși a „infrastructurilor imateriale" — cele care, începînd cu *memoriile informatice*, centre mondiale, prin definiție comune tuturor, de date și de cunoștințe ce pot fi branșate în orice punct din orice țară — și a *rețelelor de telecomunicație* care desființează distanțele și înlocuiesc în cea mai mare parte nevoile de transportare a produselor și a oamenilor.

Un comitet sătesc, obligat să-și organizeze relațiile cu oamenii și metodele de producție, în primul rînd agricole, va reuși să realizeze acest lucru dacă este *branșat* la aceste centre și rețele care aduc informația, cunoștințele, educația, medicina, care îi vor furniza astfel mijloacele autodezvoltării — cu condiția să dispună, pentru a putea folosi informatica și a o exploata, de un număr foarte redus de intermediari, pe care Guernier îi descrie exact, ceea ce ar permite să se conceapă, încă din acest moment, implantarea, în comunitatea locală, a societății informatizate.

„Trebuie să se instaleze în fiecare mică comunitate regională, care să nu depășească 50 000—100 000 de locuitori, un stat major restrîns, alcătuit din : un agronom, un medic, un educator. Ei vor fi «consilierii progresului» puși la dispoziția satelor.

Acești trei tehnicieni, prin prezența lor, vor determina desemnarea în fiecare sat a trei sau șase locuitori tineri care vor avea funcția de «transmițători de mesaje». Acești bărbați și aceste femei vor fi, intrucîtva, medici desculți, agronomi desculți, educatori desculți. Ei nu vor urma nici un curs, nu vor avea nici o diplomă. Vor ști să transmită mesajele consilierilor progresului pînă la săteni. De pildă:

«Cînd vă curg ochii, puneți trei picături din medicamentul indicat. Pe răni, puneți mercurocromul menționat...

Iată îngrăşămintele pentru viitoarea campanie de cultivare a bumbacului... Sîntem informaţi asupra datei la care vine musonul : iată seminţele care au fost selecţionate... Afişele cu imagini pe care le vedeţi vă vor arăta cum să procedaţi. Vă vom ţine la curent, în fiecare săptămînă...»"

Maurice Guernier a făcut aşadar efortul — pe care îl fac acum, pe alte continente, alţii, urmînd acelaşi drum — de a concepe şi de a descrie, pe baza experienţei trăite în lumea a treia, natura dotării cu cadre umane care vor fi în măsură să exploateze şi să difuzeze pe loc realizările informatizării mondiale.

Cel mai recent preşedinte al „Forumului lumii a treia", egipteanul Ismail-Sabri Abdalla, confirmă *regula de aur a descentralizării*, singura cale realistă spre dezvoltare, şi precizează mediul uman de bază care va permite informatizării să fertilizeze direct lumea a treia :

„Strategia dezvoltării trebuie să pornească de la o evoluţie rurală autonomă. Nici un fel de abordare ministerială sau administrativă nu va fi la înălţimea acestei sarcini : modernizarea, în sensul plin al cuvîntului, a comunităţii săteşti. Ţăranii înşişi trebuie să devină capabili să-şi ia în propriile mîini destinul. Aportul tehnologic extern este indispensabil. Dialogul dintre ţărani şi «consilierii tehnici» trebuie să fie reciproc educativ, puterea de decizie rămînînd în mîna ţăranilor. Căci ceea ce contează este dezvoltarea ţăranului însuşi. Ea nu poate să se realizeze şi să se perfecţioneze decît aplicînd mijloacele tehnologiei pentru adîncirea democraţiei locale, decît redîndu-i ţăranului «drepturile sale de om şi de cetăţean»".

Comparînd experienţa şi propunerile lui cu cele ale egipteanului, Guernier conchide : „Într-un cuvînt, există o identitate completă de vederi între concepţia expusă de Sabri Abdalla şi concepţia noastră. Îi dau, fără să şovăi, o prioritate absolută. Deoarece priveşte direct soarta a două miliarde de fiinţe omeneşti".

Aceste comitete săteşti, aceşti consilieri ai progresului, aceşti transmiţători de mesaje, cărora specialiştii lumii a treia le încredinţează astfel o funcţie de dezvoltare, vor fi pe deplin eficienţi odată cu difuzarea, descentralizarea informaţiilor, devenite accesibile datorită noii tehnologii.

Aceşti cîţiva intermediari descrişi mai înainte vor avea rolul de a înrădăcina treptat sistemul informatic, care va

fi prezent, în întregime, printr-o simplă antenă locală — în limbaj tehnic : *terminalul* — al cărei preț nu va mai avea nici un fel de importanță și a cărei utilizare, prin „dialogul" cu echipele locale, va reclama, așa cum am văzut la Institutul din Singapore, o pregătire de cîteva săptămîni, cel mult de cîteva luni. Se conturează, în sfîrșit, și aici, scurtcircuitul care duce la dezvoltare.

Răspunsul la întrebarea pe care a pus-o Indira Gandhi și pe care și l-a dat oarecum ea însăși, fără să fi fost pe deplin conștientă de acest lucru, este : singurul „transfer" adevărat e transferul de „flacără". A transmite de la un om la altul voința de a fi și de a cunoaște. Această comunicare directă pe care Indira a făcut-o zi și noapte, noapte de noapte, pe drumurile Indiei, transmițînd sentimentul că se poate nădăjdui, că se poate trăi, trebuie prelungită, trebuie perpetuată. Atunci cînd e vorba de spirit și de voință, „infrastructurile imateriale" vor fi, față de această comunicare directă, ceea ce au devenit microprocesoarele în raport cu minunata, dar insuficienta mașină a lui Babbage, inspirată odinioară de Ada de Lovelace.

Un sudist la treabă

Cu zece ani mai înainte ca O.P.E.C.-ul să cunoască primele sale succese, cu treisprezece ani mai înainte ca microprocesorul să-și facă apariția, cu douăzeci de ani mai înainte de reuniunea de la Taif, un tînăr din lumea a treia a înțeles acest viitor. S-a lansat în luptă presimțind condițiile actuale ale dezvoltării, ale „transferului".

Karl Schiller, care l-a văzut la treabă în anii '70, nu ezită să spună : „E un tînăr geniu".

Schiller a sugerat ca el să participe la munca depusă de micul grup de oameni din Europa, Japonia și Golful Arabic constituit în vederea căutării unor căi de convergență. Deși era conducătorul celui mai puternic fond internațional de investiții și reprezentantul permanent, în acea epocă, al regiunii sale în cadrul Comisiei Brandt, el a acceptat.

Etapă cu etapă a demonstrat neîntrerupt o evidență adeseori dată uitării : pentru a înțelege condițiile de dezvoltare a lumii a treia, pentru a călăuzi acțiunile care pot contribui la acest lucru, *trebuie să aparții tu însuți lumii a treia.*

Acest lucru pare, într-adevăr, greu de admis. Dar dacă a reușit cineva să dezrădăcineze din minți acest „vestigiu imaterial" al colonialismului, să deschidă, prin experiența sa pe teren și prin luciditatea sa, calea primului dintre transferuri, cel al încrederii, fără de care nimic nu se poate face, acesta este bărbatul, atît de tînăr încă, pe nume Abdulatif Al Hamad.

La douăzeci și doi de ani, cînd a refuzat să facă carieră la Ministerul de Externe al țării sale și a preferat să aleagă neînsemnatul Kuweit Fund for Arab Development, care folosea atunci, mari și late, două persoane, Abdulatif Al Hamad știa deja ce voia. Nu-l interesau, în nici un caz, cercurile internaționale, discursurile, sforăriile diplomatice, dineurile mondene. El voia să deschidă și să înmulțească, cit mai repede posibil, șantierele dezvoltării.

Traiectoria și realizările sale sînt exemplare.

Cel dintîi transfer pe care l-a conceput, cu o eficacitate caracteristică lui, a fost în primul rînd în folosul său.

Nedispunînd încă, în 1962, decît de slabe resurse, dar presimțind că petrolul din micuța sa țară, admirabil înzestrată de natură, avea, într-o bună zi, să-i procure mijloace considerabile, a vrut *să învețe* meseria de investitor mondial, ceea ce urma să devină. A cerut conducerii Băncii mondiale ca unul din cei mai buni experți ai marelui organism internațional să vină să stea doi ani alături de el pentru a-l învăța mecanismele, a analiza împreună cu el proiectele, a pune la punct procedurile. În mai puțin de doi ani, cunoștea meseria. Ca om al lumii a treia, și-a dat de asemenea seama în ce măsură lecțiile primite de la îndrumătorul său ar trebui adaptate pentru ca grefa să prindă în universul său.

N-a întîrziat să facă această demonstrație, printr-un fel de contra-transfer care-și dobîndește întreaga semnificație astăzi, cînd metamorfoza necesară acțiunii depinde, înainte de toate, de schimbarea stării de spirit.

Primul prilej ce i s-a oferit lui Abdulatif Al Hamad a fost un proiect de dezvoltare agricolă în Tunisia. Prezen-

tat la Banca mondială în vederea obținerii unui împrumut pe termen lung necesar realizării lui, proiectul a fost refuzat. Nu oferea nici măcar garanțiile minime de randament economic care să răspundă criteriilor de gestiune ale acestui organism internațional.

Cînd a aflat, Abdulatif a prezentat același proiect propriului său consiliu și guvernului țării sale, declarînd în raportul întocmit : „Dincolo de randamentul, într-adevăr nesigur, care este de așteptat în termeni economici, trebuie să evaluăm *efectele sociale* ale acestei investiții menite să modifice — prin însăși punerea sa în aplicare — metodele de muncă locale, deprinderile în ceea ce privește cultura, aptitudinile de a sesiza condițiile creșterii".

Proiectul a fost adoptat, finanțat, dirijat de Kuweit Fund. Realizat în exclusivitate de echipe tunisiene locale, succesul său a depășit cu mult așteptările. Astfel, a apărut un nou criteriu, cel al „randamentului social", care a căpătat întîietate, în numele eficacității înseși, față de tradiționalul randament financiar.

În cîțiva ani, Kuweit Fund a dovedit, în numeroase alte proiecte, că, acordînd în primul rînd atenție accelerării calificării oamenilor, se putea, în plus, recupera de mai multe ori fondul alocat.

Cincisprezece ani mai tîrziu, relatînd experiența a ceea ce a devenit astăzi primul fond mondial de investiții — întreținut, dotat, dirijat de oameni din lumea a treia —, economistul englez Robert Stephens scria :

„Pe măsură ce proiectele lansate de Kuweit Fund luau amploare, Banca mondială, sub președinția lui Robert McNamara, s-a apucat să studieze mai îndeaproape noile principii; criteriile de alegere diferite, metodele de stimulare, și, în cele din urmă, să evalueze și ea, la rîndul ei, din ce în ce mai frecvent, o investiție in funcție de randamentul social mai înainte de estimarea financiară propriu-zisă. Și a obținut de aici un mare profit".

Iar în ceea ce privește viitorul, spunea : „Potrivit estimărilor O.E.C.D.-ului, disponibilitățile O.P.E.C.-ului în capitaluri de investit ar putea ajunge, la începutul deceniului al optulea, la aproape 250 de miliarde de dolari. Adică aproape 6% din întreaga producție națională, cu-

mulată, a primelor douăzeci de puteri industriale din lume. *Maniera, principiile, criteriile de utilizare ale acestei capacităţi de investiţie a O.P.E.C.-ului vor avea atunei o importanţă vitală, nu numai pentru lumea arabă, ci pentru întreaga lume a treia şi, în consecinţă, pentru noile echilibre ale economiei mondiale...* În momentul acela se va descoperi exemplul fundamental pe care-l va fi constituit Kuweit Fund, munca de pionier pe care o va fi săvîrşit situînd pe primul loc al criteriilor de investiţie emanciparea oamenilor.

Dacă averile provenite din veniturile aduse de petrol trebuie să fie folosite pentru o dezvoltare eficace, atunci va fi nevoie, mai înainte de toate, de o dotare cu cadre umane serioase, inventive şi incoruptibile. Dovada că aceste calităţi, rare, dar esenţiale, pot fi întrunite la un loc, şi dovada eficacităţii lor hotărîtoare asupra duratei vor fi fost furnizate de această contribuţie primordială adusă de Kuweit Fund noilor moduri de dezvoltare".

„Tînărul geniu", potrivit expresiei lui Schiller, care a condus această aventură, nu se mai simte deloc tînăr, după douăzeci de ani de muncă efectuată pe şantierele a cincizeci de ţări din lumea a treia, dar activitatea sa nu slăbeşte. Învaţă şi el o lecţie, simplă şi riguroasă, din această îndelungată experienţă :

„Factorul prim al oricărei dezvoltări economice este dezvoltarea omului însuşi. La urma urmelor, dezvoltarea este, în primul rînd, un proces mental. Ea începe printr-o atitudine a spiritului. Succesul unei acţiuni de dezvoltare se măsoară foarte precis după nivelul de conştiinţă şi responsabilitate la care îi înalţă pe oamenii cărora li se adresează".

Şi încheie : „Numai în funcţie de această regulă şi fixîndu-se acest obiectiv se *poate concepe alianţa dintre capacitatea financiară a O.P.E.C.-ului şi capacitatea tehnologică a ţărilor dezvoltate pentru a transforma condiţiile de demarare ale economiilor lumii a treia.* În funcţie de alegerea acestei orientări s-ar putea naşte atunci condiţiile mondiale de dezvoltare, care ar fi mult mai rapide, ba chiar spectaculoase, faţă de ceea ce îndrăzneam să speram pînă în prezent".

El lămureşte şi schiţează astfel căile prin care se poate răspunde cererii O.P.E.C.-ului vizînd întreaga lume a treia : *Semănînd petrol, trebuie să culegem dezvoltare.*

Teoriile lui sint rodul unor experienţe trăite, al unor proiecte in plin avînt, al unor infrastructuri realizate în regiunile care se întind, an de an, tot mai mult spre vestul Golfului Arabic, spre Sudan, Algeria, Niger, Camerun, şi, la estul Golfului spre Iran, Pakistan, India, Birmania. Repurtînd, pretutindeni, aceleaşi succese, datorate aplicării aceloraşi priorităţi : *hrana* oamenilor (tehnici agricole autonome), *sănătatea* lor (echipe mobile, legate de centre moderne), *educaţia* lor (ajutată acum de mijloacele informatice).

Întrucît descentralizarea necesară dezvoltării lumii a treia a devenit miezul problemei mondiale, în jurul lui McNamara a apărut o idee revoluţionară : să se obţină, prin consens, ca viitorul preşedinte al Băncii mondiale — cel care-i va urma la conducerea principalei instituţii financiare internaţionale administrate dintotdeauna de factori de răspundere occidentali şi prezidată dintotdeauna de un american — să fie, pentru prima oară, un om din lumea a treia, Abdulatif Al Hamad.

Difuzată discret, această idee a jignit numeroase organisme occidentale care au cea mai mare parte de contribuţie la capitalul Băncii mondiale. Firește, nu este obligatoriu ca ea să fie reţinută.

Dar aici îndrăzneala este înţelepciunea însăşi : întrucît se ştie că printre candidaţii posibili la acest post, socotit major de către factorii de răspundere a o sută cincizeci de naţiuni, figurează un om din lumea a treia, a cărui capacitate este incontestabilă, ar fi extrem de dificil să fie înlăturat.

Dintre toate „transferurile", acesta ar putea să fie, într-adevăr, cel mai puternic accelerator : o dovadă, dată în sfîrşit, de încredere legitimă. De recunoaştere, la adevărata dimensiune, a egalităţii.

Abdulatif nu e preocupat de acestlucru. Nu caută să-i seducă pe occidentali, care sînt încă stăpînii deciziilor în toate marile instituţii. Cînd îşi exprimă părerea, o face fără urmă de compromis, deoarecc averea ţării sale nu i-a slăbit convingerea : ţările din Golf sînt ţări ale lumii

a treia, țări subdezvoltate. În martie 1980, „Middle East Economic Survey" îi punea următoarea întrebare :

„Care este mesajul dumneavoastră pentru arabi ? Ce rol îi revine unei națiuni ca a dumneavoastră, care are resurse petroliere, face parte din lumea a treia și trebuie să stabilească relații economice strînse cu lumea industrială ?"

Abdulatif Al Hamad a răspuns :

„Consider că sîntem o națiune care face parte întru totul din lumea a treia, din Sud. Nu sîntem, și nu vom accepta niciodată să facem parte integrantă din universul industrial, din Nord. Fiindcă nu trebuie să ne facem iluzii luîndu-ne după actualele aparențe ale bogăției noastre, nici să cedăm ispitei de a crede că facem parte din Clubul națiunilor dezvoltate. Adevărul e că nu sîntem decît membri privilegiați ai Clubului țărilor subdezvoltate. Drept care, solidaritatea noastră cu Sudul este totală. Interdependența dintre lumea arabă și celelalte țări ale lumii a treia este cu mult mai mare și, din punct de vedere economic, mai esențială decît legăturile noastre cu Nordul".

O declarație de ostilitate ? Nu, mai degrabă de identitate. Ar fi păcat să fie altfel. Dacă Abdulatif Al Hamad figurează în primele rînduri ale arhitecților „noii ordini internaționale", aceasta se datorește nu numai valorii lui personale, cît acestei apartenențe profunde la universul Sudului.

La sediul băncii londoneze care este una din filialele sale ; la Bruxelles, în grupul de studiu referitor la urmările ce decurg din raportul Brandt ; la Paris, în salonul hotelului său, unde și-a rezervat un colțișor pentru a-și primi interlocutorii — ai impresia că ai de-a face cu un ascetic profesor britanic cu o privire scrutătoare de intelectual, zgîrcit în gesturi. Nu cu un fiu al deșertului. Pînă cînd îl întîlnești la el acasă, îmbrăcat în lunga galabie[1] albă a țării sale, purtînd întotdeauna pe cap tarbușul[2] rotund, fericit și destins în mijlocul echipei alcătuite de vreo zece oameni pe care el i-a format și cu care lucrează. Acolo, pe marea terasă ce dă spre curtea imobilului con-

[1] Veșmînt specific arabilor, constituit dintr-o cămașă lungă ce se pune peste îmbrăcăminte. — *Nota trad.*

[2] Un fel de turban. — *Nota trad.*

struit în stil arab pentru Kuweit Fund, este în universul lui.

Un mic aparat electronic de emisie-recepție, branșat întotdeauna, îl leagă de orașul său și, de acolo, de restul lumii.

Nu mănîncă de prînz. Lucrează pînă la orele două, apoi toată lumea pleacă. Cinează la el acasă, unde nu încetează să domnească asupra rețelei proiectelor sale de dezvoltare pe care le cunoaște pe fiecare în parte și pe care le-a vizitat în repetate rînduri.

Cînd are timp, o pornește într-o lungă plimbare prin dune, căutînd noi idei de viitor — un viitor pe care-l cheamă, de care nu se teme. Primește zilnic dovezi despre superioritatea nelimitată a resursei în care crede cu tărie — resursa umană.

În primăvara anului 1980 a participat la Paris la una din reuniunile Grupului — cel care avea să primească, puțin mai tîrziu, raportul japonez întocmit sub conducerea lui Doko — și a discutat cu membrii prezenți asupra motivelor pentru care lucrările esențiale ale Comisiei Brandt nu se bucuraseră, se pare, decît de audiența specialiștilor. În cursul acestei discuții s-a menționat necesitatea unei expuneri publice a noilor date existente, în așa fel încît toată lumea să ia cunoștință de ele. Idee care, croindu-și drum, a dus la prezenta lucrare.

Această reuniune de la Paris, care a durat două zile, aduna în jurul mesei, în urma invitației francezilor prezenți la ea, pe Abdulatif Al Hamad, pe doi reprezentanți japonezi — cel al lui Doko, care era de data aceasta succesorul lui la conducerea firmei Ishikawajima-Harima, Shinto, și pe tînărul ministru adjunct al Finanțelor Matsukawa, care-și sacrificase singura săptămînă de vacanță în familie; pe profesorul Schiller venit, încă odată, de la Hamburg, între două sejururi în Arabia Saudită sau în Pakistan, pentru a alimenta cu excepționala sa experiență lucrările grupului; pe președintele Institutului din Kiel, pe care l-am văzut desfășurîndu-se în cadrul seminarului organizat de „Asahi"; pe avocatul în probleme internaționale Samuel Pisar, imperturbabil și adeseori solitar în

cruciada pe care o poartă pentru a crea legături vii între societăți ostile, între Est și Vest, între Nord și Sud, potrivit conceptului său economic și uman intitulat „armele păcii". Și-apoi un personaj ciudat, căruia munca grupului îi datorează mult, elvețianul Peter Huggler. Un grup de oameni optimiști în mijlocul furtunii. Dar de un optimism cu rezerve...

Giersch — cel mai bine informat asupra tuturor aspectelor deteriorării economice, neliniștit pentru Germania federală, care, la rîndul ei, se opintește vizibil — îl întreabă pe colegul său din Golful Arabic cum ar putea cei întruniți acolo să contribuie la crearea unui „șoc salutar", indispensabil pentru ca oamenii să devină conștienți de natura și amploarea eforturilor ce trebuie întreprinse.

Al Hamad răspunde printr-o analiză simplă : atîta timp cît ne adresăm, prin studii și documente, specialiștilor și factorilor de răspundere, putem, firește, să le stîrnim interesul, ei pot să tragă învățăminte, dar nu reușim să realizăm o mobilizare. Deci, trebuie să facem altceva. Și să găsim ce.

Giersch socotește că trebuie să ne adresăm direct opiniei publice. Ea nu-i lămurită, spune el, deoarece se refuză informarea ei completă. Mai întîi, se crede că aceste noi probleme — criza energetică, revoluția tehnologică — sînt prea complexe pentru a fi pricepute de cetățeanul cu un nivel mediu de cultură economică și științifică ; după aceea, se consideră că teama pe care poate s-o provoace expunerea faptelor riscă să genereze reacții defetiste, și că ar fi mult prea timpuriu s-o facem atîta vreme cît n-avem o idee precisă despre soluțiile ce trebuie propuse. Așa că se așteaptă in continuare.

Din analiza făcută de el în legătură cu motivele tăcerii, președintele Institutului din Kiel trage o concluzie contrară : numai o opinie publică căreia nu i s-ar ascunde deloc adevărul, pe care, dealtfel, e îndreptățită să-l cunoască, ar fi capabilă să dea naștere curajului și voinței de a acționa, de a deschide calea spre renaștere unei lumi unificate.

Abdulatif Al Hamad declară : „Sînt dintr-o regiune a lumii la care vă gîndiți cu toții, Golful Arabic, dar ale

cărei realităţi Occidentul n-a vrut să le cunoască niciodată. Petrolul nostru e cunoscut, aşa că nimeni nu mai caută să ştie cine sîntem noi. Acest lucru e adevărat pentru noi, dar este şi mai adevărat pentru restul lumii a treia. Or, noutatea hotărîtoare a epocii ce se deschide în faţa noastră este interdependenţa totală dintre universurile noastre. Energia, alimentaţia, producţia, pieţele, inflaţia, somajul, nimic, absolut nimic, nu mai poate fi abordat dacă se menţine ideea că unii pot s-o scoată la capăt fără ceilalţi. Toate universurile noastre nu mai fac decît unul singur. Cel care ne-a fost anunţat nu este altceva decît un «sat global». El există în acest moment, şi noi ne aflăm în el. Trebuie să ne dăm seama de aceasta, să ne apucăm să ţesem legăturile care îi vor da acestui sat — planeta — o viaţă nouă... Ne mai rămîne foarte puţin timp.

Voi europenii şi voi japonezii trebuie să fi păstrat vie în minte situaţia jalnică din ţările voastre imediat după războiul mondial. Vă aflaţi atunci într-o cumplită mizerie. O viziune, un act de generozitate v-au readus la viaţă şi v-au lansat pe calea unei noi dezvoltări : planul Marshall. Astăzi, lumea a treia în întregul ei este într-o situaţie şi mai grea decît cea în care aţi fost voi. Se simte din nou nevoia, la această scară şi în condiţiile epocii noastre, a unei asemenea viziuni şi a unei asemenea voinţe. Este neîndoios că trebuie să ne adresăm conştiinţei colective, căutînd s-o mişcăm şi s-o lămurim. Experienţa pe care am dobîndit-o în atîtea ţări diferite îmi dă încredere. Dar trebuie să ştim să avem încredere".

În consecinţă, la sfîrşitul celei de-a doua zile de lucru, s-a luat hotărîrea să se organizeze la Paris, în jurul unei echipe restrînse, lucrările unora şi ale celorlalţi pentru a le pune de acord, dacă e posibil înainte de sfîrşitul anului, în vederea unei analize comune.

Japonezii, care contribuiseră constant şi cu ardoare la schimburile de vederi, fapt cu atît mai meritoriu cu cît nimeni nu venea, de fiecare dată, de atît de departe ca ei, n-au putut fi uşor convinşi că era bine să se publice, într-o formă oarecare, ceea ce risca să fie luat drept o sinteză a discuţiilor şi experienţelor Grupului. Nu erau împuterniciţi să se angajeze. Dar elveţianul Peter Huggler, obişnuit cu dificultăţile sau neînţelegerile care se isca atît de uşor

atunci cînd există diferenţe de cultură, şi-a asumat sarcina „să vorbească despre acest lucru cu Doko".

Ciudat personaj. Născut la Zürich şi provenind dintr-o mare familie protestantă din partea germană a Elveţiei, Peter Huggler s-a transformat într-o legătură cu totul aparte între cele două universuri. Darul pe care-l are de a vorbi de fiecare dată în limba interlocutorilor săi, de a înnoda relaţii umane, îl datorează fără-ndoială hotărîrii sale de a rupe foarte curînd cu lumea de ieri. Se cuvine să spunem o vorbă despre aceasta.

Tatăl lui era sculptor, prieten cu Giacometti, elev al lui Bourdelle ; mama lui era psihiatru, elevă a lui Freud la şcoala acestuia de la Viena. Încă din copilărie, vorbeşte germana, engleza şi franceza. După ce-şi termină studiile, Peter Huggler ia o hotărîre : să părăsească universul lui — sintem în 1955, anul Conferinţei de la Bandung, a doua zi după evenimentele de la Dien Bien Fu, în ajunul campaniei Suezului — ; universul prietenilor şi camarazilor lui — care pleacă la Harvard, la Londra, la Sorbona — nu va mai fi universul lui.

Huggler părăseşte Zürichul, Elveţia, Europa. Dintre propunerile ce i se fac, o alege pe cea a unei societăţi miniere care îi oferă, dacă acceptă să rămînă acolo cel puţin patru ani, un post în India, în Ceylon, în Birmania. Huggler porneşte, fără să şovăie, spre lumea a treia.

După ce stă şase ani în India şi în ţările din jurul Indiei, se duce mai departe spre Orient, unde dă peste un univers şi mai straniu şi, îndeosebi, mai închis : Japonia.

Puterea japoneză, la sfîrşitul anilor '50, de-abia înalţă capul, agăţîndu-se înfrigurată de America, înhăţînd tot ce-i vine din ţara care, după ce a nimicit-o, i-a deschis calea spre lume.

Această Japonie, Huggler o descoperă în plină efervescenţă. Departe de a fi, aşa cum e descrisă, furnicarul sîrguincios alcătuit din oameni care trudesc fără să se deosebească unii de alţii, Japonia anului 1960 se descoperă privirii lui Peter Huggler ca un stup unde fiecare vrea, din toate puterile lui, să ereeze, să înveţe, să inventeze, să facă mai bine decît ceilalţi şi mai bine decît ieri. Asta căuta şi el : drojdia care va plămădi aluatul greu al lumii a treia.

Îndrăgostit de lumea a treia, se căsătorește cu Japonia... și cu o japoneză.

Traiectoria lui, bucuria de a trăi care emană din el prevestesc neîndoios vocația noilor generații, a studenților de astăzi.

Stabilit la Tokio, poate acum, din Japonia și de la Zürich, să-și atingă obiectivul dintotdeauna : masele din Asia. Visul său și obsesia sa sînt aceste popoare cărora simte că le aparține și care sînt abandonate.

Predică multă vreme în deșert. Nici Tokio, nici Zürich nu se sinchisesc de lumea a treia. Atunci își făurește arma sa de luptă : o bancă pe jumătate elvețiană, pe jumătate japoneză, o primă legătură. Dar inima dispozitivului său, prima „infrastructură imaterială" care se va dovedi eficace în a uni cu un firișor viu cele două universuri, în a menține comunicarea, în a le face să convergă, va fi el însuși. Ideea lui este extrem de simplă : va trăi *în același timp* la Tokio și la Zürich, lucrînd o lună în Japonia, o lună în Europa, făcînd în fiecare lună drumul dus-întors, trăind, potrivit expresiei lui, „asemenea unui locuitor de la periferia lunii", cu o valijoară în mînă, fără alt bagaj.

Devine specialist în Japonia pentru europeni și reprezentantul Europei pentru japonezi. Și de o parte, și de cealaltă, cei care sînt interesați de cealaltă lume își fac obiceiul de a veni să-l caute. Iar el le vorbește, fără să obosească niciodată — de douăzeci de ani în momentul de față — despre lumea a treia.

Astăzi este acolo unde îi e locul. Reuniunea de la Paris e urmarea celei care s-a ținut în biroul lui la Zürich unde, pentru prima oară, europeni și japonezi s-au întîlnit pentru a forma curînd micul grup. Acolo, cu toate dificultățile create de o primă comunicare de această natură și de lenta traducere a fiecărei intervenții, a început totul într-o forfoteală de idei și o pasiune comună de a se înhăma la treabă.

La următoarea reuniune au fost invitați principalii factori de răspundere arabi, în scopul de a completa „Grupul de la Paris", asociind trei universuri : Comunitatea europeană, Golful Arabic, Japonia. În fond, celula acelui „sat global" al lui Abdulatif Al-Hamad, care, în momentul cînd

evoca Sudul lui în fața „nordiștilor" din Europa și din Japonia, abia începea să ia cunoștință, ea toți ceilalți, de iminentele răsturnări provocate de „revoluția tehnologică". Viitorul începea să prindă contur.

Viena îl cheamă pe Marshall

Cererea presantă pentru o viziune „gen planul Marshall", prezentată de Abdulatif Al Hamad în fața nordiștilor, se află în centrul tuturor cercetărilor asupra mijloacelor necesare unei renașteri globale.

Ceea ce reprezenta America la sfîrșitul războiului în raport cu restul lumii industriale în ruină (Europa și Japonia) reprezintă astăzi universul dezvoltat în ansamblul lui în raport cu lumea a treia.

Capacitățile de producție ale Americii, în mijlocul ruinelor din jur, n-ar fi putut să se dezvolte. Europa fiind insolvabilă, America, sufocată, s-ar fi pomenit ca o insulă înconjurată din toate părțile de un ocean de penurie și mizerie.

Echipa Marshall a înțeles care era cel mai mare interes al Statelor Unite : *să-i ajute pe ceilalți să se ajute ei înșiși.*

America, răspîndind spontan condițiile de dezvoltare, ar profita ca și ceilalți și ar trage de aici cel mai mare beneficiu. Prima viziune, generoasă și clarvăzătoare, a acestei interdependențe care avea să devină legea supraviețuirii și a dezvoltării.

Astăzi o viziune analoagă, la scara planetei, se impune unui univers dezvoltat față de ansamblul popoarelor lumii. Dar condițiile de aplicare vor fi, prin forța împrejurărilor, foarte diferite, adaptate la o altă epocă, la alte economii, la alte popoare.

Planul Marshall consta într-un ajutor financiar dat unor țări care, sub dărîmăturile războiului, conțineau toate infrastructurile necesare unui nou demaraj, cu condiția de a avea mijloacele. Orașe, drumuri, uzine, mînă de lucru calificată, laboratoare, sisteme de educație, totul exista acolo, gata să-și ia zborul. Această funcție a îndeplinit-o

planul Marshall. Şi America a văzut cum ţările victime ale războiului îşi recapătă treptat forţele, se redresează, devin parteneri activi.

Din acest moment a început o eră de creştere şi de expansiune fără precedent în Occident. Ea avea să dureze treizeci de ani. Prin însuşi efectul spiralei prosperităţii, ajutorul iniţial dat de planul Marshall s-a întors însutit în Statele Unite.

Acum este vorba de altceva. Occidentul nu va mai regăsi calea spre creştere, se va asfixia, va vedea cum ordinea sa socială se dislocă, dacă nu va avea tresărirea de inteligenţă şi de voinţă necesare pentru a deschide calea spre dezvoltare ţărilor din lumea a treia, care oferă singura cale a propriei sale renaşteri. Interdependenţa şi legile sale biologice s-au extins acum la întreaga planetă. Aceasta este *noua dimensiune* a problemei.

Şi *natura* sa este nouă. Dacă un nou plan Marshall ar consta pur şi simplu într-un ajutor financiar, aceasta ar fi şi insuficient şi, în sine, steril. Lucrul de care are nevoie, în primul rînd, lumea a treia este reţeaua completă de infrastructuri ce pune bazele dezvoltării. Această sarcină este acum clarificată.

În era revoluţiei tehnologice şi a societăţii informatizate, aceste infrastructuri nu mai sînt echipamentele grele de care a avut nevoie societatea industrială, decenii de-a rîndul, ba chiar secole, pentru a-şi clădi dezvoltarea. Astăzi este vorba de reţele mai subtile, şi totodată mai puternice, pe scurt foarte diferite : cele care vor permite ţărilor lumii a treia, branşate la sisteme de informaţie şi de comunicare comune întregii planete, să-şi dezvolte ele singure potenţialul specific.

Unul din oamenii din Occident cei mai ataşaţi de această idee, care discută despre ea cu regularitate cu factorii de răspundere ai O.P.E.C.-ului, al cărui oaspete permanent şi prieten foarte sincer a devenit, este cancelarul Austriei, Bruno Kreisky.

În capitala sa, Viena, el a devenit o legătură permanentă între Europa industrială şi lumea a treia.

Cruciada dusă de el nu încetează nici la Viena, nici în altă parte. El spune şi repetă ceea ce i se pare esenţial, punctul de plecare al unei mişcări de renaştere.

La începutul iernii lui 1980, la sesiunea de la New Delhi, organizată de O.N.U., vorbind despre viitorul deceniu al dezvoltării, el a adus, în primul rînd, un omagiu — sub președinția Indirei Gandhi — memoriei lui Pandhit Nehru, pe care l-a prezentat ca pe inspiratorul eforturilor de astăzi :

„Nehru a fost unul din cei mai mari gînditori strategici ai epocii noastre. El a arătat tuturor noilor generații calea spre viitor : spre o dezvoltare mondială integrată. Admirația pe care am nutrit-o pentru el din tinerețe îmi inspiră astăzi toate gîndurile privitoare la datoria noastră comună față de această dezvoltare. Viziunea lui Nehru, și a oamenilor din acea epocă ce au fost tovarășii lui în fruntea mișcării de emancipare a lumii a treia, a devenit pentru noi un imperativ și mai presant. A venit momentul s-o transformăm în realitate concretă, fără întîrziere și fără alte negocieri. Și așa am pierdut o groază de timp și numeroase prilejuri.

Punctul de plecare al oricărui efort coerent — o voi repeta neobosit — este ca țările dezvoltate să-și asume sarcina *de a permite lumii a treia să aibă acces la rețeaua de infrastructuri moderne*, adaptată la noile condiții ale economiei și ale tehnologiei, rețea care va fi în măsură să dea fiecărei țări din lumea subdezvoltată posibilitatea să-și valorifice *propriile resurse și să-și găsească propria cale de dezvoltare*. Dacă vom ști s-o echipăm astfel, ea o va face potrivit propriei sale culturi, propriei sale creativități, propriilor sale capacități de invenție.

Totul începe cu aceste infrastructuri. Aceasta este condiția necesară, și în același timp suficientă, a progresului oricărei dezvoltări. Popoarele vor avea în felul acesta mijloacele de a transforma în creație resursa capitală de care dispun, singura de care au nevoie grație noilor tehnologii : propria lor inteligență.

Ceea ce au însemnat, pentru o altă epocă, rețelele de căi ferate, de drumuri și de canale, a căror instalare a reclamat decenii, înseamnă astăzi rețelele de telecomunicații, de informație, de informatizare, de educație, de pregătire potrivit tehnologiilor celor mai moderne. Este dreptul absolut al popoarelor care vor să se dezvolte de a dispune, fără tranziție, de aceste rețele. Este de datoria noastră și în interesul nostru ca aceste popoare să dispună de ele și să le pună în aplicare".

Kreisky este unul din cei mai buni mijlocitori ai Occidentului pe lîngă lumea a treia și Golful Arabic. Dialogul permanent, nepretențios și încrezător, pe care-l întreține și cu unii, și cu ceilalți constituite de pe acum în sine o „infrastructură imaterială" de o cu totul altă eficacitate decît mesele de conferințe și de negocieri.

Nu e vorba, nu mai e vorba de a-și împărți bogățiile (care ?), este vorba de a livra lumii a treia mijloacele necesare trecerii la faza superioară a societății informatizate pentru a o face capabilă să creeze ea însăși.

Să luăm exemplul calculului. Metamorfoza sa a constituit, așa cum am văzut, nucleul revoluției moderne a dezvoltării.

A trebuit să treacă secole pentru a se ajunge de la abac la tabla înmulțirii, la regula logaritmilor, la mașinile de calcul, apoi la primele și greoaiele calculatoare, la tranzistori și, în sfîrșit, la microprocesoare.

La capătul acestui lung lanț de invenții și de progrese s-a obținut minunatul aparat pornind de la care, printr-o stăpînire totală a calculului, s-au îmbinat într-un același proces de creație cele trei elemente fundamentale ale oricărei bogății : *informația, materia, energia.*

De ce să fie nevoite popoarele Asiei, Africii, Americii Latine să refacă, întrucîtva, acest lung traseu, să pornească iarăși de la noțiunile elementare ale erei ce se sfîrșește ? Telecomunicația, microprocesorul, îmbinarea lor în noul proces de creație trebuie să le fie puse la dispoziție, în mod liber și complet, ca pretutindeni.

Cazul educației este unul din cele mai semnificative. Informatizarea transformă datele ei. Ea trebuie să accelereze întregul proces — așa cum s-a întîmplat cu răspîndirea roadelor calculului —, mondializîndu-l. Încă din 1975, încă de la nașterea microprocesorului, olandezul Jan Tinbergen, Premiul Nobel pentru economie, autorul cărții „Restructurarea ordinii internaționale"[1], a întrezărit această consecință majoră pentru lumea a treia.

„Voin avea mijloacele de a difuza chiar educația. Revoluția tehnologică ce începe le aduce, le conține în ea. Ea va permite conceperea *unei rețele unice de educație,* cu centre comune de date, infrastructuri comune de teleco-

[1] Versiunea în limba română a apărut la Editura politică în 1978. — *Nota trad.*

municații, care, deși respectă fiecare caracter specific și fiecare cultură, vor fi bazate pe structuri comune întregului ansamblu".

Iar trei ani mai tîrziu, englezul Evans, studiind mai îndeaproape domeniile unde informatizarea avea să transforme condițiile progresului pentru țările subdezvoltate, punea și el educația în fruntea primelor mari consecințe :

„Modul în care calculatorul va putea sluji la rezolvarea problemelor lumii a treia constituie factorul însuși al ascensiunii sale. Sectoarele cele mai favorabile vor fi medicina, meteorologia, agronomia. Dar aplicarea la *educație* va fi cea mai importantă din toate.

Problemele națiunilor subdezvoltate din lumea a treia nu vor putea fi rezolvate decît dacă se va iniția un program de educație de masă, care va fi mondializat. Pînă la revoluția tehnologică nimeni nu se putea gîndi la o asemenea politică, din cauza prețului ei de cost foarte ridicat. Situația va fi cu totul alta cu o informatizare care va tinde să devină, practic vorbind, gratuită și cu o piață în progresie exponențială pentru calculatoarele cu misiune educativă. Primii pași vor fi făcuți încă de la începutul anilor '80.

Ritmul se va accelera. Noua generație din lumea subdezvoltată va fi prima care va beneficia complet de impactul învățămîntului informatizat. Sfîrșitul ignoranței nu va mai fi prea departe".

Re-inventarea viziunii Marshall pentru anii '80 înseamnă informatizarea unificată, răspunsul comunitar și creator la exigența unor universuri care ori s-au ignorat, ori s-au exploatat vreme atît de îndelungată și care nu pot să-și întemeieze prosperitatea, bunăstarea decît în condițiile prosperității, bunăstării celuilalt.

Ultimele cuceriri ale științei au apărut la momentul potrivit pentru a ne permite să răspundem apelului presant al circumstanțelor, dacă avem înțelepciunea și voința de a nu lăsa să ne scape șansa ce ne este astfel oferită.

De-a lungul întregii perioade din urmă, știința ne-a adus descoperirea hotărîtoare în relația fundamentală dintre materie, energie și informație. Această relație și stăpînirea ei reprezintă pentru revoluția tehnologică ceea ce a reprezentat ecuația lui Einstein pentru explozia nucleară.

Explozia informatică poate fi pentru economia mondială ceea ce a fost bomba atomică pentru războiul mon-

dial. O transformare fundamentală, o schimbare de univers. Este vorba de acelaşi fenomen : şi anume de a săpa mereu mai adinc pentru a ne apropia de însăşi taina vieţii.

Acest demers al spiritului spre descifrarea, apoi spre cucerirea mecanismelor celor mai intime ale procesului vital este istoria noastră. *Descoperirile sale aparţin tuturor oamenilor. Răspîndirea lor în folosul tuturor popoarelor constituie şansa de a o lua înaintea forţelor distrugerii.*

Izvorul vieţii e cel care ne-a dat, una după alta, descoperirile ce pot crea acum resurse şi bogăţii — dincolo de cele ale Naturii, ale căror limită şi secătuire ne-au fost, pe drept cuvînt, anunţate.

Societatea informatizată ne oferă mijloacele de a transforma în creaţie, în dezvoltare, potenţialul de inteligenţă, facultăţile individuale ale tuturor.

O materie inertă şi ignorată pînă în prezent, dar inepuizabilă, siliciul nisipului, devine, sub simpla privire inteligentă a omului, resursa-resurselor. Acest siliciu, care e la dispoziţia tuturor, e singura materie, singura, de care are nevoie de acum înainte noua tehnologie. Materia cea mai răspîndită în univers, împreună cu oxigenul. Este nisipul obişnuit, cel al rîurilor, al deşerturilor. Jumătate din scoarţa terestră e făcută din el. Natura nu mai contează. Creaţia aparţine spiritului.

Nu mai depinde de inteligenţa societăţilor umane ca acest proces exponenţial să fie pus în aplicare şi în mişcare. S-ar putea să ne apară ca un sfîrşit, ca un ultim dar pe care nu ne-ar mai rămîne decît să-l exploatăm. Totuşi, el nu-i decît o etapă...

Cît mai aproape de viaţă

Revoluţia tehnologică, societatea informatizată apar de pe acum ca o simplă tranziţie spre o nouă abordare a tainei vieţii şi a creaţiei înseşi. Este istoria, în plină expansiune, a ingineriei biologice şi genetice — noul nostru orizont.

Unul din specialiştii revoluţiei informatice, francezul Jacques Maisonrouge, de la IBM o anunţă, printre altele : „Ştim de pe acum că ştiinţa cea mai indicată pentru a în-

locui era electronică şi a crea noi activităţi va fi biologia. Ea va avea repercusiuni asupra unor domenii cît se poate de diferite şi esenţiale ca alimentaţia, sănătatea, energia".

Editorialistul de la un ziar ştiinţific american scrie: „Dezvoltarea cea mai promiţătoare de la inventarea tranzistorului încoace se anunţă sub forma ingineriei genetice. Aceasta, pornind de la stăpînirea mecanismelor celor mai delicate ale biologiei, ar putea prilejui deschiderea unor drumuri revoluţionare, în special spre prodigioase invenţii în domeniul sănătăţii, al alimentaţiei, al producerii de energie".

Iar raportul japonez care ne-a descris trecerea de la microprocesor la societatea informatizată transmite acelaşi mesaj *după ce vor trece mai mulţi ani de experimentare în laborator*. El menţionează mijloacele care pun la dispoziţia omului noi resurse pornind de la „munca programabilă" a organismelor vii de bază : microbi, bacterii, virusuri. Muncă ce s-a şi efectuat !

In general, pînă în prezent, noi n-am explorat şi domesticit potenţialul ştiinţei şi tehnologiei decît dintr-un singur unghi : cel al progreselor micro-electronicii.

Iată următoarea etapă abordată : exploatarea bogăţiilor pe care le ascunde informaţia transmisă prin însuşi lanţul genetic.

Această informaţie e transportată de ADN[1], un fel de „chip" genetic. Combinînd informaţiile diverselor circuite genetice, o inginerie adaptată, mai fină decît cea a tuturor ştiinţelor noastre electronice, ştie să ducă la o adevărată „muncă" de creaţie, de producţie, a cărei putere va fi, în raport cu microprocesorul, ceea ce este astăzi puterea acestuia faţă de mecanismele pe care le înlocuieşte.

Primele aplicaţii ale acestei deschideri ştiinţifice sînt deja exploatate în farmacie. Au început să fie puse la o muncă „programată", ca în electronică, celule organice în scopul de a produce alimente de tot soiul pornind de la masa vegetală. Ingineria genetică face să se dezvolte plante ce se vor adapta la condiţii tropicale, ceea ce va reda producţiei alimentare întinderi unde domneşte deşertul etc.

Această nouă inginerie permite „programarea" bacteriilor în funcţie de numeroase alte producţii. Enzimele,

[1] ADN-ul (acidul dezoxiribonucleic) constituie baza organismelor vii şi a corpului omenesc.

cum s-a bănuit de multă vreme, sînt capabile să transforme strugurele în vin sau laptele în brînză ; tot potrivit acestui proces, organizat prin „programarea genetică", bacteriile sînt folosite în laborator pentru a recrea seria de produse petrochimice de sinteză şi, în cele din urmă, înseşi hidrocarburile — energia.

În sfirşit, de la masa vegetală (biomasa) hrănită de soare se trece deja, în paralel, la exploatarea mărilor şi oceanelor — care reprezintă de 5—6 ori ansamblul volumului continentelor. Alge uriaşe sînt tratate, transformate, apoi recoltate sub formă de metan. În Japonia şi în California există ferme marine, dintre care unele ocupă zeci de mii de hectare, care furnizează cu regularitate, chiar în momentul de faţă, îngrăşăminte şi alimente.

Creativitatea ştiinţei, săpînd tot mai adînc spre tainele vieţii, urmează astfel, în răstimp de mai puţin de o generaţie, o prodigioasă traiectorie : descoperirea şi exploatarea atomului şi a energiei sale ; depistarea mecanismelor electronicii şi punerea în funcţiune a microprocesoarelor, revoluţia tehnologică, societatea informatizată ; ingineria biologică şi genetică cu un imens potenţial în domenii ce par inaccesibile : alimentaţia sintetică, agricultura făcută cu ajutorul microbilor, producerea energiei însăşi.

Explozia descoperirilor ştiinţei, capacitatea de a le exploata din ce în ce mai rapid se conjugă pentru a da resurselor aflate la dispoziţia omului în anii '80 o alură exponenţială : stăpînirea progresivă a două forme de energie şi-a şi făcut apariţia. În primul rînd, *Soarele* însuşi, de la care primim de zece mii de ori mai multă energie decît consumă întreaga omenire. Iar, mai tîrziu, *fuziunea* nucleară, adică mecanismul însuşi al producerii de energie în interiorul Soarelui.

Această înflorire explozivă oferă un asemenea contrast cu ameninţările care apasă de pretutindeni societatea mondială la începutul deceniului al optulea, încît ar fi o nebunie să ne închipuim că tranziţia se va face singură, pe cale spontană.

A trăi actuala dramă visînd la vremurile strălucite ce vor veni, a aştepta astfel instalarea viitorului ar echivala cu o iluzie sinucigaşă. Dacă alegem calea aşteptării, acest viitor nu va veni niciodată. Haosul îl va dezintegra. Dacă este adevărat că totul e posibil, inclusiv dezvoltarea neli-

mitată, tot atît de adevărat este că *viitorii doi-trei ani vor fi anii celor mai mari pericole*. Singurele care le pot înlătura sînt voința omului, clarviziunea sa în ceea ce urmează să întreprindă.

Dezechilibrele și riscurile înfruntării, fisurile sociale și primejdiile unor explozii sau răsturnări de situații, ruperea comunicării între popoare, patimile și ignoranța fac din anii aceștia o perioadă redutabilă.

Aceasta este unica sarcină, al cărei succes rămîne foarte nesigur, asupra căreia trebuie să ne concentrăm : să depășim această perioadă.

Cunoaștem realitatea concretă a speranței pentru ziua de mîine. Dar nu este încă mîine. Ultima traversare pentru a poposi pe țărmul unui nou destin depinde de inteligența noastră. Într-un cuvînt, sfidarea mondială a fost lansată. Să fie oare sfidarea imediată peste puterile omului ?

Sfîrșitul preistoriei

Ambiția acestei lucrări este de a informa opinia publică asupra cîtorva adevăruri noi, care au și schimbat orizontul, mai înainte de a pătrunde în spirit. Or, atîta timp cît nu modificăm optica oamenilor despre lumea lor și despre viitorul ei, nu ne vom fi început sarcina. Mai avem încă atîtea de făcut...

La începutul dezclantului deceniu care se încheie, președintele francez nou ales, Valéry Giscard d'Estaing, începea primul lui discurs despre situația internațională cu următoarele cuvinte :

„Lumea e nefericită. E nefericită fiindcă nu știe încotro se îndreaptă. Și fiindcă bănuiește că, dacă ar ști, ar descoperi că se îndreaptă spre catastrofă".

Cuvinte al căror ecou răsună și acum datorită încărcăturii lor de adevăr. Aceasta este rădăcina răului și ea trebuia spusă. Nu fiindcă el, sau oricine altcineva, ar fi avut, în momentul respectiv, mijloaeele sau intuiția capabile să împiedice fatalitatea. Ele nu existau. Dar era un apel, o sfidare a inteligenței ca răspuns la sfidarea împrejurărilor.

Acest rămășag asupra puterii adevărului de „a sili destinul", de a inventa o societate care, pentru toți și prin

toți, ar putea să biruie forțele răului, știm acum că era rezonabil, deoarece poate fi cîștigat.

Dar pînă în momentul de față, el n-a fost cîștigat.

Dacă lumea și oamenii au fost nefericiți de-a lungul deceniului al șaptelea, ca să fie și mai nefericiți la începutul deceniului al optulea, aceasta se datorește unei revelații care a pus stăpînire pe mințile lor și a născut în ele frica.

Era creșterii continue care durase treizeci de ani, aducînd cu sine un consum material exponențial, se apropia de sfîrșit. Natura întreagă bara deodată cu limitele ei drumul urmat cu nepăsare de societatea industrială. Aceasta e ceea ce a generat frica și a întețit vrajba.

Dacă resursele naturii erau de acum încolo numărate, se impunea de urgență un plan de împărțire, care nu putea fi decît o repartizare a penuriei. Într-un univers închis, bătălia pentru a obține un răgaz sau a smulge unele avantaje este o bătălie împotriva celorlalți. Toți împotriva tuturor. Ceea ce s-a și întîmplat.

Lumea dezvoltată, în dorința de a-și perpetua sistemul, nu și-a folosit superioritatea tehnică decît pentru a-i trage pe sfoară pe ceilalți, a devaloriza prețul energiei, a menține lumea a treia la distanță.

O.P.E.C.-ul, luînd cunoștință de slăbiciunile și limitele sale, într-un sistem monetar și industrial ale cărui mecanisme începea în mod cert să le învețe, fără a le stăpîni însă deloc, s-a hotărît să se replieze.

Strînsă de gît, lumea a treia nu mai reprezintă decît un bloc de neîncredere, o dorință de revanșă.

Astfel, amenințarea penuriei a dat naștere fricii, a semănat neîncrederea. Au fost inițiate și proliferate „negocierile". Ele au eșuat însă, unele după altele, și fiecare eșec a agravat amarnica neputință. Acțiunea întreprinsă n-a dus nici o clipă la reducerea neînțelegerilor.

Negocierile, mereu zadarnice și mereu repuse pe tapet, au devenit „continuarea războiului prin alte mijloace". În așteptarea momentului în care aveau să atragă după ele, din pricina prea nenumăratelor suferințe îndurate și a urîi, războiul pur și simplu.

Urmele și simptomele acestei moșteniri otrăvite a anilor '70 le găsim pretutindeni.

Oamenii Sudului, reprezentanții lumii a treia n-au fost niciodată atît de deziluzionați. Pentru ei, epoca ce se încheia poate fi rezumată astfel :

Marea majoritate a popoarelor lumii a treia şi-a legat speranţele de o „nouă ordine economică internaţională". Principiile şi fundamentele sale au fost limpede enunţate de mai mulţi dintre gînditorii moderni ai universului Sudului : Manuel Perez Guerrero din Venezuela, Mahbub Ul-Haq din Pakistan, Raoul Prebish din Argentina etc. Ei au fost susţinuţi de eforturile diplomatice ale altor lideri ai Sudului : Carlos Andres Perez sau Julius Nyerere. A fost o mişcare generală şi profundă.

Obiectivul lor comun : o mai mare echitate în repartizarea bogăţiilor şi a veniturilor sistemului mondial. Nu numai din considerente morale şi ideologice, ci pentru a asigura, prin însăşi eficacitatea acestui act de justiţie, şansa reală a unei noi creşteri de ansamblu.

Era o utopie ? Era rezonabil. Drept care, pe parcursul întregului deceniu, şi sub efectul şocurilor petroliere, conceptul unei noi ordini economice n-a mai fost combătut făţiş ; a fost admis ca principiu. Botezat „dialogul Nord-Sud", el a fost integrat în maşinăria birocratică a Organizaţiei Naţiunilor Unite care l-a laminat de-a lungul unui şir neîntrerupt de conferinţe şi de reuniuni : numărul lor a fost de două mii în mai puţin de zece ani !... În 1977, dialogul Nord-Sud era, în mod evident, în agonie. În 1979, ruperea lui a dus la o dezagregare generală.

Organul oficial al Fondului Monetar Internaţional îşi formula astfel diagnosticul în primul său raport din 1980 :

„Anii '70 s-au încheiat punînd în evidenţă faptul că structurile de producţie, modurile de viaţă, conceptele de creştere ar trebui transformate şi reconstruite toate în anii '80. Sistemul internaţional s-a prăbuşit". Iată unde ne aflăm acum.

Chiar în momentul acestei prăbuşiri erau întrunite baza materială şi mijloacele menite să permită construirea unei societăţi inteligente unde limitele naturii n-ar mai exista pentru om, unde politica de penurie ar ţine de o altă epocă. Este o şansă care nu trebuie scăpată.

Un alt conducător european, care a ajuns şi el în cele mai importante funcţii de răspundere în toiul furtunii, cancelarul Helmut Schmidt, a simţit, la sfîrşitul anului 1979, că natura problemei mondiale începuse să se transforme pe neobservate.

A avut atunci intuiția unei răsturnări pe punctul de a se produce, intuiție pe care a formulat-o astfel :

„Dar dacă viitorul societății noastre va avea de suferit, în cele din urmă, mai puțin din cauza penuriei de materii prime decît a lipsei universale de conștiință istorică, a incapacității națiunilor de a avea *raporturi firești de parteneri ?*"

Între Giscard d'Estaing și Helmut Schmidt s-a stabilit o comunitate de vederi și de acțiune din ce în ce mai strînsă. Între 1977 și 1980, tocmai din această parte a Europei au venit, adeseori, eforturile de apropiere și propuneri. În sfîrșit, Comunitatea europeană a știut să-și aleagă drept președinte un lider politic ce și-a afirmat de mult autoritatea și independența de gîndire, luxemburghezul Gaston Thorn. Mai înainte de a-și lua în primire funcțiile, el acționa deja în Orientul Mijlociu, la New York, pentru lumea a treia.

Important în prezent este acest cuvînt al europenilor : cuvîntul *partener*. Se poate oare concepe că, după ce n-a avut nici un sens de-a lungul deceniului al șaptelea, va putea căpăta acum unul ?

Raporturile nu pot fi decît conflictuale în cadrul unor „negocieri" care caută formule de împărțire a unei cantități fixe — ba chiar în scădere — de resurse și de bogății. Nimeni nu poate să-și asigure partea sa decît pe seama celorlalți. Drept care, în acest gen de tratative în interiorul unei lumi închise, sfîrșite, nu pot exista „parteneri". Nu există decît antagonisme.

Noțiunea de *partener* este legată de existența unui univers foarte diferit de cel al penuriei. A unui univers care să fie capabil de expansiune și de creație. Dar oare nu acesta este lucrul pe care-l pregătesc inovațiile cele mai recente, examinate și recenzate în prezenta lucrare, nu aceasta este *noua natură* a lumii care se naște astăzi ?

Tot materialul strîns de noi aici era cunoscut de numeroși experți din mai multe țări, care au știut să vorbească despre el. Dar tumultul patimilor, tergiversarea negocierilor au alterat mesajele lor. Așa că „lumea nefericită", amărîtă și bătăioasă, a trecut, pe neobservate, o graniță istorică. Ea nu-și dă încă seama că a schimbat orbita.

Trecem de la *societatea industrială*, consumatoare exponențială de resurse naturale, la *societatea informatizată*.

creatoare exponențială de bunuri materiale, care va dezvolta facultățile umane. Trecem de la războiul comercial în jurul unor piețe înguste la un sistem mondial de producție și de comunicație. Este semnul prevestitor al unei schimbări de epocă. Cum să-l negociem ?

Această întrebare — o știm bine acum — trebuie să fie pusă în alți termeni : *trebuie să-l negociem ?*

Chiar pe vremea cînd erau necesare, negocierile s-au dovedit mereu cu neputință de practicat. Astăzi, cînd ar putea fi începute, cînd e vorba de a recrea un ciclu comun de creștere și de dezvoltare opus împărțirii animate de un spirit certăreț, negocierile nu mai au obiect.

Făcînd progrese în munca noastră unde răspunsul la apelul de la Taif și la cel al împrejurărilor a apărut de la sine, am regăsit, în ceea ce constituie testamentul lui Jean Monnet, un text prevestitor de o luminoasă simplitate :

„Experiența mi-a dovedit că cei care cred că m-au înțeles trag cam aceleași consecințe ca și ceilalți în ceea ce privește comportarea lor — *atît de firești sînt pentru ei negocierile care li se pare că reprezintă un scop în sine.* Sîntem aici, am spus, *nu pentru a negocia avantaje, ci pentru a căuta avantajul nostru în avantajul comun.* Numai dacă eliminăm orice sentiment particularist vom putea găsi o soluție. În măsura în care vom ști să ne schimbăm metodele, starea de spirit a tuturor se va schimba din ce în ce mai mult. *De aceea aș cere ca cuvîntul «negocieri» să nu mai fie folosit*".

Adevăr al vremurilor noastre pentru continente așa cum a fost, pe timpul lui Monnet, pentru europeni. Schimbînd optica, recunoaștem existența celuilalt, partener indispensabil. Printr-o mișcare naturală care-i redă o șansă viitorului.

Pe scurt, marile negocieri nu erau decît o capcană. Această realitate, impunîndu-se la rîndul ei, a sfîrșit prin a ne elibera.

Occidentul nu poate să iasă din criză și să pornească spre o deplină folosire a facultăților fiecăruia decît echipînd, dezvoltînd toată lumea a treia. Acest lucru îl reclamă apelul de la Taif. Dar acesta este de asemenea, și în primul rînd, interesul ei cel mai presant. Această identitate elimină necesitatea negocierilor.

Nici răspunsul arab la nevoile Occidentului nu mai are de ce să fie negociat : el trebuie să vină de la sine. Golful

Arabic, proclamindu-şi sprijinul fără rezerve pentru dezvoltarea integrată a lumii a treia, îşi precizează, dacă e sincer, orientarea investiţiilor : *să consacre informatizării mondiale mijloacele financiare considerabile pe care aceasta le reclamă*. În modul acesta va transforma, după cum şi-a exprimat el însuşi ambiţia, „veniturile petrolului în dezvoltare". Ce-ar mai putea adăuga formalismul unor negocieri la această convergenţă de interese ?

În sfîrşit, *lumea a treia* nu are, nici ea, nimic de negociat.

Ea cere să fie echipată pentru a trăi şi pentru a crea. Ştim acum că acolo se află „noua frontieră" indispensabilă expansiunii generale.

Ceea ce i se cere lumii a treia este să utilizeze cît mai eficace cu putinţă infrastructurile pe care le va împărţi cu toţi, pentru a se îmbogăţi cît mai mult şi a deveni imensa piaţă pe care numai ea o poate reprezenta pentru restul lumii ca şi pentru fiecare din ţările ce o alcătuiesc.

Firește, trebuie făcut efortul de a se apuca de treabă. Dar dacă lumea a treia primeşte în fine capacităţile necesare, nimeni n-o va putea împiedica, după cum nimeni n-o va putea forţa : lucrul acesta nu va depinde decît de ea. Nu e nimic de negociat.

Să i se permită noii dinamici să demareze, să se desfăşoare — aici nu e vorba de o negociere, e vorba de altceva : o recunoaştere comună, paralelă, de către diferiţi parteneri, a aceloraşi evidenţe noi.

Recunoaşterea este cuvîntul-cheie. Recunoaşterea economiei noi, a societăţii inteligenţei, a viitorului comun pentru toţi. Şi totodată, recunoaşterea unora de către ceilalţi drept parteneri într-o mişcare de ansamblu.

Această recunoaştere nu este nici ea negociabilă. Ori va exista, ori nu. Evidenţa nu se negociază. N-are decît să vadă, să reflecteze, să se decidă fiecare. Devenind conştienţi, şi numai aşa, ne putem făuri şansa.

De aceea nu trebuie să negociem. Ce concluzie trebuie să tragem acum ?

Să pretindem, la capătul acestui traseu făcut în comun, să desprindem o lecţie, să formulăm un mesaj, să dictăm o linie de conduită — cu ce drept ?

Aceasta este tot o rămăşiţă a unui trecut pe cale de dispariţie şi pe care trebuie să-l lăsăm în urma noastră. Doctrinele, dogmele, concluziile încremenesc timpul, gîndirea şi viaţa.

Să renunţăm cu sufletul împăcat să negociem, să evităm cu grijă să tragem concluzii, să rămînem receptivi la nevoile noastre şi ale celorlalţi, să nu lăsăm să ne scape şansa, să simţim că ea reprezintă viitorul, este de ajuns pentru a da o temelie speranţei noastre.

Mai puternică decît moştenirile antagoniste, mai profundă decît ultimele tîrguieli, mai fecundă decît tradiţiile şi ierarhiile, această Speranţă care izvorăşte din vremurile străvechi şi din geniul profeţilor însufleţeşte tineretul lumii, dindu-i un sentiment de forţă şi bucurie.

Prevestitorul conştient al acestei societăţi post-industriale, Jean Jaurès, scria la sfîrşitul secolului trecut :

„Sîntem încă în preistorie. Istoria omenirii nu va începe cu adevărat decît atunci cînd omul, scăpînd de tirania forţelor oarbe, va guverna prin raţiunea şi prin voinţa sa producţia...

Atunci viaţa va ţîşni, arzătoare şi liberă, iar omenirea *îşi va însuşi universul prin ştiinţă, acţiune şi vis.*

În ziua în care, între toate formele activităţii umane, între toate funcţiile, va exista o liberă trecere, o liberă şi neîncetată circulaţie, aptitudinile schimbătoare şi nesigure ale omului nu vor mai fi fixate şi imobilizate încă din primul ceas de funcţia pe care şi-a ales-o la început ; activităţile vor fi tot timpul disponibile, şi chiar puseurile tîrzii de sevă ar putea să deschidă noi canale şi să ducă la o înflorire neprevăzută".

Viziune optimistă, viziune lucidă. O vibraţie — şi parcă un prim semn al împlinirii ei — o găsesc într-un simplu reportaj publicat de corespondenta ziarului „Le Monde" pe ţărmul american al Pacificului. Această incursiune îndepărtată a lui Sylvie Crossman ne emoţionează, ne face să visăm. Să privim, împreună cu ea, nişte copii ca toţi copiii, aflaţi în vacanţă :

„La 150 de km nord de Los Angeles, imediat după Santa Barbara, trebuie s-o iei la dreapta, pe «Paradise Road», şi să te angajezi pe un drum desfundat care duce spre o

nesfîrșită vale aurie : acest nume anunță activitățile unei colonii de vacanță. Lîngă portic a fost înfiptă o pancartă galbenă, de culoarea canarului : *Computer Camp*.

În căsuța unde se instruiesc, mănîncă și dorm cei găzduiți acolo, copilul cu nutrișoara pătată de pistrui dă de o parte claviatura calculatorului său «Apple-II». Zîmbește, lăsînd astfel să i se vadă aparatul care-i îndreaptă dințișorii : «Pot să spun ceva ? Mă folosesc de calculatorul de acasă ca să-i sperii pe prietenii părinților mei. Îi atrag în camera mea, bat din răsputeri pe claviatură și fac să apară pe ecran figuri în trei dimensiuni... Sînt îngroziți !»

Zîmbește cu gura pînă la urechi. Și-a pus din nou cascheta de base-ball. Se scuză. Pînă la prînz trebuie să pună la punct un joc electronic, cu planete necunoscute, farfurii zburătoare și invadatori. Are doisprezece ani. «În aprilie 1981 împlinesc treisprezece», precizează el...

Dintr-un alt colț al sălii de mese răzbate un cîntec metalic, a cărui melodie e cunoscută : *Song Sung Blue*, de Neil Diamond. John, un băiețel blonduț de unsprezece ani, pasionat de muzică, și-a programat mini-calculatorul «Texas Instruments 99/4» în așa fel încît să-i reproducă melodia preferată. Cîntecul se termină. John nu-și mai încape în piele de bucurie. Nici o notă falsă. Volumul și ritmul au fost respectate. Se umflă în pene. «A fost complicat, dar, dacă stau să mă gîndesc bine, nu mi-a luat mai mult de trei ore.»

«Doamnă, David mi-a șterpelit calculatorul !» Vocea asta smiorcăită ușurează. Necaz mare, cum au copiii la școală. Există unsprezece calculatoare pentru doisprezece copii. Georges continuă : «Nu-i drept. Tocmai terminasem de învățat «Pascal» și Michele îmi promisese c-o să-mi arate ce se poate face cu «Fortran»...» Acești tineri ucenici — acești copii ai viitorului — vorbesc «basic», limba elementară pentru a se înțelege cu calculatorul, dar și «Pascal», cod lingvistic mai complex.

Trei ore de curs obligatoriu pe zi. O oră de piscină în fiecare după-amiază. Și karate. Și jocuri de echipă. Ședințe de meditație în cursul cărora unul din monitori, specialist în științe psihologice, îi învață să-și dezvolte intuiția, sensibilitatea. Restul timpului sînt liberi să facă ce vor.

Cei trei monitori de la Computer Camp știu întotdeauna unde să-i găsească : în fața calculatoarelor. Se distrează

la nebunie: repetă exercițiile de dimineață, ridică de pe claviatură capota, pipăie micro-plăcuțele de siliciu, debranșează sau rebranșează firele circuitului electronic, adaugă sau scot o memorie din măruntaiele mașinii lor pentru a-i perfecționa capacitățile. La plecare, cînd își fac bagajele după două săptămîni de ședere, calculatorul nu mai are taine pentru ei.

În prima săptămînă, noii veniți învață basic-ul și mecanismul de funcționare a aparatului. Autodidacții sau elevii deja inițiați își perfecționează cunoștințele. În a doua săptămînă, fiecare începe să-și traducă în limbaj electronic pasiunea: jocul, muzica, desenul, problemele de știință, de anticipație, matematica, redactatul.

Calculatorul este o unealtă, așa cum a fost cartea, după Gutenberg. Ca și cartea, e o trambulină pentru creatori. În fața revoluției electronice nu există decît o alternativă, după Denison Bollay: ori înveți să controlezi tehnologia, ori te lași controlat de ea. Pentru a forma copii sănătoși la trup ca și la minte, el și-a instalat calculatoarele sub frunzișul a 120 de hectare de pădure, în timpul vacanțelor.

Cînd îi vezi mai des pe cei găzduiți la Computer Camp, îți dai seama că sînt, într-adevăr, mai musculoși, mai afectuoși și mai sociabili. Nu trece mult, și masca de copii îngîmfați le cade de pe față. Cînd îi întrebi ceva, îți fac loc alături de ei, îți iau degetul și-l dirijează pe claviatură, îți găsesc scuze dacă te-ai înșelat cumva. În piscină se stropesc și zbiară cît îi țin puterile, ca toți copiii din lume, apoi se întorc de grabă la calculator — să construiască duioșiile unui nou ev pentru părinții lor, cînd se întorc acasă.

Acești copii, de zece pînă la cincisprezece ani, vin la Santa Barbara din toate cele patru colțuri ale Americii. Dar și de la Tokio și din Provence. Părinții din Golful Arabic au anunțat că în vara viitoare își vor trimite și ei copiii.

Gregory, singurul băiețel genial, este dolofan ca un nou născut. A reușit să decodifice un program conceput de tehnicieni și apărat de inventatorii lui împotriva unei eventuale reproduceri. Apoi Gregory l-a reconstituit. În momentul de față lucrează la punerea la punct a unui joc electronic pe care d-l Bollay speră să-l poată breveta în curînd.

Dascălul îl arată pe Greg cu degetul : «Bucățelele astea de om sînt conducătorii noștri de mîine. Avem tot interesul să-i socotim printre cei buni. E mai sigur pentru viitor...»"

Dincolo de vrajba, de patimile, de durerile de astăzi — cine ar refuza să creadă, cine ar renunța să spere că putem să ieșim din preistorie ?

Paris, octombrie 1980

ANEXA

Grupul de la Paris

(crearea, activitatea, misiunea sa)

Grupul de la Paris

Grupul de la Paris, ale cărui idei și acțiune constituie substratul acestei lucrări, a fost creat de oameni proveniți din trei universuri : Europa, Japonia, Golful Arabic. El s-a născut în urma unei constatări, a unei hotărîri.

— Scena mondială este dominată de treizeci de ani de antagonismul Est-Vest, care a rechiziționat energiile și a sterilizat imaginațiile creatoare. Încordările și amenințările rezultate de aici demonstrează cît de grave pot fi consecințele.

— Cursa înarmărilor a zădărnicit orice încercare de răspuns la dezechilibrul dintre Nord și Sud, această schismă fiind, în primul rînd, ceea ce generează criza generală.

— Era „sfidării americane", a supremației unei singure țări în domeniile economic și științific, este depășită. Au apărut noi poli : Comunitatea europeană, Japonia și Asia de sud-est, Golful Arabic. *Lumea este multipolară.*

Aceasta este constatarea.

O asemenea multilume va rămîne oare o lume fărîmițată, violentă și neputincioasă ?

Sau va reuși să-și conjuge capacitățile prin inteligență ?

Să găsească prin ce căi poate fi dobîndită o nouă dinamică a dezvoltării — iată sarcina pe care membrii Grupului de la Paris s-au hotărît să și-o asume.

Crearea Grupului a fost hotărîtă în cursul verii anului 1979, din inițiativa autorului acestei lucrări, împreună cu ministrul și profesorul german Karl Schiller și avocatul în probleme internaționale Samuel Pisar, apostolul „armelor păcii".

În toamna anului 1979, analiza făcută multilunii era discutată, la Zürich, cu japonezii. După aceea, ea a fost aprofundată în noiembrie și decembrie în Japonia, cu cîțiva dintre principalii oameni cu funcții de răspundere in domeniul economic și științific ai țării, grupați îndeosebi în jurul lui Toshiwo Doko și Saburo Okhita.

În timpul iernii lui 1980, la New Delhi, apoi în primăvară, la Alger, Grupul a examinat problemele dezvoltării cu factorii de răspundere din aceste țări. A fost asistat de Eric Laurent, specialist în reuniunile privind lumea a treia.

În Kuweit, apoi la Riad, el a studiat împreună cu liderii arabi, pe care îi vedem în acțiune în cuprinsul acestei cărți, condițiile de folosire a petrolului ca pîrghie a dezvoltării. J. P. Smith, specialist american în problemele Orientului Mijlociu, a colaborat cu el cu regularitate.

La Washington, convorbirile cu Robert McNamara și echipa sa, ca și cu senatorii Proxmire și McGovern ; apoi cercetările tînărului John A. Phillips (student la Princeton, care a reinventat bomba A) în legătură cu descentralizarea, energia și informatica au completat faza pregătitoare a lucrărilor.

În martie 1980, una din ședințele plenare ale Grupului, care a avut loc la Paris, a permis o primă sinteză. Fiecare parte a lumii resimte în primul rînd propriile frustrări și propria izolare. Niciodată n-a fost mai urgentă necesitatea de a găsi un limbaj comun, care să depășească certurile, clișeele și dogmele — iată lucrul pe care l-a formulat Samuel Pisar.

Împărtășind această analiză, profesorul Giersch, președintele Institutului mondial de economie din Kiel, și Abdulatif Al Hamad, directorul general al lui Kuweit Fund, au pus întrebarea : ce-i de făcut ? Prima falie ce trebuia astupată era cea a neînțelegerii. Să privim împreună, să recunoaștem împreună.

Complexitatea — incontestabilă — a problemelor nu trebuie, în nici un caz, să servească drept pretext pentru

escamotarea lor. Fiecare bărbat, fiecare femeie poate să le înţeleagă. Şi soluţiile nu vor fi posibile decît dacă fiecare, acolo unde se găseşte, este perfect conştient de ele şi în cunoştinţă de cauză. Este rămăşagul pe care îl fac împreună oamenii Grupului. Răspunzînd interpelării formulate astfel de Françoise Giroud : *Guvernanţii de mîine vor trebui deci să inventeze. Şi mai ales, mai ales, să permită să se inventeze.*

Acest rămăşag asupra încrederii a dus, de asemenea, în ceea ce priveşte dirijarea acţiunii, la realizarea prezentei lucrări. Publicată astăzi în cincisprezece limbi, ea oferă o bază comună pentru diferitele cercetări ulterioare. Michelle Gaillard, responsabila antenei Grupului la Paris, a asigurat desfăşurarea lucrărilor.

În vara anului 1980, membrii Grupului, întruniţi în Golful Arabic, au definit împreună principiile care le vor călăuzi în continuare acţiunea, consacrată în întregime dezvoltării simultane, integrate a diferitelor părţi ale lumii.

Grupul de la Paris, mai presus de crize, de patimi politice, de conflicte regionale, îşi continuă, cu personalităţi competente, munca de organizare de proiecte, de schimburi, de cercetări, pentru a contribui la deschiderea frontierelor şi a spiritelor.

Postfață

Între cărțile de succes ale anilor din urmă, *Sfidarea mondială* ocupă un loc aparte, cel puțin din două motive. Întîi, pentru că abordează probleme arzătoare ale zilelor noastre și caută răspunsul la o întrebare crucială : încotro se îndreaptă omenirea ? Al doilea, pentru că, încercînd o analiză lucidă a stărilor de lucruri — cel mai adesea dramatice —, nu ascunde cauzele ori consecințele lor, la fel de dramatice.

Desigur, mai ales pentru cititorul avizat, lectura cărții duce la concluzia că anumite puncte de vedere nu sînt noi, că unele soluții nu sînt originale, că unele judecăți nu sînt întrutotul argumentate, iar unele argumente sînt unilaterale, ori „înfeudate" unor prejudecăți. Dar prin examinarea lucidă a unor fenomene, prin pledoaria pentru depășirea stărilor de imobilism, lucrarea denunță stări anacronice în practica relațiilor economice internaționale, invită la reflecții, pune întrebări și, mai ales, solicită răspunsuri, acțiuni practice în direcția edificării unei noi ordini economice mondiale, ca premisă a cooperării fructuoase, echitabile între popoare, în avantajul reciproc al tuturora.

Din carte rezultă limpede că problemele privind criza energetică și de materii prime, cele ale politicii financiare ocupă un loc central în dezbaterile de idei contemporane, trecînd pragul simplelor enunțuri teoretice sau al deziderateloor abstracte, devenind téme de confruntări politico-ideologice, de tratative și convorbiri multilaterale, oficiale și neoficiale.

Sintetizînd analizele „Grupului de la Paris", J.-J. Servan-Schreiber invită la noi cercetări și analize consacrate

„dezvoltării simultane, integrate a diverselor părți ale lumii", considerînd că este de o stringentă actualitate ca „dincolo de crize, de pasiuni politice, de conflicte regionale", confruntările constructive de păreri să continue. În concepția autorului — cu toate dificultățile inerente unei lumi care s-a schimbat și se schimbă vertiginos, fiind dominată de antagonisme, tensiuni și amenințări, cu consecințe greu de evaluat — dacă se acționează rațional există premise pentru a da un nou impuls dezvoltării omenirii.

Din această perspectivă este edificatoare concluzia potrivit căreia „cheia" viitorului o reprezintă recunoașterea necesității unei noi ordini în sfera relațiilor economice internaționale. Abordarea globală a problemelor este unul din imperativele momentului istoric dat fiind că principalii factori ai dezvoltării — materiile primé, energia, comerțul internațional, relațiile valutar-financiare — se intercondiționează reciproc. Înlocuirea vechilor relații, inechitabile, de îmbogățire a unor state pe seama altora, cu relații noi, echitabile și democratice reprezintă în fapt unica alternativă a dezvoltării simultane, integrate a diverselor zone ale lumii. Este vorba, mai ales de zonele sau țările *rămase*, mai exact spus *lăsate*, în urmă, de căutarea drumului către o reformă completă a sistemului economic și monetar care a impus vechea ordine ce nu mai este acceptabilă.

Considerînd că era „sfidării americane" a trecut și că lumea a devenit multipolară, autorul întreprinde o amplă și documentată incursiune în evoluția țărilor în curs de dezvoltare, descriind sau sugerînd starea de mizerie absolută, rezultată din reducerea drastică a capacităților de dezvoltare și sporirea datoriilor externe pînă la incapacitate totală de plată.

După părerea lui J.-J.Servan-Schreiber, unele încercări ale țărilor dezvoltate de a lega un dialog fructuos cu „lumea a treia" — Conferința de la Paris din 1977, prima tentativă a dialogului Nord-Sud, raportul Brandt (publicat în martie 1980 sub titlul NORD-SUD : *Un program pentru supraviețuire)*, unele fapte evidente și ireversibile cum sînt prăbușirea pilonilor sistemului monetar de la Breton Woods, ruptura legăturii dolar-aur, erupția „eurodolarilor" și „petrodolarilor", începutul trecerii, în America, la industria microelectronicii, criza materiilor prime și mai ales a petrolu-

lui — au adus pe agenda tratativelor termenii unei concepţ globale şi echitabile asupra relaţiilor dintre bogaţi şi săraci ca şi ai unei strategii adecvate asupra raporturilor economice internaţionale. Coroborată cu creşterea vertiginoasă a preţului petrolului şi altor materii prime, „foamea" de energie a dat naştere la adînci dezechilibre, la stări conflictuale.

Goana după profituri a marilor deţinători de capitaluri care pun piedici după piedici tentativelor raţionale de a se răspunde problemelor acute, cerinţelor privind stimularea unei noi dinamici a dezvoltării, creşterea exorbitantă a dobinzilor pentru credite duc la eforturi disperate şi dispersate ale ţărilor lumii a treia. Consecinţele agravante ale crizei energetice şi financiare au diminuat tot mai mult şansele de a se ajunge la soluţionarea coerentă a intereselor ţărilor în curs de dezvoltare şi celor dezvoltate.

Unul din mesajele cărţii il constituie avertismentul că astăzi tocmai asemenea contradicţii devin din ce în ce mai puternice, de o gravitate deosebită, decalajele imense dintre ţările bogate şi cele sărace purtînd în germene stări conflictuale de o intensitate explozivă ce depăşeşte alte relaţii contradictorii ale epocii, cum ar fi cele dintre blocuri militare, dintre Est şi Vest, dintre grupuri de ţări dezvoltate etc. În spiritul acestui mesaj, de fapt al strigătului de alarmă pe care îl conţine *Sfidarea mondială*, ar putea fi evocată întîlnirea din 1981 de la Cancun (Mexic) a reprezentanţilor ţărilor dezvoltate şi celor în curs de dezvoltare, întîlnire care a fost nevoită să recunoască, prin declaraţia finală, că şi în viitor relaţiile „Nord-Sud" vor reprezenta una dintre cele mai acute probleme, care solicită o atenţie prioritară, „dobîndind o importanţă echivalentă cu menţinerea păcii de care este strict legată". O astfel de optică, avertisment străbate ca un laitmotiv paginile cărţii.

Consecinţele diferitelor improvizaţii şi reuniuni diplomatice de faţadă nu încetează să degradeze profund — după opinia lui J.-J. Servan-Schreiber — ţesătura socială a ţărilor industriale, care, pentru prima dată după 1930, îşi manifestă neputinţa faţă de fenomene acute cum ar fi criza economică multiplă, şomajul, inflaţia, neliniştea tinerilor, a unor categorii largi de oameni în faţa zilei de mîine, fără a mai vorbi de ameninţarea unui război ale cărui urmări ar fi greu de imaginat.

Desigur, relația tot mai strînsă dintre sursele de energie și strategiile dezvoltării oferă un loc aparte țărilor producătoare și exportatoare de petrol. Dealtfel, diferite documente ale O.P.E.C. pornesc de la premisa că în privința extracției, vînzării și consumului „aurului negru" reglementările cu Occidentul devin tot mai presante, cu atît mai mult cu cît unele avertismente din trecut asupra secătuirii rezervelor (rapoartele Paley și Hubbert) n-au fost luate în seamă, fiind apreciate superficial drept fanteziste sau apocaliptice, deși ele conțineau un adevăr astăzi evident.

Împotriva curentelor care pînă nu de mult „șlefuiau o politică de așteptare și de pasivitate", de împingere a Occidentului „pînă la limita extremă a iluziilor posibile", J.-J. Servan-Schreiber invocă și expune clarviziunea altor spirite, care, chiar fiind mai puțin ascultate, „au avut luciditatea și curajul de a arăta drumul de urmat". În acest context se reamintesc dezbaterile Clubului de la Roma, se subliniază raționalitatea judecății potrivit căreia resursele naturale ale planetei nu sînt inepuizabile.

Reconsiderarea politicii energetice, revederea drastică a opțiunilor privind investițiile fac necesare noi eforturi economice și sociale, ceea ce va duce în cele din urmă, cum se exprimă autorul, „la o altă politică și în fapt la o altă societate". În această perspectivă, modernizarea echipamentelor tehnologice înseamnă înlocuirea forței fizice a omului de către mașini, ceea ce generează schimbarea naturii metodelor de producție și a muncii, schimbare revoluționară și fecundă dacă va fi pusă, desigur, în slujba omului. O asemenea problemă este însă, din păcate, eludată de către autor, care nu discută în nici un fel natura relațiilor sociale, scopul producției materiale.

Examinînd în mod realist situația economică și perspectivele țărilor în curs de dezvoltare, cartea se ocupă de diversitatea condițiilor lor interne pe fondul „numitorului comun" al sărăciei, reflectare a unei stări contradictorii, a disparităților generate direct de imperialism. Dezbaterile Grupului de la Paris aduc astfel în centrul atenției necesitatea unei analize lipsite de prejudecăți a zonelor slab dezvoltate ale omenirii, zone nu atît „defavorizate de soartă", cum au încercat unii teoreticieni să scuze explo-

tarea, cît folosite „în mod egoist" de țările „industrializării prospere" pe seama altora.

Cartea demonstrează concludent că cea mai mare parte a țărilor „lumii a treia", fiind pentru multă vreme sursă de materii prime, a devenit mult timp în istorie sursă de venituri pentru țările dezvoltate. Astăzi, însă, popoarele s-au trezit la realitate, solicitînd un tratament echitabil, repararea marilor pierderi pricinuite de acapararea bogățiilor lor. Accentul critic al cărții nu are în nici un caz o adresabilitate greșită, dezvăluind „tendințele rapace ale celor bogați", sesizînd și explicînd, uneori pînă în amănunt, cauzele marilor decalaje, atrăgînd atenția că Occidentul nu a apreciat la justa valoare apelurile repetate ale țărilor din Sud de vreme ce le-a considerat cînd irealiste, cînd periculoase și, în orice caz, demne doar de ignorat. Or, pentru miliarde de oameni, asemenea apeluri au avut și au o semnificație vitală, autorul relevînd că „universul industrializat" s-a dezvoltat exploatînd sistematic resursele altora, ceea ce a generat adînci tulburări și crize. Una din fațetele acestei stări de lucruri constă în situația țărilor dezvoltate de a exporta mereu mai mult, pe piețe deja saturate, pentru a plăti nu numai petrolul, dar și materiile prime indispensabile industriilor lor. În asemenea condiții, schimburile între țările industriale nu mai pot susține propria lor expansiune, iar prețurile tehnologiei au început să crească în ritmurile inflației financiare, în timp ce țările lumii a treia trebuie să plătească în continuare cu cantități tot mai mari de materii prime — dacă mai au — tehnologia unei viitoare economii naționale prospere. Între deziderat și realitate plutește, astfel, prin paginile cărții, avertismentul că disperarea „lumii spoliate" ar putea genera un haos mondial, ceea ce pune cu acuitate problema trecerii de la promisiuni la fapte pe terenul cooperării echitabile.

Linia progresului specific secolului al XX-lea trece prin transformarea radicală a condițiilor de luptă ale popoarelor pentru a stăpîni mediul ambiant și a multiplica resursele pe care să fie ele însele stăpîne. Dacă, în spiritul demonstrației autorului, s-a ajuns în stadiul cînd trebuie inventat un alt ciclu al dezvoltării — dezvoltare care „trece prin lumea a treia și nu mai poate avea loc fără ea" —, este evident că o mișcare venind din adîncurile acestei lumi

dar și ale întregii omeniri în ansamblu, pledează pentru instituirea noii ordini economice internaționale.

Este evident că atît în procesul elaborării strategiilor de optimizare a structurilor economice naționale, cît și în cel de elaborare a strategiilor de armonizare zonală, și mai ales de concepere a noii ordini economice mondiale ca un corolar al interdependenței specifice epocii, apare ca vital necesară participarea cu drepturi egale și depline a tuturor statelor, care să-și exercite liber prerogativele suveranității și independenței naționale. Instaurarea reală a acestei ordini, caracterul său profund revoluționar fac necesară realizarea unei diviziimi internaționale a muncii mai echitabile și raționale, bazată pe cooperarea și colaborarea reciproc avantajoasă a tuturor statelor. Se înțelege că înfăptuirea coerenței de interese a tuturor devine posibilă dacă se ține seama de structurile economiilor naționale, dacă se respectă răspunderea și autonomia fiecărui stat în privința orientării judicioase și raționale a propriei economii.

Sesizînd cu acuitate asemenea tendință obiectivă, Jean-Jacques Servan-Schreiber împărtășește ideea că atunci „Cînd Occidentul vorbește de interdependență sînt știute modul în care o practică, bazele pe care o stabilește cînd rămîne stăpîn pe joc. Numeroși reprezentanți ai lumii a treia și-au pierdut astfel încrederea în instaurarea unei noi ordini economice și pledează pentru o politică de autonomie colectivă... O mișcare venind din străfundurile lumii a treia îndeamnă spre dezvoltarea dialogului Nord-Sud, înscriindu-se în această strategie a «autonomiei colective» unde domină ideea de «a te bizui pe propriile forțe»" (p. 174).

Cel mai adesea realistă, convingătoare prin exemplele concrete cu care operează, concepția generală a cărții este totuși tributară ideii că totul sau aproape totul ar depinde de „bunăvoința" celor puternici și bogați, scăpîndu-se din vedere că, în fapt, lichidarea subdezvoltării reprezintă rezultatul unui proces complex în care se îmbină eforturile proprii ale fiecărui popor cu restructurarea relațiilor economice internaționale care să potențeze aceste eforturi.

Concepția și experiența României socialiste, pornind de la analizarea raportului dialectic dintre factorii interni și externi ai dezvoltării, relevă că tocmai factorii interni joacă un rol hotărîtor în lichidarea subdezvoltării. „Fără îndo-

ială — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — progresul economic și social rapid al fiecărui popor, lichidarea rămînerii în urmă față de statele dezvoltate constituie în primul rînd sarcina țărilor subdezvoltate înseși. Aceasta presupune intensificarea eforturilor proprii pentru valorificarea la maximum a mijloacelor și resurselor proprii, unirea tuturor forțelor pentru dezvoltarea bazei tehnico-materiale a societății, pentru crearea unei industrii moderne și dezvoltarea armonioasă, în ritm înalt a întregii economii. Dar, alături de intensificarea eforturilor proprii, un rol de cea mai mare însemnătate pentru accelerarea progresului țărilor subdezvoltate și în curs de dezvoltare are lărgirea colaborării internaționale, bazate pe echitate și avantaj reciproc, pe sprijin multilateral..." [1].

Nu încape îndoială că deziderатul edificării unei noi ordini economice internaționale reprezintă sinteza cerințelor de progres ale societății contemporane, profundele transformări revoluționare, naționale și sociale din ultimele decenii, marile cuceriri ale științei și tehnicii, creșterea uriașă a influenței ideilor socialismului, independenței naționale, libertății și democrației punînd cu acuitate la ordinea zilei înlăturarea din viața internațională a sistemului de relații creat de orînduirile exploatatoare. Procesul de eliberare națională, care a schimbat fața lumii și care își are continuarea logică, dialectică, inexorabilă în eliberarea socială, a adus la ordinea zilei cerința transformării radicale a relațiilor internaționale astfel încît să asigure cadrul necesar progresului economic și social al fiecărui popor.

Manifestîndu-și voința fermă pentru o nouă ordine internațională, România socialistă a militat și militează pentru o largă recunoaștere internațională a necesității instaurării acestei noi ordini, pentru sfărîmarea vechilor cătușe care pun în pericol însăși civilizația umană și făurirea unei lumi a dreptății sociale și naționale, atît în cadrul fiecărui stat, cît și pe plan mondial. În acest context, „România consideră că țările mici și mijlocii — țările lumii a treia, în general, deci și România — pot și trebuie să acționeze cu mai multă hotărîre în promovarea unei politici independente, să contribuie la soluționarea problemelor com-

[1] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, București, Editura politică, 1977, p. 164.

plexe internaționale într-un spirit nou, pornind de la principiile deplinei egalități în drepturi, ale respectului independenței și suveranității naționale, ale neamestecului în treburile interne, ale colaborării reciproc avantajoase, care să excludă vechile relații de dependență și inegalitate, precum și să ducă la renunțarea la politica de forță și amenințare cu forța" [2].

Este un deziderat major al epocii noastre de a se căuta metodic, de fiecare dată, cu forțe unite, calea către un nou avînt al lumii, spre a se depăși mai eficient starea de neputință și defetism, de subdezvoltare. Pe planul edificării noii ordini economice mondiale are o însemnătate capitală înțelegerea profunzimii și semnificației acelei singure alternative posibile : „a se ajunge la dezvoltarea generală sau a pieri împreună" — cum scrie J.-J. Servan-Schreiber. În acest sens, Grupul de la Paris consideră că se cer depuse noi eforturi pentru a se depăși contradicțiile, rivalitățile economice, politice sau militare.

Autorul emite ipoteza că din recunoașterea lucidă a realităților concrete se poate naște speranța pentru mîine, pentru un nou destin al omenirii, eliberat de amenințările unui viitor incert, de consecințele nefaste ale creșterii economice dezordonate, care a antrenat un consum material exponențial, ajuns practic la capăt.

Constatarea la care ajunge cititorul *Sfidării mondiale* este că lumea capitalistă, dorind să perpetueze sistemul său rapace, n-a folosit superioritatea sa tehnică decît pentru a încălca interesele altora, a devaloriza prețul energiei, a menține la distanță lumea subdezvoltată. Astfel, din amenințarea penuriei s-a născut teama ce răspîndește neîncrederea. Pe acest fond s-au convocat și multiplicat negocieri, tratative eșuate în lanț, fapt ce a agravat amărăciunea neputinței și a sporit neînțelegerile J.-J. Servan-Schreiber este de părere că asemenea negocieri au devenit „continuarea războiului cu alte mijloace", ceea ce nu este departe de a duce, „prin excesul suferințelor și al urii, la război pur și simplu". Dar revoluția tehnologică de astăzi nu este numai prelungirea diferitelor etape ale progresului tehnic, ea reflectă transformarea condițiilor de viață și de muncă ale oamenilor pentru a stăpîni mediul am-

[2] Nicolae Ceaușescu. Interviu acordat revistei americane „Newsweek", Scînteia, 3 martie 1982.

biant și a-și multiplica resursele, aflîndu-se în fața unei iminente schimbări radicale.

Pornind de la concluzia potrivit căreia vechiul sistem economic internațional se prăbușește, *Sfidarea mondială* acreditează ideea optimistă că chiar momentul acestei prăbușiri permite construirea unei societăți inteligente, în care limitele naturii nu vor mai viza omul ; aceasta este șansa trecerii „ de la societatea industrială, consumatoare exponențială de resurse naturale, la societatea informatizată, creatoare exponențială de bunuri materiale".

Faptul că marea majoritate a popoarelor țărilor rămase în urmă s-au raliat speranței unei noi ordini economice internaționale confirmă rațiunea principiilor și obiectivelor acestui concept pentru înfăptuirea căruia România — ea însăși țară socialistă în curs de dezvoltare — depune eforturi constructive.

ION MITRAN

Cuprins

Prefață de SILVIU BRUCAN 5

PARTEA ÎNTÎI

Ora H

Într-o seară la Taif 11
Furtuna se dezlănțuie 18
Surpriză în Libia 29
Jurămîntul de la Alger 34
Tehnologie sau nimic 43
Miracolul negru 50
Scrisoare către O.P.E.C. 62
Combinația lui Feisal 71
Jocul lui Kissinger 85
Iluzia industrială 91
Frămîntări în Golf 98

PARTEA A DOUA

Poporul pămîntului

Cuprul lui Kaunda 114
Oamenii de la Bandung 117
Testamentul lui Fanon 126
Un raport secret la Bonn 136

Întîlnirea de la Brioni 139
Complot la Paris 144
India este pedepsită 150
Strigătul lui McNamara 152
Cometa braziliană 157
Zairul cu orice preț 161
Gloria armelor 165
Discursul Nordului 172

PARTEA A TREIA

O resursă nelimitată

Trimisul lui Doko la Paris 175
Cu toată viteza spre crearea de locuri de muncă . . . 179
Codul purpuriu 186
Duel în Pacific 192
Capriciile soartei 198
Explozia creatoare 205
De la zero spre infinit 211
Harvard vrea să înțeleagă 217
Curajul unui viking 222
Risul lui Honda 227
Cei 47 000 de roboți 238
David și Goliat 244
Calculul domesticit 252
Trecerea la microprocesor 259
Fără să citești, fără să scrii 266
Revoluția socială 273
Ca electricitatea, ca aerul 280
Calculatoarele și oamenii 291
Viitoarele motive de neliniște 296

PARTEA A PATRA

Șansa nu trebuie scăpată

Indira se întreabă 303
Un sindist la treabă 318

Viena îl cheamă pe Marshall 329
Cît mai aproape de viață 334
Sfîrșitul preistoriei 337

Anexă

Grupul de la Paris 347

Postfață de ION MITRAN 353

Paginile 11—174 au fost traduse de RODICA GEORGESCU
Paginile 175—352 de SANDA MIHĂESCU-BOROIANU